

บทที่ 3

วิถีชีวิตย่านตลาดพลู : ยุคสวนพลูรุ่นสุดท้าย (พ.ศ. 2475 – 2500)

ตลาดพลูหลัง พ.ศ. 2475 ถือได้ว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เรียกได้ว่าเป็นยุคของการเตรียมเข้าสู่ความเป็นเมืองอย่างเต็มตัว หรือกล่าวได้ว่าเป็นยุคของการเปลี่ยนผ่านจากความเป็นชานเมืองของอาณาจักรรัตนโกสินทร์สู่ความเป็นเมืองสมัยกรุงเทพฯ² เป็นพื้นที่ศูนย์กลางธุรกิจชั้นในหลัง ปี พ.ศ. 2500 (ศิริพร สมบุญบุญฤทธิ์, 2538 : 2) จุดเริ่มต้นแห่งการนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือ การก่อสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้า หรือสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ เพื่อเชื่อมธนบุรีกับฝั่งพระนครเข้าด้วยกัน

ภาพถ่ายทางอากาศ การสร้างสะพานพุทธ พ.ศ. 2474 เชื่อมฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนคร

¹ มีผู้ให้คำนิยามของความหมายของความไว้เป็นเมืองไว้มากมายตัวอย่างเช่น วิไล วงศ์สืบชาติ กล่าวว่า “...เมือง หมายถึงการตั้งถิ่นฐานถาวรขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างถาวร (อันได้แก่อาคารบ้านเรือน) มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการสาธารณูปโภค (เช่น ประปา ไฟฟ้า และถนน) เมืองจะเป็นที่อยู่อาศัยของพลเมืองจำนวนมาก มีความหนาแน่นของประชากรอยู่ในระดับสูง ประชากรของแต่ละเมืองจะประกอบด้วยคนต่างเพศ ต่างวัย ต่างสถานภาพ อาชีพพื้นฐานของประชากรเมืองจะไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรม เมืองจะมีระบบการบริหารและการปกครองเป็นของ.....) และลักษณะเด่นที่เห็นชัดคือ เมืองจะประกอบด้วย องค์การทางสังคมต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นแล้วยังเป็นศูนย์รวมของชนบทร่วมกันด้วย (กฤษ เพิ่มทันจิตต์, 2536 : 17-18) ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล : เมือง หมายถึงกลุ่มของอาคารที่ค่อนข้างถาวรซึ่งอยู่รวมกันอย่างแออัด หรือเป็นศูนย์กลางที่มีประชากรขนาดใหญ่ตั้งถิ่นฐานกันอยู่อย่างหนาแน่นหรือเป็นอาณาบริเวณที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง คือมีรัฐบาลท้องถิ่นหรือเทศบาลเมือง เมืองเป็นชุมชนขนาดใหญ่มีความซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ของชุมชน ทางด้านการผลิต การบริโภคตลอดจนการกระจายสินค้าและบริการการอบรมสมาชิกใหม่ให้รู้ระเบียบสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การควบคุมทางสังคมและการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างสมาชิก

² ศิริศกร วัลลิโกดม ได้อธิบายว่า ย่านตลาดพลูเป็นสังคมเมืองสมัยธนบุรีไม่ใช่สังคมเมืองฝรั่ง เป็น extension ส่วนภายนอกของกรุงเทพในสมัยก่อน เพราะมีย่านคนจีนมีอาคารคนจีนเป็นชุมทาง ลำคลองบางหลวงไปถึงสมุทรสาคร เป็นเส้นทางคมนาคมที่ถ่ายสินค้ามาจากคลองบางหลวง คลองบางหลวงสัมพันธ์กับท่าเตียน (ศิริศกร วัลลิโกดม, 2539 : 26-27)

ดังปรากฏในประกาศพระบรมราชโองการสร้างสะพานพระพุทธรูปว่า

“.....ทุกวันนี้มีตึกกว้างบ้านเรือนในบริเวณพระนครยัดเยียด ต้องถมที่ลุ่มขยายงานพระนครต่อออกไปทางท้องทุ่งข้างตะวันออกจนห่างไกล แต่ทางเมืองธนบุรีปากตะวันตกอยู่ใกล้กับพระนครยังร่วนโรยอยู่มากเพราะเหตุที่ไปมาถึงกับไม่ได้ด้วยทางบก ทรงพระราชดำริว่าพระนครจะเจริญยิ่งขึ้นต่อไป การขยายพระนครออกไปทางตะวันออกก็จะต้องยากขึ้นทุกปี คงจะถึงเวลาต้องทำสะพานข้ามแม่น้ำขยายพระนครไปทางเมืองธนบุรีสักวันหนึ่งในภายหน้า เพราะฉะนั้นถ้าทำสะพานข้ามเสียแต่บัดนี้ก็จะประโยชน์เร็วขึ้น.....”
(อ้างถึงใน นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, สุธิดารา สุขฉายา, 2542 : 56)

จากนั้นจึงตามมาด้วยโครงการสร้างถนน 11 สายในฝั่งธนบุรี ดังปรากฏในหลักฐานของกระทรวงมหาดไทยว่า

ที่ ๗/๒๔๕๐

วันที่ ๑๓๗/๒

กระทรวงมหาดไทย

วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมพระนครกรุงเทพฯ กับธนบุรีให้ต่อเนื่องถึงกันโดยสถลมารคและให้เป็นปฐมบรมราชานุสรณ์ จึงเป็นการสมควรที่จะต้องมีการถนนหนทางและจัดวางแผนผังฝั่งธนบุรี เพื่อสะดวกแก่จราจรของยวดยานพาหนะสืบไปนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้เจ้าหน้าที่สำรวจวางแผนผังโครงการเพื่อจัดสร้างถนนต่าง ๆ แต่คิดว่าด้วยเกล้าฯ ว่าโครงการขั้นต้น ควรจัดทำเพียงสายเหล่านี้ก่อน คือ

๑. สายจากเชิงสะพานพระพุทธรูปไปดาวคะนองหรือเพียงวงเวียนใหญ่
๒. สายคลองสารไปบางกอกน้อย แนวถนนบ้านขมิ้นเดิม
๓. สายแนวสะพานเจริญพาศน์
๔. สายขวางเชื่อมสายที่ ๒ กับสายที่ ๓ ทางเหนือและทางใต้

ซึ่งกะประมาณรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๗๐๗,๐๐๐ บาท ตามแผนผังและโครงการละเอียดที่ทูลเกล้าฯ ถวายมานี้ ถ้าชอบด้วยพระราชดำริ ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ให้เจ้าหน้าที่จัดการในเรื่องนี้ต่อไป.

ควรมิควรแล้วสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า จอมพล บริพัตร ขอเดชะ
เสนาบดี.

(อ้างถึงใน ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา 2537 : 133)

ถนนทั้ง 11 สาย ได้ตัดผ่านพื้นที่สวนฝั่งธนในย่านต่าง ๆ ส่งผลให้ความเป็นสวนค่อย ๆ ลดหายไป ถนนได้ชักนำพาสิ่งแปลกใหม่เข้ามายังธนบุรีใน พ.ศ. 2475 ความเบ่งบานของเมืองค่อย ๆ คืบคลานเข้ามา ความสำคัญของการค้าทางน้ำเริ่มลดลง บทบาทของถนนเริ่มเข้ามาแทนที่ การตั้งบ้านเรือนและย่านการค้าเปลี่ยนจากคลองมาเป็นถนน ความเจริญเริ่มจากย่านบ้านสมเด็จ หลังการเปิดสะพานพุทธฯ ย่านบ้านสมเด็จกลายเป็นจุดต่อรถ ต่อมา มีการสร้างวงเวียนเล็กขึ้น “เมื่อก่อนเจริญมาก ป้าก็ไปทำงานนั่งรถสาย 9 ไป ที่นั่นตอนอายุ 17 (พ.ศ.2498) เป็นจุดรวมอาหาร โรงพิมพ์ ร้านตัดผม คนเลิกไปทำงานที่นั่น ตลาดพลูเริ่มเจียบแล้ว” (สุพร วิทย์ 27 ตุลาคม 2545) ในขณะที่บริเวณวงเวียนใหญ่ยังเป็นบ้านสวน ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 ได้สร้างวงเวียนใหญ่ขึ้น โดยทางการได้ตัดสวนพลู ย่านคลองบางลำไย (บริเวณใกล้กับสถานีรถไฟวงเวียนใหญ่) ออกบางส่วน สถานีรถไฟสายมหาชัย-คลองสานก็มาตัดสถานีเหลือแค่มหาชัย-วงเวียนใหญ่อย่างในปัจจุบัน (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว สุจิตรา สุขฉายา, 2542 : 58-59) ถนนสายหลักเริ่มตั้งแต่ เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้าไปถึงคลองดาวคะนอง หรือปัจจุบันคือถนนประชาธิปไตย - วงเวียนใหญ่ - สมเด็จพระเจ้าตากสิน และถนนสายย่อย ๆ เช่น ถนนสมเด็จเจ้าพระยา ถนนท่าดินแดง ถนนอินทรพิทักษ์ รวมทั้งถนนสายหลักของย่านตลาดพลู หรือถนนเทอดไท ในปัจจุบันด้วย

ผลจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของธนบุรี รวมถึงโฉมหน้าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของย่านตลาดพลูในยุคนี้ ซึ่งถูกกระแทกอย่างมีอาจหลบเลี่ยงได้ โดยเฉพาะการกระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตของผู้คนย่านตลาดพลู ทั้งวิถีการผลิต การทำมาหากินและความสัมพันธ์ของผู้คน อย่างไรก็ตามถนนคงมิใช่ปัจจัยเดียวที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของเรื่องราวต่าง ๆ ในตลาดพลู หากยังคงมีปัจจัยลำดับอื่น ๆ อีกมากมายที่ได้ถึงโฉมหน้าเข้ามาจนทำให้คนตลาดพลูต้องปรับเปลี่ยนวิถีตัวตนเป็นระยะ ๆ

3.1 ชชาติพันธุ์ วิถีชีวิตและการตั้งถิ่นฐาน

ภาพวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในยุคสวนพลูรุ่นสุดท้าย ยังคงเป็นภาพชีวิตของคนบ้านสวน ภาพชีวิตของคนริมคลอง ซึ่งมีวิถีชีวิต ที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำทั้งดื่มกิน ชักอาบ หุงต้ม ตลอดจนทำเรือกสวน ค้าขาย สัญจรไปมาหาสู่ระหว่างกันภายในหมู่บ้าน รวมถึงการสืบทอดประเพณีอยู่กับแม่น้ำลำคลองซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนย่านตลาดพลูไปยังชุมชนย่านอื่น ๆ ด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงเป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ ไทย จีน มุสลิม ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์มอญ มีปรากฏการตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างประปราย อย่างไรก็ตาม ผู้คนย่านตลาดพลู แม้จะมีความหลากหลายชาติพันธุ์ก็ตาม ผู้คนเหล่านี้ต่างร่วมกันสร้างประวัติศาสตร์ของตนขึ้นอย่างมีชีวิตชีวา ทั้งรักใคร่กลมเกลียว ชัด

แย่ง ลอมซอม สร้างสรรค์และทำลาย จึงทำให้ย่านตลาดพลูเป็นย่านที่มีสีสันย่านหนึ่งของธนบุรีในยุคนี้ ซึ่งควรค่าแก่การบันทึกและจดจำ

ภาพสภาพบ้านเรือนริมคลองบางหลวง(ที่มา:หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

3.1.1 ชชาติพันธุ์ กับการตั้งถิ่นฐาน

หลังการเกิดสะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ ในปี พ.ศ. 2475 สภาพพื้นที่ย่านตลาดพลู ยกเว้นแนวคลองบางหลวงแล้ว พื้นที่ส่วนมากยังคงสภาพความเป็นบ้านสวน ถนนเทอดไทยยังคงเป็นถนนลูกรัง บทบาทของถนนยังไม่สำคัญเท่าคลองรถไฟ รถมราง พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ในการปลูกพลู บ้านเรือนผู้คนมีน้อยมาก ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังตรงกัน เช่น คุณชำนาญ เชนติยานนท์ อายุ 70 ปี เป็นคนละแวกมัสยิดสวนพลู ได้บันทึกว่า “.....เมื่อประมาณ 60 ปีที่แล้วที่ผมเกิดมา มีบ้านไม่ถึง 100 หลังคาเรือนหลัง ๆ หนึ่งห่างกันมาก.....” (สัมภาษณ์ นายชำนาญ เชนติยานนท์, อายุ 70 ปี : 20 ตุลาคม 2544)

หลวงตาจรรยา งามรพล (พระจรรยา ชุตินฺธโร) วัดโพธิ์นิมิตร อายุ 88 ปี เล่าให้ฟังว่า “....ถ้าใครจะมาอยู่แถวนี้ให้มาอยู่เป็นก๊กเป็นเหล่า และให้ขุดคลองจากคลองหนึ่งสู่อีกคลองหนึ่งให้เชื่อมกัน เช่น คลองบางน้ำขุนทดให้ทะลุคลองสำเหร่ ราษฎรที่พากันมาอยู่เป็นครอบครัว หัวคลองท้ายคลองที่ขุด สังเกตว่าเป็นคนจีนเสียมาก เพราะสร้างศาลเจ้า เช่น ศาลเจ้าแซ่ซิ้ม ศาลเจ้าปูนเก็กง ฯลฯ (สัมภาษณ์พระจรรยา ชุตินฺธโร, 15 กันยายน 2545) หากเราพิจารณาจากแผนที่กรุงเทพของร้อยโท เจมโลว์ พ.ศ. 2378 (ร.3) เราจะพบว่าจากคลองบางไส้ไก่ถึงคลองสำเหร่ไม่มีคลองซอยเลย การตั้งบ้านเรือนของคนมีน้อยมาก แต่เมื่อถึงสมัยนี้เริ่มมีคลองซอยเพิ่มมากขึ้น เพราะเริ่มมีคนจากถิ่นอื่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยใช้คลองซอยเหล่านี้ลำเลียงน้ำเข้าสู่สวนพลู ประกอบกับใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปด้วย

แผนที่หมายเลข 6 แสดงสภาพพื้นที่ย่านตลาดพลูพ.ศ.2474

คุณลุงสุพล แก้วสำราญ อายุ 74 ปี ตั้งบ้านอยู่หลังวัดโพธิ์นิมิตร เล่าว่า “.....ทำอาชีพปลูกพลู่มาแต่บรรพบุรุษได้ 3 ชั่วอายุคน อาศัยอยู่ในสวนมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย แถวบ้านไม่มีถนน ที่บ้านไม่มีเรือ ต้องเดินลุยโคลนลำบากมาก คนก็มีไม่มาก นับจากคลองบางไผ่ไถ่ไปถึงคลองสำเหร่มีบ้านอยู่เพียง 9 หลังเท่านั้น.....” (สัมภาษณ์คุณสุพล แก้วสำราญ, 20 กันยายน 2544) ในส่วนของคุณลุงพิศ จิ่งประไพ อายุ 76 ปี ตั้งบ้านอยู่บริเวณริมคลองบางน้ำชน ช่วงกลางระหว่างพื้นที่ตลาดพลู่กับพื้นที่สำเหร่ คุณลุงเล่าว่า “.....จากถนนเทอดไทมาถึงบ้านลุงเป็นหลังที่ 5 หรือ 6 เท่านั้น นอกนั้นเป็นสวนพลู่ทั้งหมด.....” (สัมภาษณ์คุณพิศ จิ่งประไพ, 22 กันยายน 2545)

ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ย่านตลาดพลู่โดยมากจะตั้งอยู่ริมคลอง ทั้งที่เป็นคลองหลักและคลองซอย อาทิ คลองบางหลวง คลองสำเหร่ คลองสะแก คลองสวนพลู่ และคลองศาลเจ้า ต่อมาเมื่อถนนเทอดไทตัดผ่าน (หลัง พ.ศ. 2475) จึงมีการขยับขยายบ้านเรือนมาตั้งตามแนวถนน และจากแผนที่ พ.ศ. 2474 แสดงภาพการตั้งบ้านเรือนได้ชัดเจน บริเวณวัดริมคลองบางหลวงทั้ง 3 วัด คือ วัดอินทาราม วัดจันทาราม และวัดราชคฤห์ จะเห็นเป็นกลุ่มหนาแน่น

ภาพวัดอินทาราม วัดจันทาราม

เขามอวัดราชคฤห์สร้างตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ฝั่งบางกอกใหญ่ตรงข้ามวัดทั้ง 3 มีบ้านเรือนที่เป็นอาคารดีอยู่หนาแน่น คือ บ้านขุนนาง, คหบดี การตั้งบ้านเรือนจะเป็นไปตามแนวคลองบางหลวงและคลองซอยต่าง ๆ บริเวณปากคลองทุก

แห่งจะมีบ้านเรือนอยู่หนาแน่น สภาพสวนยังคงสมบูรณ์และโรงประกอบกาต่าง ๆ มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจากแต่ก่อน

สภาพอาคารบ้านเรือนมีหลายลักษณะทั้งที่เป็นบ้านเดี่ยวเรือนไม้ทรงไทย มีบริเวณ บ้านตึก ทรงสมัยนิยม บ้านหลังคามุงจากฝาขัดแตะ เรือนแพริมคลอง ตลอดจนห้องแถวไม้ชั้นเดียว และตึกแถว 2 ชั้นเป็นต้น

ภาพห้องแถวเช่าในรุ่นแรก ๆ

ภาพเรือนไม้ทรงไทย

บ้านไม้ในยุคแรกของการสร้างถนนเทอดไทที่ยังคงหลงเหลืออยู่

ภาพบ้านเรือนคหบดี

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งตั้งถิ่นฐานในย่านตลาดพลูมี 3 กลุ่มใหญ่ คือ ไทย จีน มุสลิมและมอญ ซึ่งมีหลักฐานไม่ชัดเจนนัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลุ่มคนไทย

การตั้งบ้านเรือนของกลุ่มคนไทยในยุคนี้ ทั้งที่เป็นขุนนางเก่าและราษฎรทั่วไปและโดยมากจะเป็นคนกลุ่มเดิม จะตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ตามริมคลองต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคลองหลักและคลองซอย แต่ตามคลองหลัก โดยเฉพาะคลองบางหลวง จะเป็นบ้านขุนนางเป็นหลัก เช่น บ้านคุณพระเสริม, บ้านหลวงประจักษ์สรรพากร ฯลฯ ถึงกระนั้นก็ตาม คลองซอยต่าง ๆ ก็ยังมีบ้านขุนนางตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วย เช่น ละแวกวัดโพธิ์นิมิตร คลองสำเหร่ มีบ้านคุณพระกมล (เนตรศิริ), ขุนจำรูญรณโกศล จากคำบอกเล่าของลูกหลานได้เล่าให้ฟังว่า “รุ่นปู่ผมมาจากอยุธยาอาศัยอยู่กับญาติหลังวัดโพธิ์ซึ่งทำสวนพลู ต่อมาได้แต่งงานกับย่าซึ่งเป็นคนจีนในพื้นที่ พอผมได้เรียนหนังสือจบจากจุฬาในรุ่นแรก ๆ และเข้ารับราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 จนได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนจำรูญรณโกศล ถ้าพ่อผมยังอยู่อายุร้อยกว่าปี ” (สัมภาษณ์บุตรชายขุนจำรูญรณโกศล กรกฎาคม 2546)

ภาพระหว่างการสัมภาษณ์บุตรชายทั้งสามของขุนจำรูญรณโกศล

ละแวกคลองบางสะแก มีบ้านหลวงเชิดวุฒากาศ ฯลฯ ส่วนบ้านเรือนของราษฎรก็กระจายไปทั่วตั้งแต่วัดเวฬุราชินไปจนถึงปากคลองด่าน วัดนางชี นอกจากนี้ยังมีราษฎรบางกลุ่มอาศัยอยู่ในเรือซึ่งจอดอยู่ตามคลองหลัก และคลองซอยต่าง ๆ โดยผู้คนต่าง ๆ มักจะล่องเรือมาจาก มหาชัย แม่กลอง ดำเนินสะดวก(สัมภาษณ์คุณกาญจนาพร กลัดกลีบ อายุ 46 ปี, 19 เมษายน 2546 และคุณถาวร สุวรรณ อายุ 62 ปี, 6 พฤษภาคม 2546) คนกลุ่มนี้ภายหลังพ.ศ. 2500 ต่างอพยพขึ้นบกและตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ดินของวัด เช่น วัดขุนจันทร์ วัดเวฬุราชิน วัดมอญ เป็นต้น แต่จะมีอยู่บางลำเท่านั้นที่ยังจอดเทียบท่า ยังแลเห็นร่องรอยกลืนอายุอดีตที่ผู้คนจากหลากหลายถิ่นที่เข้ามาอาศัยทำกินย่านตลาดพลู และตั้งรกราก ณ ที่แห่งนี้

ภาพวิถีชีวิตคนในเรือที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

2. กลุ่มคนจีน

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนจีน จะตั้งถิ่นฐานตามแนวคลองบางหลวงและคลองย่อยของคลองบางหลวง ได้แก่ คลองบางสะแก คลองบางน้ำจืด ถึงคลองลำเห่ และตามแนวคลองศาลเจ้าซึ่งเป็นคลองซอยจากคลองบางลำไ้ไ้ กลุ่มคนจีนจะมีทั้งที่เป็นคหบดี เช่น ตระกูล เชี่ยวเจริญ, ทังสุขบุตร, ลี้ถาวร ฯลฯ และชาวสวน เช่น แซ่เอ็ง, แซ่จี้, แก้วสำราญ, คำประเสริฐ ฯลฯ รวมทั้งที่ทำมาค้าขายทั่วไป เช่น แซ่ตั้ง แซ่ลิ้ม แซ่เฮ้า ฯลฯ จากการศึกษาพบว่ากลุ่มคนจีนเป็นกลุ่มที่สามารถถือครองที่ดินในย่านตลาดพลูได้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งมีปัจจัยสำคัญหลายปัจจัย เช่น ปริมาณอพยพเข้ามาจำนวนมากตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และการอพยพเข้าเป็นระยะ ๆ กลุ่มคนจีนใหม่ที่อพยพเข้ามาโดยมากมาจากมณฑลทางตอนใต้ของประเทศไทย มีทั้งชาวไหหลำ กวางตุ้ง จีนแคะ ฮกเกี้ยนและแต้จิ๋วซึ่งถือได้ว่ามีปริมาณมากที่สุด (สกินเนอร์ จี วิลเลียม, 2529 : 182) เหตุผลหนึ่งของคนจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในย่านตลาดพลูเพราะมีญาติอยู่อาศัยมาก่อน เช่น สายตระกูล แซ่เฮ้า แซ่ลิ้ม แซ่แต้ ฯลฯ (สัมภาษณ์นายเกาจือเอี้ยง แซ่เฮ้า, 1 กรกฎาคม 2544) จากปริมาณการอพยพเข้าเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ สอดคล้องกับจำนวนผู้อพยพจากเมืองจีนหลัง พ.ศ. 2475 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีปริมาณน้อยลง(สกินเนอร์ จี วิลเลียม, 2529 : 177-179) เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยทุดต่ำลงการผลิตน้อยลง โรงสีปิดตัวไปหลายโรง ความต้องการแรงงานต่ำมากหากอพยพมาอาจไม่มีงานให้ทำ คนจีนจึงมีโอกาสนในการบุกเบิกที่ดินทำกินในย่านนี้มากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ปัจจัยที่สำคัญอีกประการคือ ความขยันอดทน ประกอบกับความสามารถทางการค้า ได้เกื้อหนุนให้คนจีนประสบความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่าในระยะแรก คนจีนใหม่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานจะประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในโรงสี โรงเลื่อย ตลอดจนรับจ้างทำสวนพลู ต่อมาได้เก็บหอมรอมริบ จึงได้เช่าที่ทำสวนพลูจนกลายมาเป็นเจ้าของสวนในภายหลัง (สัมภาษณ์คุณพิศ จีงประไพ, 22 กันยายน 2545) นอกจากนี้การแต่งงานกับคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน ตัวอย่างกรณีของคุณยายของลุงพิศ จีงประไพ เป็นคนไทย พ่อลุงพิศ ซึ่งเป็นคนจีน แต่งงานกับแม่

ที่เป็นลูกครึ่งไทยจีน ครอบครัวลึงพิศอาศัยอยู่ในที่ดินของยาย คนรุ่นหลังในย่านตลาดพลูจึงเป็นคนไทยเชื้อสายจีนเป็นจำนวนมาก และถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดในย่านตลาดพลู เช่น ตระกูลเก๋าสำราญ, รอดทองเจือ, รักการดี, จิ้งประไพ, เจียรพิมลกุล, คำประเสริฐ, ทังสุขบุตร, เชี่ยวเจริญ, อุดเดช ฯลฯ (ฝั่งตระกูลที่ 1 ตระกูลอุดเดช)

3. กลุ่มคนมุสลิม

คนมุสลิมจะตั้งถิ่นฐานระหว่างคลองบางลำไ้ไ้กับคลองสำเหร่ ช่วงคลองเวฬุราชินต่อกับคลองบางลำไ้ไ้ (ปัจจุบันเรียกว่าคลองบ้านล่าง) มุสลิมกลุ่มนี้เดิมเรียกตนเองว่า “มุสลิมบ้านสวน” ต่อมาได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2491 โดยใช้ชื่อว่ามัสยิดสวนพลู เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มตนตามวิถีของชุมชนที่ปลูกพลูเป็นอาชีพหลัก

กลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมส่วนใหญ่ยังคงเป็นมุสลิมกลุ่มเดิมซึ่งถูกกวาดต้อนมาจากปัตตานีในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นมุสลิมนิกายสุนหนี่ ประกอบอาชีพการทำสวนพลูเป็นอาชีพหลัก ตระกูลเก่าแก่เช่น เซ็นตียานนท์ จุลธีระ ยกยอคุณ วรประวัติ อิมสกุล เกศกะงาม จันทรปรงตน หลงสกุล ฯลฯ ส่วนที่รับราชการก็มีบ้างแต่น้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มใหญ่ที่ทำการเกษตร เช่น ตระกูลสันติวาสะ

ในยุคนี้เริ่มมีมุสลิมจากภายนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เช่น แยกปาตาน เข้ามาเช่าที่ปลูกบ้านและแต่งงานกับคนในพื้นที่ และกลายเป็นคนในที่สุด เช่น ตระกูลเจชาคาน ตระกูลวันวาทีน เป็นปาตานจากฝั่งพระนคร (สัมภาษณ์หม่อมราชวงศ์ วันวาทีน, เมษายน 2546) (ดูฝั่งตระกูลที่ 2 ตระกูลอิมสกุล) นอกจากนี้ยังมีมุสลิมจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก โดยมุสลิมกลุ่มนี้มักจะประกอบอาชีพค้าขายเนื้อวัว ระยะแรกของการอพยพได้เข้าบ้านอยู่อาศัยและทำกิน ต่อมาเมื่อประกอบอาชีพค้าขายเนื้อวัวจนร่ำรวยจึงได้ขยับฐานะขึ้นมาเป็นเจ้าของที่ดิน ผลจากการมีช่องทางทำมาหากินและปรับเปลี่ยนฐานะได้ จำทำให้ละแวกนี้มีมุสลิมจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยามาอาศัยอยู่จำนวนมาก เรียกได้ว่ามีจำนวนประชากรครึ่งหนึ่งของชุมชนมัสยิดสวนพลูเลยทีเดียว

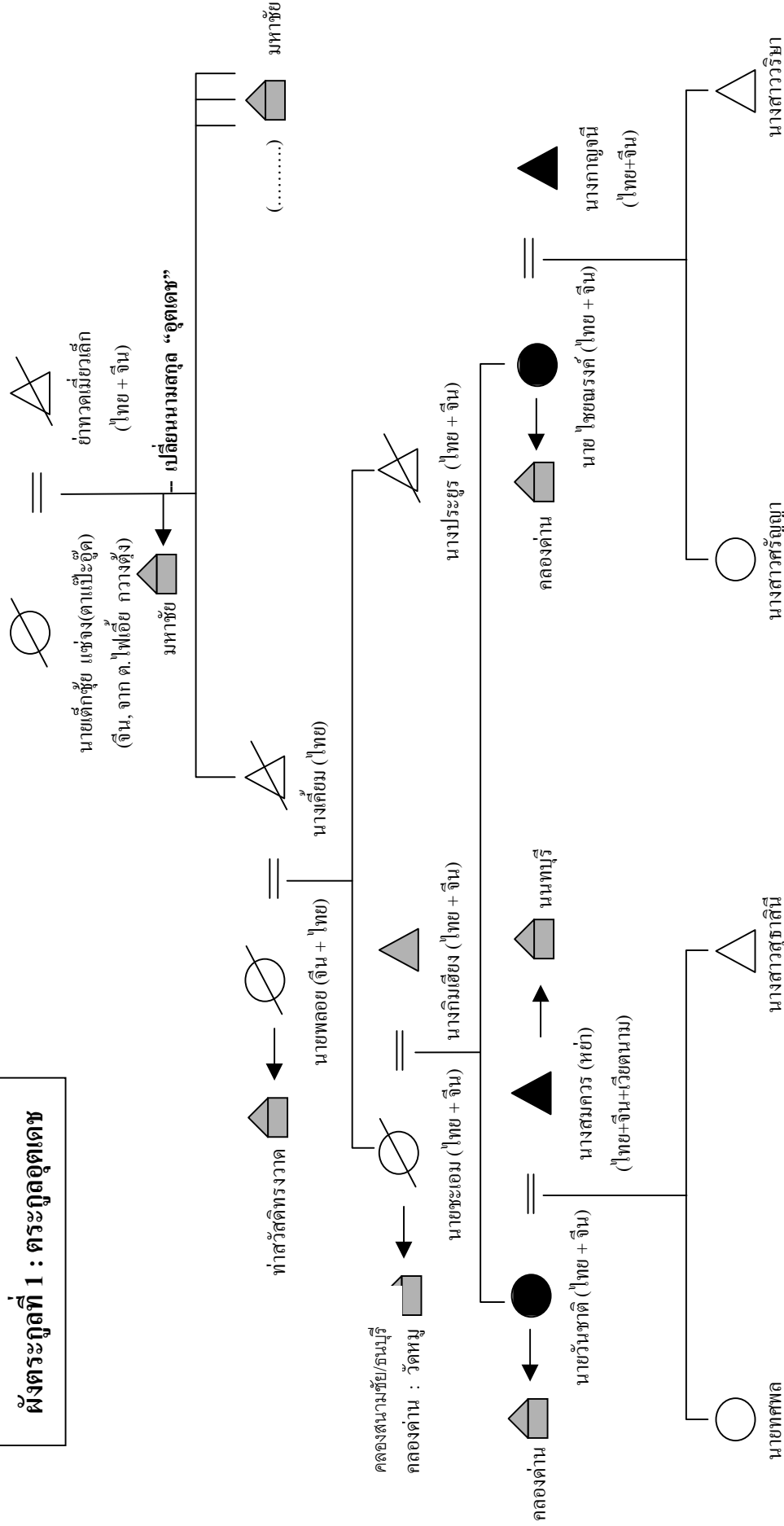
4. กลุ่มคนมอญ

ข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในยุคนี้ค่อนข้างน้อย ตามที่คุณลุงซิม เล่าให้ฟังว่า “.....คนมอญมีอยู่ตรงวัดมอญราชคฤห์ เริ่มหมดช่วงสงครามญี่ปุ่น ตั้งแต่ 2500 ก็ไม่มีเห็นแล้ว.....มอญชายไม่ค้างอยู่ริมเขื่อนวัดมอญ.....” (สัมภาษณ์นายชิต เชี่ยวเจริญ อายุ 75 ปี, 13 เมษายน 2546) ส่วนคุณเกรียงเล่าให้ฟัง ตรงย่านวัดมอญมีคนมอญอยู่ อาศัยอยู่บริเวณที่ของวัด “.....มีเพื่อน พ่อแม่เขาเป็นมอญ โตมาด้วยกัน....สมัยก่อนมีอยู่หลายบ้าน เขาอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ หน้าตาเขาดำหน่อย.....” (สัมภาษณ์นายเกรียง เหมาะสมสกุล (แซ่เอี้ยว) อายุ 59 ปี, 31 พฤษภาคม 2546)

จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในตลาดพลู เป็นคนถิ่นเดิม ส่วนหนึ่งเกิดจากการผสมผสานกับคนนอก (กรณีคนไทยที่อพยพมาจากภาคกลางและคนจีนที่อพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6) ซึ่งในยุคนี้คนเหล่านี้ได้เรียกตัวเองว่าเป็น**คนใน**ไปแล้ว

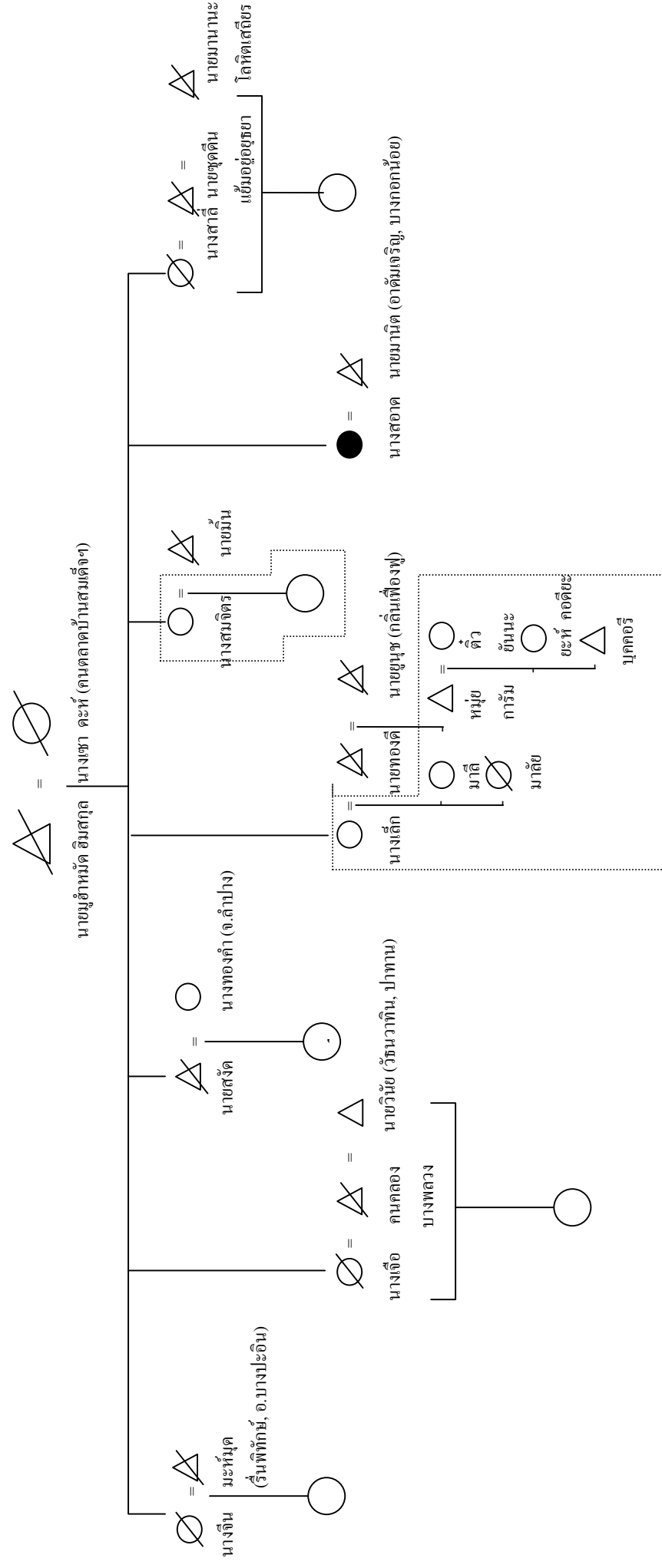
อย่างไรก็ตามหลังการเปิดสะพานพุทธทำให้ย่านตลาดพลูสามารถติดต่อกับภายนอกได้มากขึ้น การอพยพของผู้คนจากต่างถิ่นจึงมากขึ้นด้วย อาทิ กลุ่มคนแถบภาคกลาง เช่น นครสวรรค์ อ่างทอง ชัยนาท สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น คนเหล่านี้เป็นทั้งคนไทย และคนไทยเชื้อสายจีน ที่อพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อหางานทำ และมาเช่าบ้าน เช่าที่ปลูกบ้านในย่านตลาดพลู ภายหลังได้แต่งงานกับคนในพื้นที่ และยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่จนถึงปัจจุบัน

ผังตระกูลที่ 1 : ตระกูลอุตเดช

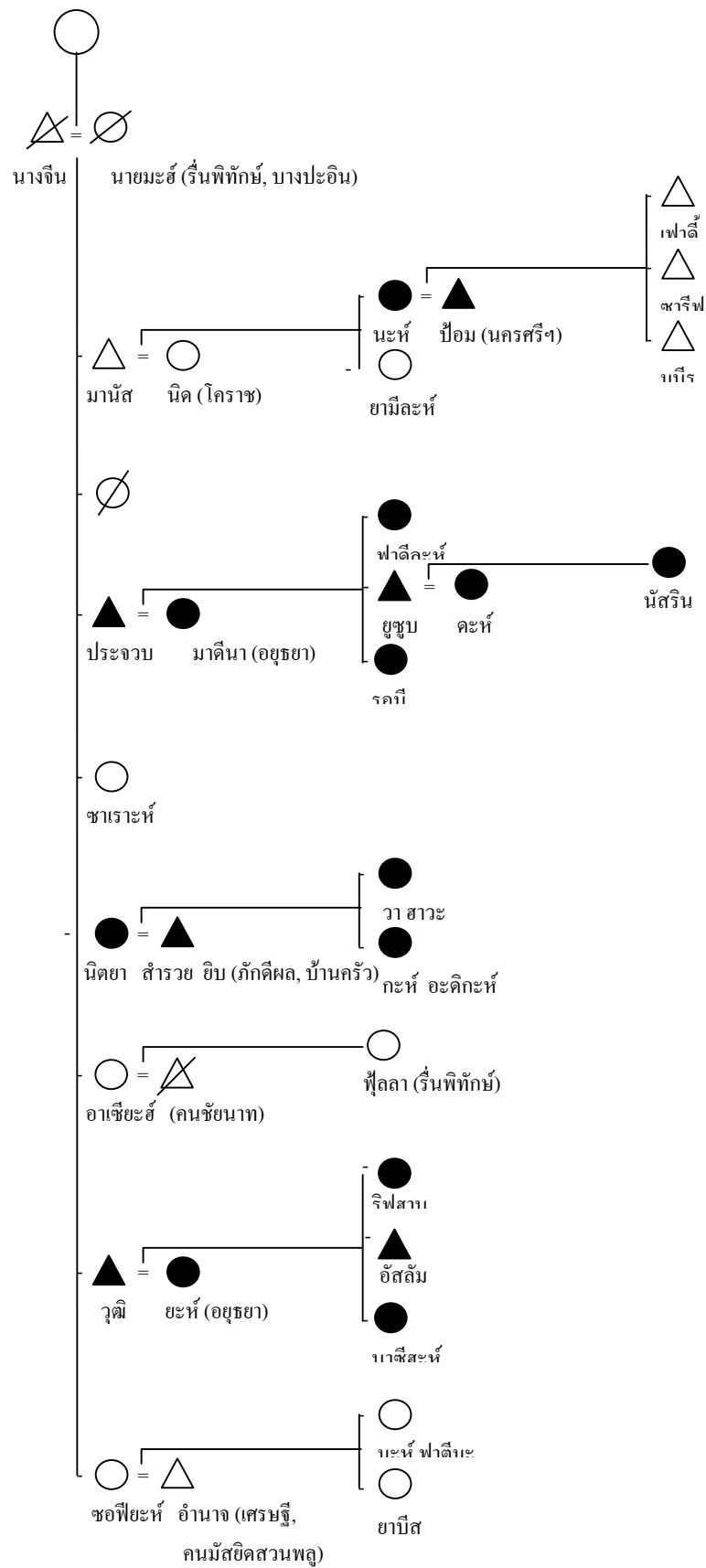

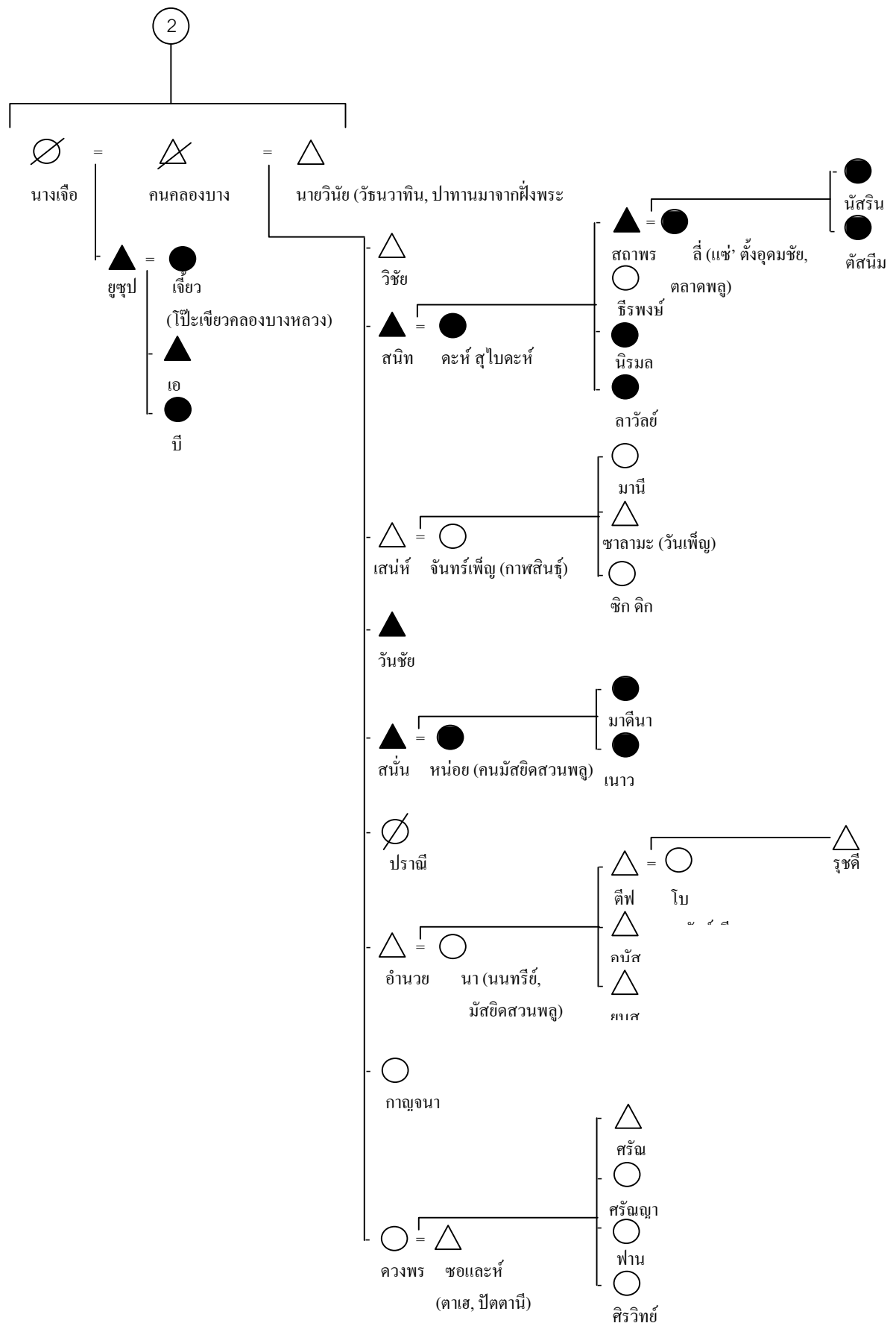
หมายเหตุ	ตายแล้ว	แก่ชรา	ผู้ใหญ่	วัยรุ่น, เด็ก	อาศัยอยู่ที่	เชื้อสาย
หญิง	△	△	▲	△	△	(.....)
ชาย	△	●	●	○	○	(.....)

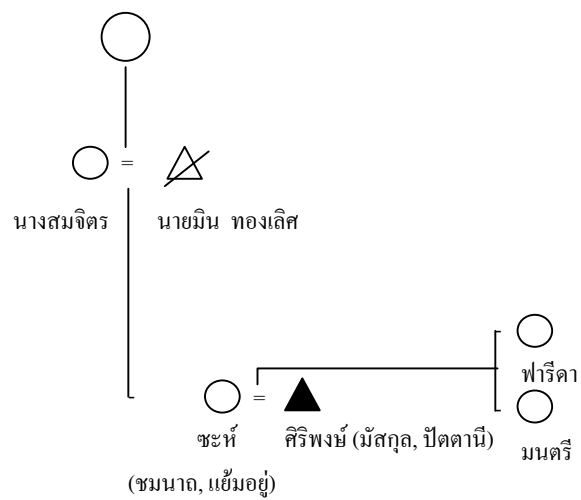
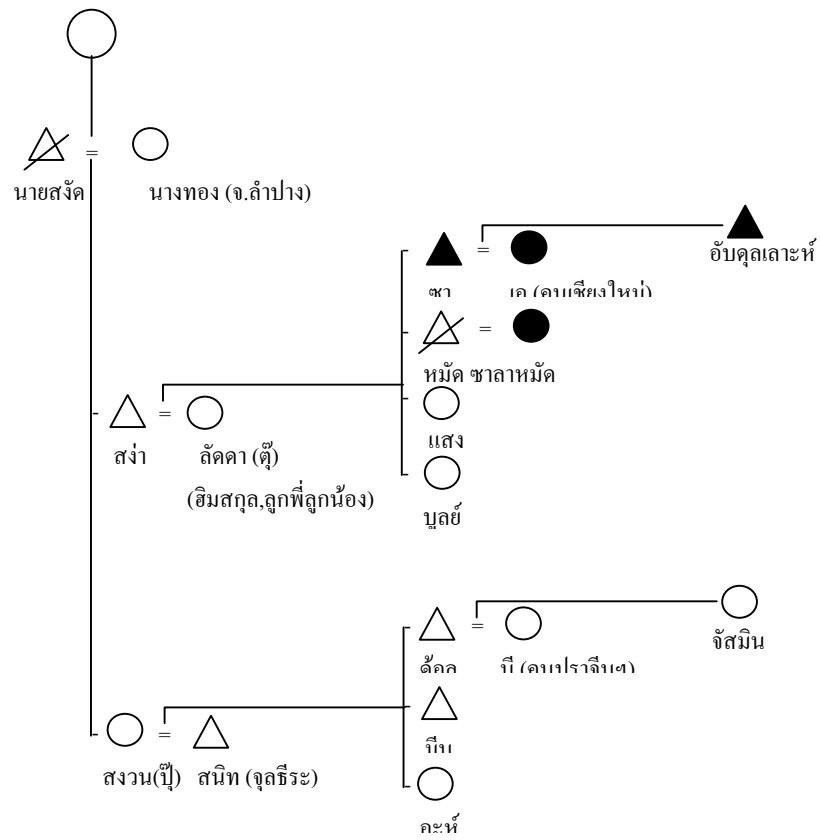
ผังทะลุที่ 2 : ทะลุชิมสกล

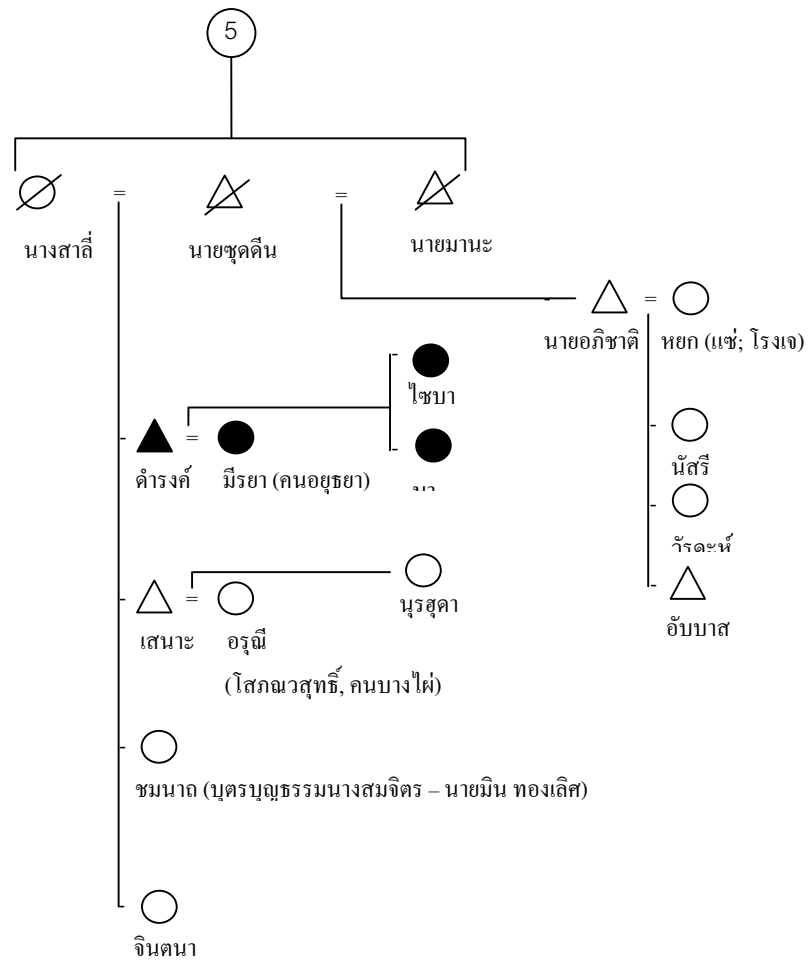

หมายเหตุ	ตายแล้ว	มีชีวิต	ย้ายไปอยู่ที่อื่นแต่ในหมู่บ้าน	ย้ายไปอยู่ที่อื่นนอกหมู่บ้าน
ชาย				
หญิง				

3.1.2 วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

จากบันทึกของคุณป้าสุพร วิทย์ อายุ 63 ปี คุณป้าได้เขียนเรื่องราวความทรงจำที่ประทับใจในวัยเด็ก สามารถสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนสมัยนั้นได้ดีว่า “.....เมื่อตอนข้าพเจ้าเป็นเด็กจำได้ว่าบ้านเรือนในหมู่บ้านเป็นบ้านทรงไทยเสียส่วนมาก มีทั้งสองหลังแปดและหลังเดี่ยวใต้ถุนสูงไว้นั่งเล่น ทำขนมขายเลี้ยงเด็ก เลี้ยงสัตว์ สาระพัดประโยชน์ แต่ละบ้านจะล้อมรั้วด้วยต้นพุทธรักษาโดยเขาปักเสาตามแนวเขตบ้านแล้วชิงด้วยลวดหนามแล้วปลูกต้นพุทธรักษาให้ชิดกัน เมื่อต้นไม้โตขึ้นใบจะดกปิดบังลวดหนามมองดูมิดชิด ดอกก็มีสีแดงดูสวยงาม เจ้าของบ้านเขาก็หมั่นตัดแต่งให้เป็นระเบียบบางบ้านเขาก็ปลูกต้นไม้ที่มีดอกหอมไว้หน้าบ้าน เช่น สายหยุด ราตรี การะเวก มะลิ เป็นต้น หลังบ้านทั่ว ๆ ไปนอกจากสวนผลไม้ หมา กะพรวัว แล้วก็จะปลูกผักสวนครัวไว้ทานเอง ซึ่งก็มีมะกรูด มะนาว

ลักษณะบ้านเรือนในหมู่บ้านมุสลิมสวนพลู

ตะไคร้ ข่า พริก โหระพา กระเพรา ชিং แล้วยังมีปลาในท้องร่องสวนอีก ไก่ก็เลี้ยงปล่อยให้หากินเองมีเล้าให้มันนอนซึ่งก็ได้อาศัยกินไข่ม้วนอีกด้วย ส่วนที่สองข้างทางรถไฟชาวบ้านก็จะนิยมกันรั้วด้วยต้นพุทธรักษาเหมือนกันมองดูเป็นระเบียบสวยงามและบางบ้านยังมีศาลาหลังเล็กอยู่หน้าบ้านมีตุ่มเล็ก ๆ ใส่ น้ำสะอาดพร้อมขันตั้งไว้ให้คนเดินทางได้พักร้อนและดื่มน้ำเย็น ๆ เพราะกลางวันสองข้างทางรถไฟอากาศร้อนมากต่อมาเมื่อมีผู้คนมากขึ้นเจ้าของบ้านเขาก็ไม่ได้ตั้งตุ่มน้ำไว้อีกคงเป็นเพราะมีคนมากหน้าหลายต่าน้ำอาจจะสกปรกและมีเชื้อโรคก็ได้เพราะมีขันใบเดียว

และต้องตากในตุ่มดื่มกันหลาย ๆ คน” (บันทึกความทรงจำคุณสุพร วิทย์, ตุลาคม 2544) “.....เดิมเรามีชีวิตดั้งเดิมที่สวนพลูมากคือ ทำสวนพลูเอาไปขายวัดกลาง ทุกปี ๆ มีประเพณีชักพระ.....แถวนี้ทำเอง 1 อย่าง จะสามารถกินได้อีก 10 อย่างเพราะแถวนี้เอาไปแจกจ่ายชาวบ้าน **เป็นค่านิยม.....**” (เวทีสาธารณะ 5 สิงหาคม 2544, ณ เวทีวัดนางชี แขวงปากคลองภาษีเจริญ กรุงเทพฯ)

ย่าเล็ก ฮิมสกุล อายุ 85 ปี ก็เป็นผู้หนึ่งที่มีประสบการณ์ของคนบ้านสวน ได้รำลึกความทรงจำให้เราฟังว่า “.....บ้านคุณย่าที่สวนพลู มีลักษณะเป็นบ้านทรงไทย มุงหลังคาสูง ยกบ้านสูง มีใต้ถุน มีลานกว้างบนบ้าน คุณย่าเล่าว่า สมัยก่อนในละแวกนี้มีบ้านคนประมาณ 3 – 4 หลัง ส่วนในบริเวณนั้นทั้งหมดก็จะเป็นการทำสวน.....” (สัมภาษณ์คุณเล็ก ฮิมสกุล, 20 เมษายน 2545)

นอกจากนี้ภาพชีวิตของผู้คนย่านตลาดพลูช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังได้ถูกถ่ายทอดผ่านถ้อยคำของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้ผ่านชีวิตช่วงนั้นมาอย่างมีชีวิตชีวา ว่า “.....มีการขุดหลุมหลบภัย โดยใช้ต้นกล้วยทับบนหลุมหลบภัยเพื่ออำพราง มีเครื่องบินตกที่บางสะพาน ไทยได้ตั้งฐานทัพขึ้นต่อสู้อากาศยาน

ที่หัวเลี้ยวบางยี่เรือ คนฝั่งพระนครได้อพยพหนีเข้ามาในสวนฝั่งธนฯ อาหารการกินก็มีปกติ โดยข้าวสารคนจีนส่งให้ตามบ้าน หรืออาจไปซื้อที่ตลาดวัดกลาง ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดน้ำท่วมใหญ่ น้ำท่วมนานเป็นเดือนสูงระดับเอว จนต้องปิดมัสยิด และมีการใช้เรือมาดมารับส่งผู้โดยสารจากตลาดพลูไปสะพานพุทธฯ ค่าโดยสาร 2-3 สตางค์ การสัญจรใช้ได้แต่ทางเรือ ส่วนห้องน้ำในสมัยนั้นใช้ตุ่มมอญแล้วเอาไม้มาวางพาด 2 ข้าง.....” (สัมภาษณ์นายพินิจ ยกยอคุณ, 10 เมษายน 2545)

“....ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วงน้ำท่วมปี พ.ศ. 2485 อาหารการกินหายากเช่น กาแฟ ต้องใช้เม็ดมะขามและใช้น้ำตาลปี๊ปแทนน้ำตาลทราย สมัยนั้นคุณป้าเห็นการทิ้งระเบิดที่คลองบางลำเจียกด้วย ในช่วงน้ำท่วมนั้นก็ลำบากแต่ยังมีผลไม้ มีปลาให้กิน สมัยนั้นมีเรือขายกับข้าวสด , กว๊านเตี๋ย, โอเลี้ยง, กาแฟดำร้อน ขาย 3 สตางค์ ไส้ลม 5 สตางค์ ข้าวสารถังละ 1.20 บาท ถึง 1.50 บาท และก็มีเรือแท็กซี่ไปตลาดพลูค่าโดยสาร 2 สตางค์.....” (สัมภาษณ์นางบุญเรือน สุขทรศนีย์ อายุ 79 ปี, 15 มิถุนายน 2544)

“....สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 พอมีสัญญาณระเบิดจะลง (เสียงหวน) ก็จะพากันวิ่งไปหลบในหลุมหลบภัย ซึ่งจุดเป็นหลุมและก่อเป็นดินขึ้นมาใกล้ ๆ บ้าน โดยส่วนใหญ่เสียงหวนจะมาตอนกลางคืน ซึ่งสมัยนั้นชาวตลาดพลูก็วิ่งหลบระเบิดเข้ามาทางสวนย่านนี้ (วัดนางชี) ป้าเล่าว่า ทหารญี่ปุ่นไม่ได้เข้าในแถบนี้เพราะแต่ก่อนแถวนี้ไม่มีถนน จะไปที่ไหนก็ไปทางน้ำ.....” (สัมภาษณ์นางบุญสม ไพธรรอด อายุ 71 ปี, 7 พฤษภาคม 2544)

ส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในอดีตที่ยังคงหลงเหลืออยู่

“....สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงน้ำมันญี่ปุ่นตั้งอยู่ตรงสะพานข้ามคลองด่าน (จากตลาดพลูข้ามมาเขตภาษีเจริญ) ทหารฝรั่งที่ญี่ปุ่นจับมาเป็นเชลยให้นุ่งผ้าเตี่ยวผืนเดียวแล้วจับลงเรือผ่านวัดนางชี เพื่อไปเมืองกาญจนบุรี แม้ว่าคนญี่ปุ่นจะตัวเตี้ยแต่ชาวบ้านก็กลัวญี่ปุ่น เสียงหวนน่ากลัวมาก มันวังเวงหัวใจ ถ้าหวนสั้นหมายถึงว่าเครื่องบินมา ถ้าหวนยาวหมายถึง เครื่องบินไปแล้ว เป็นสัญญาณบอกถึงความปลอดภัย สมัยสงครามคนย่านนี้ยังน้อยแต่หลังสงครามคนมีมากขึ้น บ้านเรือนก็มีน้อย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะไปหาหมอที่สุขศาลาซึ่งมีอยู่ที่ตลาดพลู (ปัจจุบันคือศูนย์จันฉิมไพบูลย์) หมอพื้นบ้านก็มีหมอดำแย ยายของป้าสมเป็นหมอดำแย มีตำราไทยอยู่หลายตำรา เวลา

เป็นไข้ไข้ผูกข้อมือ เอาใบบัวบกตำยากวาดเด็กก็มีที่ร้านหมอเทียบ หมอสำเภาตรงวัดหนู ตรงวัดหนูมี หมอกวาดยาเด็ก 3 คนคือ หมอเทียบ หมอสำเภาและหมอเชื่อม

เครื่องนุ่งห่มใช้ใบสับปะรดมาชุดเป็นเส้นด้ายใช้เย็บผ้า สบู่ใช้ขี้เถ้า สมัยนั้นต้องเข้าแถวซื้อไม้ ชีด น้ำตาลทราย ข้าวสาร ลูกกระเบิดลงวัดหนูนากลัวมาก ที่วัดบางสะแกมีฝรั่งตายตอนเครื่องบินตกได้ แขนงอยู่บนต้นไม้คนไปดูกันเยอะ คนตลาดพลูก็หลบเข้ามาอยู่ในสวน กลางคืนระเบิดลงถี่มาก เวลา ระเบิดลงวังหนีลงท้องร้องทั้งบ้านไว้ของไม่เคยหาย ที่กรุงเทพคนตายเยอะ....” (สัมภาษณ์นาง ละม้าย เกียรติชัย อายุ 74 ปี, นางยุพิน สุขสุวรรณ อายุ 71 ปี, 7 พฤษภาคม 2544)

“.....สมัย 2485 หลังน้ำท่วมเกิดสงคราม บริเวณนี้ไม่มีถนนมีแต่สวนหมากสวนพลู เป็นสวน เบญจพรรณ เป็นทางเดินหมัดไม่มีรองเท้าใส่ สมัยนั้นเอากาบหมากมาทำรองเท้า ทำพัด ถ้าเด็ก ๆ ก็ เอากาบหมากมาลากเล่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีต การหุงข้าวก็ใช้ไม้พินเอาหลอดเป่า หุง ข้าวด้วยหม้อดิน เวลาหุงข้าวก็ใช้เสวียง น้ำข้าวคนจะไม่กินซึ่งเป็นของดี แต่คนจะเรียกว่าอาหารหมา กาแฟหมา ความเป็นอยู่จะเหมือนกับกลุ่มคนภาคกลางทั่วไป.....” (เวทีสาธารณะวัดนางชี, 5 สิงหาคม 2544)

“.....โดยเฉพาะน้ำท่วมเป็นช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หลุมหลบภัยที่ชาวบ้านช่วยกันขุดก็ ใช้ไม่ได้ ชีวิตช่วงนั้นลำบากมากทั้งคนและสัตว์ต้องหนีน้ำขึ้นไปอยู่ชั้น 2 ของบ้าน อาหารก็หาลำบาก ขนาดผักยังหากินได้ยาก ใครที่เลี้ยงแพะต้องพายเรือไปเก็บยอดแคให้แพะกินก็ต้องเผชิญกับกองทัพ กิ่งกือที่ขึ้นไปหลบอยู่บนต้นไม้แค่นับร้อย ๆ ตัว พอเขยาก็กิ่งกือตกลงมาถึงพื้นน้ำถึงกับเปลี่ยนเป็นสีแดง ขณะที่สวนก็ได้รับความเสียหาย ข้าวของก็ราคาแพงจนบางคนถึงกับหมดตัวเลยทีเดียว

นอกจากนี้คนฝั่งพระนครจะอพยพเข้ามาอยู่ฝั่งธนกันเยอะ เพราะเครื่องบินจะทิ้งระเบิดเฉพาะ ตามหลักยุทธศาสตร์เช่น สะพานพุทธ ทางรถไฟเท่านั้น

ช่วงนั้นชาวบ้านบริเวณฝั่งธนก็จะมีรายได้จากการเปิดบ้านให้เช่าด้วย ย่านตลาดพลูที่วัดขุน จันทรโดยเป้าหมายที่แท้จริงอยู่ตรงโรงทอผ้าของญี่ปุ่น โดยชาวญี่ปุ่นแม้จะการทำสงครามจะมีการ กระจายกันเพื่อyakต่อการทิ้งระเบิดแต่เขาก็ไม่เคยข่มเหงชาวไทย ถ้าเกิดเราไม่ไปขโมยของของเขาซึ่ง บทองโทะจะรุนแรงมาก เช่น ใครขโมยน้ำมันจะถูกน้ำมันกรอกปาก ใครขโมยตะปูจะถูกตะปูตอกมือ แต่ยังมีกลุ่มของคนไทยซึ่งไม่กลัวพวกญี่ปุ่นทั้งกลุ่มซื้อกลุ่มพยัคฆ์ร้ายไทยดิบ คือจะคอยดักปล้นรถไฟ ตามทางรถไฟเมื่อรถไฟผ่านมาก็จะแอบขึ้นไปแล้วถีบเอาลังอาวุธลังสินค้าลงมา ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ กลุ่มพยัคฆ์ร้ายไทยดิบเป็นกลุ่มที่ทางการญี่ปุ่นต้องการตัวมาก

นอกจากทำสงครามญี่ปุ่นยังมีการมาตั้งโรงงานในไทยอีกด้วย แถบนี้ก็มีโรงงานทอผ้าแถบวัด บางขุนเทียนและมีการจ้างคนงานไทยเข้าทำงานโดยได้รับค่าจ้างเป็นธนบัตรที่เรียกว่า “เงินญี่ปุ่น” ซึ่ง ก็คือเงินของไทยที่ในอดีตจัดพิมพ์โดยบริษัทโทมัสในอังกฤษแต่ครั้งนี้ญี่ปุ่นพิมพ์ขึ้นเองและสามารถนำ

ไปใช้ได้ตามกฎหมายหลังจากสงครามเล็กก็สามารถนำมาแลกเปลี่ยนได้.....” (นายสนั่น ตูลยานนท์, นายประภาส เรื่องจำรูญ และนายวินัย รักการดี, อ้างแล้ว)

“.....ลุงบอกว่า ระเบิดนั้นมาลงที่วัดนางชี ตรงข้าง ๆ เป็นโรงน้ำมันญี่ปุ่น ความจริงแล้วตรงนั้นเป็นบ้านตาคอ และญี่ปุ่นนั้นทิ้งระเบิดพลาตมา 2 จุดและทิ้งลงที่วัดขุนจันทร์ ทำให้โบสถ์พังหมด และระเบิดอีกลูกมาลงที่บ้านครูไหวทำให้บ้านนั้นพังหมดเลย เหลือแต่โรงเรียนวัดหมุหรือวัดอัปสรสวรรค์ทำให้โบสถ์เอียงไปข้างหนึ่ง.....

.....เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่ค่อยลำบากเท่าไร ผู้คนมีระเบียบในการซื้อข้าวของไม่เหมือนสมัยนี้ ผู้คนเปลี่ยนแปลงไปเศรษฐกิจแย่ลง และทำให้สังคมในปัจจุบันแย่ลงด้วย คนเราแย่งกันกิน แย่งกันอยู่และแย่งอาชีพกันทำ คนสมัยก่อนนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมาก.....” (นายปัญญา สุขสุวรรณ อายุ 68 ปี, 5 พฤศจิกายน 2544)

ลุงพิศ เยาวชนท้องถิ่นและนักวิจัย

และจากคำบอกเล่าของลุงพิศ จึงประไพ ว่า “.....2484-2486 ลุงยังวิ่งหนีระเบิดอยู่ ตอนช่วงสงครามบ้านลุงไม่ได้ขุดหลุมหลบภัย พอระเบิดมาก็ไปลงท้องร้อง คนแถวตลาดพลูก็มาหลบที่นี่เยอะ แล้วก็มาเช่าที่หลบลูกระเบิดก็มี ตอนนั้น

ค่าเช่า 20 บาทต่อปี คนบางส่วนตอนเช้าก็ไปทำการค้า ตอนเย็นก็กลับมา ส่วนมาก

เป็นจีน พอสงครามเล็กส่วนใหญ่ก็กลับไป บางส่วนก็มาแต่งงานกับคนทางนี้ อยู่ที่นี่เลยก็มี หรือมาอาศัยยาวนานเลยก็มี

ช่วงสงครามอาหารการกินก็มี เพราะต่างจังหวัดยังทำมาหากินได้ โดยจะมีเรือพายเข้ามาขายแต่บางบ้านไม่มีผ้าจะนุ่ง ต้องสั่งผ้าจากเมืองนอก บางคนต้องเอาผ้าฝ้ายผ้าดิบมานุ่ง มีคนเล่าให้ลุงฟังว่าบางบ้านต้องนุ่งกางเกงเก่า ๆ จนกระทั่งนุ่งไปตองก็มี

ช่วงหลังสงครามค่าเช่าห้องแถวไม้เดือนละ 2 บาท ราคาแพงขึ้นกว่าก่อนช่วงสงคราม.....

ช่วงน้ำท่วมปี 2485 ข้าวปลาอาหารแพงกว่าเดิมนิดหน่อย ตามถนนหน้าบ้านลุงท่วมประมาณหน้าอก แต่ก็ยังมีเรือพายมาขายของ, บางบ้านไปอยู่กันที่ศาลาวัด, จะมีชื่อเรียกอาหารในช่วงสงครามว่า “สายบัว ปลาทุ ปูเค็ม” ลุงบอกเป็นอาหารที่มีกินประจำในช่วงน้ำท่วมใหญ่นี้ โดยปลาทุน่าจะมาจากมหาชัย (แรก ๆ มาโดยรถไฟ) และปูเค็มน่าจะมาจากต่างจังหวัดแถบชายทะเล” (สัมภาษณ์นายพิศ จึงประไพ, อ้างแล้ว) “สงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้นเพราะญี่ปุ่นเข้ามายึดประเทศไทยเพื่อจะต่อไปยังพม่าและอินเดีย อเมริกาและพันธมิตรจึงนำเครื่องบินมาทิ้งระเบิดเพื่อทำลายฐานทัพและกองบัญชา

การของญี่ปุ่นโดยความร่วมมือของเสรีไทย หรือแนวที่ห้า ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้คิดว่าทุกคนคงพอทราบกันแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอเล่าเฉพาะเหตุการณ์ตอนนั้นซึ่งข้าพเจ้าพอจำได้และมีญาติผู้ใหญ่เล่าให้ฟังบ้าง ตอนพันธมิตรนำเครื่องบินมาทิ้งระเบิดนั้นจะเป็นช่วงฤดูหนาวปลายปี เขาจะมาตอนข้างขึ้นเพราะท้องฟ้าสว่าง ยังพอจำได้ว่าพอตกตึกหน้าอากาศกำลังหนาว ผู้คนกำลังหลับกันอยู่ เสียงไซเรนดังขึ้น ก้องไปหมด ผู้ใหญ่จะรีบตื่นและมาปลุกเด็ก ๆ ทุกคนจะรู้สึกเหมือนกันหมดคือเกิดอาการหนาวจับใจ คางสั่นกระแทกกันจนมีเสียงดัง ผู้ใหญ่จะอุ้มลูก จูงหลานลงจากเรือนไปหลบอยู่ตามสวน ผู้ใหญ่คงคิดว่าปลอดภัยกว่าอยู่บนบ้านเพราะตามสวนมีต้นไม้หนาแน่น โดยเฉพาะต้นมะพร้าว และยังมีกอไผ่อยู่ตามท้ายสวนอีกสมัยนั้นต้นไม้ยังมีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน หน้ามัสยิดตรงซอยแยกและข้างมัสยิดที่เป็นบ้านของเอกชนก็ยังมีทั้งสวนพลูและกอไผ่ เจ้าของสวนเป็นญาติกันเขาอนุญาตให้หลบได้ ตอนกลางวันพวกพ่อบ้านจะไปจองที่ปิดกวาดทำความสะอาด พอเสียงหวอเตือนภัยดังขึ้นก็อุ้มลูกจูงหลานมาหลบตามที่ที่จองไว้ พอหวอปลอดภัยดังขึ้นก็พอกันอุ้มลูกกลับมาบ้าน สมัยนั้นขโมยไม่ค่อยมีปิดบ้านลงกลอนไว้เท่านั้น ของมีค่าและทรัพย์สินต่าง ๆ ที่พอจะติดตัวไปได้เขาก็เอาห่อผ้าเตรียมไว้บางที่เย็บผ้าเป็นแถบใหญ่ ๆ ทำเป็นซองเอาทรัพย์สินใส่แล้วคาดเอว พอจะหนีก็สะกดว ห่อผ้าบางที่คาดคล้องคอได้ด้วย การขุดหลุมหลบภัยในหมู่บ้านเรา ตอนแรก ๆ ยังไม่ได้ขุดกันเพราะอาศัยร่มเงาต้นไม้พรางอยู่บนหอสู่ของมัสยิดก็เอาทางมะพร้าวสดขึ้นไปคลุมมิดชิดอีกด้วย กลัวนักบินเข้าใจผิดว่าเป็นที่ทำการที่ญี่ปุ่นอยู่ การขุดหลุมมีขึ้นเพราะมีอยู่ครั้งหนึ่งญาติผู้ขายยีนคุยกันอยู่หน้าบ้านเครื่องบินมายังไม่หลบอีก เครื่องบินทิ้งระเบิดอยู่ฝั่งโน้น (ฝั่งพระนคร) สะเก็ดระเบิดปลิวมาจากด้านโน้นไม่รู้เฉียดศรีระไปนิดเดียวไปโดน สังกะสีเป็นรูโหว่ (รั้วบ้าน) ตั้งแต่นั้นมาทุกคนก็กลัวสะเก็ดระเบิดกันจึงขุดหลุมไว้หลบภัย และสะเก็ดระเบิดยังปลิวถูกยอดไม้หลายครั้ง ผู้ใหญ่เล่าว่าที่ขุดหลุมให้ลงไปหลบนั้นหลบสะเก็ดระเบิดไม่ใช่หลบลูกระเบิด เพราะถ้าเขาทิ้งลงมาจริง ๆ ก็ตายกันหมดทั้งในหลุมและคนข้างบน การขุดหลุมนี้ถ้าขุดบ้านเดียวหนึ่งหลุม ญาติสนิทก็จะมาอาศัยหลบกันสองสามครอบครัว ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงและเด็กลงไปหลบ พวกผู้ชายมักจะยืนจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์หรือคอยดูว่าเครื่องบินมาหรือยังมาทางไหน พอเครื่องบินมาใกล้และทิ้งระเบิดลงข้างบนก็จะตะโกนว่า “หมอบ” พอเสียงเครื่องบินบินผ่านไปสักครู่ เขาก็ตะโกนว่า “เงยได้” บางทีเครื่องบินมาทิ้งหลายเที่ยวผู้ใหญ่เรียกว่า “หลายระลอก” คนในหลุมก็ต้องหมอบ-เงยอยู่หลายครั้ง จนกว่าเสียงไซเรนปลอดภัยดังขึ้นจึงพากันกลับเข้าบ้าน ระเบิดที่ทิ้งลงมาแต่ละครั้งพอลงถึงพื้นเสียงจะดังสนั่นหวั่นไหวแผ่นดินสะเทือนเลยทีเดียวที่ใกล้ชุมชนเรามากคือที่โรงไฟฟ้าวัดเลียบ ย้อนมาพูดถึงลักษณะหลุมอีกหน่อย หลุมที่ขุดในหมู่บ้านเราจะเป็นตามสวนหรือข้างบ้านก็ดี เขาจะขุดลึกไม่มากความกว้างก็พอจุคนได้ 8-10 คน ข้างบนหลุมมุงหลังคาด้วยสังกะสีบ้างเอาไม้พาดไว้บ้าง แล้วคลุมด้วยทางมะพร้าวสดหลายชั้น กันหลุมไปด้วยไม้กระดานและมีเสื้อปูอีกชั้นหนึ่ง ถ้ามี “หลุมหลบภัยสาธารณะ” ลักษณะของหลุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

โบกปูนสูงจากพื้นดินราวหนึ่งเมตรหรือสองเมตรไม่แน่ใจ มีทางลงสองทาง ข้างบนเป็นพื้นเรียบมีช่องระบายอากาศ บางหลุมปลูกหญ้าคลุมไว้พรางตา ที่ฝั่งธนบุรี ข้าพเจ้าจำได้เพียงสามแห่งคือ หน้าวัดอินทาราม หน้าโรงเรียนศึกษานารี และเชิงสะพานเจริญพาศน์ ฝั่งเข้าส.น.บุปผารามหลุมนี้เพิ่งพบทั้งตอนขยายสะพานสร้างใหม่ี่เอง ส่วนฝั่งพระนครข้าพเจ้าไม่เคยเห็นคงมีอยู่หลายที่ เหตุที่เขาสร้างหลุมหลบภัยสาธารณะนั้น ผู้ใหญ่เล่าว่าเขาขุดเพื่อให้ประชาชนที่ไปทำงานหรือไปธุระหรือเดินซื้อของไว้หลบยามฉุกเฉิน เพราะเครื่องบินมาทิ้งไม่เป็นเวลา ระยะเวลา ๗ มักมาทิ้งตอนกลางวัน พอเขาทิ้งลงมาสะเทือนจะเปิดจะปิดจะปลิวว่อน สังกะสีและสิ่งอื่น ๆ ก็ปลิวว่อนกระเด็นไปไกล ๆ โดนใครเข้าก็อาจเสียชีวิตหรือบาดเจ็บ พอเสียงเครื่องบินมาคนที่เดินอยู่หรือทำธุระอะไรก็แล้วแต่จะวิ่งหนีเอาตัวรอดกันอลหม่าน หลุมหลบภัยจึงเป็นที่ ๆ ทุกคนคิดว่าปลอดภัยที่สุดตอนนั้น เพราะผู้คนจำนวนมากลงไปหลบในหลุมมีหลายชาติ ศาสนา ทั้งไทยมุสลิม จีน ผู้ใหญ่เล่าว่า มีเรื่องเล่ามากมายในยุคนั้นทั้งตลกขบขัน ทั้งน่ากลัว ทั้งโศกเศร้า สงครามเล็กแล้วยังมาเล่ากันอยู่นาน เรื่องกลัวเครื่องบินทิ้งระเบิดนี้ทุกคนมีความกลัวกันหมด ความกลัวก็ทำให้เกิดอาการกันหลายอย่างแต่ส่วนมากจะตัวสั่น อ้อขอย้อนไปเรื่องคนในหลุมหลบภัยอีกหน่อย เขาเล่าว่า พอเสียงระเบิดตูม เสียงคนในหลุมจะแตกไปหมด เพราะต่างคนต่างพูดหลายภาษา ใครนึกอะไรได้ตอนนั้นนำมาใช้กันหมดทั้งสวดทั้งพูด ทั้งอ้อนวอนเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกอย่างให้ช่วย เพราะความกลัวสุดขีดนั่นเอง ผู้ใหญ่เล่าว่า มียายคนหนึ่งบ้านอยู่ปากซอยพอได้ยินเสียงเครื่องบินที่ไรแจะกลัวจนฉี่ราดทุกที บางครั้งถ้าเสียงระเบิดดังมากแผ่นดินสะเทือน แจะฉี่ราดออกมาเลย บางทีแจะยกมือท่วมหัวเรียก พ่อฝรั่งจากแล้วแล้ว ๆ ตัวแจะสั่นเป็นเจ้าเข้า

ช่วงสงครามไม่มีไฟฟ้าใช้ต้องใช้ตะเกียงจุดกันทั้งหมู่บ้าน กลางคืนใครจุดตะเกียงต้องหาอะไรมาบังแสงสว่างไว้ไม่ให้มีลอดออกไป เขาเรียก “พรางไฟ” จะจุดตะเกียงหรือก่อไฟตอนกลางคืนเป็นเรื่องห้ามเด็ดขาดอันตรายมาก เรื่องนี้มีเกิดขึ้นจริง คือมีอยู่คืนหนึ่งที่ห้างขายยาเป็นโรงงานเล็ก ๆ ในบ้านด้วย อยู่แถวสี่แยกท่าดินแดง คลองสาน (ข้าพเจ้าไม่ขอเอ่ยชื่อ) เขาจ้างแขกยามมาเฝ้าตอนกลางคืน พอเครื่องบิน ๗ ผ่านมา แขกยามไม่รู้ฉายไฟฉายส่องดูเครื่องบินส่องดูท้องฟ้าส่องอยู่หลายหนักบินเขาเข้าใจผิดเขาคิดว่า แแนวที่ห้า (เสรีไทย) ส่งสัญญาณให้ทั้งได้เขากเครื่องบินมาทิ้งตรงจุดนั้น โดนเต็ม ๆ พังเสียหายทั้งบ้านนั้นและบ้านใกล้เคียง แขกยามและคนในบ้านเสียชีวิตหลายคนเรื่องนี้จึงเป็นบทเรียนให้ทุกคนระวังเรื่องแสงสว่างมากที่สุด พูดถึงช่วงห้ามจุดไฟนั้นผู้ใหญ่บอกลำบากเหมือนกัน ตะเกียงที่จุดก็ต้องห่อแสงลงแล้วหาอะไรมาบังแสงอีกอย่างต้องอยู่กันแบบมืด ๆ ตามปกติตอนกลางคืนหัวค่ำจะนั่งคุยกันมั่ง เตรียมหมากเตรียมพลูไว้ขายตอนเช้ามีดมั่ง หิวก็ทำขนมกินกันง่าย ๆ มีของอยู่ในครัวไฟครบ มะพร้าว ถั่ว พักทอง น้ำตาลปึกก็ซื้อตุนไว้ แบ่งก็แบ่งเอง ใช้ข้าวสารแช่น้ำให้ขึ้น อยากรินขนมอะไรขึ้นก็ทำกินกัน พอเกิดสงครามเขาห้ามจุดไฟจึงไม่สะดวกก็เลยเกิดมี “ขนม

“ไข่จิ้งหรีด” ในหมู่บ้านเรา ถ้าอยากกินขนม เขาก็เอาข้าวเย็นในหม้อมาคลุกกับน้ำตาลปี๊ป ชูตมะพร้าว ลงไปเคล้ากินหวาน ๆ เย็น ๆ พอแก้ขัดได้ แต่ข้าพเจ้าไม่ค่อยชอบลองกินดูแล้วไม่ค่อยอร่อยเต็มเกลือก อีกสักนิดคงจะดี พอสงครามเลิกเข้าสู่ภาวะปกติมีขนมให้เลือกกินได้แล้ว ขนมไข่จิ้งหรีดจึงหมดไปจาก บ้านเรา

สงครามยังคงยืดเยื้อมาอีกหลายปี ตอนหลังเริ่มมาทั้งตอนกลางวัน เว้นสองสามวันก็มาอีก บางทีที่มีสยิดกำลังมีงาน ฉลองวัดตรุษ ชาวบ้านมารวมกันที่มีสยิดแทบหมดหมู่บ้าน เด็กเล็กเด็กโตมา กันหมด ต่างก็นำสารพัดกับข้าวทั้งคาวหวานมาทำบุญที่มีสยิดเมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะร่วมกันรับประทาน และยังมีขนมห่อ ผลไม้นานาชนิดไว้แจกเด็กด้วยเป็นประเพณีที่ทำกันมาช้านาน ขณะกำลังทำพิธีสวด ยังไม่เสร็จ เสียงหวอดดังขึ้น สักพักเสียงเครื่องบินดังมาแต่ไกล ต่างคนต่างวิ่งมาอ้อมลูกทุ่งหลานกัน อลหม่าน วิ่งกลับบ้านหาที่หลบกันหมด พอหอบปลอดภัยดังขึ้นก็กลับมามีสยิดกันอีก บางคนก็เกียจ มาเพราะอยู่ไกลหน่อย ถ้าสมัยนี้เขาเรียก “งานกร่อย” เมื่อเครื่องบินทิ้งกลางวันบ่อย ๆ เข้าพวกผู้ญิง ก็เกิดความกลัว ต่างก็รีบเร่งให้พ่อบ้านพาไปหลบภัยที่บ้านนอก ไม่ค่อยทราบว่าเขาไปไกลแค่ไหน ใน หมู่บ้านเราส่วนมากจะไปพระโขนง ลาดพร้าว หัวป่า (อ่อนนุช) บ้านป่า (พัฒนาการ) มีนบุรี หนองจอก ที่ที่เขียนอยู่นี้เป็นที่นาของคนมุสลิมแทบทั้งหมด เหตุที่ทำให้คุณแม่รีบเร่งพาไปให้พาไป คือมีอยู่วันหนึ่ง แม่เลี้ยงอ้อมน้องเกิดได้เดือนเดียว นั่งอยู่ข้างบ้านมีท้องร้องอยู่ข้างบ้าน น้ำเต็มมีเหนด้วย เป็นตอนกลางวัน พอเครื่องบินทิ้งระเบิดแถววัดเลียบแผ่นดินสะเทือนเสียงสนั่นแม่ตกใจสุดขีดกระโจนลงท้องร้องอ้อม น้องแนบอกไว้ พอคนข้างบนหายตกตะลึงโดดลงไปช่วยแม่และน้องขึ้นมา ผู้ใหญ่บอกโชคดีที่น้องไม่ ตายจมน้ำมิดหัวเลยอ้อมขึ้นมาเหนเต็มหัว น้องคนนี้คือ นารี วรประวัติ อายุ 58 ปี ปัจจุบันก็อยู่กับ ข้าพเจ้าด้วยกัน ตั้งแต่นั้นมาแม่ก็รีบเร่งให้พ่อพาไปบ้านนอก พ่อไม่มีญาติแถวนั้นแต่มีคนรู้จักนับถือ หลายคน ข้าพเจ้าพอจำได้ว่าพอจะอพยพไปทางเรือ อาและญาติคนอื่นในครอบครัวเราเขาไม่ไป เขา บอกว่าห่วงบ้านจึงมีครอบครัวเราไปตามลำพัง พ่อจ้างตาที่แจวเรือจ้างคนหนึ่งอพยพพวกเราไปส่ง ขน ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นลงเรือแจวไป ถึงตลาดมีนบุรีตอนพลบค่ำ จอดเรือหน้าโรงสีข้าวหนึ่งคืน เจอ เรือลำหนึ่งจอดอยู่เหมือนกัน พอเข้าเห็นกันถนัดเป็นครอบครัวพี่สาวพ่อเอง (ลูกพี่ลูกน้อง) ท่านแต่งงานไปอยู่บ้านครัว (เจริญผล) อพยพหนีระเบิดเหมือนกันจะไปทางเดียวกันด้วย แต่พอถึงหนองจอกก็ แยกกัน พ่อพาพวกเราไปพักไกลไปอีกหน่อยคือ ต.เจียระดับ เพราะบ้านที่จะพักนั้น ญาติเขาก็ก็น่าพัก เหมือนกันเต็มบ้านเลย ครอบครัวเราอยู่ที่นั่นเป็นเดือน พอสงครามสงบจึงกลับมาบ้าน พุดถึงเส้นทาง ที่เราไปทางเรือนี้ พ่อโตขึ้นข้าพเจ้าจึงถามพ่อดู เพราะข้าพเจ้าจำได้คล้ายคลึงคลา” (บันทึก ความทรงจำนางสุพร วิทย์, 18 กุมภาพันธ์ 2545)

ผลจากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนย่านตลาดพลูในยุคนี้ จะเล่าเรื่องราวจะเล่า เรื่องราวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนย่านสวนพลู ผู้คนมีความผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เป็น

ธรรมชาติ มีความรักใคร่ช่วยเหลือปรองดองดุจดุจญาติพี่น้อง แม้จะมีถนนตัดผ่านในย่านพื้นที่แล้วก็ตาม ความเจริญและความทันสมัยนั้นยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณตลาดพลูและตลาดวัดกลาง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงหนัง วิกสูงวิกเตี้ย โรงยาฝิ่น บ่อน มีตลาดได้รุ่งขายของยามค่ำคืนที่มีผู้คนแวะเวียนมาหาความบันเทิง ก่อนที่ความบันเทิงเหล่านี้จะปิดตัวลงหลังการแจ้งเกิดของย่านวงเวียนใหญ่ ส่วนอาคารพาณิชย์ที่ผู้คนมักใช้เป็นตัวชี้วัดความเจริญของย่านนี้ จะตั้งอยู่ริมถนนเทิดไทย แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นบ้านไม้สองชั้น ซึ่งปัจจุบันยังคงมีให้เห็นบ้าง

สภาพเป็นเรือนไม้ห้องแถวชั้นเดียวย่านตลาดพลู

วิถีชีวิตของผู้คนในยุคนี้ยามว่างจากงานสวนและงานค้าขาย จะร่วมกันขุดลอกคลอง ถึงวันพระเทศกาลงานบุญของแต่ละศาสนาก็จะไปร่วมพิธี โดยเฉพาะชาวพุทธจะมีงานวันเร็ง มีลิเก ละคร แม้แต่วงดนตรีจ๊าะปะ ซึ่งคนที่มีร่วมงานมีทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งไทย จีน เขมร มอญ โดยเฉพาะวัดเวฬุราชิน (ซึ่งตั้งตรงข้ามกับสุเหร่าสวนพลู) แม้คำที่มาขายของส่วนใหญ่จะเป็นแม่ค้ามุสลิมแทบทั้งนั้น

งานบุญใหญ่ของชาวไทยพุทธในย่านนี้มีหลายงาน เช่น งานชักพระวัดนางชี งานแห่เทียนเข้าพรรษาวัดโพธิ์นิมิตร งานประจำปีของวัดต่าง ๆ งานวัดเหล่านี้โดยมากชาวบ้านยังคงร่วมแรงร่วมใจกันจัดงาน และยังคงรู้สึกได้ถึงการเป็นเจ้าของทรัพยากรสาธารณะอย่างแท้จริง

งานบุญใหญ่ของชาวไทยมุสลิม ในช่วงเวลานี้คืองานเมาลิด และงานกวนข้าวอาชูรอ ซึ่งเป็นงานที่ยังคงอยู่ในภาพความทรงจำของชาวบ้านหลาย ๆ คนว่า ผู้คนต่างร่วมนำของมาทำบุญที่สุเหร่าบ้างก็ร่วมกันออกมาทำความสะอาดสุเหร่า และร่วมกันกวนข้าวอาชูรอ

งานบุญใหญ่ของชาวจีน คือช่วงงานเทศกาลตรุษจีน เทศกาลกินเจ เทศกาลไหว้พระจันทร์ ย่านนี้จึงมีความคึกคักเป็นพิเศษ โดยเฉพาะตามศาลเจ้าต่าง ๆ จะมีการรวมตัวกันของคนจีนอย่างหนาแน่น

วิถีชีวิตของผู้คนในยุคนี้จึงยังคงดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย ระบบคิดในการดำเนินชีวิตยังคงผูกพันกับจารีตศาสนาประเพณีของตนเอง แต่มีการยืดหยุ่นเมื่อต้องมียุติสัมพันธ์กับผู้ที่มีนับถือต่างศาสนา ทั้งนี้เพื่อดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

แผนผังถนน 11 สาย ผังธนบุรี

3.2 วิธีการทำมาหากิน

วิธีการทำมาหากินของผู้คนย่านตลาดพลู ในยุคสวนพลูรุ่นสุดท้ายนี้ อาจแบ่งได้เป็น 2 ช่วงเวลา โดยใช้ลักษณะการผลิตมาเป็นตัวแบ่งคือ

- ช่วงแรก ระหว่าง พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2485 เป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และผู้คน หลังจากการเปิดตัวของสะพานพุทธ และถนน 11 สาย จนถึง ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเปิดพื้นที่ของผังธนบุรีในช่วงเริ่มต้น ยังไม่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวิธีการทำมาหากินของคนตลาดพลูมากนัก คนตลาดพลูยังคงรักษาสภาพความเป็นบ้านสวนไว้ได้ จนกระทั่งวิกฤตการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ. 2485

- ช่วงที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2485 – พ.ศ. 2500 เป็นช่วงเวลาแห่งการปรับตัวของคนตลาดพลู หลังการถูกกระทบจากนโยบายรัฐนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวิธีการทำมาหากินของผู้คน การประกาศให้ราษฎรเลิกบริโภคน้ำมันอย่างเด็ดขาด (อ.พิบูลสงคราม, 2530 : น. 161) ในขณะที่วิธีการทำมาหากินหลักของคนในช่วงเวลานั้นคือการทำสวนพลูไม่ว่าจะเป็นคนไทย จีน หรือมุสลิม ประกอบกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และน้ำท่วมใหญ่ ปี 2485 ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คนตลาดพลูต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตในภาคเกษตรกรรมที่เคยปลูกพลูเป็นอาชีพหลักต้องเปลี่ยนไปปลูกพืชเบญจพรรณ (สวนผสม) โดยปลูกพืชหลายชนิดคละเคล้ากันไป เลี้ยงสัตว์ ทำขนมขายจนถึงการทำบ้านเช่า กระทั่งกลายเป็นแหล่งบ้านเช่าแหล่งใหญ่ของธนบุรีในยุคหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่ในส่วนภาคธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก

วิธีการทำมาหากินของผู้คนตลาดพลูทั้งสองช่วงเวลาจึงมีประเด็นปลีกย่อยที่น่าสนใจอีกมากมาย จากการศึกษาพบว่า วิธีการทำมาหากินของคนในย่านตลาดพลูมี 2 ภาคใหญ่คือ

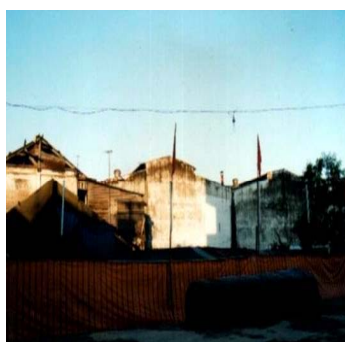
1. **ภาคการเกษตร** กลุ่มผู้ประกอบการประกอบด้วย คนไทย คนไทยเชื้อสายจีน คนจีน และมุสลิม ตามแนวคลองย่อยจากคลองบางหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของตลาดพลู ได้แก่ ตอนในของคลองบางไส้ไก่ คลองสำเหร่ คลองบางน้ำชน คลองบางสะแก และคลองด่าน
2. **ภาคธุรกิจ การค้าและอุตสาหกรรม** ผู้ประกอบการส่วนมากเป็นคนจีน ใช้พื้นที่ตามแนวคลองบางหลวงทั้งฝั่งตลาดพลูและฝั่งบางกอกใหญ่ถึงปากคลองด่าน แนวถนนตลาดพลูและแนวถนนเทอดไท เป็นที่ตั้งของสถานประกอบการและตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า คือ ตลาดวัดกลางและตลาดพลู

ร้านค้าเก่าริมคลองบางหลวงช่วงต่อคลองด่าน

โรงไม้ / โรงเลื่อย

โรงปลาทุ

3.2.1 ภาคการเกษตร

1. วิถีภาคเกษตรกรรมระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2485 : วิถีคนทำพลู

วิถีการทำมาหากินของคนย่านตลาดพลูในช่วงเวลานี้มีอาชีพหลัก คือ การปลูกพลู พลูที่นิยมปลูกมากคือ พลูเหลือง ส่วนพลูเขียวมีปลูกบ้างแต่น้อย (บันทึกความทรงจำคุณชำนาญ เช่นดียวานนท์, 2544) สาเหตุที่นิยมปลูกพลูเหลืองเพราะพลูเหลืองสามารถขายได้ราคาดีกว่า รสไม่เผ็ด ในขณะที่พลูเขียวมีรสเผ็ด ใบเล็ก หนา กรอบ ขายไม่ได้ราคา ส่วนมากนิยมปลูกในต่างจังหวัด (สัมภาษณ์ คุณสุพล เก้าสำราญ, 20 กันยายน 2544)

- วิธีการทำสวนพลู

การทำสวนพลูแต่ละสวนนั้นมีวิธีการคล้าย ๆ กัน อาจจะแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด

แล้วแต่การรับรู้จากบรรพบุรุษและการพัฒนาเทคนิคการปลูก เช่น สวนของลุงสุพล เก้าสำราญ ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ก็จะมี ความต่างจากการทำสวนของลุงชำนาญ เช่นดียวานนท์ ซึ่งเป็นคนมุสลิม

ลุงสุพล ได้เล่าถึงวิธีการทำสวนพลูให้เราฟังใน

ลุงสนธยาเจ้าของสวนพลูย่านบางแวก ที่ยังคงติดต่อด้าขายส่ง

พลูจากบางแวก - ตลาดศรีธน

แต่ละชั้นตอนว่า

“.....การทำสวนพลูของคุณลุงจะอาศัยน้ำจากคลองบางไผ่ใต้ ไก่ ซึ่งสมัยก่อนจะมีการขุดลอกคลองกันทุก ๆ ปี ดินที่ได้จากการลอกคลองจะฝังให้แห้งที่ริมคลอง เมื่อแห้งแล้วก็จะขนไปใช้ปลูกพลูในสวน สวนพลูที่ลุงปลูกจะเริ่มจากการขุดดินยกร่องสูงประมาณ 1 เมตร ที่ดิน 2 – 3 ไร่ปลูกพลูได้ประมาณ 200 – 300 ต้น ระยะห่างระหว่างต้นประมาณ 1 เมตร โดยเอายอดพลูยาวประมาณ 1 ศอกมาปลูก โดยปลูกลงไปในดินให้ใต้ไปตามไม้ค้ำ ซึ่งเป็นไม้โกงกาง ไม้ค้ำต้องเปลี่ยนทุกปี ปุ๋ยที่ใช้คือ ปลาเน่า เอาปลามาหมักไว้ในโถงดินซึ่งฝังลงไปดินปิดฝาไว้ประมาณ 10 อาทิตย์ เพื่อให้ปลาเน่าและจริง ๆ แล้วจึงนำมาผสมน้ำรดได้ โดยรดตรงโคนต้นพลู

การเก็บพลู เมื่อพลูโตจนเก็บไปได้ (เป็นปีกว่าจะโต) ก็จะเก็บพลูเดือนละ 1 ครั้ง ลุงบอกว่าถึงเวลาเก็บพลูเหนื่อยมาก สมัยก่อนเวลาเก็บพลูจะใช้ม้าสูงประมาณ 2 เมตร ปีนขึ้นไปเก็บใบพลู บางบ้านเมื่อเก็บพลูมาแล้วก็จ้างลูกจ้างให้มาเรียงพลู ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง การเรียงพลูจะเรียง 20 ใบพลู เรียกว่า 1 เรียง พลู 4 เรียงเรียกว่า 1 กำ นั่นคือ พลู 1 กำมี 80 ใบ และจัดใส่ซองไปขายที่ตลาดวัดกลาง (สุพล เก้าสำราญ, อ้างแล้ว)

ลุงชำนาญ ได้บันทึกเรื่องราวความทรงจำเกี่ยวกับการทำพลูไว้ว่า

“.....ต้องยกร่องขุดดินกว้าง 1 วาเศษ สูงจากพื้นดินประมาณ 1-1 1/2 เมตร ความยาวต่อขนาดสวนร่องหนึ่งประมาณ 50 - 100 เมตร ตากแดดให้แห้งประมาณ 2-3 อาทิตย์จนดินแห้ง เอาใบทางหมาก มะพร้าวเผาให้เป็นปุ๋ยแล้วสับดินให้เข้ากับปุ๋ยที่เป็นขี้เถ้าสำหรับการปลูกครั้งแรก

ต้องเตรียมกล้าไม้ชำไว้ต้นละหนึ่งเมตร เมื่อกล้านั้นรากงอกดีแล้วก็นำมาปลูกบนร่องที่ขุดไว้ นั้น ห่างกันปลูกห่างกัน 1-1 1/2 เมตร ตลอดแนวสองข้างร่องนั้น ต้องซื้อไม้ค้ำพลูเล็กละตรง ๆ ยาว 3-4 เมตร แล้วเสียบหัวให้แหลมปักไปข้างต้นพลูและมัดด้วยเชือกกาบหมากที่ลอกไว้มาพันลำต้น หรือไม้ที่ใช้เชือกกล้วยผูก โดยใช้ต้นกล้วยในสวนมาฉีกแล้วตากแดด และรากที่ออกข้อหนึ่งประมาณหนึ่งคืบจะเกาะไม้ค้ำนั้นจนสูง แต่ละข้อจะงามจนแตกก้านออกไปตามข้อของมัน ประมาณ 1 ศอกมีใบอ่อนสีเขียวปนเขียวประมาณ 3-4 เดือนต่อกิ่งจะมีใบ 10 กว่าใบขึ้นไปจึงเริ่มเก็บได้ ใบกำลังกินและใบแก่ ๆ เก็บได้ตลอดไปทุกวัน ก้านก็จะแตกใบใหม่เก็บได้อีกต่อไป เมื่อมันโตขึ้นก็ต้องเปลี่ยนไม้ค้ำด้วย

ในการเก็บมีม้ายืนเก็บได้สูง 2 เมตร ต้องใช้เล็บเหล็กใส่หัวแม่โป้งทั้งสองนิ้วเด็ดที่ละใบใส่ซองที่แขวนติดอยู่กับม้าเก็บพลูนั้น จนเต็มเซ่งประมาณ 200 – 300 ใบอย่ากดใบพลูเพราะจะกรอบชำขายไม่ได้ราคา จากนั้นนำไปเทที่ร้านในบ้านพรหมน้ำไม่ให้ใบเหี่ยว คนหนึ่งเก็บได้วันละประมาณ 5 – 6 เทียวจากนั้นก็เป็นที่ของผู้หญิงต้องมานั่งเรียงอีกทีหนึ่ง พลูหนึ่งเรียงประมาณ 20 ใบ ผู้เรียงต้องใช้คน 2 – 3 คน เรียงจนถึง 20.00 น. จนเสร็จ จัดเรียงใส่หีบกระจาดใส่ ส้าแหกรหามด้วยไม้ต้นไม้ไผ่ การเรียงจากกันกระจาดถึงสูงสุดจนรอบกระจาดประมาณ 10 – 20 ชั้น ต่อหนึ่งกระจาด เข้ามืดพรหม

น้ำ แล้วหาละ 2 กระจาด 4 คนหabeto 1 วัน ต้องตื่นตั้งแต่ตี 4 หาบไปส่งที่วัดกลางคือตลอดชายส่ง พลุชื่อวัดกลาง ติดกับวัดอินทารามได้ 8 โมงก็ส่งเสร็จ

ภาพสวนพลู

การบำรุงรักษาหลังจากปลูกต้นละ 1 เมตร ต้องรดน้ำวันเว้นวันตลอดไปจนกว่าจะเก็บได้ การเตรียมปุ๋ยต้องเตรียมไว้ก่อนหน้าจะปลูกประมาณ 3-4 เดือน

.....เราจะไปซื้อปลา โดยใส่ลำเรือมา ขึ้นที่คลองบางไส้ไก่ บรรทุกมาเต็มลำ โดยมากเป็นปลา ทุ 60-70 เปอร์เซนต์ ไปซื้อมาสด ๆ แล้วก็มาวันนั้นเลย แล้วเราจะหามาใส่ไว้ในโองที่ฝังไว้ ประมาณ 10 ใบ 20 ใบ หลาย ๆ ใบ ก็ใส่ชี้อาไว้ ชี้อที่เราซื้อมา 2 ถึง 5 บาท หรือหาละ 5 บาท 3 บาท แล้วแต่ ตั้งราคา คนจีนจะนำมาขายและส่งให้ถึงที่ ปรากฏว่า ชี้อมันมากกว่า ปลา เพราะฉะนั้น โองก็ต้องมี 20 ใบขึ้นไป มันเหมือนกับโองมังกร ใหญ่กว่าโองมังกรมาก สูงขนาดหน้าอก แต่ว่าไม่มีลวดลายอะไร ฝัง ลงไปในดินครึ่งหนึ่ง โองขึ้นมาครึ่งหนึ่ง แล้วเอามาปิดฝาด้วยปูน โยกโคลนขึ้นมาทับ ประมาณ 5-6 เดือน ในระหว่างที่พลูยังเล็กต้องเริ่มทำแล้วจนกระทั่ง 6 เดือนแล้ว เราจะเปิดฟามา พอพลูโตแล้วเรา ต้องเร่งด้วยปุ๋ย ปุ๋ยสมัยก่อนก็คือขี้ เราจะมีถังไม้ ซึ่งใช้ไม้สักเป็นแผ่น ๆ ขนาดฝ่ามือ สานเป็นวงกลม ได้ โดยที่ไม่ต้องมีเหล็กข้างนอก ไม่ต้องรดแล้วมีหมูี่เชื้อกผูกสำหรับหาบ ถังหนึ่งประมาณ ครึ่งเมตร เศษ สูงประมาณ ตัวเรา ตักน้ำต้องใส่ในถังนี้โดยใช้กระโปรง (ไม้ครึ่งวงกลม สานด้วยไม้ทาด้วยชัน มี ด้าม เรียกว่า กระโปรง) เครื่องมือของการปลูกพลู มีหลายประเภทด้วยกัน เช่น กระโปรง แครงสาด (เป็นรูปเหมือนเปลือกหอยมีด้ามเป็นไม้ตรงกลางเปลือกหอยและมีที่ถือยาวๆ สำหรับสาดน้ำรดพลู) ในหน้าแล้ง หน้าฝนไม่ต้องรด ชนิดหนึ่งรดเข้ามิดและเย็น

ถั่งนึ่งตักน้ำ ประมาณ 20 ปี๊บแล้วเราเอาชี้อไปประมาณ 3 โปรง ชี้อมันไม่มีกลิ่นแล้วมันเป็น น้ำ เอาปลาที่หมักไว้ 5-6 เดือน ใส่ไปอีก 2 โปรงแล้วกรนให้เข้ากัน หลังจากนั้นก็เอาชี้อผสมนั้นไปราด รอบ ๆ โคนต้นพลู อย่าให้โดนราก ให้โดนรอบ ๆ ห่าง ๆ ต้นละ 1 กระโปรง กว่าที่จะเสร็จร่องหนึ่ง ใช้ เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 3-4 ร่อง ต่อ 1 ชนิด ใช้เวลาเป็นวัน หลังจากนั้น 7 วันยังต้องโยกโคลนใน ท้องร่องจากที่โคกพลูหนา 4 นิ้ว ทั้งบนและล่างคลุมดินทั้งหมดที่ยกร่องให้ทั้งหมดทุกร่องชนิดสวนที่ ปลูกพลูใช้เวลาหลายวันจนกว่าจะเสร็จ....."

สำหรับที่เล่าและเขียนมานี้เป็นเรื่องจริง มีประสบการณ์มาเคยลงมือทำมาเองทุกอย่าง ตั้งแต่ เล็กมาจนโตเรียนถึงมัธยม จนเลิกทำเพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยสวมหมวกทั้งหญิงชาย ทาง การตัดต้นพลู ต้นหมาก ไม่ให้คนกินหมากอีกต่อไป.....” (สัมภาษณ์นายชำนาญ เชนดิยานนท์, 3 พฤศจิกายน 2544)

จะเห็นได้ว่าการทำสวนพลู ชาวสวนยังคงใช้ภูมิความรู้เดิมที่ส่งสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ เครื่องมือที่ใช้ไม่มีเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ต้นทุนในการผลิตมีน้อย เช่น ใช้แรงงานในครอบครัวและเครือญาติ จะมีการจ้างแรงงานบ้างก็สำหรับการเรียงพลู ปุ๋ยที่ใช้ก็เป็นปุ๋ยธรรมชาติที่ได้จากปลาเน่า ชาว มหาชัยนำมาขายเป็นถังไม้ใบใหญ่ ถึงละ 18-20 บาท (สัมภาษณ์คุณทองทรัพย์ สุขสุวรรณ, 5 พฤศจิกายน 2544) มูลสัตว์และคน ไม้ค้ำพลูมีคนพายเรือขายถึงบ้าน หรือไม่ก็ไปซื้อที่ตลาดพลู (ปากคลองบางหลวง) จากการสัมภาษณ์นายแถม โพธิ์จันทร์ อายุ 64 ปี บ้านอยู่คลองเชิงตาแพ คลองซอยจากคลองสนามชัยหรือคลองด่าน ลูกแถมเล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่รุ่นปู่ตายาย – ตัดไม้แถม ไม้โก่งกาง เมาพื้น ส่งขายตลาดพลูแถวโรงทำปลาทุ โดยส่งมากับเรือใช้เส้นทางคลองสนามชัย (คลอง ด่าน) คลองบางหลวงและตลาดพลู แล้วทุกครั้งก็ต้องมาพักค้างคืนในเรือเพื่อซื้อข้าวของเครื่องใช้กลับ บ้านมาขายด้วย เหตุที่ใช้เรือเพราะบรรทุกสินค้าได้ครั้งละมาก ๆ จำได้ว่าผ่านหน้าวัดนางชีมีโรงปั้นตุ้ม ขาย (สัมภาษณ์นายแถม โพธิ์จันทร์, 10 กุมภาพันธ์ 2545) ลูกสุพล บอกว่าไม้ค้ำจะไปซื้อจากริม คลองวัดราชคฤห์ ราคา 200 บาทต่อ 100 ต้น เมื่อสั่งแล้วจะมีเรือเข้ามาส่งถึงหน้าบ้าน เรือที่เข้ามาส่ง นั้นมีลักษณะและขนาดประมาณเรือสำปั้น ซึ่งไม้ค้ำพลูนี้จะต้องเปลี่ยนทุกปี ไม้ค้ำเก่าก็จะเอามา ทำฟืน (สัมภาษณ์นายสุพล แก้วสำราญ, อ้างแล้ว)

ภาพตุ้มหมักปลาเน่า

ตุ้มสำหรับการหมักทำปุ๋ยปลาเน่าก็หาซื้อได้จากแหล่งผลิตที่ตลาดพลู เช่น ตุ้มยี่ห้อ แข่งเฮง ฮวด วัดใต้ (วัดอินทาราม) สิ่งเหล่านี้เป็นการลดต้นทุนการผลิตได้ทั้งสิ้น (ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ วันที่ 25 สิงหาคม 2545) นอกจากนี้ดินยังคงเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการผลิตแต่สภาพ พื้นที่นั้นได้เอื้ออำนวยให้กับชาวบ้านแถบนี้ ต้นทุนในการผลิตจึงต่ำ ดังที่ หลวงดาจรรยา ภมรพล วัด

โพธิ์นิมิตร อายุ 88 ปีได้เล่าให้เราฟังว่า “...ถ้าใครจะมาอยู่แถวนี้ให้มาอยู่เป็นก๊กเป็นเหล่าและให้ขุดคลองจากคลองหนึ่งสู่คลองหนึ่งให้เชื่อมกันเช่นคลองบางน้ำชนขุดให้ทะลุคลองสำเหร่ น้ำจะตกสะดวก ดินไม่เป็นเลน.....สังเกตดูว่าคลองซอยจะเป็นเส้นตรงเชื่อมคลองสู่คลอง.....” (พระจรรยา, อ้างแล้ว) “.....โดยมากที่คลองสำเหร่กับคลองบางไส้ไก่มีการปลูกพริกกันมากเพราะ ดินเหมาะกับการปลูกพริก..... ในส่วนของการเสียภาษี ชาวสวนจะเสียเฉพาะภาษีที่ดินเท่านั้น.....” (สุพล เก้าสำราญ, อ้างแล้ว) และที่ดินทำสวนพริกโดยมากเป็นมรดกตกทอดที่รุ่นปู่ย่า ได้บุกเบิกไว้ คนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่จะอาศัยการเช่าที่ดินทำสวนพริก เช่น กรณีคุณยายทองใบ คนไทยเชื้อสายจีน ชาวสวนย่านวัดนางชีเล่าว่า “.....สำหรับชาวสวนเชื้อสายจีนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองก็อาศัยเช่าที่ดินของคนไทย (ยังคงนิยมรับราชการ) ในราคาค่าเช่าที่ถูก เช่น เช่าเป็นรายปี ที่ดิน 3 ไร่ ค่าเช่า 100 บาทต่อปี (สัมภาษณ์นางทองใบ พลอยเลื่อมแสง อายุ 68 ปี, 13 กุมภาพันธ์ 2545) หรือบางสวนที่เช่า ผู้เช่าจะตกลงทำการเช่ากันเป็นปีอัตราขนาดละ 10-20 บาทต่อปี หรืออาจแบ่งผลกำไรจากการทำสวนพริกให้เจ้าของที่แทนเงินค่าเช่า สำหรับขนาดที่ดิน 1 ไร่ ไม่มีการกำหนดขนาดที่ดินแน่นอน ขนาดหนึ่งอาจมี 8 ไร่หรือ 10 ไร่แล้วแต่เจ้าของจะทำการกำหนดไว้ สัญญาเช่นในอดีตไม่มีการเขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นสัญญาที่เป็นคำพูด หรือเรียกว่า ง่าย ๆ ว่าสัญญาปากเปล่า (สนทนากลุ่มย่อยนายสนั่น ตูลยานนท์ นายประภาส เรืองจำรูญ และนายวินัย รักการดี, 2 กุมภาพันธ์ 2545)

การแลกเปลี่ยนและการค้าพริก

ในอดีตตลาดที่สำคัญของชาวสวนคือ ตลาดที่เป็นสถานที่สำหรับการจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยที่ตลาดเหล่านี้จะเป็นในตลาดน้ำ และอยู่ตามบริเวณคลองสำคัญ ๆ หรือไม่ก็เป็นตลาดบกที่เป็นศูนย์กลางการสัญจรทางน้ำ สำหรับชาวสวนพริก ตลาดที่เป็นแหล่งรับซื้อพริกแหล่งใหญ่คือ ตลาดวัดกลาง (วัดจันทาราม)

ภาพการค้าพริกในปัจจุบัน

คุณยายอายุ 80 ยังคงประกอบอาชีพค้าขายพริก
ระหว่างตลาดพริก-มหาชัย

การซื้อขายเมื่อชาวสวนเก็บพลูได้ก็จะนำใส่เรือพายออกจากคลองซอยต่าง ๆ บ้างก็หาไปขายส่งยังตลาดวัดกลางมีพ่อค้าโดยมากจะเป็นชาวจีนมารับซื้อ บางส่วนจะมีพ่อค้าคนจีนเข้ามารับซื้อถึงสวน บางคนก็พายเรือไปขายส่งที่ปากคลองตลาด ตลาดท่าเตียน ตลาดนางลอย ตลาดนกกระจอก (บางกอกน้อย) ฯลฯ พลูเหล่านี้จะถูกนำไปขายต่อยังต่างจังหวัด โดยส่งไปกับ “เรือแดง” ซึ่งเป็นทั้งเรือโดยสารและเรือบรรทุกสินค้า วิ่งระหว่างท่าเตียน – อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สัมภาษณ์นางพะเยาว์ คำประเสริฐ อายุ 71 ปี, 20 ตุลาคม 2544 และเพิ่มเติมข้อมูลโดย นางสาวพร วิทย์) บ้างก็ส่งขายถึงต่างประเทศโดยเฉพาะแถบตะวันออกกลาง เอเชียใต้ เช่น อินเดีย ปากีสถาน ซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น (ชำนาญ เชนติยานนท์, อ่างแล้ว และ มานิตย์ ติษฐจำเนียร อายุ 61 ปี ชาวคลองบางแกว ภาษีเจริญ, 22 กันยายน 2545) หากขายไม่หมด ผลิผลส่วนเกินจะถูกแปรสภาพเป็นพลูนาบ (ทำให้แห้ง) พลูนาบ ทำโดยการนำไปพลูไปตากแดดให้หมาดแล้วนำมานากับกะทะร้อน ซึ่งพลูนาบจะเก็บไว้ได้หลายวัน จึงนิยมส่งขายต่างประเทศ ส่วนราคาพลูจะแพงในหน้าหนาวเพราะหน้าหนาวพลูจะออกไปน้อย

ในส่วนของการได้เราพบว่า ไม่มีชาวบ้านคนใดพยายามที่จะกล่าวถึง แต่จากงานเขียนของโบตัน เรื่อง “แหววัน” ซึ่งโบตันได้ร้อยเรียงจากประสบการณ์ชีวิตในฐานะที่ตนเกิดเป็นลูกคนจีนทำสวนพลูย่านภาษีเจริญ (ศิริศักดิ์ คัมรักษา, 2542 : 159) และได้สะท้อนภาพวิถีคนทำพลูผ่านตัวละครเอกคือ แหววัน ว่าชีวิตคนทำพลูค่อนข้างลำบาก แต่ไม่ถึงกับอดอยาก รายได้มีพอเลี้ยงชีวิต พอมีเงินหนังสือ แต่หากต้องการใช้เงินเป็นพิเศษ ก็ต้องเก็บหอมรอบริบ (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในนวนิยายเรื่องแหววัน)

อย่างไรก็ตามแม้ชาวบ้านจะไม่พยายามกล่าวถึงเรื่องรายได้ก็น่าจะมีสาเหตุมาจาก รายได้นั้นจะมีผู้ใหญ่เป็นคนดูแล คือ คนรุ่นชั้นปู่ย่า พ่อแม่ ในวัยเยาว์ของคุณลุงชำนาญ คุณลุงสุพล หรือย่าเล็ก อิมสกุลจึงไม่ทราบเรื่อง แต่จากคำสัมภาษณ์ของคุณชำนาญ เชนติยานนท์ที่ว่า “.....หาไปขายที่วัดกลาง ที่วัดกลางจะขายกันที่ละสตางค์แดง คือ หาหนึ่งประมาณ 50 บาท เงินของเราก็เอามาลงทุน พูดถึงเงินเก็บถึงแม้ว่าตระกูลผมจะมีที่ทางมหาศาลจริงแต่ว่าเงินไม่มีแม้แต่จะซื้อกับข้าว.....” (นายชำนาญ เชนติยานนท์, อ่างแล้ว)

พอคุณย่าจะนำไปขายที่วัดกลาง โดยขายพลูมัดละ 1 สตางค์ หรือเรียกว่า 1 เรียง 1 เรียงมีพลูประมาณ 20 ใบ ส่วนหมากเมื่อเก็บแล้วนำไปขายรวบละ 10 บาท ซึ่งตอนนั้นคุณย่าอายุประมาณ 18 – 19 ปี นอกจากนำไปขายที่วัดกลางแล้ว ยังมีคนมารับพลูไปขายที่ตลาดนกกระจอกด้วย (เล็ก อิมสกุล, อ่างแล้ว)

การแลกเปลี่ยนซื้อขายพลูในยุค พ.ศ. 2475 – 2485 นอกจากการแลกเปลี่ยนด้านเงินตราแล้ว พลูยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกครัวเรือน ชาวมุสลิมสวนพลูจะนำมากลึงไปแลกข้าวกับญาติพี่น้อง แถบมีนบุรี หนองจอก คลองตัน (บันทึกความทรงจำ นางสาวพร วิทย์, ตุลาคม 2544)

อย่างไรก็ตามหากเราพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ จากคำบอกเล่าและบันทึกความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนทั้งไทย จีน มุสลิม เห็นได้ว่า วิธีการผลิตภาคเกษตร ย่านตลาดพลูเมื่อ 70 ปีก่อน แม้ชาวบ้านจะได้ปลูกพืชเกษตรหลัก คือ พลู เป็นจำนวนมาก และมีลักษณะการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันจะมีลักษณะการผลิตที่ซ่อนทับอยู่คือ การผลิตเพื่อการยังชีพ กล่าวคือในสวนพลูชาวบ้านก็จะปลูกพืชอื่น ๆ ด้วยเช่น การปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ตามฤดูกาล เลี้ยงไก่ตามธรรมชาติ สำหรับการบริโภคในครอบครัว เอื้อเพื่อสำหรับบ้านใกล้เคียง เหลือแล้วจึงนำไปขายเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เช่น สวนของลุงชำนาญ เชนติยานนท์ ...เป็นต้นมะม่วง มะปราง ปลูกเอาไว้รอบสวนประมาณเป็น 100 ต้น มะปราง มะปริง ก็เก็บไปขายได้บ้าง เพราะฉะนั้น ผลไม้พวกนี้เป็นผลพลอยได้... (ชำนาญ เชนติยานนท์, อ้างแล้ว) หรือ “.....สวนที่นี้ซึ่งส่วนมากทำสวนพลู ที่บ้านของคุณย่า พ่อของคุณย่าเป็นคนทำสวนพลูเป็นส่วนมาก แซมด้วยทุเรียน 4 – 5 ต้นและผลไม้ชนิดน้อย รวมถึงปลูกหมากด้วย ต้นพลูปลูกกันเป็นแปลงสลับกับร่องน้ำ การใส่ปุ๋ยให้พลูนั้นใช้ปลาเน่าที่มีคนนำใส่เรืออีแปะมาขาย เป็นปลาที่เขาเหลือหรือใช้ไม่ได้จากมหาชัย ส่วนหมากต้นจะสูง เวลาเก็บต้องจ้างเด็กขึ้นไปเก็บ จะเป็นเด็กวัด ต้นละ 2 สตางค์ การปลูกพลู ปลูกหมากนั้นทำการค้า.....”(เล็ก อิมสกุล, อ้างแล้ว) “.....ในสวนพลูจะปลูกมะพร้าว มะม่วงไว้ริมทางเดิน ปลูกทองหลางไว้บังแดดตามริมร่อง และปลูกหมากไว้บริเวณแคมร่องตลอด.....” (สุพล เก้าสำราญ, อ้างแล้ว)

นอกจากอาชีพการทำสวนพลูแล้ว ผู้คนในชุมชนยังประกอบอาชีพอื่น ๆ เพื่อจุนเจือครอบครัว จากบันทึกความทรงจำของป้าสุพร วิทย์ ว่า “.....อาชีพของแม่บ้านส่วนใหญ่จะค้าขาย พ่อบ้านก็จะทำสวนบ้าง เลี้ยงสัตว์บ้าง บางท่านก็รับราชการ การค้าขายของแม่บ้านมีหลายอย่างแล้วแต่ถนัด มีทั้งขายอาหารคาวและหวาน ขายอยู่หน้าบ้าน หาบขายบ้าง บางบ้านก็ทำขนมห่อส่งขาย เช่น ขนมกล้วย ขนมใส่ไส้ ขนมตาล ข้าวต้มมัด ขนมกละเม ตลาตที่ไปขายส่งก็มีอยู่ 2 ที่คือที่ตลาดวัดกลาง (วัดจันทาราม) และตลาดท่าเตียน

ส่วนครอบครัวที่ไม่ได้มีอาชีพทำสวนพลู บางครอบครัวได้ประกอบอาชีพค้าขายหมากพลู ซึ่งเป็นลักษณะของการค้าปลีกมากกว่า

เราพอจะอนุมานได้ว่า รายได้ของคนชาวสวนพลูมีพอเลี้ยงครอบครัว หากแต่คนที่รายได้ดีน่าจะเป็นพ่อค้าคนกลางที่รับเหมาพลูและนำส่งขายต่อยังต่างจังหวัดและต่างประเทศ โดยมีโรงเก็บพลูที่ปากคลองบางหลวง โรงเก็บพลูตลาดวัดกลาง เป็นต้น กิจการเหล่านี้มักเป็นของคนจีน ซึ่งพ่อค้าพลูรายใหญ่ในย่านนี้คือ กลุ่มตระกูลทังบุตร

นอกจากนี้ การผลิตภาคการเกษตรของชาวตลาดพลูมีลักษณะของการผลิตแบบผสมผสาน กล่าวคือ นอกเหนือจากการปลูกพลูแล้วยังคงนิยมเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะในหมู่บ้านมุสลิมสวนพลูที่นิยมเลี้ยงกระต่าย เลี้ยงเป็ดไก่ เลี้ยงแพะและเลี้ยงวัว “.....แต่ก่อนเคยเลี้ยงแพะ เลี้ยงกระต่าย คือ ลูกเรียนอัสสัมชัญ เพื่อไม่ให้เปลืองเงินพ่อแม่ ก็เลยนำกระต่ายส่งสถานเสาวภา ส่งเยอะด้วย เขาเอาไปทำเซรุ่ม เป็นร้อย ๆ ตัวเลย พอออกลูกมานะสวยด้วย คอกหนึ่ง 12-15 ตัว....เลี้ยงไว้จนโตแล้วซังกิไลขาย.....” (กมล โคมมณี, อ้างแล้ว) “.....บ้านผมมีการเลี้ยงเป็ดด้วย โดยจะเลี้ยงไว้ได้ทุนบ้าน เอาไว้กินไข่.....” (ชำนาญ เชนติยานนท์, อ้างแล้ว)

วิถีการผลิตของคนทำสวนพลู เป็นการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และยังให้ภาพการพึ่งพาระหว่างสมาชิกในครัวเรือน เครือญาติ เพื่อนบ้าน กิจกรรมการแลกเปลี่ยนนำไปสู่การเชื่อมโยงและการสร้างความสัมพันธ์กับคนนอกพื้นที่ตลาดพลู เป็นผลจากการที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามกระบวนความคิดในการผลิตยังคงใช้รูปแบบผสมผสานระหว่างการผลิตเพื่อการค้าและเพื่อการยังชีพ การไม่ละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมทำให้คนตลาดพลูสามารถปรับตัวได้เมื่อประสบปัญหาในช่วงเวลาต่อมา

2. วิถีภาคเกษตรกรรมระหว่าง พ.ศ. 2485 – 2500

นับแต่ พ.ศ. 2485 เป็นต้นมา วิถีการผลิตภาคเกษตรกรรมของชาวสวนพลูได้รับผลกระทบอย่างหนักทั้งนี้ เกิดจากปัจจัยสำคัญ ๆ หลายประการคือ

1. **นโยบายรัฐนิยมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม** ได้ประกาศพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศให้ราษฎรเลิกบริโภคหมากโดยเด็ดขาดเพราะบ้วนน้ำหมากทำให้เลอะเทอะทั่วไปเป็นที่อับอายขายหน้าแก่ชาวต่างประเทศ (อ. พิบูลสงคราม, 2530 : 161)

2. **เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2485** ซึ่งมีน้ำท่วมสูงถึง 2.27 เมตรโดยวัดจากรังวัดที่ดินธนบุรี (ส.พลายน้อย, 2538 : 467-477) ทำให้สวนพลูล่มทั้งย่าน

3. **เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2** เมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 คนฝั่งพระนครได้เข้ามาหลบภัยในสวนย่านตลาดพลูด้วยการขอเช่าบ้าน จึงเป็นเสมือนหนึ่งการจุดประกายความคิดให้กับเจ้าของที่ดินย่านตลาดพลูเลือกที่จะประกอบอาชีพนี้เป็นจำนวนมาก

จากนโยบายของรัฐและเหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของผู้คนและวิถีชีวิตการทำมาหากินชนิดพลิกฝ่ามือ

หลังจากการประกาศให้ราษฎรเลิกกินหมากของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเดือน เมษายน 2485 เป็นช่วงที่สภาวะการณบ้านเมืองอยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย คุณชำนาญ เชนติยานนท์ ได้เล่าให้ฟังว่า “.....ในสมัยนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างความเจ็บช้ำให้กับคนแก่ที่กินหมากหรือนิยมของแกคือตัดต้นพลูทั้งหมด ตัดต้นหมากที่รื้อทิ้งร่องหมด การมาตัด ยาย ย่า แม่ผมซึ่งทาน

หมากพลู นั่งร้องไห้ ด่าหยาบ ๆ คาย ๆ กัน จอมพลแปลกกำแหง จนกระทั่งผมเองต้องเปลี่ยนนามสกุลจาก เองอิบราฮิม มาเป็น เซ็นติยานนท์ ถ้าไม่เปลี่ยนไม่ต้องเรียนหนังสือ นั่นละครับสมัยจอมพลแปลกกำแหงฤทธิ์ สั่งให้เรียนภาษาวิบัติ สะกดตัวไม่มี ก-ฮ เลิกใช้ไปมาก แต่ปู่ย่าตายายผมไม่อดหมากระ เพราะเขาปลูกไว้ที่หลุมหลบภัยที่ใช้ไม่ได้แล้ว แล้วเก็บพลูมากิน คือว่าด่ากันเป็นกรณีพิเศษหน่อย เขาด่าไม่ได้รุนแรงอะไร รุนแรงก็มี แต่ยายผมเขาจะด่าแบบคำไม่รุนแรง เช่น ไล่แปลกพะม่า (คือไล่แปลกพม่า).....” (เวทีสาธารณะ นายชำนาญ เซ็นติยานนท์, 3 พฤศจิกายน 2544 ณ มัสยิดสวนพลู) ไม่เพียงแต่สวนของคุณลุงชำนาญเท่านั้นที่ถูกตัดต้นหมากและพลู สวนอื่น ๆ ก็ถูกโค่นเช่นกัน เช่น สวนคุณป้าบุญเรือน ถูกโค่นต้นหมากและถูกถอนต้นพลู (สัมภาษณ์ นางบุญเรือน สุขทรนีย์ อายุ 79 ปี, 15 มิถุนายน 2544) และคำยืนยันของคุณลุงสุพล แก้วสำราญ เล่าว่า “.....เมื่อมีประกาศให้เลิกปลูกพลู ชาวบ้านย่านนี้บางคนก็ไม่เลิกเพราะไม่รู้จะทำอาชีพอะไร แต่บางที่มีตำรวจเข้าไปตรวจว่าได้เลิกทำพลูจริงหรือไม่ แต่ย่านที่ลุงอยู่ (สวนลี้จากถนนเทอดไทหลังวัดโพธิ์นิมิตร) ไม่เคยมีตำรวจมาตรวจ.....” (นายสุพล แก้วสำราญ, อ้างแล้ว) และสำหรับสวนของย่าเล็ก อิมสกุล บอกว่า”.....ที่เลิกทำพลูเลิกทำกันเอง ไม่ได้เกี่ยวกับจอมพล ป. สั่งเลิกกินหมากพลู...” (นางเล็ก อิมสกุล, อ้างแล้ว) ดังนั้นการเลิกปลูกพลูจึงเกิดจากสาเหตุหลายประการ นโยบายวัฒนธรรม ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้ความนิยมในการกินหมากลดลง “.....หนุ่มสาวสมัยนั้นไม่นิยมฟันดำ ลูกหลานของคนทำสวนพลูมีการศึกษาสูงขึ้นจึงหันไปรับราชการแทนการทำสวน.....” (นายสนั่น ตูลยานนท์, อ้างแล้ว) เหตุการณ์น้ำท่วมในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2484 เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สวนพลูล่มสลาย

อย่างไรก็ตามแม้ชีวิตยามนั้นเป็นช่วงที่เจ็บปวด ทุกข์ยากลำบาก การทำมาหากินฝืดเคือง หากเป็นความทรงจำที่ผู้เฒ่าผู้แก่ต่างจดจำได้อย่างแม่นยำและเล่าได้อย่างสนุกสนาน “.....คือการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากสวนพลูมา มันก็มีน้ำท่วมขึ้นมา เครื่องบินมาทิ้งระเบิดครั้งแรก ปี24 เพราะกลางวันนายมันนายคงเขาก็ดำ ให้มาทิ้งกลางวันสิวะ มันก็เอา ปี29 มา เครื่องบินคุ้มกันของมันมีเครื่องบินรบ 22 ลำ คุ้มครองเครื่องบินมาในการทิ้งระเบิด ทิ้งสะพานพุทธนี่ตอม่อพังเลย แล้วเมื่อน้ำท่วมแล้วไม่มีอะไรจะปลูกก็มาปลูกมะละกอกัน ปลูกกล้วยกัน พลูขายไม่ได้แล้วเพราะฉะนั้นขายกล้วยกับมะละกอไปตลาดพลูบ้าง ตลาดนางลอยบ้าง พ่อกับแม่ผมก็กว่นกะละแมขาย ทำข้าวต้มมัดขาย ทำขนมห่อ ขนมใส่ไส้ ขนมกล้วย ขนมตาลไปขายตลาดนางลอย พร้อมทั้งผลไม้คือ กล้วย หัวปลี ไปขายตลาดนางลอย (วัดบพิตรพิมุข) เป็นผลกระทบจากนโยบายรัฐต่ออาชีพของเรา แต่เราก็เลี้ยงชีพของเราได้ แต่ก็แบบฝืดเคือง มะละกอ กล้วยก็ราคาถูก.....” (นายชำนาญ เซ็นติยานนท์, อ้างแล้ว)

“.....ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณลุงพินิจ ยกยอคุณ ขณะนั้นคุณลุงอายุ 11 ปี สภาพสวนในสมัยนั้นมีการปลูกกล้วย พลู หมาย มะม่วง มะพร้าว.....” (สัมภาษณ์นายพินิจ ยกยอคุณ, อ้างแล้ว)

“.....ในช่วงหลังน้ำท่วม สวนพลุล่มมาก บางบ้านกันทำนบแล้วสูบน้ำออกโดยใช้ระหัดถีบวิดน้ำออก ทำให้สวนรอดจากน้ำท่วมได้ สำหรับบ้านคุณลุง ยายเป็นคนทำสวนพลุ เลิกทำตอนหลังน้ำท่วม แล้วก็มาปลูกกล้วย มะพร้าวเพิ่ม มะพร้าวมีปลูกมาแต่ก่อนก็มากอยู่.....” (สัมภาษณ์นายพิศ จึงประไพ, อ้างแล้ว)

ภาพจากความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนย่านตลาดพลุในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) วิถีของชีวิตในช่วงนั้นทำให้ผู้คนเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีการทำมาหากินที่เคยทำสวน เมื่อสวนล่มบ้างก็พลิกสวนขึ้นมาใหม่ บ้างก็เลิกสวนพลุหันมาทำบ้านเช่า แม้บ้านที่มีฝีมือก็ทำขนมส่งปากคลองตลาด ตลาดวัดกลาง (สัมภาษณ์นางประยูร จันท

อารีย์ อายุ 64 ปี, 8 มิถุนายน 2545)

ในช่วงนี้มีหลายครอบครัวที่เริ่มทำบ้านเช่า ถือได้ว่าเป็นยุคแรก ๆ ของการทำบ้านเช่าซึ่งจะขยายตัวมากขึ้นในยุค 2500 ป้าแอ๊ด เล่าให้ฟังว่า “.....ช่วงสงครามมีคนอพยพเข้ามาเช่าบ้าน ที่บ้านให้คนมาเช่าเยอะ หลังน้ำท่วมแม่มาทำบ้านเช่า เลิกทำขนมขาย บ้านเช่าทางเข้าวัดโพธิ์นิมิตรเป็นตึกชุดแรกที่ทำ.....ที่บ้านทำบ้านเช่าตั้งแต่หลังน้ำท่วมมาจนถึงปัจจุบัน มีบ้านเช่าตั้งแต่พื้นที่ย่านสุเหร่าถึงทางเข้าวัดโพธิ์นิมิตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นเจ้าของบ้านเช่ารายใหญ่รายหนึ่งของย่านตลาดพลุเลยทีเดียว.....” (สัมภาษณ์นางสาวปรียา สันติวาสะ อายุ 72 ปี, 10 กันยายน 2545)

ภาพคุณป้าปรียา สันติวาสะ เจ้าของบ้านเช่ารายใหญ่

นอกจากป้าแอ๊ดแล้วยังมีคนอื่น ๆ ที่ยังคงหันมาประกอบอาชีพทำบ้านเช่า เช่น คุณอุบล จุลธีระ หรือโตะบอล (โตะในภาษามาลายูหมายถึง ย่า หรือยาย) ของเยาวชนในย่านมัสยิดสวนพลุ เล่าว่า “.....โตะบอลเป็นคนสวนพลุแต่กำเนิด พ่อแม่ก็เป็นคนสวนพลุ แต่เดิมที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของโตะใช้

ปลูกพลู ต่อมาการปลูกพลูน้อยลงก็หันมาปลูกผลไม้ต่าง ๆ ปลูกเพื่อการค้าก็ได้อาศัยเก็บผลไม้ต่าง ๆ ไปขายที่ตลาดพอมีรายได้

การให้เช่าที่ครั้งแรกของบ้านโตะเมื่อตอนที่โตะอายุ 25 ปี (พ.ศ. 2496) เริ่มที่ให้เช่าได้ถุนบ้าน โดยกันเป็นห้อง ๆ จำนวน 3 ห้อง ค่าเช่าเดือนละ 50 บาท/ห้อง พอโตะ อายุ 30 ปี ก็เลิกให้เช่าได้ถุนเพราะลูกเริ่มโตขึ้นจึงเอาห้องไว้เป็นที่อาศัยของคนในครอบครัว

ป้าพะเยาว์ คำประเสริฐ

ต่อมาเมื่ออายุ 28 ปี โตะเริ่มให้เช่าที่ปลูกบ้านที่ตัดสินใจเลิกทำสวนหันมาให้เช่าที่ด้วยเหตุผลจากรายได้ที่แน่นอนและมากกว่าการทำสวน อีกทั้งการให้เช่าที่ไม่ต้องมีภาระตรากตรำเหน็ดเหนื่อยเหมือนกับการทำสวน ประกอบกับโตะมีโอกาสได้เรียนหนังสือถึงชั้นมัธยมจึงไม่อยากเหน็ดเหนื่อยเหมือนพ่อแม่ โตะจึงตัดสินใจปรับที่ดินและให้เช่าที่ปลูกบ้าน ราคาเช่าที่เดือนละ 50 บาท ต่อเนื้อที่ประมาณ 20 ตารางวา โตะมีที่ดินให้เช่าที่ปลูกบ้านได้ 4 หลัง ระยะเวลา ๆ ที่ให้เช่าคนเช่าก็เป็นชาวไทยมุสลิมมีทั้งมาจากแถวเดียวกัน และมาจากที่อื่น ๆ เมื่อมีการให้เช่าครบ 3 ปี ก็จะมีการเก็บค่าหน้าดิน ครั้งละ 2,000 บาท หรืออาจจะมากหรือน้อยกว่านั้นแล้วแต่จะตกลงกัน ไม่มีสัญญาแน่นอน ในระหว่างนี้โตะก็ประกอบอาชีพค้าขายไปด้วย คือ ขายขนม, ข้าวเหนียวมะม่วง ซึ่งโตะบอกว่าแต่ก่อนขายดีมาก ตั้งขายที่หน้าบ้าน (ถนนเทอดไท ซอย 11 แต่ก่อนเป็นคลอง) มีคนมาซื้อทั้งจากในสวนและใกล้เคียง....” (สัมภาษณ์นางอุบล จุลธีระ อายุ 64 ปี, 8 มิถุนายน 2545) คุณพะเยาว์ คำประเสริฐ อายุ 71 ปี เข้ามาอยู่ในย่านวัดโพธิ์นิมิตร ในปี พ.ศ. 2497 เล่าว่า “.....เดิมป้าเป็นคนวัดใหญ่ศรีสุพรรณ ย้ายเข้ามาเพราะแต่งงาน สมัยนั้นผู้คนที่นี่ผู้คนอยู่กันน้อยมาก ที่ดินแถบนี้ปลูกผลไม้เช่น ชมพู กัลลวย มะพร้าว น้ำหน้าบ้านยังไม่เน่า พลูมีน้อยแล้ว ป้าประกอบอาชีพค้าขายผักสดเช่น แตงกวา หัวไชเท้า ฯลฯ ไปซื้อจากตลาดท่าเตียน จ้างเรือไปบรรทุกของมาจากท่าเตียนและไปลงของที่แผงในตลาดวัดกลาง ขายส่งให้พ่อค้าที่ตลาดวัดกลาง นอกจากนี้ที่บ้านยังทำสวนผลไม้ คือ ส้มโอ ชมพู สมัยก่อนนั้นให้ผลสมบูรณ์ไม่ต้องใส่ปุ๋ย น้ำใช้น้ำจากคลองหน้าบ้านทั้งทำสวนรวมทั้งใช้กินและใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อมาเลิกทำสวนเพราะน้ำเริ่มเน่า พื้นที่สวนก็ให้คนต่างจังหวัดเช่าปลูกบ้าน ค่าเช่าที่ดินปลูกบ้าน 30 กว่าปีก่อนตารางวาละ 2 บาท/เดือน ปัจจุบันตารางวาละ 30 บาท/เดือน (สัมภาษณ์นางพะเยาว์ คำประเสริฐ, อ่างแล้ว)

อาชีพทำสวนเบญจพรรณของคนย่านตลาดพลูดูจะไม่ยืนนานนัก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เลิกไป ผู้คนที่อพยพเข้ามาบางคนก็กลับไป บางคนก็ตั้งรกรากอยู่ที่นี่ อาชีพการทำบ้านเช่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเริ่มต้นขึ้นและอยู่ยืนมาถึงปัจจุบัน

หลังจากเลิกสวนพลู คนที่เคยประกอบอาชีพรับจ้างทำงานที่เกี่ยวกับหมากพลู เช่น รับจ้างเรียงพลู รับจ้างไสหมาก เป็นต้น ก็หันไปประกอบอาชีพอื่น กรณีของคุณอมรรัตน์ เผือกใจแผ้ว เป็นคนไทยเชื้อสายจีน หันมาเรียนรู้วิธีการทำขนมก๊วยฉ่าย คุณอมรรัตน์เชื่อว่า ขนมก๊วยฉ่ายตลาดพลูมีการทำมาก่อน พ.ศ. 2500 เพราะเป็นขนมที่คนจีนทำกินกันมานานและทำสำหรับไหว้เจ้า (สัมภาษณ์นางอมรรัตน์ เผือกใจแผ้ว อายุ 49 ปี, 9 มิถุนายน 2544)

คุณอุ้ยเซียม ซึ่งอาศัยอยู่ย่านโรงเจ 1 เล่าว่า บริเวณโรงเจทำขนมก๊วยฉ่ายกันมากหลายเจ้า ที่ทำมากกว่า 50 ปี เดิมหาขายตามตรอกต่าง ๆ ในตลาดพลู ต่อมาวางขายหน้าร้าน แบ่งก๊วยฉ่ายเมื่อก่อนต้องไม่กินเอง ไปก๊วยฉ่ายเดิมซื้อที่ตลาดวัดกลาง ปัจจุบันมีการมาส่งถึงบ้าน (สัมภาษณ์นางอุ้ยเซียม –ไม่เปิดเผยนามสกุล, 23 สิงหาคม 2544)

การเลี้ยงสัตว์ดูเหมือนจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ชาวมุสลิมสวนพลูพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ของครอบครัว “.....สมัยพ่อผมมีการเลี้ยงแพะด้วย หลังจากเลิกทำพลู และก็มีการทำขนมขายด้วย พวกข้าวต้มมัด ขนมตาล ขนมเทียน ในช่วงตรุษจีนจะทำเป็นหมื่น ๆ ส่วนแม่เป็นคนทำโดยขายให้คนจีนกับคนไทย โดยขนมส่วนใหญ่จะนำไปขายที่ตลาดนางลอย.....(ชานาญ เซ็นติยานนท์, อ้างแล้ว)” “.....ช่วงสงครามโลกปี 2485-2486 ก่อนจะไปเรียนกีรัตนมแพะใส่ขวด นมแพะราคาดีกว่านมวัว เอาไปส่งแล้วเขาไปขายต่อ ขวดละ 3-4 บาท ที่บ้านเลี้ยงกระต่าย เลี้ยงไก่บ้าน เก็บไข่มันได้เพราะลุงมีวิธีพอมันไข่ก็เอาน้ำมาชุบไข่เพราะมันจะได้ไม่ฟัก แล้วเอาไปขายที่ตลาดพลู....อาหารก็ไปซื้อบนแพ แต่ก่อนสวนพลูมันมีแพอยู่ในท้องร่องที่ปลูกพลู แล้วก็เอาร้าข้าวจากโรงสีในคลองบางหลวง ส่วนแพะก็ให้กินหญ้าจะเป็นพวกหญ้าขน ต้นแค แพะชอบกินแคเราปลูกไว้เยอะในสวนพลู ตามท้องร่อง หญ้ามีอยู่ทั่วไปตัดเท่าไรก็ไม่หมด.....” (กมล ใจมณีนี, อ้างแล้ว)

3.2.2 ภาครัฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม

1. วิถีภาครัฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2475 - 2500

ธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมย่านตลาดพลูมีความเจริญมานับแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว ปัจจัยด้านหนึ่งที่ส่งเสริมให้ย่านตลาดพลูเป็นแหล่งธุรกิจของฝั่งธนบุรี อาทิ การมีทำเลที่เหมาะสม กล่าวคือ ย่านตลาดพลูเป็นชุมทางการค้าระหว่างหัวเมืองตะวันตกและหัวเมืองทางใต้มาตั้งแต่สมัยธนบุรี การคมนาคมที่สะดวกเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการลำเลียงวัตถุดิบเพื่อใช้ในการผลิตและเป็นประโยชน์ต่อการกระจายผลผลิต ทั้งทางรถไฟสายแม่กลองมหาชัย – ตลาดพลู และทางน้ำคือเส้นทางคลองด่าน สามารถบรรทุกอาหารทะเล ฟืน หอม-กระเทียม น้ำตาล ฯลฯ คลองภาษีเจริญ

บน : ภาพโรงเลื่อยเก่าริมคลองบางหลวง

ล่าง : ภาพโรงสีข้าวริมคลองบางหลวง

ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการลำเลียงข้าวเปลือกเพื่อป้อนโรงสี และคลองบางหลวง – แม่น้ำเจ้าพระยา ในการลำเลียงซุงจากทางเหนือ เป็นต้น

ปัจจัยประการต่อมาคือ ทุนของผู้ประกอบการ โดยเฉพาะคนจีน ซึ่งมีการสะสมทุนจากการค้าในคลอง เมื่อเศรษฐกิจของกรุงเทพเจริญเติบโตขึ้น คนจีนเหล่านี้จึงมีโอกาสขยายกิจการโดยเฉพาะกิจการโรงสี โรงเลื่อย ซึ่งธุรกิจเหล่านี้มีเครือข่ายร่วมกันในกลุ่มคนจีน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร คริส เบเกอร์, 2542 : น. 192)

ปัจจัยอื่น ๆ เช่น แรงงานราคาถูก เป็นแรงงานอพยพชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ (สัมภาษณ์นาย เกาจือเยี่ยง แซ่เฮ้า, อ่างแล้ว)

ภาคอุตสาหกรรม

แม้ภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2470 (ผาสุก พงษ์ไพจิตร คริสเบเกอร์, 2542 : 193) แต่การผลิตภาคอุตสาหกรรมย่านตลาดพลูยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง อาจเป็นเพราะกิจกรรมการผลิตภาคอุตสาหกรรมย่านตลาดพลูเน้นการผลิตสิ่งของอุปโภคบริโภคขนาดเล็กเบา ทำกันเองในบ้านและโรงงานเล็ก ๆ กรรมวิธีในการผลิตยังไม่ได้ใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยมากนัก เน้นการใช้แรงงานคน โดยเฉพาะแรงงานอพยพของชาวจีน เป็นธุรกิจระดับชุมชนไม่ใหญ่โตและเป็นธุรกิจแบบพึ่งพาตนเอง กับการกระจายสินค้าในตลาดภายในประเทศเท่านั้น

การผลิตที่สำคัญยังคงเน้นที่การแปรรูปอาหารเป็นหลัก อาทิ โรงนึ่งปลาทุ โรงเต้าเจี้ยว

① โรงครามและ ② โรงเต้าหู้ ริมคลองบางหลวง
ปัจจุบันเลิกกิจการแล้ว

โรงชีอิ้ว โรงเต้าหู้ โรงก๋วยเตี๋ยว โรงสี ฯลฯ เจ้าของธุรกิจเหล่านี้ล้วนเป็นชาวจีน โดยเฉพาะธุรกิจโรงสี โรงเต้าเจี้ยว นั้นแทบจะถูกผูกขาด โดยชาวจีนแต่จิว ซึ่งมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ การถ่ายทอดความรู้ในการผลิตให้แก่กัน ทำให้เกิดการผลิตเฉพาะอย่างในกลุ่มตระกูลเช่นนั้น ๆ เช่น กลุ่มแซ่เฮ้า ผลิตเต้าเจี้ยวและชีอิ้วไปพร้อม ๆ กัน มีหลายโรงในคลองบางหลวง ตั้งแต่ปากคลองบางหลวง ถึงตลาดพลู เช่น โรงเต้าเจี้ยว เฮ้ากิมสูง, เฮ้าเตี้ยว, อะแซง, เฮ้ากิมฮะ (เปลี่ยนเป็นเซียงฮะฮวดในภายหลัง) เฮ้ายังเซ้ง, เฮ้าเต็กเซ้ง ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการบรรจุน้ำปลา ยังคงดำเนินกิจการอยู่ที่ตลาดพลู ส่วนกิจกรรมการผลิตด้านอื่น ๆ ก็เป็นของชาวจีนเช่นกัน อาทิ โรงเลื่อย โรงคานเรือ โรงสี

“.....เตี้ยผมเป็นเจ้าของโรงเลื่อย โรงเลื่อยนี้มีอายุกว่า 100 ปี เป็นโรงเลื่อยจักร เลื่อยไม้สัก เตี้ยผมเป็นคนมาจากเมืองจีน เมื่อ พ.ศ. 2430 ชื่อนายบั๊กใช้ แซ่เจียง หรือชื่อไทยว่า นายวันชัย เชี่ยวเจริญ (เปลี่ยนสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม) มาได้เมียที่เมืองไทย มีที่ 74 ไร่หรือ 100 กว่าไร่ นอกจากนี้ยังมีโรงสี แต่อยู่ที่ลำพระยา (ปัจจุบันคืออำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม) สีแล้วก็บรรทุกข้าวมาขาย มีเรือเดินทะเล 20-30 ลำ ส่งสินค้าไปต่างประเทศ บางครั้งมีข้าวเปลือกมาจากต่างจังหวัดเข้ามาสีในโรงสีอื่น ๆ ย่านตลาดพลู ซึ่งมี 3 โรง ฝั่งบางกอกใหญ่ โรงสีวงไถ่ โรงสีคลองบางหลวงตรงคลองบางสะแก ต่อมาเลิกโรงสี โรงเลื่อยตอนเริ่มโต ลุงเป็นลูกคนที่ 5 มีพี่น้อง 8 คน ที่ 100 กว่าไร่ขายหมด แบ่งขายเป็นชนิด ๆ หนึ่ง 2 ไร่ ราคา 80 ชั่ง (ประมาณรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2430 – 2440) เตี้ยเล่าให้ฟังว่า ขายให้บ้านหลวงวิเศษพุกกะคุปต์ หลวงวิเศษฯ ขายที่ต่อให้คนมาทำโรงเลื่อยและขายต่อเป็นทอด ๆ จนปัจจุบันกลายเป็นของนายประทีป หงส์สรณกร ซึ่งเป็นคนฝั่งพระนครเข้ามาทำโรงเลื่อยที่ตลาดพลู ปัจจุบันเลิกไป 10 ปีแล้วเพราะชีเลื่อยปลิวฟุ้งชาวบ้านร้องเรียนจึงย้ายไปทำที่บางกระดี (บางขุนเทียน) พอที่บ้านขายโรงเลื่อยเสร็จก็เก็บค่าเช่าบ้านเดือนละ 2 บาท จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงดำเนินกิจการบ้านเช่าอยู่ 2 เจ้าใหญ่ ๆ ซึ่งทั้ง 2 เจ้าเป็นพี่น้องกัน และได้แยกตัวออกมาหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิต แต่ปัจจุบันยังคงช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่..... ที่บ้านมีแขกยามมาเช่าบ้าน ต่อมาผมก็ไปประกอบอาชีพเป็นนายท้ายเรือวิ่ง กรุงเทพฯ – สุพรรณ หรือที่เรียกว่า เรือเมล์แดง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 จนกระทั่ง พ.ศ. 2500 ก็หันมาขับแท็กซี่พอปี พ.ศ. 2501 ให้พี่น้องเช่า ตัวเองก็ย้ายไปขับรถเมล์สายสุพรรณบุรี ปัจจุบันอยู่บ้านเก็บค่าเช่า” (สัมภาษณ์นายชิต เชี่ยวเจริญ อายุ 75 ปี, 13 เมษายน 2546 ณ โรงเต้าเจี้ยวเฮ้าเต็กเซ้ง ฝั่งบางกอกใหญ่)

จากการสัมภาษณ์นาย เชียง แซ่เฮ้า อายุ 72 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า “.....ชื่อวัน เต็กเซ้ง เดิมอยู่ฝั่งบางกอกใหญ่ ตรงข้ามวัดราชคฤห์เป็นร้านบรรจุน้ำปลาใส่ขวดแล้วส่งขายตามที่ต่างๆ น้ำปลาส่งมาจากระยอง สินค้าที่ผลิตเองมีเพียงอย่างเดียว คือ เต้าเจี้ยว พ่อและแม่มาจากเมืองจีน แต่เดิมที่ฝั่งนั้น(บางกอกใหญ่)เป็นที่เช่าโดยเจ้าคุณพระเสริม พ่อเป็นคนจีน สมัย 100 กว่าปีมาแล้ว แม้ก็เป็นคน

จีนอพยพมาเป็น 100 ปี พี่ชายคนที่ 4 เกิดที่นี่ อายุ 80 ปี พี่ชายแม่ใหญ่ 90 กว่าปี พี่ชายคนที่ 2 อยู่เมืองจีน

ย้ายมาอยู่ฝั่งตลาดพลูเพราะรถมาถึงแล้ว มาอยู่ที่นี่ตอนอายุ 20 กว่า ยังรวมกิจการกันอยู่ กับพี่น้องฝั่งบางกอกใหญ่ เริ่มขายน้ำปลาที่หลัง พอขายเต้าเจี้ยวคนก็นำปลาจึงรับน้ำปลาขาย

ในการผลิตเต้าเจี้ยวได้ซื้อถั่วเหลืองจากทรงวาด ตอนแรกพ่อขายเรือขายส่ง ขายไม้ไผ่ ส่งในกรุงเทพฯ และส่งลงเรือไปเมืองชล มีเรือเครื่อง เรือท่าเตียน มารับต่อไป มาซื้อถึงหน้าร้านก็มี ไปส่งตลาดวัดกลาง พวกหนองแขม บางแคแจวเรือมาซื้อเอง สมัยก่อนต้องซื้อของเรา เมื่อก่อนขายดียังไม่มีรถ บางแคมาส่งน้ำตาลก็ซื้อไป พอมีถนนก็แตกกระจายขาย(หมายถึงว่ามีคนขายของมากกว่าแต่ก่อนที่ไหนก็มีขายทำให้ขายได้น้อยลง เดียวนี้ทางมหาชัย ดำเนิน ก็มีโรงเต้าเจี้ยว ทั้งนั้น สมัยไม่มีถนนขายดีกว่า โรงงานต่างจังหวัดไม่ค่อยมี แต่เดี๋ยวนี้ต่างจังหวัดส่งมากรุงเทพฯ

เต้าเจี้ยวขายน้อยลง มีหลายยี่ห้อ เพราะต้องแบ่งเกรดสินค้า 20 กว่าปี ตอนย้ายมานี้ ถึงได้เริ่มน้ำปลา เต้าเจี้ยวมี 2 เกรด ยี่ห้อเต็กเซ่ง มันเพิ่งแบ่งตอนแม่เสีย

ที่ปัจจุบันของร้านเป็นของคุณพระเสริม สีแยกหัวรถไฟ ของพระเสริมเหลือแต่รุ่นหลาน ตอนนี้อยู่ คุณพระเสริมไม่ขาย ให้เช่าเป็นห้อง ค่าเช่า ทำสัญญาไม่เก็บแป๊ะเจี๊ยะ ร้านขายทอง เยี่ยงเฮง ของคุณพระเสริม ที่ติดกับของนายต่าง แซ่ลิ้ม ซอยถนนตลาดพลูร้านเก่า ๆ แถวนี้นายดีมาก แถวบางแค หนองแขม กระทุ่มแบน พายเรือมาซื้อโดยใช้คลองภาษีเจริญ มันก็ดีกว่าก่อนสงคราม พอสงครามญี่ปุ่นตัดถนน (เพชรเกษม) กิจการเริ่มเจียบตั้งแต่หลังสงคราม...สมัยก่อนเต้าเจี้ยวส่งไปมหาชัย ส่งทางเรือ ...”

ภาพนายเซียง แซ่เฮ้า ร้านแฮ้เต็กเซ็ง นายเกาจิเอียง แซ่เฮ้า

เมื่อก่อนมีคนแซ่เฮ้า นับ 500 คน โรงซีอิ๊ว เต้าเจี้ยว น้ำปลาในคลองบางหลวง เมื่อก่อนของแซ่เฮ้าเยอะมาก ปัจจุบันเหลือ 2 โรง แซ่เฮ้าที่มีทำเพราะคนแซ่เฮ้าไปแต่งงานด้วย ปัจจุบันคนแซ่เฮ้าถ้าเป็นพี่น้องพ่อแม่เดียวกันยังคงช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการค้าขายเต้าเจี้ยว น้ำปลา ซีอิ๊ว เช่นเวลาสินค้าไม่พอขายก็แลกเปลี่ยนสินค้ากันเองในราคาทุน ต่างฝ่ายต่างก็หาลูกค้าเอง โดยมากสินค้าจะส่งท่าเตียน คนแถวหนองแขมแจวเรือไปซื้อที่ท่าเตียนก็มี เวลาไปส่งเต้าเจี้ยวก็จะไปซื้อถั่ว

เหลืองแถวหัวลำโพง ซื้อมันจากวัดเกาะ.....” (สัมภาษณ์นายเซียง แซ่เฮ้า อายุ 70 ปี, 19 เมษายน 2546)

และจากการสัมภาษณ์คุณปิ่นสุข ไหววธีระกุล ซึ่งเป็นญาติพี่น้องของคุณเซียง ได้เล่าตรงกันว่า “..... แรกเริ่มที่บ้านทำเต้าเจี้ยวและช่วยกันทำหลายครอบครัว ตอนนั้นแยกกันอยู่ เดิมเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน คนริเริ่มทำชื่อ อิวก๊อ แซ่เฮ้า ญาติที่เดินทางมาเมืองไทยสมัยสงครามโลกก็เข้ามาอยู่มาช่วยทำ ทำกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ อายุของเต้าเจี้ยว อายุ 100 กว่าปีแล้ว ส่วนน้ำปลารับสำเร็จจากะยอมมาแบ่งบรรจุ เต้าเจี้ยวบางครั้งก็รับมาจากร้านง้วน ซึ่ง ตรงเจริญพาณิชย์ ส่งมาทางเรือ..... สมัยก่อนการค้าขายทางเรือทำแล้วขายปลีก เมื่อก่อนใช้แจวต่อมาใช้เรือเครื่องขายที่ละไหล ขวดที่บรรจุรับซื้อมาจากพวกที่ขายของเก่ามีระบบคืนขวดด้วย สมัยปู่ขายดี รุ่นพ่อก็ขายเยอะ ปัจจุบันขายน้อยลงเพราะมีเจ้าอื่น และที่บ้านก็ไม่ได้ทำโฆษณาเหมือนเจ้าใหญ่ ๆ ลูกค้าที่ซื้อขายกันอยู่ก็เป็นลูกค้าเก่า.....ยี่ห้อที่ทำมีตรานางฟ้า แมวดำ ระเบิด เพราะต้องแยกคุณภาพสินค้าและราคา.....” (สัมภาษณ์คุณปิ่นสุข ไหววธีระกุล (แซ่เฮ้า) อายุ 55 ปี, 13 เมษายน 2546)

อุตสาหกรรมการผลิตอื่น ๆ ที่เริ่มในตลาดพลู เช่น โรงงานผลิตรูป น้ำมันพืชขงุ่น ปัจจุบันย้ายออกไปอยู่ที่นครชัยศรี แก้วแกชื้อ แซ่ เฮง เมื่อก่อนตั้งอยู่ตรงข้ามสถานีรถไฟตลาดพลูรั้วเป็นไม้ไผ่ (สัมภาษณ์นายเซียง แซ่เฮ้า, อ้างแล้ว)

หรือแม้กระทั่งยาสมุนไพรซึ่งเป็นที่รู้ดั้งเดิมของคนจีน ก็สามารถพัฒนาให้เป็นสินค้าอุตสาหกรรม เช่น ยาหอมตราห้าเจดีย์ เป็นต้น

“..... โรงงานยาหอมห้าเจดีย์ เจ้าของเป็นคนจีน เดิมพ่อแม่ทำสวนพลู ลูกชายไปเป็นลูกจ้างร้านทำของหอมตรงหัวรถไฟตลาดพลู หมอจีนซื้อบ่วงสูง แซ่ลี่ และหัดทำเมื่อทำเป็นก็มาปลูกโรงงานผลิต ปัจจุบันอยู่ตรงถนนวุฒากาศ.....” (สัมภาษณ์นายปักฮวง แซ่เฮ้า อายุ 70 ปี, 13 เมษายน 2546)

นี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตและผลรวมของความสัมพันธ์เหล่านี้ก่อรูปขึ้นเป็น โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรากฐานที่แท้จริงของสังคมตลาดพลู

ภาคธุรกิจการค้าช่วง ปี พ.ศ. 2475-2500

ย่านธุรกิจการค้าของตลาดพลูในช่วงต้น พ.ศ. 2475 ยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณริมคลองบางหลวงและตามแนวทางเดินของท้องแถวไม้ที่เรียงรายขนานไปกับคลองบางหลวงหรือบริเวณถนนสายใน กล่าวได้ว่าตลาดพลูเป็นตลาดที่คึกคักที่สุดในย่านธนบุรี “สมัยก่อนใคร ๆ ก็ต้องไปตลาดพลู” เป็นคำกล่าวขานจากผู้เฒ่าผู้แก่หลายคน

ตลาดพลูในยุคที่ถนนยังไม่เข้ามามีบทบาท ก็ยังคงเป็นทั้งตลาดบกและตลาดน้ำ บรรดาพ่อค้าแม่ค้าได้นำสินค้าพาขายเรือมาขายโดยจอดเรือขายตั้งแต่บริเวณปากคลองด่านเรื่อยไปจนถึงวัดอินทาราม (วัดใต้)

ความสำคัญของการค้าทางน้ำคงอยู่ที่ปริมาณการบรรทุกสินค้าได้คราวละมาก ๆ ผู้ค้าจะเป็นชาวสวนในย่านนี้และคนมาจากที่อื่น ๆ เช่น แสมดำ(มอญ) นำไม้แสมมาขาย มอญจากปทุมธานี พาขายเรือนำข้าวสารมาขาย (บันทึกความทรงจำ นางสุพร วิฑูรย์, เมษายน 2545) เป็นต้น

ย่านตลาดพลูจะมีตลาดขนาดใหญ่อยู่ 2 ตลาดคือ ตลาดวัดกลางและตลาดพลู

- **ตลาดวัดกลาง** เป็นตลาดที่เป็นทั้งตลาดบกและตลาดน้ำ ในช่วงต้นปี 2475 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การค้าพลูยังคงดำเนินกิจการอยู่และหยุดไประยะหนึ่ง ซึ่งเป็นผลจากนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่หลังจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปี 2485 ผ่านพ้นไป การทำพลูก็ยังคงมีอยู่แต่ปริมาณน้อยลงกว่าเดิม พลูที่ชาวสวนนำมาส่งเป็นพลูจากย่านอื่น ๆ เช่น บางแกว บางพรหม พลูในคลองภาษีเจริญ สำหระ เป็นต้น แม้ตลาดวัดกลางจะไม่ถูกใช้เป็นแหล่งค้าพลูขนาดใหญ่อีกต่อไป หากแต่ความคึกคักก็มิได้ลดน้อยลง ตลาดวัดกลางยังคงเป็นแหล่งรวมของอาหารนานาชาติ ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพราะย่านนี้เป็นแหล่งรวมและแหล่งผลิตสินค้านานาชาติทำให้ย่านตลาดพลูกลายเป็นแหล่งอาหารแหล่งใหญ่ของฝั่งธนบุรี

ตลาดวัดกลางหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางวัดกลางได้เข้ามาจัดการให้การค้าขายเป็นระบบระเบียบมากขึ้นด้วยการจัดให้เป็นแผงขายตั้งแต่เช้ามีด

“..... สมัยนั้น (พ.ศ. 2497) คุณป้ามีอาชีพค้าขาย ซึ่งขายผักสด เช่น แดงกวา หัวไชเท้า ผักกาด อยู่ที่ตลาดวัดกลาง ซึ่งเป็นตลาดบนบก ในช่วงแรก ๆ คุณป้าไปซื้อของมาจากท่าเตียนโดยจ้างเรือไปบรรทุกของมาจากท่าเตียนและไปลงของที่ตลาดวัดกลาง ต่อมาตลาดท่าเตียนได้ย้ายไปอยู่ที่ปากคลองตลาด คุณป้าก็ไปซื้อของจากที่นั่นมาขาย เพื่อมาขายส่งให้พ่อค้าแม่ค้าที่ตลาดวัดกลางอีกที.....” (สัมภาษณ์นางพะเยาว์ คำประเสริฐ, อ่างแล้ว)

ตลาดจะวายในตอนสาย พ่อค้าแม่ค้าจะนำสินค้าไปวางขาย ตามแนวถนนสายในตั้งแต่สะพานช้าง (วัดมอญ) เรื่อยไปตามแนวห้องแถวไม้จนถึงโรงหมุ (ปัจจุบันคือโรงเรียนธนบุรีวรเทพีพหลารักษ์) หรือบริเวณที่เรียกว่า “ตลาดพลู”

จากบันทึกความทรงจำของป้าสุพร วิทย์ ซึ่งมีชีวิตผูกพันอยู่ระหว่างตลาดวัดกลาง, มัสยิดสวนพลูและตลาดพลู ป้าได้ถ่ายทอดภาพความเป็นตลาดพลูและตลาดวัดกลางไว้อย่างชัดเจนว่า “....เมื่อห้องแถวหรือชุมชนด้านใดด้านหนึ่งถูกเพลิงไหม้ไปหมด ก็จะมีการสร้างตึกแถวใหม่ขึ้นในที่สุดก็สร้างใหม่เกือบทั้งหมด และตามตึกแถวเขาก็จะเปิดกิจการกันอีก คราวนี้ทุกอย่างพัฒนาขึ้นมีสินค้าทันสมัยจำหน่ายมากมายหลายชนิด รวมทั้งร้านขายทอง ร้านถ่ายรูป ร้านเสริมสวย-ตัดผมท่านชาย ร้านตัดเย็บเสื้อผ้าสุภาพบุรุษ-สตรี อาหารนานาชาติ ขนมหวาน คลินิกแพทย์ ตลาดพลูช่วงนั้นจึงเป็นศูนย์กลางของคนย่านนั้นตลอดจนสองฝั่งคลองรวมทั้งชุมชนของข้าพเจ้าด้วย ต่อมาข้าพเจ้าเป็นวัยรุ่นแล้วได้พาเพื่อนมาเที่ยวกันตอนนี้อย่าฝัน โรงฆ่าหมู เลิกกิจการไป มีโรงภาพยนตร์สร้างขึ้นใหม่อีกหนึ่งโรงเรียกว่า “วิกเตีย” (ศรีตลาดพลู) ทั้งวิกสูง-วิกเตีย เขาจะฉายแต่ภาพยนตร์ไทย ฝรั่ง อินเดียน ภาพยนตร์อินเดียจะฉายเรื่องรามเกียรติ์เป็นส่วนใหญ่ บางทีจะมีดนตรีมาแสดงที่โรงภาพยนตร์นี้เป็นบางครั้ง คณะที่มีชื่อเสียงสำหรับชาวบ้านนิยมดูก็คือ คณะ พยงค์ มุกดา ถ้าฝั่งกรุงเทพฯ สำหรับสถาบันผู้รับราชการหรือทำงานดี ๆ ก็คณะสุนทราภรณ์ แต่พวกข้าพเจ้าไม่มีโอกาสได้ไปดูเลย ดีที่สุดตอนนั้นก็คือดนตรีที่แสดงที่วิกตลาดพลูนี้ หนุ่ม ๆ สาว ๆ จะนัดกันมาดูที่นี่ รวมทั้งข้าพเจ้า เพื่อน ๆ และรุ่นพี่ ๆ ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าโตขึ้นและได้ไปทำงานที่อื่นแล้วก็ไม่ค่อยได้มาตลาดพลูอีก แต่ก็นั่งรถผ่านไปบ่อย ๆ เห็นตลาดพลูซบเซาลงไปมากจนกระทั่งทางการเขามีการสร้างทางสายรัชดา-ท่าพระ ผ่านกลางย่านขายสินค้าตลาดพลูข้ามคลองบางหลวงไปจรดอนุสาวรีย์ทำให้ตลาดพลูเริ่มความคึกคักจ่อแจขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ตลาดวัดกลางในปัจจุบัน

ตลาดวัดกลาง

ตลาดวัดกลางตั้งอยู่ระหว่างกึ่งกลางระหว่างมัสยิดสวนพลูและตลาดพลูที่ตลาดพลูนั่นเป็นที่ค้าขายแบบชุมชนคนจีนทั่วไป ผู้ที่ต้องการซื้อของเฉพาะใช้จึงจะไปที่นั่น แต่สินค้าอุปโภคบริโภคประจำวันของคนทั่วไปนิยมมาจับจ่ายใช้สอยที่ตลาดวัดกลางแห่งนี้

ตลาดวัดกลางอยู่ด้านในของวัดซึ่ง

อยู่ริมคลอง ตลาดนี้ผู้ใหญ่ว่ามีมาเป็นร้อยปีแล้ว ข้าพเจ้ายังพอจำสภาพเก่า ๆ ได้ ตลาดเป็นแผงลอยเล็ก ๆ มุ่งหลังคาจากพื้นดินที่มักเฉอะแฉะ ตลาดติดตอนตีสี่ เลิกขายประมาณเก้า – สิบโมงเช้า เริ่มแรกเป็นของวัดต่อมาให้เอกชนเช่าสัมปทานจนทุกวันนี้ ทางวัดแบ่งเขตให้ใหม่ไม่ปะปนกับเขตของวัด ตลาดสดแห่งนี้มีความสำคัญต่อผู้คนในแถบนี้อย่างมาก คนในย่านนี้จะต้องมาซื้อ-ขายกันที่นี่ เพราะตลาดวงเวียนใหญ่ยังไม่เจริญ ของที่ขายก็มีครบทุกอย่าง ของสด ของแห้ง ผัก ผลไม้ ของสด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา โดยเฉพาะปลาทุสด ของพวกนี้จะใหม่ ๆ สด ๆ แบบขึ้นจากทะเลเลยมาจากมหาชัย – แม่กลอง บรรทุกรถไฟมาส่ง พริกแห้ง หอม – กระเทียม เผือก – มัน จากบางช้าง จ.สมุทรสงคราม (สมัยก่อนเรียกบางช้างไม่ทราบว่าคุณต้องหรือไม่) ขนมไทยต่าง ๆ ขายส่ง – ปลีกจากหมู่บ้านสวนพลู แถบวัดโพธิ์นิมิตร หมู ปลาหนึ่ง เส้นก้วยเตี๋ยว น้ำปลาและอื่น ๆ จากตลาดพลู หนักพลูจากมัสยิดสวนพลู, บางสะแก หนักดิบรสชาติดีจากบางค้อ (ดาวคะนอง) แป้งทองหยอดกลั่นเฉพาะตัวลือชื่อรู้จักกันทั่วไปในช่างขนมหวาน คือ แป้งทองหยอดของร้านแม่บัวยุ ลูก ๆ รับสืบทอดเปลี่ยนชื่อเป็นร้าน “ศิริวัฒน์” ในปัจจุบัน “โจ๊กหมู” อาหารจีนรสเยี่ยมจากคนจีนเก่าแก่ที่นี่ สมัยก่อนทั้งผู้ขาย – ผู้ซื้อจะเป็นผู้คนจากย่านนี้แทบทั้งนั้น มุสลิมที่เป็นแม่บ้านจะไปซื้อของ ขายของที่นั่นกันเป็นส่วนมาก ของที่ขายกันก็จะมีหนักพลู ขนมไทยต่าง ๆ ปลีก-ส่ง ผลไม้ตามฤดูกาล บางคนก็ขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น มะพร้าวเป็นลูกสักกระจาดสองกระจาด กลัวย่น้ำว่า คนไทยพุทธ ไทยปนจีนก็ขายแบบเดียวกัน แต่ส่วนผสมจะมีหมูมาเกี่ยวข้อง เช่น สาธุไส้หมู ปลาแนมหรืออะไรที่เกี่ยวกับหมูหลายอย่าง แต่ก็ไม่มีปัญหา ต่างคนต่างขาย ขายจนสนิทกันคุ้นเคยกันเหมือนญาติเหมือนเพื่อน คนจีนก็เหมือนกันเก่าแก่พอ ๆ กับตลาดพลู คนจีนจะนิยมขายหมูหรือสินค้าของชำ ของใช้ (โชห่วย) ยาจีน อาหารจีน คนจีนเหล่านี้สนิทกับคนไทยบ้านเรามาก ไปมาหาสู่กันด้วย พี่ซึกไม่ทราบเขาส่งมาจากไหนแต่ที่พอจำได้ แถววัดบางสะแกใน คนจีนยังถือสวน (เช่า) ปลูกลูกอยู่หลายสวนและเลยบางแคก็ปลูกทั้งสองฝั่ง ผลไม้เขาจัดให้ขายเป็นส่วนสด แยกออกมาเรียกว่า “ตลาดผลไม้” ผลไม้ที่ขายเป็นผลิตผลจากสวนแถบนั้นเกือบทั้งหมด รวมไปถึงฝั่งบางกอกใหญ่ด้วยจนเกือบถึงวัดท่าพระ แต่ผลไม้เหล่านี้ไม่ได้ขายเป็นลำเป็นต้นนอกจากหนักพลูเท่านั้น เหตุเพราะว่าชาวสวนที่ปลูก เขาไม่ได้ปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ เขาปลูกแบบคละเคล้ากัน สวนหนึ่งก็ปลูกผลไม้หลายชนิด เมื่อถึงฤดูไหนผลไม้อะไรออกผลพอเก็บขายได้ เขาก็ทยอยเก็บขาย ผู้ซื้อจึงได้กินผลไม้รสดีมีคุณภาพ ผลไม้พวกนี้หมุนเวียนมาขายตลอดปี เรียกติดปากต่อมาว่า “ของสวน” สวนแถวสวนพลูและวัดโพธิ์นิมิตรมีผลไม้ขายไม่มากนัก ชาวสวนฝั่งบางกอกใหญ่ เขาจะมีผลไม้พันธุ์ดีมากมายเช่น มะม่วง พันธุ์ดั้งเดิมคือ อกร่อง พิมเสนมัน ทองดำ การะเกด-น้ำตาลชั้น กระท้อนพันธุ์ทับทิม, เทพรส ส้มโอ ลำไย ทุเรียนพันธุ์กำป็น ชะนี ก้านยาว กบตาขำ กระชายน้ำ (หมอนทองยังไม่มี) กลัวย่น้ำหอม ชมพู่ ลิ้นจี่ พิเศษสุดคือ มะไฟผลโตรสหวานจัด จากบางลำเจียก (แถวสะพานนาวจำเนียร) เมื่อเขาจะนำผลไม้มาขาย เขาใส่เรือลำเล็ก ๆ

พายออกมาตามสวนลึกเข้าไปจะมีคลองซอยเล็ก ๆ เชื่อมถึงกัน เขาจะนำผลไม้ใส่กระจาดจัดสวยงาม พายออกมาตอนเช้ามีดมาขายที่ท่าน้ำวัดกลาง วัดอิน แม่ค้าที่ตลาดจะไปตักรอกันอยู่ที่นั่น ถ้าเห็น แม่ค้าพายเรือมาก็จะรีบกวักมือเรียกเป็นการจูง ถ้ามีคนอื่นเขาเรียกก่อนก็ต้องให้เขา หรือบางที เรือลำเดียวซื้อกันหลายคน เพราะมีผลไม้ให้เลือกหลายอย่าง นอกจากผลไม้ที่ทยอยขายทุกวันแล้วแต่ ละปีจะมีหน้าผลไม้เกิดขึ้น คือฤดูที่ผลไม้จะสุกพร้อมกันออกสู่ตลาดมากมายเท่าที่จำได้ หน้าร้อนคือ หน้ามะม่วง (ข้าวเหนียว – มะม่วง) หน้ามะไฟ หน้าทุเรียน ลำไย ลิ้นจี่ เดือนแก้ว – เดือนสิบ หน้า กล้วยไข่ (คู่กับกระยาสารท) ส้มเขียวหวานจากบางมด (เงาะ, ลางสาดไม่มี) อ้อ! มีอ้อยขายด้วย อ้อยนี้เรียกอ้อยขาไก่ ลำต้นกำลังดี เปลือกบาง ปอกง่าย นิยมซื้อไป คั่วเป็นข้อ ๆ หรือตัดเป็นท่อนใส่ ตู้อุ่นน้ำแข็งอบด้วยดอกมะลิและกลีบกุหลาบ เด็ก ๆ ชอบแพะอ้อยมาก (ไม่ทราบมาจากบางช้างหรือ เปล่า) อ้อย บางทีเขานำก้านมะพร้าวสอดร้อยด้วยอ้อย เหมือนมาลัยดอกมะลิขายพวงละ 10 สตางค์

ย้อนมาพูดถึงหน้าผลไม้ เมื่อถึงหน้าผลไม้ ไม่ว่าชนิดไหนก็ตาม ตลาดจะคึกคักขึ้นทันที แต่มี ชีวิตชีวาเป็นพิเศษคือ หน้ามะม่วง มะม่วงทุกสวน ทุกชนิดจะสุกออกมาพร้อมกัน ที่ตลาดจึงมีมะม่วง รูปร่างแปลก ๆ ให้เห็น เล็กสุดมะม่วงนกระฉิบ เท่าหัวแม่มือ ใหญ่สุดมะม่วงหัวช้าง กาละแม ไข่ฮวบ ผลใหญ่กว่าหัวช้าง รูปร่างเกือบครึ่งแขน กาละแมและไข่ฮวบจะออกผลท้ายสุดปิดหน้ามะม่วง แต่ มะม่วงที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เชื่อว่าจะมีมาก ที่ทำให้ตลาดมีความหมายที่สุดคือ มะม่วงอร่องจากบาง ช้าง เคยถามผู้ใหญ่ดูว่าทำไมจึงจะงจให้ซื้อแต่ของบางช้าง ไม่ว่าจะเป็นพริกแห้ง หอมกระเทียม อื่น ๆ ผู้ใหญ่บอกว่า ของเขาดีกินอร่อย เพราะดินที่นั่นเขาดี พูดเพียงแค่นี้ ตอนนั้นไม่เข้าใจความหมาย (คำว่าของมาจากบางช้าง ถ้าตอนนี้ไม่ถูกต้องขอภัยด้วย) มะม่วงนี้ ผู้ชายจะบรรทุกเรือกระแซง (ถ้า ผิดขอภัยอีกครั้ง) มากันเป็นสิบ ๆ ลำ มาจอดอยู่ที่คลองด้านภาษีเจริญ ค้างกันอยู่หลายคืน แล้ว ทยอยกันเข้ามาจอดอยู่หน้าวัดมอญ (ราชคฤห์) วัดกลาง วัดอิน เจ้าของเรือจะจอดอยู่ห่างตลิ่ง หน่อย และจะนำไม้กระดานแผ่นใหญ่ ๆ ทอดจากเรือถึงตลิ่ง แม่ค้าจะซื้อก็เดินข้ามสะพานไปยังเรือ การขายก็มีขายเหมาทั้งลำเรือ หรือครึ่งลำเรือ แล้วแต่กำลังคนซื้อ เรียกศัพท์เฉพาะว่า **ตัดตอน** หรือ จะซื้อเป็นร้อย ๆ ลูกก็ได้ตามแต่สะดวก แม่ค้าซื้อตัดตอนนี้จะนำมะม่วงมาขายส่งเป็นลำเป็นสัน เรียก ว่า ยี่บัว ส่วนแม่ค้าทั่วไปก็จะซื้อแล้วมานั่งขายเองเรียกว่า ขายปลีก ในที่นี้มีอาผู้หญิงของข้าพเจ้าค้า ขายอยู่ด้วย ข้าพเจ้ามาช่วยอาในหน้าผลไม้และหน้ามะม่วง บางทีก็ออกทุนซื้อมะม่วงราคาถูก ๆ มา ให้ขายพอได้กำไรวันละ 4-5 บาท เมื่อเรือลำไหนขายหมดก็ทยอยกลับ ลำอื่นก็มาขายแทน จนกว่าจะ ขายหมดกินเวลาเป็นเดือน มีคนเล่าว่าหน้ามะม่วงนี้ที่คลองด่านยังกับมีงานคนพลุกพล่านเลย ยังมี อีกอย่างหนึ่งที่คู่กับหน้ามะม่วงคือ ข้าวเหนียวมูน หน้านี้ขนมหรือผลไม้ชนิดอื่นต่างก็ได้รับผลกระทบ กันไปทั่วหน้า ยิ่งกล้วยน้ำว้าแล้วตะโกนขายถูกแคไหนคนก็ไม่ซื้อ เพราะไปกินมะม่วงกันหมด จึงมีคำ พูดที่ว่า “ถูกยังกับกล้วยน้ำว้า” เกิดขึ้น หน้ามะม่วงใคร ๆ ก็นิยมกินกับข้าวเหนียว บางคนจัดทำบุญที่

บ้านด้วยข้าวเหนียวมะม่วง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ปู่ย่าตายาย แม่ค้าขายขนมทั่วไปต้องปรับตัว หันมาขายข้าวเหนียวมูนกันแทบทั้งหมด ขายที่ตลาด ขายหน้าบ้าน หาบขาย การมูนข้าวเหนียวไม่ใช่ของง่ายแล้วเขาหวงสูตรกันมาก เจ้าไหนได้สูตรดี หวานมัน เมล็ดข้าวเหนียวเงางามก็จะมีชื่อเสียงขายดิบขายดี หน้าข้าวเหนียวที่ไรได้กำไรเป็นกอบเป็นกำ เพราะบางเจ้าเขาทำกันคิดเป็นข้าวเหนียวถึงวันละคระสอบหรือทำขึ้นอีก ขนาดเขาพูดกันว่า ถ้าไรหน้าข้าวเหนียวครั้งเดียว มากเท่าแม่ค้าที่ขายของอื่นอีกทั้งปีเสียอีก แม่ค้าที่ว่านี้ร่ำรวยกันถ้วนหน้าเข้าขั้นเศรษฐีก็มี เพราะมีชื่อเสียงทำข้าวเหนียวอร่อยจึงเป็นที่มาของคำว่า ข้าวเหนียวแม่นั้นแม่นี่ แม่สามีปากก็มีชื่อเหมือนกัน เขาเรียกว่า ข้าวเหนียวแม่ละ (ยามีละฮ์) ท่านไม่มีลูกผู้หญิงสืบทอด ป้าได้สูตรมาเคยทำขายคนติดใจกันมาก แต่ต้องเลิกเพราะสุขภาพไม่ดี บอกได้เลยว่าหน้ามะม่วงสนุกมาก เด็ก ๆ ได้กินมะม่วงกันหลายชนิด เป็นมะม่วงพันธุ์เบ็ดเตล็ดเขาเรียกว่ามะม่วงกินเล่น ขายไม่ได้ราคา เขาจึงมาขายให้แก่เด็ก ๆ ราคาถูก ๆ เด็กเอามาจิ้มพริกกับเกลือบ้าง จิ้มน้ำปลารหวานบ้าง สมัยก่อนคนในบ้านสวนพลูเขาเรียกน้ำปลารหวานว่า “ส้มฉุน”

เมื่อหน้ามะม่วงหมดไป มีหน้าผลไม้อื่นเข้ามาแต่ก็ไม่คึกคักเหมือนหน้ามะม่วง จะมีส้มเขียวหวานจากบางมด บรรทุกเรือมาขาย วิธีขายแบบเดียวกับมะม่วง แต่ก็ไม่มีมากเพราะมีส่วนอยู่แห่งเดียวที่บางมด พูดถึงส้มบางมด สมัยก่อนพอส้มแก่จัด เปลือกจะมีสีเขียวเข้ม เนื้อข้างในจะมีสีส้มจัด ลูกสวย ผิวสวย รสชาติหวานแหลมมีเปรี้ยวนิด ๆ อร่อยมาก มีคนเคยเอาพันธุ์ไปขยายปลูกที่อื่น ปลูกเป็นไร่เลย ทำยังไง ๆ รสชาติก็ไม่เหมือนของเดิม มีผู้สันนิษฐานว่าดินที่นั่นมีส่วนทำให้ส้มเขามีรสชาติเฉพาะตัว

ต่อมาไม่ทราบเพราะเหตุใด เรือขายมะม่วงจากบางช้างนี้ได้ย้ายไปจอดที่ปากคลองบางหลวง ตรงเขื่อนข้างวัดกัลยาณีนั่นไปทำงานแถววงเวียนเล็กแล้ว (ประมาณ 2490)” (บันทึกความทรงจำนางสุพร วิทย์, 15 ตุลาคม 2544)

- **ตลาดพลู** ช่วงพ.ศ. 2475 – 2500 ไม่มีรูปแบบของการเป็นตลาดแต่เป็นย่านการค้าของคนจีนที่เปิดร้านค้าห้องแถวไม้ขายสินค้าอุปโภคบริโภคอาทิ ร้านทอง ร้านตัดเสื้อ ร้านขายยาแผน

ห้องแถวไม้เก่า ด้านหน้าคือถนนตลาดพลู

ร้านกาแฟสวดหลี ย่านตลาดพลู เจ้าของบอกว่าแต่ก่อนคนคึกคักมาก ปิดร้านถึง 2 ยามทุกคืน

โบราณ ร้านอัฐบริหาร ร้านขายเครื่องเซ่นไหว้ของคนจีน ฯลฯ และนอกจากนี้ร้านค้าเหล่านี้จะมีสภาพของตลาดนัดที่พ่อค้าแม่ค้าเลิกจากตลาดวัดกลางมาวางขายเพิ่มความคึกคักและสีสันให้ย่านตลาดพลูตั้งแต่เช้าถึงเย็น

นอกจากนี้บริเวณตลาดพลูในยุคนี้อย่างเป็นแหล่งบันเทิงแหล่งใหญ่ของฝั่งธนบุรี การมีโรงหนังถึง 2 แห่ง คือ วิกสูงและวิกเตี้ย “.....คนแถวพานิชยนต้องนั่งเรือจ้างมาดู ค่าหนังไม่แพงตอนแรกฉายเรื่องเดียว ต่อมาก็ฉาย 2 เรื่อง หนังฝรั่งใช้คนพากย์ ต้องเป่าแตรตีกลอง วิกสูงมาก่อนวิกเตี้ย ตรงวิกสูงข้างล่างเป็นตลาดเรียกว่า ตลาดพลู.....” (นายเซียง แซ่เฮ้า อายุ 72 ปี, อ่างแล้ว) โรงยาผี โรงหอยและโรงบ่อน ทำให้ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาใช้บริการ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการร่ายยวงถนนเทอดไท และมีรถเมล์สาย 9 วิ่งจากวัดปากน้ำ ถึง ศรียาน รถเมล์สาย 4 ซึ่งวิ่งจากตลาดพลู - หัวลำโพง ความสะดวกสบายทำให้คนมาเที่ยวตลาดพลูเพิ่มขึ้น ประกอบกับอำนาจซื้อภายในย่านตลาดพลูเองได้มีส่วนกระตุ้นให้สภาพการค้าของตลาดพลูคล่องตัวอย่างมากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

คำยืนยันจากนายเกาจือเยี่ยง แซ่เฮ้า ซึ่งเคยค้าขายอยู่ในย่านตลาดพลูหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่า “.....ที่ตลาดพลูคึกคักทั้งวัน มีโรงบ่อน มีโรงยาผี คนงานจากโรงเลื่อยโรงสีฝั่งบางกอกใหญ่ข้ามฟากมาที่ตลาดพลูเพื่อสูบฝิ่น ส่วนมากเป็นกรรมกรจีน.....” (สัมภาษณ์นายเกาจือเยี่ยง แซ่เฮ้า, อ่างแล้ว)

เหตุที่กรรมกรจำนวนมากหันมาพึ่งฝิ่นที่โรงฝิ่นตลาดพลูเพราะใช้แรงงานหนักมาก สะท้อนภาพของการเป็นแหล่งผลิตภาคอุตสาหกรรม และผลจากการเป็นแหล่งผลิตจึงทำให้ตลาดพลูเป็นแหล่งธุรกิจการค้าและแหล่งบันเทิงไปพร้อมกัน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในพื้นที่ เมื่อฐานกำลังการซื้อมีมากขึ้น การพัฒนา ความทันสมัยในธุรกิจของผู้ประกอบการจึงมากขึ้นตามมา ทำให้ตลาดพลูมีลักษณะความเป็นย่านที่ผู้คนนอกพื้นที่ต่างนิยมเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ด้วยการดำเนินกิจกรรมการค้า

อย่างไรก็ตาม ความเจ็บปวดด้านการค้าของย่านตลาดพลูเริ่มมาเยือนเมื่อ ย่านวงเวียนใหญ่มีศูนย์การค้าและโรงภาพยนตร์ที่ทันสมัย เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2500

ข้อค้นพบจากการศึกษาเรื่อง พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการทำมาหากินพบว่าย่านตลาดพลูวิถีการผลิตมีลักษณะเฉพาะกลุ่ม การแบ่งหน้าที่ในการผลิตทั้งภาคเกษตร การค้าและอุตสาหกรรม ขึ้นอยู่กับความถนัดของกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ กลุ่มคนไทยและมุสลิม จะมีความถนัดในการทำเกษตร ด้านการค้านั้นจะมีลักษณะการค้าแบบที่ใช้ทุนไม่สูงนัก เช่น การทำขนมส่งขาย ในขณะที่คนจีนจะมีความถนัดทั้งด้านการเกษตร การค้าและรวมถึงความเสี่ยงในการลงทุนภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการสะสมทุนจากการค้าขายมาตั้งแต่คนรุ่นที่อพยพมาตั้งแต่อ่อนหน้านี้ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ และความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันของคนจีนมีส่วนในการส่งเสริมสร้าง

ความมั่งคั่งด้านธุรกิจให้กับคนจีน และคนจีนเหล่านี้จึงได้กลายเป็นผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจในสังคมย่านตลาดพลูมาจนถึงปัจจุบัน

3.3 คนย่านตลาดพลูกับทรัพยากรสาธารณะ

ทรัพยากรสาธารณะหรือสมบัติสาธารณะของคนในท้องถิ่นทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีสิทธิและอำนาจในการใช้ร่วมกัน แต่สิทธิและอำนาจในการใช้สมบัติสาธารณะอาจไม่เท่ากัน ตัวอย่างของทรัพยากรสาธารณะของคนย่านตลาดพลู ยุค 2475 – 2500 เช่น วัดทั้งในส่วนของวัดหลวงและวัดราษฎร์ ตลาดนัด ตลาดน้ำ ตลาดบก ศาลเจ้า สุเหร่า คลองทั้งที่เป็นคลองหลัก คลองย่อยและคลองซอยตามเรือสวนที่ดิน เรือกสวน ถนน ลานเล่นว้าว ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ

จากแผนที่ปี พ.ศ. 2474 เห็นสภาพการตั้งบ้านเรือนได้ชัดเจน บริเวณวัดทั้ง 3 จะอยู่เป็นกลุ่มหนาแน่น ฝั่งบางกอกใหญ่ตรงข้ามวัดทั้ง 3 มีบ้านเรือนที่เป็นอาคารติดอยู่หนาแน่น คือบ้านขุนนาง, คหบดี การตั้งบ้านเรือนจะเป็นไปตามแนวคลองบางหลวงและคลองซอยต่าง ๆ บริเวณปากคลองทุกแห่งจะมีบ้านเรือนอยู่หนาแน่น มีทั้งเป็นบ้านตึกและบ้านไม้ สภาพสวนยังคงอยู่สมบูรณ์และโรงประกอบต่าง ๆ ก็ตั้งขึ้นในช่วงนี้ ถนนสายสำคัญคือถนนตลาดพลู ซึ่งตัดขนานไปกับคลองบางหลวงถือเป็นถนนสายหลักของย่านก่อนที่จะมีการตัดถนนเทอดไทและรางยางอย่างสมบูรณ์

ภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรสาธารณะในยุค 2475-2500 คือ ก่อนที่ถนนจะเข้ามามีบทบาทในฐานะของการนำพาสิ่งแปลกใหม่เข้ามายังตลาดพลู

3.3.1 คน : คลอง : เส้นโลหิตเหือกสุดท้าย

สภาพของย่านตลาดพลูในช่วงนี้ยังคงเป็นภาพของคนบ้านสวน เป็นภาพของเวนีสตะวันออก ผู้คนมีความผูกพันกับสายน้ำลำคลองใช้ดื่ม กิน สักยจร

ป้าสุพร ได้บันทึกความงามเหล่านี้ไว้ในความทรงจำว่า “.....ด้านหน้ามัสยิดมีถนนเดินไม่ไกลนัก มีคลองสายหลักอยู่หนึ่งคลอง คลองแห่งนี้มีความสำคัญมากเพราะชาวบ้านในชุมชนนี้ได้อาศัยน้ำในคลองนี้ทั้งอุปโภคและบริโภค นอกจากนี้ยังเป็นที่พักผ่อนของพ่อค้าแม่ค้าที่นำสินค้าใส่เรือมาขาย มีสินค้าหลายอย่างทั้งข้าวสารอาหารแห้ง กว๊ายเตี๋ยว ขนมและผลไม้ตามฤดูกาล เรือทุกลำจะมาจอดอยู่บริเวณท่าน้ำสาธารณะของชุมชนตรงทางเข้ามามัสยิด เด็ก ๆ ก็จะมารวมกันเล่นน้ำที่นี่ยังสนุกสนานและถนนที่จะมามัสยิดนี้จะมีคลองซอยขนานกับถนนจนเกือบถึงมัสยิดชาวบ้านแถวนั้นเขาจะเจาะท่อน้ำเข้ามาในสวนของเขาและบ้านถัดไปก็จะเจาะต่อผ่านกันไปทุกบ้านเอื้อเฟื้อกันบางบ้านเขาจะขุดบ่อไว้หนึ่งบ่อ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในครัวเรือน น้ำในลำคลองนี้สะอาดถ้าจะใช้หุงต้มก็ดกใส่ตุ่มไว้แล้วแกว่งสารส้มให้ตกตะกอนค้ำคืนรุ่งเช้าก็ใช้ได้ น้ำใสสะอาด (บันทึกความทรงจำนางสุพร วิทย์, อ้างแล้ว)

ภาพวิถีชีวิตคนบ้านสวนที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำและลำคลอง (ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ชาวบ้านมีความนึกคิด นี้ก็รู้ถึงความสำคัญของคลองว่าเป็นเสมือนหนึ่งเส้นโลหิตที่หล่อเลี้ยงชีวิต ชาวสวนจะร่วมกัน “ลงแขกขุดคลอง” เมื่อถึงหน้าแล้ง น้ำในคลองเริ่มแห้ง ชาวสวนต่างช่วยกันขุดลอกคลองทั้งที่เป็นคลองสวนรวมเช่น คลองรอบวัด คลองหลักที่จะชักน้ำเข้าสวนตัวเอง ปฏิสัมพันธ์ของคนเกิดขึ้นระหว่างที่ร่วมกันขุดคลอง “.....เวลาขุดลอกคลองสนุกสนาน เรานัดหมายที่จะมาช่วยกันขุด บ้านโน้นบ้าง บ้านนี้บ้าง ช่วยกัน.....” (สัมภาษณ์นายกรกฤษณ์ กาญจนสุพรรณ อายุ 55 ปี, 27 กันยายน 2545)

ความมีน้ำใจไมตรีของผู้คนในยุคที่ยังช่วยกันดูแลคลอง สมบัติในคลองจึงเป็นสมบัติสาธารณะของทุกคน ถึงคราวฤดูกุ่มัว หากใครเห็นก็จะร้องตะโกนบอกกันให้ไปจับกุ่มแบ่งปันกันกิน “.....ฤดูกุ่มัวที่คลองสวนพลู ตรงกับร้านเม้งชายกาแฟ หน้าร้อนน้ำจะใส น้ำแห้งแต่ไม่ถึงกับเดินได้ กุ่มมันจะลอยขึ้นมาเป็นกุ่มก้ามกราม เขาใช้ชะนาง สวิงจับ กุ่มมันมัวตอนไหนก็จับมันตอนนั้น ตัวขนาดตามท้องตลาด แต่ไม่มีเหลือขนาดเอาไปขาย แคมีไว้กินอาจจะทำแกงคั่ว แกงส้ม ผัดกุ่ม กินกันหมด ไม่มีทำกุ่มแห้ง ปลาก็นำมาทำห่อหมก.....” (เจริญ ทรัพย์รุ่งโรจน์ อายุ 81 ปี, 10 พฤษภาคม 2545)

คุณย่าเล็ก อิมสกุล เล่าว่า “.....คนก็จะตะโกนบอกกันว่ากุ่มมัว ใครต่อใครก็จะนำสิ่งต่าง ๆ ไปจับ ไม่ว่าจะหยิบอะไรได้ก็หยิบไปตักให้ได้มากที่สุด ทั้งสวิง ชะนาง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระซอน สานด้วยไม้มีด้ามจับ จับได้ก็นำมากินเป็นอาหาร จับได้เยอะถึงขนาดนำไปขายได้เลย โดยขายกิโลละ 10 บาท กุ่มที่เหลือก็นำมาหมักเค็มตากแห้งทำเป็นอาหารด้วย แต่กุ่มมัวก็อยู่ได้ไม่นานเมื่อความเจริญเข้ามา คนนอกเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่หลัง 2500 น้ำเริ่มเน่า กุ่ม ปลา ค่อย ๆ หายไป เหลือไว้เพียงแค่ตำนาน กุ่มมัวแห่งคลองบางหลวงเท่านั้น..... คุณย่าบอกว่ากุ่มมัวนั้นหายไปประมาณ 30 – 40 ปีแล้ว อาจจะเพราะคนเยอะ จับหมด กุ่มเลยโตไม่ทัน ประกอบกับคลองเริ่มเน่าขึ้นเรื่อย ๆ กุ่มจึงอยู่ไม่ได้.....” (เล็ก อิมสกุล, อ่างแล้ว)

3.3.2 ที่ดิน : เปลี่ยนสวนให้เป็นบ้าน

ความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินย่านฝั่งธนบุรีตั้งอยู่บนดินดอนตะกอนปากน้ำ ส่งผลให้ผืนดินส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นดินเหนียวสีเทาเหมาะแก่การเพาะปลูก ดินในย่านตลาดพลูเป็นดินชุดบางกอกที่ถูกยกกร่องเพื่อทำสวนพลู การพลิกดินชั้นล่างขึ้นมาอยู่ข้างบนและขุดลอกคลองเท่ากับเป็นการนำเลนขึ้นมาโปะเป็นหน้าดิน ทำให้การเรียงตัวของดินไม่เป็นไปตามธรรมชาติ คุณสมบัติของดินจึงเปลี่ยนไปโดยสามารถระบายน้ำได้ดีขึ้น และมีอินทรีย์วัตถุมากขึ้น (อนุรัตน์ วัฒนวงศ์สว่าง, 2542 : 22-23)

แม้สวนพลูจะร้างเลิกไปหลังยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม และน้ำท่วมใหญ่ 2485 ชาวสวนยังคงใช้ที่ดินสำหรับการเพาะปลูก พืช ผัก ผลไม้ ชาวจีนบางคนมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรก็สามารถหาเก็บเอาได้ตามสวน เช่น กรณีของคุณพ่อคุณอมรรัตน์ เผือกใจแผ้ว มีอาชีพเก็บสมุนไพรจากสวนย่านตลาดพลูนำมาตากแห้งบ้างก็ขายสด นำไปส่งร้านยาจีนแถวถนนแปลงนาม ย่านเยาวราช วงเวียน 22 หัวลำโพง “.....คนที่มาซื้อของสวนมากเข้าใจว่า สมุนไพรเหล่านี้มาจากเมืองจีน แท้จริงแล้วมาจากสวนบ้านเราเอง.....” (สัมภาษณ์นางอมรรัตน์ เผือกใจแผ้ว, อ้างแล้ว)

ความเป็นบ้านสวนได้เอื้ออาหารต่อผู้คนทุกชาติพันธุ์ เรือกสวนแต่ละบ้านถูกกันแนวสวนด้วยต้นหมาก มะพร้าว ใครจะเดินผ่านบ้านไหน วังชายต้องร้องไปไม่มีใครว่า ถึงเวลากินข้าวก็กินบ้านไหนก็ได้ เขาเอื้อเฟื้อ (สัมภาษณ์นางสาวปรีญา สันติวาสะ, อ้างแล้ว)

เมื่อสภาพบ้านสวนค่อย ๆ หดไป กลายเป็นบ้านเช่า ถนนบุกเข้ามาอยู่ในชุมชน รั้วสวนที่หลงเหลือก็ค่อย ๆ กลายเป็นรั้วทึบ จะเดินข้ามกันอีกไม่ได้แล้ว ความผูกพันที่เคยมีจากการเดินผ่านไปถามสารทุกข์สุกดิบก็ค่อย ๆ เลือนลางไปด้วย

เจ้าของพื้นที่บางรายเริ่มขายให้กับผู้มาใหม่ บางคนผันตัวเองจากอาชีพการทำสวนมาเป็นนายหน้าขายที่ดิน รับจําหน่ายจองที่ดิน ฐานะครอบครัวเริ่มดีขึ้น สามารถซื้อที่ดินเพิ่มเติมได้ และกลายเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในย่านนี้ เช่น ตระกูลขุนทองแก้ว

ชาวสวนพลูเมื่อเริ่มทำสวนไม่ได้ ก็ได้ขายที่ดินให้กับนายหน้า เพื่อนำเงินมาลงทุนเล็ก ๆ น้อย ๆ และเงินทุนส่วนใหญ่จะหมดไปกับการศึกษาเล่าเรียนของบุตร (สัมภาษณ์ผู้สูงอายุหลายท่าน แต่ไม่ประสงค์ออกนาม เมษายน 2546) ส่วนบางครอบครัวได้ย้ายออกไปที่อื่น เช่น บางบอน บางแค ตลิ่งชัน ทุ่งครุ ฯลฯ

3.3.3 ศาสนสถาน : แหล่งพึ่งพิงทางกายและจิตวิญญาณ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด วัดเป็นสมบัติสาธารณะของกลุ่มคนทุกชาติพันธุ์ บทบาทของวัดในยุค 2475 ไม่จำกัดอยู่เพียงสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่น หากแต่มีความหมาย ความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งการศึกษา หรือรูปแบบของโรงเรียนที่เปิดสอนการศึกษา

ภาคบังคับ ไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษา ลูกหลานของผู้คนย่านนี้ได้มาศึกษาเล่าเรียน โรงเรียนวัดเกิดขึ้นมากมายหลัง 2475 เช่น โรงเรียนวัดโพธิ์นิมิตร โรงเรียนวัดขุนจันทร์ โรงเรียนวัดเวฬุราชิน โรงเรียนวัดราชคฤห์ ฯลฯ ลูกหลานชาวสวนในยุคนี้ที่ได้เล่าเรียนบางคนก็ไม่กลับมาทำสวนอีก และออกไปทำงานนอกบ้าน ขณะเดียวกันลูกหลานของผู้มีฐานะก็ไม่ยอมที่จะเรียนโรงเรียนวัดและจะข้ามสะพานพุทธไปเรียนหนังสือถึงฝั่งพระนคร (สัมภาษณ์นายเกียรติอนันต์ พิทยารักษ์ อายุ 56 ปี, 25 สิงหาคม 2545)

ตารางที่ 8 แสดงสถานศึกษาที่ตั้งขึ้น ระหว่าง พ.ศ. 2474 - 2508

ชื่อ	ที่ตั้ง	ปีที่ตั้ง
โรงเรียนวัดบางสะแกใน	1587 ถ.ริมทางรถไฟ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	พ.ศ. 2474
โรงเรียนวัดก้นตฬาราราม (โรงเรียนวัดใหม่จีนกัน)	แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	7 ก.พ. 2475
โรงเรียนวัดโพธิ์นิมิตร	309 ซ.วัดโพธิ์นิมิตร ถ.เทอดไท แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	2 พ.ค. 2476
โรงเรียนวัดราชคฤห์	ถ.เทอดไท เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	2 พ.ค. 2476
โรงเรียนวัดใหม่ทองคั่ง (วัดเวฬุราชิน)	154/1 ถ.เทอดไท แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	9 พ.ค. 2476
โรงเรียนวัดขุนจันทร์	1144 ซ.วัดขุนจันทร์ ถ.เทอดไท ตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	พ.ศ. 2479
โรงเรียนวัดใหม่ยายนุ้ย	วัดใหม่ยายนุ้ย ซ.วุฒากาศ 24 ถ.วุฒากาศ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	17 พ.ค. 2505
โรงเรียนวัดบางสะแกนอก	154 ถ.เทอดไท 33 แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	12 ธ.ค. 2508

แหล่งที่มาข้อมูล : ฝ่ายการศึกษา สำนักงานเขตธนบุรี กรุงเทพฯ

วัดนอกจากจะมีบทบาทในฐานะโรงเรียนประจำบาลของตำบล วัดในสมัยนี้ยังคงเป็นที่พักพิงของชาวบ้าน ก่อนปี พ.ศ.2500 เมื่อการค้าในคลองเริ่มลดความสำคัญลง ชาวเรือที่ล่องเรือค้าขายในลำคลองและจะจอดเรืออยู่ตามท่าน้ำของวัดต่าง ๆ ได้รับอนุญาตให้มาตั้งบ้านเรือนในที่ดินของวัด อาทิ จากคำบอกเล่าของลูกหลานชาวเรืออย่างพิลังกิม (นางกาญจนาพร กลัดกลีบ) ได้เล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อนครอบครัวที่อยู่ในเรือล่องเรือค้าเกลือ จากมหาชัยมาขายยังโรงปลาทุ แกวย่านตลาดพลู

ภาพขณะสัมภาษณ์ครอบครัวสุวรรณา

ต่อมาพอมีทางรถยนต์ความนิยมการค้าทางเรือก็ลดลง ชายไม่ค่อยดี ในที่สุดมันก็เลิกแล้ว ครอบครัวพี่ก็ใช้ชีวิตอยู่ในเรือมานาน จะจอดเรือมันตรงทำน้ำวัดขุนจันทร์นี่ละ ไม่รู้จะทำอะไรต่อ หลวงพ่อที่วัดท่านก็ชวนแม่ขึ้นบกให้ปลูกบ้านอยู่บนที่ดินของวัดค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็อยู่กันจนมีลูกมีหลานเต็มไปหมด ...ก็ตอบแทนวัดนะ เวลาวัดมีงานอะไรพวกเราก็ช่วยกัน” (คุณกาญจนาพร กลัดกลีบ อ้างแล้ว) เช่นเดียวกับครอบครัวของคุณลุงถาวร สุวรรณา หลวงปู่ศุขวัดเวฬุราชิน ได้ชักชวนให้ขึ้นบกและตั้งบ้านอยู่ในที่ดินของวัดจนกระทั่งปัจจุบัน (คุณถาวร สุวรรณา อ้างแล้ว)

ภาพรูปหล่อหลวงปู่ศุข

นอกจากนี้ วัดยังเป็นแหล่งรวมตัวของชาวบ้านเมื่อมีงานพิธี เช่น วัดนางชีมีประเพณีชักพระชาวบ้านที่ตั้งบ้านอยู่รายรอบในที่ดินของวัดก็จะมาช่วยอย่างเต็มอกเต็มใจ หรือชาวบ้านแถบวัดโพธิ์นิมิตรก็ได้เล่าให้ฟังว่า ครั้นพอวัดมีงานแห่เทียนเข้าพรรษา ชาวบ้านแถวนี้ก็มาช่วยกันทั้งนั้น พอถึงหน้าแล้งน้ำในคลองรอบวัดเริ่มแห้ง ชาวบ้านก็มาช่วยกันขุด เพราะชาวบ้านเหล่านี้ได้อาศัยวัดอยู่และอาศัยทำกินในที่ดินวัด บางวัดพระสงฆ์บางรูปก็ยังทำหน้าที่เป็นหมอรักษา เช่น หลวงปู่ชู วัดนาคปรก เป็นต้น

ภาพกระตั่วแทงเสือ และหัวล้านชนกัน

การละเล่นที่ชาวบ้านนำมาร่วมในงานประเพณีของวัด

นอกจากวัดแล้ว มัสยิดสวนพลูก็เป็นแหล่งรวมของชาวมุสลิมในย่านนี้ ไม่ว่าจะมียานตรุษงานสารทงานเทศกาลต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาใด ๆ ก็จะใช้พื้นที่มัสยิดเป็นที่รวมกันเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานออกร้านหาเงินบริจาค งานนิกะห์ หรืองานแต่งงาน รวมทั้งงานศพของชาวมุสลิมด้วย

ภาพชาวบ้านที่มาช่วยงานบุญในมัสยิดสวนพลู

ศาลเจ้าของชาวจีนก็ยังเป็นพื้นที่สาธารณะเป็นที่รวมกลุ่มของชาวจีนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงงานเทศกาล ชาวจีนในย่านนี้ก็จะไปทำพิธีไหว้เจ้าตามศาลเจ้าที่ตัวเองนับถือ เช่น คนปากคลองบางสะพานนิยมไปไหว้ศาลเจ้ากวนอู คนละแวกโรงเจก็นิยมไปไหว้อาเนี้ยว

ศาสนสถานของชาวบ้านในยุคนี้จึงเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความหมายวิถีชีวิตของต่อชาวบ้าน คน และศาสนสถาน ต่างได้อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ศาสนสถานจึงเป็นทั้งแหล่งพึ่งพิงทางกายและจิตวิญญาณของผู้คนในยุคนี้

ภาพศาลเจ้าพ่อพระเพลิง ศาลเจ้าอาเนี้ยว พิธีกรรมที่ศาลเจ้าของชาวจีน

3.3.4 คนกับลานว้าว : เวทีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ภาพลุงมิตรครูว่าของชาวสวนพลู

ลานว้าวเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัย คน : ลานว้าว จากความทรงจำของคุณมานัส รื่นพิทักษ์ อายุ 59 ปี เล่าว่า “.....บริเวณวงเวียนใหญ่แต่เดิมเป็นลานกว้าง ทั้งเด็กและผู้ใหญ่

ต่างนำวามาเล่น ประลอง แข่งขัน ในหมู่บ้านมีครูคนหนึ่งทำวาวเก่งมากชื่อ ครูมิตร เด็ก ๆ ได้พากันไปเรียนรู้การทำวาวจากครูมิตร.....”(สัมภาษณ์ นายมานัส รื่นพิทักษ์ อายุ 59 ปี 20 เมษายน 2545)

“.....บางคนถึงกับยกย่องครูมิตรว่าเป็น “หมอ” หมายถึง ผู้มีความชำนาญในแต่ละด้าน.....” (สัมภาษณ์นายประเสริฐ กลิ่นเฟื่องฟู อายุ 46 ปี, 15 ตุลาคม 2545)

ลู่มิตรเล่าให้ฟังว่า “.....เรียนรู้การทำวาวจากนายชาย การทำวาวจะทำกันมากในฝั่งธนทั้ง บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ วัดกัลยา การเล่นวาวแต่ก่อนจะเล่นกันเป็นคณะ มีหลายคณะ เช่น คณะของลู่มิตร คณะของขุนสรวรตลาดพลู.... วาวที่ใช้ในการแข่งขันก็คือ วาวจุฬากับวาวปักเป้า แต่วาวที่ใช้เล่นกันทั่วไปคือ วาวอีลุ่ม กับวาวอีแพรด การแข่งขันวาวจุฬา – ปักเป้า ก็คือต่างฝ่ายต่างก็ต้องนำคู่ต่อสู้เข้ามายังแดนของตนให้ได้ ซึ่งแดนของจุฬา ก็คือ ด้านเหนือลม ส่วนแดนปักเป้าก็คือ ด้านใต้ลม

ขนาดของวาวจุฬา กับปักเป้าในการแข่งขัน คือ ใช้วาวจุฬาขนาด 80-100 นิ้ว และใช้วาวปักเป้าขนาด 34 นิ้ว ในการต่อสู้กัน (ขนาดของวาวปักเป้าห้ามเกิน 34 นิ้ว แต่วาวจุฬาต้องมีขนาด 80 นิ้วขึ้นไป)

การแข่งขันวาวแพ้ชนะวัดด้วยการต่อสู้กัน การแข่งขันเริ่มต้นจากวาวจุฬาผ่นไปหาวาวปักเป้าที่แดนปักเป้า แล้วคว้าวาวปักเป้าทำการต่อสู้ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็มีอาวุธของตนเองทางฝั่งปักเป้าก็พยายามที่จะเอาเหนียงเข้าครอบวาวจุฬา พยายามที่จะเอาป่านพันซุง เพื่อให้วาวจุฬาเสียการทรงตัว ส่วนวาวจุฬามีขนาดใหญ่กว่า พยายามที่จะใช้ความได้เปรียบทางด้านขนาดเป็นต่อ และจุฬายังมีอาวุธร้ายอีก นั่นก็คือ จำปา ที่คอยจะเกี่ยวเหนียงเกี่ยวหางหรือเกี่ยวป่านวาวปักเป้าให้พันกันจนบังคับไม่ได้ และถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพลี่ยงพล้ำเสียทีให้อีกฝ่ายหนึ่ง ก็จะถูกลากเข้าสู่แดนฝ่ายตรงข้ามทันที ฝ่ายปักเป้าได้เปรียบเรื่องระยะทาง ฝ่ายจุฬาได้เปรียบเรื่องกำลังคน หากจุฬานำปักเป้าเข้ามาในแดนตนเองได้จะได้ 10 คะแนน ได้ปักเป้า 2 ตัวก็ได้ 10 คะแนน แต่ถ้า 3 ตัวยกเลิก ส่วนปักเป้าหากนำจุฬาตกลงในแดนตัวเองได้ 10 คะแนนเช่นกัน การนับคะแนนจะนับระหว่างจุฬากับจุฬา ปักเป้ากับปักเป้าและจะมีการตัดสินคะแนน และประกาศคะแนนในวันสุดท้าย หากมีคะแนนได้เท่ากันจะต้องดูเที่ยวเสีย ใครเสียน้อยกว่าก็ชนะไป.....” (สัมภาษณ์นายวินัย ภูไหมทอง อายุ 72 ปี, 26 มกราคม 2545)

ลานวาววงเวียนใหญ่คงมิใช่สนามใหญ่ของนักเลงวาว หากเป็นสนามของคนโน้มน้าวเป็นที่พักซ้อมกันเองก่อนลงสนามจริงที่สนามหลวง แต่เมื่อทางการสร้างวงเวียนใหญ่ขึ้น “ลานวาว” สมบัติสาธารณะของคนฝั่งธนก็หมดหน้าที่ รางรถไฟข้ามหมู่บ้าน จึงเป็นที่เล่นวาวของเด็กในรุ่นหลัง 2500 “.....แต่มันก็ไม่ค่อยสนุกต้องคอยหลบหลีกรถไฟไหนจะเสาไฟฟ้าอีก เลยเลิกเล่น.....” (นายอนันต์ วัฒนวาทีน อายุ 15 ปี, พฤษภาคม 2545)

ตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรสาธารณะ สะท้อนรูปแบบการดำเนินชีวิต แนวคิด และกติกาในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมยุคก่อน 2500 ที่ยังให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โอบอ้อมอารีมีน้ำใจ แบ่งปันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แต่ผลกระทบจากการพัฒนาหลัง 2500 ความสัมพันธ์ที่เคยแนบแน่นเริ่มหะหลวมและอ่อนแอลง

3.4 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนย่านตลาดพลู

การศึกษาถึงความสัมพันธ์ภายในและภายนอกย่านตลาดพลูเป็นการศึกษาถึงลักษณะหรือรูปแบบในการแสดงออกของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ตลาดพลู ว่ามีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน กับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกันในพื้นที่ ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอก รวมถึงความสัมพันธ์จากภาครัฐ ที่จะให้ความสำคัญต่อตลาดพลู โดยศึกษาผ่านกิจกรรมของผู้คนและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา 25 ปี (พ.ศ. 2475-2500) ซึ่งมีความสำคัญตรงที่เป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ย่านตลาดพลู ซึ่งเป็นยุคของบ้านสวน ยุคสุดท้ายของตลาดพลู

เป็นความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างทางสังคมอุดมสมบูรณ์รุ่นสุดท้าย เราสามารถอธิบายความสัมพันธ์ต่าง ๆ ด้วยการรวมหลากหลายกิจกรรมทั้งกิจกรรมทางการผลิต ภาคเกษตร อุตสาหกรรม กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี พิธีกรรมและการละเล่นต่างๆ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการขายตลาดพลูในละแวกให้เป็นที่ผลิตพลู ซึ่งการผลิตมีลักษณะเป็นเครือข่าย ของความร่วมมือร่วมมือกัน เช่น การลงแขกขุดลอกคลองก็จะช่วยกันดูแลความสะอาด คุณค่าของความสัมพันธ์ดังกล่าว คือการช่วยเหลือเกื้อกูลแม้จะมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การผลิตเปลี่ยนไปผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้คลองเพียงเพื่อการปลูกพลูอีกแล้ว ต่างก็ปล่อยปละละเลยแทนที่จะดูแล คุณค่าความสัมพันธ์ก็จะเริ่มสลายไป หลังจากไม่ได้มีส่วนในการทำกิจกรรมร่วมกัน พลังอำนาจในการจัดการดูแลสมบัติก็จะเริ่มหายไปด้วย

ความสัมพันธ์ ทางการผลิตและอุตสาหกรรม การผลิตสินค้า เฉพาะอย่างในหมู่ญาติกรณีคนจีน (โรงเตี๊ยม โรงน้ำปลา) สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติแยกการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ก่อเกิดความแข็งแกร่ง เข้มแข็งและเป็นอำนาจเฉพาะกลุ่ม

ความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างทางสังคมของคนย่านตลาดพลูบางย่าน ศาสนาสถานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เช่น มัสยิด วัด ศาลเจ้า ต่างมีผู้นำทางศาสนาเป็นที่เคารพ คือชาวบ้านมีผู้นำทางศาสนาโดยทำหน้าที่อย่างเคร่งครัด

คนใน – คนนอกสักการะองค์พระธาตุที่วัดนางชี

ความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกิจกรรม ประเพณี เช่น งานชักพระวัดนางชี งานแห่เทียนพรรษาวัดโพธิ์นิมิตร งานกวนข้าวอาชูรอของมัสยิดสวนพลู ประเพณีเหล่านี้ได้ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาร่วมงานด้วยความพร้อมเพรียง ประเพณีเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ผูกความสัมพันธ์ของคนในสังคม

แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปความเจริญทางตะวันตกเข้ามามากขึ้น ความศรัทธาในประเพณี และพิธีกรรมก็ลดน้อยลงความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มจืดจางลง พลังของความสมัครสมานสามัคคีก็เริ่มหดหายไปในปัจจุบัน

3.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในย่านตลาดพลู

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่ากลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ตลาดพลูมี 3 กลุ่มคือ ไทย จีน มุสลิม แต่ตลอดระยะเวลาที่บรรพบุรุษของคนเหล่านี้ได้ตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียงกัน กาลเวลาที่ผ่านมามีกลุ่มคนเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะต่าง ๆ อาทิ การแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ระหว่างคนไทยกับคนจีน หรือคนไทยกับมุสลิม ก่อให้เกิดการผสมผสานจนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน คนไทยนับถือศาสนาอิสลาม เป็นต้น

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ด้านการแต่งงาน มีความสัมพันธ์ทางด้านการค้าขาย ที่อยู่อาศัย การศึกษา การแลกเปลี่ยนและการยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ สะท้อนให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ดังนี้

“..... เมื่อข้าพเจ้ายังเด็กพี่ ๆ ได้พาข้าพเจ้าไปเที่ยวตลาดพลู ตลาดพลูที่ข้าพเจ้าเห็นนั้นเป็นชุมชนของคนจีนเกือบทั้งหมด ตั้งแต่ริมคลองไปถึงทางรถไฟทั้งสองฝั่ง มีห้องแถวเก่า ๆ อยู่ริมถนนและในซอยแต่ละห้องเขาจะเปิดร้านขายสินค้าเหมือนแหล่งค้าขายทั่วไป แต่มีชื่อเสียงอยู่ก็ดูเหมือนจะเป็น ร้านขายยาจีน เปิดทั้งขายยาและรักษาโรคในร้านเดียวกัน มีอยู่หลายร้านโดยเฉพาะยารักษาโรคเกี่ยวกับเด็ก ยาเขาได้ผลจริง ๆ คนนิยมมารักษากันมาก (แต่ขอติหน่อยเจ้าของหญิงมาก).....” (สัมภาษณ์นางสุพร วิทยุ, อ่างแล้ว) “.....สมัยป่าเล็ก ๆ พอวัดเว (วัดเวฬุราชิน) มีงานประจำปี เรา ก็จะพากันไปเที่ยวงานวัด ในสมัยนั้นงานวัดถือได้ว่าเป็นงานที่สนุกสนานมาก มีวงดนตรี ลิเก มีของขายและคน

ที่ไปขายในวัดเวกก็เป็นมุสลิมในหมู่บ้านเราถึง 80%.....” (สัมภาษณ์นางสุพร วิทยุ, 12 พฤษภาคม 2545) และกรณีของบ้านบุญเรือน สุขทรศนีย์ ไปเป็นครูสอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนจันทนศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนตั้งอยู่ในบริเวณมัสยิดสวนพลู แต่เป็นโรงเรียนไทย (สัมภาษณ์นางบุญเรือน สุขทรศนีย์, อ้างแล้ว) ซึ่งโรงเรียนเปิดกิจการโดยการเช่าที่ดินคนมุสลิมเปิดโรงเรียน ปัจจุบันโรงเรียนนี้เลิกกิจการไปแล้ว

กรณีของกระเปาะบองของคณะอาจารย์รอด จ้อยจุมพจน์ซึ่งเป็นคนมุสลิมก็ไม่เคยรังเกียจที่จะถ่ายทอดวิชาให้กับคนรุ่นลูกรุ่นหลานซึ่งมิได้เป็นคนมุสลิม ใครว่าจ้างไปเล่นในงานไหนก็ไม่เกี่ยงราคา แม้งานนั้นจะเป็นงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามก็ตาม เช่น งานวัดเวฬุราชิน งานแห่เทียนวัดโพธิ์นิมิตร บางครั้งแม้เจ้าภาพไม่ค่อยมีสตางค์ก็ยินดีที่จะรับค่าจ้างเพียงแค่อาหารหนึ่งมื้อเท่านั้น

เป็นที่น่าเสียดายว่า ณ วันนี้ คณะกระเปาะบองของอาจารย์รอดได้หายไปจากหมู่บ้านสวนพลูแล้วเพราะไม่มีผู้สืบทอดเหลืออยู่เลย

3.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในย่านตลาดพลูกับคนนอก (คนใน : คนนอก)

คนใน หมายถึง คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลาดพลูและมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม

คนนอก หมายถึง คนที่เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัย และ/หรือคนที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ในลักษณะต่าง ๆ

คนนอกที่เข้ามาในพื้นที่ตลาดพลูในยุคนี้ประกอบด้วย

1. คนจีนที่อพยพมาจากเมืองจีน ซึ่งมีจำนวนมากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระยะเวลาที่เข้ามาโดยมาเป็นแรงงานรับจ้าง ในโรงงาน ตลาด โรงเลื่อย โรงสีบ้างมาอยู่กับญาติพี่น้องที่อพยพเข้ามาก่อนหน้านี้
2. คนฝั่งพระนครที่อพยพมาหลบภัยสงคราม ตอนเช้าจะไปทำงานที่ฝั่งพระนครตกเย็นจะเดินทางกลับมายังที่อยู่อาศัย เมื่อสงครามเสร็จสิ้นบางคนยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ บางคนก็กลับ บางคนก็แต่งงานกับคนในพื้นที่
3. คนในละแวกใกล้เคียงเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับคนในเช่น การเข้ามาในพิธีชักพระที่วัดนางชีของคนในคลองบางกอกใหญ่และบางกอกน้อย ก่อเกิดขึ้นเป็นประเพณีของคนชาวฝั่งธนบุรี การเดินทางมาค้าขายจากมหาชัย เพชรบุรี ราชบุรี
4. คนต่างจังหวัดอพยพเข้าทำมาหากินในกรุงเทพฯ โดยมากจะเป็นคนภาคกลาง เช่น สุพรรณบุรี นครปฐม เช่นกรณีของลุงเขี้ยะ (คุณวินัย รักการดี) เป็นคนสุพรรณบุรีเชื้อสายจีนอพยพเข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ย้ายเข้ามาทำมาหากินย่านวัดนางชีเพราะมีก่งมาทำสวนอยู่แล้ว (สนทนากลุ่มย่อย นายวินัย รักการดี, นายสนั่น ตูลยานนท์, นายประภาส เรืองจำรูญ, อ้างแล้ว) หรือ

กรณีอาแปะสมชายอพยพเข้ามาในปี 2485 ด้วยเหตุผลน้ำท่วมที่นครชัยศรี ครอบครัวจึงอพยพมาทำมาหากินในกรุงเทพฯ เลือกลงที่อยู่ที่ตลาดพลูเพราะมีงานทำและอยู่ตลาดพลูเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (สัมภาษณ์นายสมชาย จิตขจรธรรม อายุ 68 ปี 25 สิงหาคม 2545 บริเวณท่าน้ำคลองบางสะแก)

เหตุผลที่คนนอกเลือกเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับคนตลาดพลู สาเหตุหลักๆ คือ การอพยพโยกย้ายเข้ามาหางานทำเพราะตลาดพลูในยุค 2475-2500 ถือได้ว่าเป็นยุคที่เฟื่องฟูและกำลังก้าวสู่ความเป็นเมืองด้วยความเจริญของคน สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวกขึ้น

3.4.3 ความสัมพันธ์ของคนย่านตลาดพลูกับภาครัฐ

การที่รัฐจะให้ความหมายและความสำคัญของตลาดพลุนั้น หมายถึง รัฐมองสถานะภาพของตลาดพลูอย่างไร และผลจากนโยบายของภาครัฐมีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยงอย่างไรกับคนตลาดพลูในช่วงเปลี่ยนผ่านก่อนการกลายเป็นเมืองของตลาดพลู หลังปี พ.ศ. 2500

ระหว่าง พ.ศ. 2475-2500 ตลาดพลูยังเป็นพื้นที่ของกลุ่มสังคมชาวสวนชาวน้ำ เป็นแหล่งผลิตอาหาร พืชเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ เป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ 2 กลุ่ม คือ จีนและมุสลิม เป็นแหล่งงาน เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นชุมทางการเดินทาง เป็นชุมทางการค้าระหว่างคนนอกพื้นที่เมืองหลวงกับคนเมืองหลวง เป็นแหล่งงานที่คนจีนต่างก็อพยพเข้ามาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนจีน เช่น จากย่านเยาวราช สำเพ็ง และจากเมืองจีน เมื่อทางรัฐเองพยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศที่ตกต่ำลงหลังปี 2470 การประกาศนโยบายต่าง ๆ จึงส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่อาทิ ด้านธุรกิจการค้าของคนจีน ในปี พ.ศ. 2479 รัฐได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติทะเบียนการค้า โดยมีจุดประสงค์ที่จะเข้าควบคุมธุรกิจการค้า จึงบังคับให้ห้างร้านบริษัท ต้องไปจดทะเบียนการค้าและบังคับให้ป้ายชื่อร้านหรือบริษัทใช้ชื่อเป็นภาษาไทย หรืออย่างน้อยต้องมีชื่อเขียนเป็นภาษาไทยกำกับ หากชื่อนั้นเป็นภาษาต่างประเทศ (สกินเนอร์ จี วิลเลียม, อ้างแล้ว : 225) ซึ่งร้านค้าในย่านตลาดพลูโดยมากเป็นของคนจีน จึงต้องปรับตัว เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อการคงอยู่ของกิจการคนจีน ย่อมกระทบต่อความรู้สึก แต่ก็ไม่มีปรากฏเรื่องราวของการต่อต้านนโยบายดังกล่าวของรัฐแต่อย่างใด

ภาพป้ายร้านค้าของชาวจีน

พ.ศ. 2484 นโยบายวัฒนธรรม ห้ามกินหมาก พลุ ได้ส่งผลกระทบต่อภาคการผลิตของคนย่านตลาดพลู ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในกรณีนี้ระยะแรกของการประกาศนโยบาย ชาวบ้านก็มีอาจต่อต้านได้ ประจวบเหมาะกับการเกิดน้ำท่วม ใน พ.ศ. 2485 ทำให้สวนพลูล่ม เมื่อน้ำลดลงชาวสวนบางคนก็พลิกสวนพลูเป็นสวนผลไม้ขึ้นมาแทน หากแต่ยังมีบางพื้นที่ที่คนจีนยังคงประกอบอาชีพปลูกหมากพลุ คือพื้นที่ คลองบางสะแกใน แต่เพราะการที่รัฐสร้างค่านิยมในเรื่องการกินหมากฟันดำ ไม่สวย ไม่ทันสมัย ภาพโฆษณาชวนเชื่อดังกล่าวได้สร้างค่านิยมใหม่ให้กับคนไทยในยุคหนึ่งที่ไม่นิยมกินหมาก โดยเฉพาะกลุ่มคนหนุ่มสาว หากแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ก็ยังคงแอบกินอยู่ จึงทำให้สวนหมากสวนพลูยังคงอยู่ได้ จนปริมาณการบริโภคน้อยลง ประกอบกับความเจริญของภาคอุตสาหกรรมรอบ ๆ ตลาดพลูเจริญขึ้น ชาวสวนพลูได้ปรับเปลี่ยนตัวเองจากเจ้าของสวนเป็นเจ้าของบ้านเช่าแทน

พ.ศ. 2485 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศสงวนอาชีพสำหรับคนไทยไว้ 27 ประเภท อาชีพบางอย่างคนจีนกำลังดำเนินการอยู่ก็ต้องหยุดชะงัก เช่น ขายเสื้อผ้าสตรี ดอกไม้เพลิง เครื่องจักสาน อีสุ ฟิน ถ่าน ชีได้ ร้านแต่งผม ฯลฯ พ.ศ. 2486 รัฐประกาศพระราชบัญญัติการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินของคนต่างด้าว ห้ามชาวจีนซื้อที่ดินในประเทศไทย ส่งผลให้ชาวจีนในตลาดพลูต้องเปลี่ยนชื่อแซ่เป็นคนไทยทั้งหมด เพื่อจะได้มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน (สัมภาษณ์นายพิศ จึงประไพ, อ้างแล้ว)

หรือแม้กระทั่งในปี พ.ศ. 2495 รัฐบาลยังได้มีหลักเกณฑ์ว่า คนไทยที่มีบิดาเป็นคนต่างด้าว และยังใช้นามสกุลต่างด้าวอยู่ มิให้มีสิทธิ์ในที่ดินไม่ว่าในรูปแบบใด ในกรณีนี้จึงกระทบกระเทือนต่อคนมุสลิมในตลาดพลูที่จะต้องเปลี่ยนชื่อ, นามสกุล เป็นไทยให้หมด เช่น กรณีของคุณชำนาญ เซ็นติยานนท์ แต่เดิมใช้ชื่อ อันดา เองอิบบราฮิม (นายชำนาญ เซ็นติยานนท์, อ้างแล้ว)

ด้านการศึกษา ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลต้องการให้ลดอำนาจโรงเรียนจีนลง ให้เหลือเพียง 3 แห่งในธนบุรีในขณะที่ตลาดพลูมีโรงเรียนเอกชนจีนเปิดอยู่ถึง 3 โรงเรียน คือ กงลี้จันช้น เอ็กเสียงและตงเจีย (ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา, 2542 : 144) โรงเรียนจีนจึงถูกปิดไป กระทั่งเมื่อนโยบายผ่อนปรนมากขึ้น โรงเรียนจึงได้เปิดกิจการขึ้นมาใหม่

จะเห็นได้ว่านโยบายจากภาครัฐทั้งหมด แม้มิได้พุ่งเป้ามายังตลาดพลู แต่นโยบายโดยภาพรวมได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ย่านตลาดพลู ถึงกับทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ของตนไประยะหนึ่ง แต่ถึงกระนั้นการที่คนย่านตลาดพลูไม่ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชนทำให้คนเหล่านี้สามารถรักษาอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มไว้ได้

ส่วนนโยบายที่ให้ความสำคัญกับตลาดพลูในยุคนี้คือ การสร้างถนนเทอดไท เชื่อมต่อกับถนนอินทรพิทักษ์ ในระยะแรกยังเป็นถนนลูกรังจากหัวเลี้ยวบางยี่เรือ - วัดขุนจันทร์ ต่อมาหลังจาก

สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง รัฐบาลได้รื้อดอย่างมตะยและสร้างถนนเพิ่มเติมจากวัดขุนจันทรถึงวัดนางชี, วัดนาครก ผลที่เกิดขึ้นกับย่านตลาดพลูคือทำให้คนนอกสามารถเข้าถึงพื้นที่ย่านตลาดพลูได้มากขึ้นและเร็วขึ้น กระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน ขณะเดียวกันบ้านเรือนที่เป็นห้องแถวไม่เริ่มมีการปรับเปลี่ยนเป็นตึกแถวแทน

ภาพตึกแถวย่านถนนเทอดไท

3.4.4 ปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์และการปรับตัว

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิตคนส่วนใหญ่ชนิดพลิกฝ่ามือทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วย การเปลี่ยนแปลงในวิถีการทำมาหากิน จากสภาพขยายสังคมชาวสวนเป็นสังคมบ้านเช่าแออัด สาเหตุของความเปลี่ยนแปลงเกิดจากนโยบายของภาครัฐในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในพ.ศ. 2485 เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดจนนโยบายการพัฒนาประเทศหลังสงครามมุ่งเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม คนในตลาดพลูโดยเฉพาะการเกษตรกรรมจึงต้องปรับเปลี่ยนวิถีการทำมาหากินของตนเอง

เมื่อเลิกทำสวนพลูชาวบ้านหันมาทำสวนเบญจพชรแทนแต่ไม่สามารถทำรายได้ดีเท่ากับพลู ประกอบด้วยความเจริญภาคอุตสาหกรรมขยายตัวมาจนถึงฝั่งธนบุรี มากขึ้น คนนอกเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่และมาเช่าบ้านในย่านตลาดพลู เจ้าของพื้นที่สวนเดิมหันมาปลูกบ้านเช่าและที่ดินเริ่มมีความสำคัญราคาที่ดินเริ่มขยับตัวสูงขึ้นกว่าเดิม ชาวบ้านหลายคนเล่าให้ฟังว่า เป็นช่วงที่ถูกโกงที่ดินกันมาก คนที่โกงนั้นก็เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน อาจเป็นญาติหรือคนรู้จัก สาเหตุที่ถูกโกงที่ดินเพราะต้องส่งให้ลูกเรียนรายได้ไม่พอก็ต้องนำโฉนดไปจำนองไว้กับนายทุน ถ้าวันใดโฉนดคืนนายทุนไม่มาตามนัดหรือไม่ก็อยู่บ้านพอoleyวันที่โฉนดโฉนดจึงถูกยึด (เวทีตรวจสอบข้อมูล เมษายน 2545 ไม่ประสงค์ออกนาม)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมชาวสวนที่เคยมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เริ่มหวาดระแวง ไม้ไว้ใจ เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาถึงรุ่นลูกหลาน ความทรงจำเหล่านี้หลายคนอยากลืมและไม่อยากจะกล่าวถึง

สภาพปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดความขัดแย้งแต่ก็ลุกลามไปสู่ปัญหาด้านต่างๆ โดยเฉพาะความสมัครสมานสามัคคี รวมไปถึงการเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน ดังกรณีงานกวนข้าวอาชูรอที่เคยคึกคักก็กลับเงียบเหงาลงในยุคต่อมา

การปรับตัวให้มีชีวิตอยู่รอดของผู้คนย่านตลาดพลูจะดิ้นรนทุกวิถีทาง เช่น หันไปรับจ้าง เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม เป็นลูกจ้างบริษัท ห้างร้าน ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ คนที่มีความรู้ก็หันไปรับราชการ ทำงานบริษัทฯ

บทที่ 4

วิถีชีวิตย่านตลาดพลู : ยุคไม่มีพลูที่ตลาดพลู (พ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน)

การศึกษาวิถีชีวิตท้องถิ่นย่านตลาดพลู : ยุคไม่มีพลูที่ตลาดพลู เป็นการศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนในพื้นที่ย่านตลาดพลูที่มองผ่านวิถีชีวิต การดำรงอยู่ การปรับตัว การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์ทางการค้า การลงทุน การบริโภค การใช้พื้นที่ ทรัพยากร สาธารณะ รวมถึงประเพณี วัฒนธรรม ทั้งที่เป็นประเพณีชีวิตและวัฒนธรรมกลุ่มชนซึ่งอยู่ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2500 จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน เป็นการศึกษาในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงทางการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การร่วมทำกิจกรรมทางสังคม ที่มีความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งตลอดจนส่งผลต่อวิถีชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คนย่านตลาดพลู

“ตอนที่ถนนเพิ่งตัดมาครั้งแรก เขาเรียกว่าถนนตลาดพลู เพราะว่ามีสวนพลูอยู่เยอะ แต่ก่อนเรานำพลูไปขายที่วัดกลาง หรืออีกชื่อว่าวัดจันทาราม ซึ่งตั้งอยู่ปากทางเข้าวัดโพธิ์นิมิตรขนานกับทางรถไฟที่เรียกว่าตลาดพลูเพราะว่าเขาเอาพลูไปขายที่วัดกลาง ตั้งแต่วัดกลาง วัดอิน วัดมอญ ไม่มีสวนพลู เราจึงเป็นแหล่งขายพลู ผู้คนจากภายนอกจึงเรียกติดปากว่าตลาดพลู” (สัมภาษณ์คุณกมล ไชยมณี, อ่างแล้ว)

สภาพบ้านเรือนและชุมชนย่านตลาดพลูในปัจจุบัน

นิยามและความหมายของ “ความเป็นตลาดพลู” เปลี่ยนแปลง ปรับตัวไปอย่างรวดเร็วในรอบเกือบ 50 ปีที่ผ่านมา วิถีของชุมชนแห่งนี้ได้ดำเนินผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกว่า 8 ฉบับ (เริ่มจาก ปี 2504) จนเข้าสู่ฉบับที่ 9 ซึ่งเป็นแผนระดับชาติ รวมทั้งแผนการพัฒนารองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน ยุคนครหลวงกรุงเทพฯ ธนบุรี จากเดิมที่พื้นที่เคยเป็นสวนปลูกพลู และห้องครัวแห่งพืชสวนและผลาหารที่เก่าแก่ของฝั่งธนบุรี เข้าสู่ยุคความเป็น กรุงเทพมหานคร อย่าง

เต็มตัวในปี 2515 จากอดีตที่ประเทศไทยมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางคมนาคม และผ่านการพัฒนาทางด้าน การเมือง การปกครองทั้งที่เป็นประชาธิปไตยครึ่งใบ เผด็จการ ประชาธิปไตยเต็มใบ จนสามารถพัฒนาสู่การมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนในปัจจุบัน จากโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัยดังกล่าว ชื้อตลาดพลูก็ยังดำรงอยู่ แต่บทบาทของการเป็นแหล่งอยู่อาศัยของฝัองธนบุรีได้เปลี่ยนไป

จากอดีตที่ดำเนินสู่ปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดพลู เคยได้รับการขนานนามว่าเป็นแหล่งสำคัญทางการค้า เป็นอยู่อาศัยน้ำประจํานครหลวงกรุงเทพฯ ธนบุรี ประกอบกับการเป็นพื้นที่หลักของเมืองหลวงในการปลูกพื้ และชุมทางสินค้าการเกษตรทางน้ำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของกลุ่มชนที่หลากหลายทั้งทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนา ชนชั้น แต่การดำรงอยู่อย่างกลมกลืนภายใต้อาณาบริเวณไม่กี่ตารางกิโลเมตรนี้ จากอดีตจวบจนปัจจุบันมีเรื่องราวและความเป็นมามากมายที่แสดงผ่านแนวทางในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในพื้นที่ เช่น ชาวจีน ชาวไทย ชาวมุสลิม ชาวมอญ ทั้งที่เป็นคนเดิมของพื้นที่โดยอาศัยตั้งรกรากตั้งแต่แรกเริ่ม และคนที่อพยพเข้าสู่วิถีชุมชนย่านตลาดพลู

4.1 ชาติพันธุ์ การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิต

การศึกษาวิถีชีวิตท้องถิ่นย่านตลาดพลู จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการดำรงอยู่ของกลุ่มชนที่สื่อถึงเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ (Identity) ประจํากลุ่มและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน (Interaction) ผ่านความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับชุมชน คนกับทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และสถานที่สาธารณะอันได้แก่ แม่น้ำลำคลอง ถนน ศาล ศาลา ฐาน วัด โบสถ์ มัสยิด ศาลเจ้า หรือพื้นที่สาธารณะอย่างตลาด โรงหนัง โรงจิว โรงลิเก ฯลฯ โดยการศึกษาในบ้นนี้จะอยู่ในบริบทช่วงเวลาประมาณกว่า 45 ปีที่ผ่านมา

คณะลิเกของคนนอกที่มาเปิดวิกที่ตลาดพลู

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนย่านตลาดพลู เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความเป็นพลวัตสูง และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้ปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัยของความเป็นตลาดพลู ประวัติศาสตร์ความเป็นตลาดพลูในยุคสุดท้ายที่ใกล้กับยุคปัจจุบันมากที่สุดก็เช่นกัน จำเป็นที่จะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ที่สามารถศึกษาผ่านความสัมพันธ์ของผู้คน/กลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกย่านตลาดพลู ทั้งที่เกิดจากบทบาท หน้าที่ อาชีพการงาน วิถีชีวิต ตั้งแต่ต้นจนเวลาเข้าอน หรือตั้งแต่บุคคลหนึ่งเกิดที่ย่านตลาดพลูแล้วตายที่ย่านตลาดพลู และรวมถึงวิถีชุมชนที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันในทางสังคม โดยมีปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในแต่ละครอบครัวและกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนตลาดพลูจึงสมควรที่จะต้องทำความเข้าใจ และศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ย่านตลาดพลู เพื่อให้เห็นความหลากหลายของจำนวนสมาชิก การประกอบอาชีพ และชนชั้นต่าง ๆ ที่มีทั้งที่เป็นชนชั้นปกครอง พ่อค้า คหบดี ข้าราชการ ฯลฯ ด้วยการศึกษาสถานภาพต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน รวมถึงการศึกษาผ่านความสัมพันธ์ระหว่างคนย่านตลาดพลูกับคนนอกพื้นที่ย่านตลาดพลู (คนใน : คนนอก) ซึ่งหมายถึงเอกลักษณ์ร่วม (Identity) ที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันและความเป็นอื่น ๆ (Otherness) ที่แบ่งแยกระหว่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ย่านตลาดพลู พร้อมกันนี้การศึกษาในบทนี้ยังขยายพื้นที่การศึกษาที่ครอบคลุมถึงคุณค่าและความหมายของตลาดพลูต่อรัฐที่ค้ำประกันถึงความหมาย ความสำคัญและคุณค่าของตลาดพลูที่เพิ่มขึ้นหรือลดน้อยไปหรือไม่อย่างไรในการพัฒนาของรัฐ ? และในอีกด้านหนึ่งที่ว่า รัฐให้ความสำคัญต่อชุมชนตลาดพลูอย่างไร ? อันจะทำให้เห็นภาพของวิถีวัฒนธรรมและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงของชุมชนย่านตลาดพลูสู่ยุคปัจจุบัน โดยการหาคำตอบว่า ทำไมชุมชนตลาดพลูถึงปรับตัวและดำรงอยู่ได้ภายใต้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมที่สวยงาม รวมทั้งตอบคำถามที่ว่าชุมชนตลาดพลูเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ? และอะไรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

เมื่อศึกษามาถึงในยุคนี้ ในยุคที่ตลาดพลู เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงสู่ยุคแห่งความทันสมัยที่มีโครงสร้างพื้นฐานครบครัน ทั้งถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การคมนาคมขนส่ง ภายใต้การขยายพื้นที่ ความเป็นเมืองในพื้นที่ชานเมืองฝั่งธนบุรี และการขยายตัวของความเป็นเมืองหลวง นอกจากจะส่งผลให้พื้นที่ย่านตลาดพลูยกเลิก/เปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำการเกษตร สู่การพัฒนาเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย การค้าขาย และเข้าสู่การเริ่มต้นของยุคอุตสาหกรรม ที่ทำให้เกิดการย้ายเข้าและย้ายออกของสมาชิกในพื้นที่ย่านตลาดพลู การเวนคืน การเปลี่ยนมือในการครอบครองที่ดิน การถมคลองซอยต่างๆเพื่อการตัดถนนเข้าซอย วิธีการผลิตของชาวชุมชนตลาดพลูเริ่มเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าเพื่อการเลี้ยงครอบครัวเหมือนอดีต ในการพัฒนาพื้นที่และทรัพยากรสู่การเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมทั้งขนาดใหญ่ ขนาดย่อมและระดับครัวเรือนต่างๆเป็นเหตุผลที่นำไปสู่ความเป็นตลาดพลูในยุคของการ

เสื่อมโทรมด้านสภาพแวดล้อม น้ำเสีย รถติด ยาเสพติด และการอยู่อย่างเป็นปัจเจกของชาวชุมชน การอพยพ การเข้ามาของแรงงานจากภาคอีสาน การอพยพเข้ามาของพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนจากต่างจังหวัดและพ่อค้าแม่ค้ามุสลิมจากจังหวัดอยุธยา ในยุคนี้สาระสำคัญจึงย่อมไม่ได้อยู่ที่พลูชาดตลาดหรือตลาดพลูไม่มีพลูขายแล้ว หรือพลูเริ่มหายไปไหนหมด แต่เป็นการศึกษาที่สนใจในเรื่องของต้นเหตุหรือสาเหตุที่ทำให้ หน้าที่ ภารกิจหลัก ของบุคคลและชุมชน การใช้พื้นที่ การผลิตกิจกรรม วัฒนธรรม ประเพณี วิธีการค้า และการใช้ทรัพยากรของคนและพื้นที่ย่านตลาดพลูในช่วง 40-45 ปีที่ผ่านมา ที่มีการแปรเปลี่ยนหรือการเปลี่ยนผ่านสู่การที่ชุมชนที่มีความเป็นเมืองที่ผ่านวิถีแห่งการพัฒนาทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านการค้าการลงทุน เพื่อนำสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ในช่วงที่การจราจรทางบกเริ่มสะดวกขึ้น การผุดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งโรงงานทอผ้า โรงงานอาหารกระป๋อง โรงงานปลาแห้ง โรงงานขนมกุ่มกุ่มและโรงสีข้าว ที่ถูกตั้งขึ้นและดำเนินงานอยู่อาณาบริเวณย่านตลาดพลูและโดยรอบของฝั่งธนบุรี

“.....การทำบ้านเช่า 2508 – 2509 คนที่มาเช่าเป็นคนอีสาน คนมาเช่าส่วนมากขับสามล้อ แท็กซี่ ปัจจุบันเก็บค่าเช่า 1,000 กว่าบาท และต้องเสียภาษี.... ตอนเกิด ถนนเทอดไทวิ่งแล้ว.....สมัยก่อนเรือแน่น คลอง เริ่มหายเมื่อมีรถ.....มีเรือเอี่ยมจุ่น มีโรงปอ มาที่หลังมาที่เดิมคลองสมัยก่อนไปดูหนังตลาด พลุใช้เรือจ้างที่เป็นเรือแจว เรือโยงเรือแจวจ้าง 2516 ค่อย ๆ หาย.....แถวปากคลองด่าน มีโรงทำหีบศพ มีโรงต่อเรือ.....เข้ามาตลาดเจริญศรีเป็นเศรษฐี เจ้าของโรงเรียนสถาพร ปี 2500 คนเริ่มใจดำ เรื่องที่ดินเริ่มมีปัญหา.....” (สัมภาษณ์ คุณวันชาติ อุดเดช อายุ 47 ปี, 19 เมษายน 2546)

ห้องแถวให้เช่าย่านชุมชน 80 ห้อง

ยุคที่แรงงานภาคการเกษตรอพยพตัวเองจากภาคอีสานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้บ้านเช่าเป็นที่เฟื่องฟู พื้นที่จากที่เคยเป็นสวนกล้วยถูกถางทำเป็นพื้นที่เช่าเพื่อการปลูกบ้าน/ห้องแถว สู่ยุคทองสบู่ฟุ้งเฟ้อ ที่ดินแพง ไฟไหม้ไล่ที่ การขยายตัวของเมือง ที่ทำให้คนฝั่งธนบุรีต้องตัดแบ่งที่ดินขายเพื่อ

สร้างโรงงานอุตสาหกรรม ตึกแถว คอนโดมีเนียม บ้านจัดสรร จนทำให้คนนอกอพยพเข้ามาอยู่อย่างหนาแน่น และเข้าสู่ยุคที่เศรษฐกิจล่มสลายจากการลดค่าเงินบาทและเข้าสู่ยุคยาบ้าครองเมือง ในแต่ละยุคเหล่านี้ ตลาดพลูเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง อะไรเป็นจุดเปลี่ยนผ่าน และมาสู่ยุคปัจจุบันได้อย่างไร ทั้งหมดนี้เป็นประเด็นที่จะกล่าวถึงต่อไป

4.1.1 ชชาติพันธุ์ และการตั้งถิ่นฐาน

วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอาณาบริเวณ ย่านตลาดพลูที่มีทั้งชาวจีน มุสลิม ไทย และมอญเป็นบางส่วน ในยุคหลังจากพ.ศ. 2500 เป็นต้นมายังมีการอพยพเข้ามาของผู้คนจากชาติพันธุ์ต่าง ๆ และการดำรงอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชุมชนย่านตลาดพลูนั้นโดยส่วนมากเพื่อการดำเนินอาชีพด้านการค้าขาย แล้วนอกจากพื้นที่แหล่งที่อยู่อาศัย จะเห็นได้ว่าแม้พื้นที่ของตลาดพลูจะมีขนาดไม่เกิน 3 ตารางกิโลเมตร จากอดีตและปัจจุบัน แต่พื้นที่แห่งนี้มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมากมาย การที่จะสามารถเห็นภาพของวิถีชีวิตแต่ละกลุ่มจึงต้องทำการคลี่ออกทีละกลุ่ม บันทึกจากคนตลาดพลูที่กล่าวถึง ผู้คนและสภาพทั่วไปของย่านตลาดพลูในช่วงต้น ๆ ของปี พ.ศ. 2500

“ตลาดพลูในตอนเมื่อข้าพเจ้ายังเด็ก ๆ ได้พาข้าพเจ้าไปเที่ยวตลาดพลู ตลาดพลูที่ข้าพเจ้าเห็นนั้นเป็นชุมชนของคนจีนเกือบทั้งหมด จะมีชาวมุสลิมและชาวพุทธอยู่ในบริเวณรอบ ๆ ตลาดพลูตั้งแต่ริมคลองไปถึงทางรถไฟทั้งสองฝั่ง มีห้องแถวเก่า ๆ อยู่ริมถนนและในซอยแต่ละห้องเขาจะเปิดร้านขายสินค้าเหมือนแหล่งค้าขายทั่วไป แต่มีชื่อเสียงอยู่ก็ดูเหมือนจะเป็นร้านขายยาจีน เปิดทั้งขายยาและรักษาโรคในร้านเดียวกัน มีอยู่หลายร้านโดยเฉพาะยารักษาโรคเกี่ยวกับเด็ก ยาเขาได้ผลจริง ๆ ร้านโพธิ์เงิน ร้านประชุมไอสถ ดูจะเป็นร้านที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น คนนิยมมารักษากันมาก อาชีพขายยาในสมัยนั้นส่วนมากจะเป็นชาวจีนที่อาศัยกันอยู่เป็นกลุ่ม เป็นร้านห้องแถวริมถนน เมื่อเดินดูตามด้านหลังห้องแถว ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นชุมชนแออัดตลอดเลยส่วนมากจะเป็นที่อยู่แหล่งอาศัยของพวกแรงงานจาก ภาคอีสานและต่างจังหวัดส่วนมากจะมีอาชีพรับจ้าง บางบ้านก็อยู่บนพื้นดินบางบ้านก็อยู่บนน้ำ ฝายบ้านทำด้วยไม้ไผ่ขัดตะทางเดินก็คับแคบ มีตลาดสดเก่า ๆ อยู่ 1 แห่ง ข้างบนเป็นโรงภาพยนตร์เรียกว่า วิกสูง ด้านหลังต่อไปอีกเป็นโรงสุบฝิ่น โรงฆ่าหมู โรงปลาหนึ่ง โรงน้ำปลา และอีกหลายอย่างซึ่งเป็นที่ทำงานของแรงงานเหล่านั้น โรงงานและโรงภาพยนตร์เหล่านั้นจะมีคนพลุกพล่านตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน พวกโรงงานนี้จะตั้งอยู่ริมคลอง ขนถ่ายสินค้ากันทางน้ำ ผู้มาซื้อสินค้าหรือมาส่งเขาก็มีทั้งทางเรือและทางบก เรียกได้ว่าเป็นจุดรวมสินค้าประเภทอาหารเลยทีเดียว “ (บันทึกความทรงจำ คุณสุพร วิฑู ,อ้างแล้ว)

ร้านขายยาแผนโบราณมียาไทยและยาจีน

ชุมชนใกล้เคียงสะพานรัชดาเกิดเป็นชุมชนใหม่

จากความเป็นอยู่และการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายการแปรเปลี่ยนจากวิถีริมน้ำ ร่องสวน ขนส่งทางเรือ สุวิถีแห่งท้องถนน โรงงาน และขนส่งทางถนน วิธีการผลิตแบบการเป็นสวนผสม ตลาดริมน้ำ สุวิถีการค้าแบบตลาดบก รถเร่ และแรงงานจากต่างจังหวัด ชุมชนระแวกต่างๆในย่านตลาดพลูเปลี่ยนแปลงไปมากในยุคนี้ การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน ตามพื้นที่ต่างเช่นมุสลิมที่มีทั้งที่เป็นมุสลิมซุนนี มุสลิมชีอะห์ มุสลิมเชื้อสายปาตานและมุสลิมอพยพชาวอยุธยา มักตั้งถิ่นฐานกันเป็นกลุ่มก้อนอยู่ในพื้นที่สวนพลูเดิมและตลอดริมทางรถไฟ ส่วนชาวพุทธในชุมชนย่านตลาดพลูและกลุ่มผู้ที่เคยเป็นชาวเรือมักจะรวมกลุ่มกันอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งตั้งอยู่ริมคลองบางหลวง ในส่วนของชาวจีนที่มีทั้งเชื้อสายแต้จิ๋ว กว่างตุ้ง ไหหลำ จีนแคะ มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ละแวกตลาดวัดกลาง ตลาดพลู สถานีรถไฟตามตรอกซอกซอย ริมศาลเจ้าและสองข้างฝั่งริมถนนเทอดไท

สภาพบ้านเรือนที่แออัดบางหลังเป็นบ้านเช่า

“.....การตั้งบ้านเรือน.....ใช่ จะเป็นบ้านของชาวมุสลิมตลอดทางรถไฟ ชาวพุทธก็จะอยู่ซีกทางฝั่งบางกอกใหญ่ ตรงเขตธนบุรีจะบ้านของชาวพุทธ ตอนหลังยืดยาวแล้วโดนเวนคืน ชาวพุทธอยู่ติดคลอง ชาวมุสลิมอยู่ฝั่งทางรถไฟเข้าไปจนถึงศาลเจ้าแช่ซิม...และเป็นชาวจีนที่แถวตลาดและตรงธนาคารกรุงเทพ.....”
(สัมภาษณ์ลุงกมล ไฉมมณี, อ้างแล้ว)

4.1.2 วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไทย, จีน, มุสลิม

วิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างสามารถศึกษาได้จากวิถีชีวิตประจำวัน รูปแบบลักษณะของการทำมาหากิน การผลิตกิจกรรมประเพณีชีวิต และวัฒนธรรมกลุ่มชน หรือแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละศาสนา ความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยมและประเพณีปฏิบัติต่างเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดวิถีชีวิตประจำวันและประจำปีของผู้คนในย่านต่างๆของตลาดพลู

วิถีชีวิตของ **กลุ่มคนไทยหรือชาวพุทธ** กลุ่มนี้จะมีทั้งคนในพื้นที่เดิมที่มักเป็นชนระดับขุนนางเป็นเจ้าของพื้นที่ผืนใหญ่ๆเจ้าของที่เช่าและเจ้าของห้องเช่า มีทั้งที่อยู่ในฝั่งตลาดพลู และริมฝั่งบางกอกใหญ่ การเป็นชนกลุ่มเดิมของท้องที่แห่งนี้ โดยส่วนมากจะอยู่ในฐานะของข้าราชการและเจ้าของกิจการ ในส่วนของคนใหม่ที่อพยพเข้ามาในระยะหลังมักจะเป็นชาวไทยจากต่างจังหวัดที่เข้ามาหาโอกาสทางอาชีพ การค้า แรงงานและรับจ้าง

“.....(ชาวไทยอีสาน)เข้ามาจริง ๆ ตั้งแต่ 20 กว่าปีได้ ตอนแรกมีแต่คนท้องถิ่น มันจะไปเข้าประเด็นที่ว่าทำไมคนในออกคนนอกเข้า พอคนในออกเกิดที่ว่างเกิดบ้านว่าง ก็มีคนอื่นเข้ามาเป็นส่วนใหญ่..... ส่วนใหญ่มาหาที่เช่า หาบเร่ รับจ้าง ส่วนใหญ่มาอยู่ไม่นาน เข้า ๆ ออก ๆ กันอย่างเนี้ย แต่ก่อนตอนลุงมาอยู่ใหม่ ๆ เนี่ยนะ (ก่อนปี 2500) เดินไปจะมีสวนทางด้านวัดนางชี เดินแล้วกลัวผีหลอก เป็นปารกทางก็เล็ก มีหินปูน มีขี้ตะไคร้ เดินไปกลัวเลย.....จากปากซอยวัดนางชีเข้าไปเรื่อย เมื่อก่อนตึกยังไม่มี มีแต่สวนผสม มีทั้งมะพร้าว หนาม.....” (การสนทนากลุ่มย่อย คุณวินัย รักการดี อายุ 65 ปี, ลุงประพาส เรื่องจำรูญ อายุ 66 ปี, ลุงสนั่น ดุลยานนท์ อายุ 72 , 2 กุมภาพันธ์ 2545)

แรงงานในภาคอุตสาหกรรมและการค้าโดยมากเป็นคนจากพื้นที่ภาคกลางและเข้ามาเป็นระยะแรก ๆ ส่วนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเข้ามาในระยะหลัง อาชีพที่พบเห็นได้ทั่วไปคือการค้าขายหาบเร่ แผงลอย ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถตุ๊กตุ๊ก รถแท็กซี่ จนถึงการรับจ้างทั่วไป กลุ่มคนไทยในพื้นที่ตลาดพลูจะมีตลาดและวัดเป็นสถานที่ในการประกอบอาชีพ และปฏิบัติตามศาสนธรรม ชาวพุทธ ที่อาศัยอยู่ที่ตลาดพลูในระยะหลังบางส่วนเริ่มเห็นห่างจากประเพณีวัฒนธรรม บางส่วนสะท้อนว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมักไม่ค่อยคึกคักเหมือนเก่าทั้งงานเข้า-ออกพรรษา งานบุญประเพณีต่างๆ ส่วนมากจะมาก็คึกคักในช่วงเทศกาลสงกรานต์และงานฉลองปีใหม่เสียมากกว่า วิถีชาวพุทธโดยส่วนมากจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ จะเป็นหลักในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี การละเล่นต่างๆ เช่นการแห่เรือชักพระ ฝึกมวยไทย หรือการแสดงลิเก แก่ชนรุ่นหลัง

ประกอบกับในระยะหลังที่เศรษฐกิจไม่ค่อยดี ชาวบ้านต้องมุ่งเน้นด้านการทำมาหากินเป็นหลัก วัฒนธรรมประเพณีเหล่านี้การจึงมีถูกลดความสำคัญไป แต่บางส่วนก็ยังดำรงไว้ได้ชุมชน

วิถีชีวิตของ**กลุ่มชนชาติพันธุ์จีน** ในพื้นที่ตลาดพลูมักจะเป็นผู้อพยพมาจากเมืองจีน บางครอบครัว อพยพมากกว่า 10 ปี บางครอบครัว กว่า 50 ปี มีทั้งที่เป็นเจ้าของห้างร้าน พ่อค้าแม่ขาย เจ้าของโรงสี เจ้าของโรงงาน ปัจจุบันมีลูกหลานอยู่ในรุ่นที่ 2- 4 ของผู้อพยพ คนจีนกลุ่มต่างๆในย่านตลาดพลู มีทั้งที่เป็นชนชาติแต้จิ๋ว กวางตุ้ง ไหหลำ จีนแคะที่อพยพมาจากมณฑลต่างๆของประเทศจีน แผ่นดินใหญ่ มีทั้งที่มาอยู่ตลาดพลูเป็นที่แรกเริ่ม และย้ายมาจากต่างจังหวัด มาเป็นขาย สะเก็ดข้าว ตลาดพลู โดยมีทั้ง แซ่เบ๊ แซ่ตั้ง แซ่โค้ว แซ่ลิ่ม แซ่ว่ง แซ่ฮึง และอื่นๆอีกหลายแซ่ วิถีชีวิตประจำวันของชาวจีนส่วนมากจะ ตื่นเช้าไหว้เจ้าและบรรพบุรุษ เป็นประเพณีครอบครัวแทบทุกบ้านที่เป็นชาวจีน ก่อนเปิดร้านค้าขาย บางบ้านหรือบางโรงงานจะมี **ปูนเกล้า** เป็นหลักประจำบ้านหรือโรงงานในการกราบไหว้บรรพบุรุษ ผู้ชายชาวจีนจะมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวทำมาหากิน ส่วนผู้หญิงจะทำหน้าที่เลี้ยงลูก ดูแลเรื่องงานบ้าน อาหารและเครื่องแต่งกาย บางบ้านผู้หญิงจีนที่สูงอายุจะมีบ้างที่ทำการค้าขายอยู่กับบ้าน โดยส่วนมากชาวจีนจะทานข้าวเย็นร่วมกัน มีระบบปกครองแบบเก่าแก่กับลูกน้อง บางโรงงานมีลูกน้องที่เป็นเครือญาติและลูกหลานเกือบ ร้อยคนเช่นโรงน้ำปลา ชาวจีนในย่านตลาดพลูมีทั้งที่เป็นลูกจ้าง หาบเร่ และใช้แรงงานจับกัง แต่ส่วนมากจะประกอบอาชีพ ค้าขายเป็นหลัก ทั้งที่เป็นพืชผักทางการเกษตร เนื้อสัตว์ อาหารสำเร็จรูป ข้าวสารอาหารแห้ง ขนมชนิดต่างๆ ที่เป็นระดับผู้ประกอบการ เป็นเจ้าของโรงสี โรงไม้ และโรงต่อเรือรวมถึงสถานบริการ ทั้งที่เป็นโรงหนัง โรงเตี๊ยมหรือโรงผับ และกลับลายมาเป็นร้านอาหาร โรงจิว บาร์คาเฟ่ที่มีเพียงไม่กี่แห่งในพื้นที่ตลาดพลู

“.....ในย่านตลาดพลูคนจีนจะเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ใกล้กับพื้นที่ตลาดมากที่สุด จะเป็นกลุ่มที่ตื่นเช้าขึ้นมาและเปิดร้านตั้งแต่ตอนเช้า ส่วนหนึ่งของคนจีนที่อยู่มานานก็จะเป็นเจ้าของโรงงานที่เปิดโรงงานที่ทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน โดยมีแรงงานที่เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานเข้าทำงานเป็นผลัดๆ ชาวจีน ในตลาดส่วนมากจะยังคงใช้ภาษาจีนในการพูดคุยกัน และนิยมที่จะส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนโรงเรียนที่ฝึกเรียนอ่านเขียนเป็นภาษาจีน โดยมีโรงเรียนที่ชื่อ กงลี้จ้งซัน ที่ตั้งอยู่ประจำชุมชน บางบ้านก็ส่งให้เรียนโรงเรียนวัด วิถีชีวิตของชาวจีนในตลาดพลูมักจะเกี่ยวข้องกับด้านการค้า การผลิต และทำโรงงาน.....” (สัมภาษณ์ คุณสุพร วิทยุ, อ่างแล้ว)

อาหารหลักของชาวจีนย่านตลาดพลูคือข้าวต้ม เกี่ยมฉ่าย(ผักดอง) หน้าเลียบ เต้าหู้ยี้ ต้มจับฉ่าย ความมีฝีมือในการทำอาหารทำให้ชาวจีนเปิดค้าขายอาหารจนมีชื่อเสียง เช่น บะหมี่เป็ดย่าง หมี่กรอบไหหลำ ข้าวหมูแดง โดยในปีหนึ่ง ๆ ชาวจีนตลาดพลูจะมีงานทำบุญไหว้เจ้า วันตรุษจีน วันเซ็งเม้ง วันสาทรจีน ประเพณีไหว้พระจันทร์ เป็นต้น

วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมมลายู ยังคงอยู่รวมกลุ่มกันในบริเวณ สุเหร่าสวนพลู ริมสองข้างทางรถไฟ รวมกันเป็นชุมชนที่มีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาอย่างยาวนานกลุ่มหนึ่งในพื้นที่แห่งนี้ กลุ่มมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่สวนพลูจะมีทั้งมุสลิมซุนนี มุสลิมชีอะห์ และมุสลิมเชื้อสายปาตานีแต่จะเป็นมุสลิมมลายูซุนนี เป็นหลักและเป็นส่วนใหญ่ของชุมชน จำนวนตัวเลขจากทะเบียนสำปฐะของมัสยิดสวนพลู สำนวนประมาณ ปี 2543 ระบุว่ามุสลิมมลายูซุนนี กว่า 4,000 คนในชุมชนสวนพลู

วิถีของชาวมุสลิมในสวนพลูเดิมเป็นการอยู่ร่วมกับวิถีเกษตรกรรมที่ปลูกพริกและผลไม้ต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต จนเข้าสู่ยุคที่น้ำเสียและยุคที่พ่อค้าแม่ค้ามุสลิมที่มาจากอยุธยาเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมากมุสลิมสวนพลูจึงปรับตัวเข้าสู่ด้านการค้าเป็นบางส่วน กลุ่มชนที่อยู่ร่วมกันจะปฏิสัมพันธ์กันโดยผ่านศาสนกิจที่กระทำร่วมกัน ในแต่ละวันเช่นการละหมาดที่มัสยิด การละศีลอดร่วมกัน การใช้พื้นที่ของมัสยิดหรือบริเวณใกล้เคียงเพื่อการศึกษาด้านศาสนาและสามัญแก่เยาวชนในพื้นที่ การใช้มัสยิดในวาระและโอกาสต่างๆ อย่างเช่น การละหมาดคนตาย การจัดการศพก่อนนำสู่หลุมฝังศพ และการจัดงานเมาลิด งานคืนินิสฟูชะบาน งานบรรยายศาสนธรรม งานร่วมกันละศีลอดในเดือนรอมฎอน และงานการกุศลหารายได้เข้ามัสยิด จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในยุคนี้โดยส่วนมากจะใช้ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และใช้มัสยิดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนพูดคุยและปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ชาวมุสลิมจะต้องตื่นมาปฏิบัติละหมาดในตอนเช้าทั้งที่บ้านและที่มัสยิด หลังจากนั้นจึงแยกย้ายกันออกไปทำมาหากินในสาขาอาชีพต่างๆ มีทั้งที่เป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ เจ้าของกิจการ อุตสาหกรรมครัวเรือน พ่อค้าแม่ค้า รวมถึงแรงงานลูกจ้างและผู้รับใช้แรงงานรายวัน แล้วในเกือบทุกอาชีพจะกลับบ้านเมื่อถึงเวลาปฏิบัติศาสนกิจในตอนหัวค่ำ(เข้าเวลาละหมาดมัฆริบ) ในอาชีพต่างของมุสลิมก็จะต้องเอาหลักศาสนาในด้านต่าง ๆ มาใช้อย่างครอบคลุม เช่นความซื่อสัตย์ทางการค้า การตรงต่อเวลา หรือการทำสัญญาซื้อขายที่จะต้องยุติธรรมอยู่บนพื้นฐานซื่อตรง สุจริต และปฏิบัติงานด้วยพระนามของพระเจ้า จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของมุสลิมสวนพลูส่วนใหญ่จะยึดมั่นและผูกติดกับศาสนาอิสลามตั้งแต่ตื่นนอนจนเวลาเข้านอน หรือตั้งแต่กำเนิดจนกระทั่งเสียชีวิต

ในส่วนของ **ชาวมอญ** เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนาดเล็กในระยะหลังกลุ่มชาติพันธุ์นี้เริ่มถูกกลืนหายและย้ายออกไป จนแทบจะหายากในปัจจุบันในอาณานิคมพื้นที่ย่านตลาดพลูปัจจุบัน ยังคงหลงเหลือลูกหลานของชาวมอญที่มีเชื้อสายอยู่บ้างจากการที่แต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เชื้อสายจึงยังคงดำรงอยู่ มีเหลือไม่กี่ครอบครัวและในรุ่นปัจจุบัน

ชาวมอญมักจะแต่งงานมีครอบครัวกับชาวไทยหรือชาวจีนจึงทำให้ชาติพันธุ์ของตนเริ่มหมดไป

“วัดมอญราชคฤห์ มีชาวมอญอยู่ หมดยุคเมื่อ พ.ศ. 2500มีแขกยามมาเช่าบ้าน ยามโรงเลื่อย เป็นแขกไม่กินหมู มีลูกน้ำเต้า เคี้ยวผักและ แล้วข้าวหนึ่งใส่ถาดทองเหลืองกินเป็นอาหาร.....หลังจากสงครามญี่ปุ่นไม่มีคนมอญแล้ว พวกคนจีนก็เยอะ ขายไม้ค้ำอยู่ริมเขื่อนวัดมอญไม้ค้ำมาจากแสมดำ เรือจอด 10 กว่าลำ....” (สัมภาษณ์แป๊ะซิม อายุ 76 ปี, 13 เมษายน 2546)

ถิ่นฐานสำคัญของชาวมอญและเชื้อสายจากอดีตจนปัจจุบัน มักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ชุมชนวัด บางไผ่ไก่แถบชุมชนบ้านสมเด็จ แขวงหิรัญบุรี ธนบุรี กลุ่มชาติพันธุ์นี้นอกจากจะเล็กที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในพื้นที่ตลาดพลู เนื่องจากมีจำนวนน้อยและยังมีวิถีชีวิตที่คล้ายและใกล้เคียงกับชาวพุทธที่มีความเคร่งครัดในศาสนาเป็นพุทธมามกะเช่นเดียวกันจึงถูกกลายกลืนไป

4.1.3 กลุ่มสตรีและเยาวชนในพื้นที่ย่านตลาดพลูยุคหลัง 2500

กลุ่มสตรีมุสลิมกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

กลุ่มสตรีเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ชุมชนย่านตลาดพลู การดำเนินชีวิตของชาวชุมชนในเขตปริมณฑลที่มีความเป็นเมืองจากอดีตเป็นต้นมาผู้หญิงไทยมีโอกาสน้อยมากที่จะออกจากบ้านมารับผิดชอบภารกิจครอบครัวและชุมชน จากความศรัทธา

ของความเป็นเมืองและวิถีประจำที่เดินตามและเรียนแบบการพัฒนาของตะวันตกที่เริ่ม

แพร่หลาย ประกอบกับประเทศที่มีระบบเสรีประชาธิปไตย ส่งผลให้หลังปี พ.ศ 2500 เป็นต้นมาสตรีไทยเริ่มมีโอกาสออกจากบ้านมาทำงานมากขึ้น การออกมาประกอบสัมมาอาชีพ ทำงานหาเงินเลี้ยงตนเองและครอบครัวเสริมหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้ชาย การอพยพแรงงานภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม จากชนบทสู่เมือง เป็นเหตุผลที่เชื่อมโยงให้การดำเนินชีวิตของสตรีย่านตลาดพลู ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และอีกหลายๆชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป ความเป็นสตรีที่มีแนวทางการ ดำเนินชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ต่างจากผู้ชายที่ถูกสังคมและศาสนากำหนดบทบาทหน้าที่ของชีวิตโดยแสดงออกผ่านสถานะความเป็นแม่บ้าน แม่หม้าย คุณป้า คุณยาย ลูกสาว หลานสาวที่มีมิติที่น่าสนใจในฐานะที่เป็นพลเมืองที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จที่สำคัญของครอบครัวและชุมชนจนปัจจุบัน

จากประวัติศาสตร์ชุมชนย่านตลาดพลู สตรีเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้นกว่าเดิมในการร่วมกันรับผิดชอบครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น หลังปี 2500 เป็นต้นมากิจกรรมการมีส่วนร่วมที่กระทำผ่านวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อการหาเลี้ยงชีพและสร้างสัมพันธภาพระหว่างครอบครัว เครือญาติ และการดำรงสายใยแห่งความเป็นชุมชน การเชื่อมประสานแก้ไขปัญหาชุมชน ปัญหาความขัดแย้งที่มักเกิด

จากความเป็นผู้ชาย กิจกรรมทางศาสนา การทัศนศึกษา กิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การอาชีพ การเจรจาไกล่เกลี่ย การตกลงและการหารือในด้านการค้าการขาย การตลาด การจัดการศึกษา การส่งเสริมเข้าร่วมศาสนพิธี และกิจกรรมทางด้านการเมืองการปกครองล้วนแล้วแต่มีการขับเคลื่อนและและการรวมตัวของสตรีเพศ ที่เป็นกลไกหลักที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ของแต่ละ วันอยู่กับบ้านและอยู่ชุมชนเป็นส่วนมาก จึงมีเวลาสำหรับการรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือ และวางแผนกิจกรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

กลุ่มสตรีชาวจีนและชาวพุทธ มักจะสัมพันธ์อยู่กับการค้าทั้งที่บ้านและที่ตลาด มีทั้งที่ตั้งร้านและหาบเร่ แผงลอย อาชีพในโรงงานทำขนม ทำอาหาร ตัดเย็บ และโรงเรียนเอกชน ทำให้กลุ่มสตรีเหล่านี้มีโอกาสที่ขยายกว้างขึ้นในการประกอบอาชีพ สังคมชาวสวนเริ่มน้ำเริ่มผันแปรสู่ความเป็นสตรีเมืองกรุง จากความเป็นเมืองใจกลางฝั่งธนบุรีที่ได้รับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การที่สตรีได้มีโอกาสได้รับการเรียนรู้และได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นทั้งในและนอกระบบส่งผลทำให้อาชีพสตรีเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านศักยภาพและความสามารถ อาชีพครู การรับราชการ พนักงานบริษัท เป็นทางเลือกที่สตรีในยุคใหม่ของชุมชนย่านตลาดพลู ต้องเดินทางออกจากบ้านแต่เช้าและฝากลูกให้กับปู่ย่าตายาย พี่เลี้ยงหรือแม่กระทั่งโรงเรียน และเข้าบ้านในตอนเย็นหรือค่ำ แต่โดยส่วนใหญ่ที่สูงอายุก็ยังใช้ชีวิตอยู่ที่บ้าน สตรีในชุมชนย่านตลาดพลูที่เป็นสตรีชาวจีนและชาวพุทธมีกิจกรรมการผลิตอาหารและขนมต่างที่เป็นจุดเด่น เช่น การผลิตขนมกุยช่าย น้ำปลา เต้าเจี้ยว ค้าขายทั้งขายส่ง ขายปลีกทั้งระดับครัวเรือน และอุตสาหกรรมขนาดย่อม กลุ่มสตรีเหล่านั้นจะโดดเด่นในเรื่องการผลิต การค้าและการส่งออกนำมาซึ่งความคึกคักและรุ่งเรืองทางการค้า และการสร้างงานในชุมชน ส่วนกิจกรรมในงานบุญต่างๆทั้งที่วัดและที่โรงเรียน กลุ่มสตรียังเป็นผู้มีบทบาทหลัก ทั้งในเรื่องอาหาร การถวายภัตตาหาร การตักบาติ การบริจาค และการร่วมตัวประสานงานระหว่างกัน

ในส่วนเด็กและเยาวชน รวมถึงวัยรุ่นทั้งที่เป็นพุทธศาสนิกชนและชาวจีน วิถีชีวิตของกลุ่มคนเหล่านี้ในอดีตมักจะเป็นกลุ่มที่คอยช่วยเหลืองานบ้านที่ทำมาค้าขาย เป็นโดยปกติครอบครัวชาวจีนในย่านตลาดพลูโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย บางส่วนมีอาชีพรับจ้างและยังทำสวน เด็กเหล่านี้นอกจากจะมีหน้าที่เรียนหนังสือในระบบการศึกษาของชาติแล้ว ยังรวมตัวกันผ่านกิจกรรมสันทนาการ เช่น กิจกรรมการเชิดสิงห์โต กระตั้ว เป็นบางส่วน และบางส่วนที่มุ่งเน้นในด้านดนตรี ทั้งไทยและสากล การกีฬา ซ้อมมวย ตะฟุตบอล เลี้ยงสัตว์และเล่นเกมสโคมพิวเตอร์ตามร้านซึ่งเป็นกิจกรรมสันทนาการของเด็กในชุมชนย่านตลาดพลูในสมัยปัจจุบัน

กลุ่มสตรีชาวมุสลิมสวนพลู(มุสลิมะห์สวนพลู)กลุ่มเหล่านี้เริ่มก่อตั้งจากความไม่เป็นทางการ แต่มีความเด่นชัดในด้านกิจกรรมประเพณีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน เป็นอย่างมากในยุคหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จากเดิมที่ในอดีตมุสลิมะห์สวนพลูที่อยู่ภายใต้กรอบจริยวัตรทางศาสนาประเพณี

ชีวิต และวัฒนธรรมชุมชนมักทำหน้าที่ข้างเท้าหลังต้องเป็นฝ่ายที่อยู่และช่วยเหลือครอบครัวในการกิจ ด้าน การดูแลลูก งานบ้าน งานสวน และภารกิจในด้านการหุงหาอาหาร งานบ้านเป็นงานหลักและ น้อยครั้งมากจะมีโอกาสได้ออกจากบ้าน กิจกรรมชุมชนในเรื่องของการปกครองและบริหารจัดการชุม ชนจากในอดีตที่เป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย จากเดิมในอดีตแม้กระทั่งช่างแกะสลักใหญ่ในเทศกาลสำคัญ ต่างๆประจำชุมชนสวนพลูก็เป็นหน้าที่ของผู้ชาย งานล้มวัว งานปรุงอาหารและเสิร์ฟอาหาร ในงาน ใหญ่ๆในชุมชนก็ยังเป็นหน้าที่ฝ่ายชาย ในส่วนที่จะใหญ่ฝ่ายหญิงได้มีส่วนร่วมอยู่บ้างก็จะเป็น ในช่วง ของการแต่งงาน จำหน่าย งานปอกหัวหอมกระเทียมและเก็บล้าง จะเป็นภารกิจที่ทำร่วมกัน

กลุ่มมุสลิมะห์ยุคหลัง พ.ศ. 2500 ที่มีความเด่นชัดมีอยู่ 2 กลุ่มหลักๆภายในชุมชน **กลุ่มย่า สมจิต ทองเลิศ** เป็นกลุ่มที่มีความอาวุโสสูงสุดและมีบทบาทสำคัญมาแต่อดีต เป็นกลุ่มที่อยู่เบื้อง หลังความสำเร็จในหลายๆด้าน งานการจัดการศพสตรีในชุมชน (เพราะบทบัญญัติศาสนาอิสลาม กำหนดไว้ว่าชายเป็นจัดการอาบน้ำศพชาย และหญิงจัดการอาบน้ำศพหญิงในชุมชนต้องมีกลุ่ม เพื่อทำหน้าที่นี้) งานสำคัญๆของชุมชนทั้งงานโรงเรียนและงานมัสยิดรวมถึงงานที่เกี่ยวข้องกับงาน ราชการ และงานระดับประเทศอย่างงานเมาลิดกลางแห่งประเทศไทย กลุ่มนี้จะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่าง สม่ำเสมอ ส่วนอีกกลุ่มคือ**กลุ่มที่มีโต๊ะยूर จุลธีระ**(ย่าหรือยายยूर)เป็นแกนนำกลุ่มนี้มีข้อเด่นในกิจ กรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา มัสยิด งานออกร้าน จัดทัศนศึกษาชุมชนมุสลิมตามท้องถิ่นอื่นและ ภาคต่างๆของประเทศรวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน

ส่วนกลุ่มที่มีบทบาทรองลงมาและไม่ใช้กลุ่มที่มีเฉพาะสตรีเท่านั้น จะมีกลุ่มย่อยๆต่างๆที่แบ่ง ออกตามภารกิจของตนตามชีวิตประจำวัน เช่น กลุ่มที่ทำอาชีพด้านการผลิตขนมบดินส่งขาย กลุ่มทำ อาหารขายในชุมชนในช่วงเย็น และกลุ่มที่ทำงานเรื่องกองทุนหมู่บ้านและงานสังคมสงเคราะห์ เป็นอีก หลายกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญเช่นกันในการอยู่ร่วมกันของชุมชนตลาดพลูในปัจจุบัน

เด็กและเยาวชน รวมถึงวัยรุ่นมุสลิมโดยส่วนมากจะเน้นกิจกรรมด้านการศึกษาหาความรู้ด้าน ศาสนา ต้องเรียนหนังสือแยกตั้งแต่เด็ก ที่เป็นหน้าที่ทางศาสนาจึงทำให้เด็กเหล่านี้ผูกผันกับโรงเรียน และมัสยิดประจำชุมชน แต่จากสภาพสังคมสวนพลูที่มีความเป็นที่พักอาศัยในเขตเมืองในปัจจุบัน พฤติกรรมการรวมกลุ่มของเยาวชนมักจะปรับเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา เยาวชนมุสลิมจะมีจุดเด่นใน ช่วงของงานเทศกาล งานโรงเรียนและงานมัสยิด รวมถึงงานแต่งงานในชุมชน เด็กเหล่านี้เป็นแรงงาน หลัก ทั้งได้เรียนรู้ รับการสืบทอดและเล่นผ่านกิจกรรม ส่วนที่เป็นวิถีประจำวันมีหลายส่วนที่ยังเป็น ปัญหา เช่นการเข้าบ้านดึก รวมกลุ่มเพื่อการต่างๆในยามค่ำคืน การเดินห้างและเล่นเกมส ์คอมพิวเตอร์ตามร้านก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมากในชุมชนสวนพลูในปัจจุบัน

4.2 บริบทและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจย่านตลาดพลู

บริบทและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจย่านตลาดพลู เป็นบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามยุคสมัย ในฐานะที่ตลาดพลูเป็นพื้นที่ทางการค้าและชุมชนที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆจะมาพร้อมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เช่น การเดินทางทางน้ำ การเปลี่ยนแปลงจากการใช้น้ำคลองมาเป็นน้ำประปาเปลี่ยนมาเป็นการเดินทางทางบก จึงเกิดความหลากหลายในยุคนี้ เช่นการตัดถนนเอกชัย ถนนวุฒากาศ ถนนจอมทอง ถนนสุขสวัสดิ์เชื่อมต่อถนนพระราม 2 การแบ่งซอยย่อย การถมคลองซอย การเวนคืนที่ดิน การขยายตัวของเมืองฝั่งธนบุรี การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและบ้านที่อยู่อาศัย การพัฒนาอุตสาหกรรม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเป็นอยู่และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวตลาดพลูในช่วงปี พ.ศ. 2540-2545 ที่ผ่านมามีเห็นได้การพัฒนาและการเจริญก้าวหน้าของโครงสร้างเหล่านั้นส่งผลต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนลักษณะและขนาดของการซื้อขาย การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของชาวตลาดพลู

ด้านสังคมเมื่อชุมชนตลาดพลูเริ่มเข้าสู่ยุคของการผลิตเพื่อการค้า และการพัฒนาอุตสาหกรรม สังคมตลาดพลูจึงคราคร่ำไปด้วยแรงงานจากต่างจังหวัด การบริการสาธารณะสุขขั้นพื้นฐานในระยะแรกย่อมไม่ทั่วถึงอย่างปัจจุบัน ร้านยาจีนจึงเป็นที่พึ่งสำหรับชาวบ้านและแรงงานจากต่างจังหวัดในปัจจุบันเมื่อมีหลักการประกันสุขภาพการสาธารณสุขของคนชาวตลาดพลูจึงเริ่มดีขึ้นตามลำดับ ในด้านการพัฒนาตลาดพลูอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของเขตธนบุรี มีตัวแทนของชุมชนเข้าไปเป็นสมาชิกสภาเขตและสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร จึงพอที่จะทำให้ การพัฒนาทั้งทางด้านความสะอาด การจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสียและการดูแลสวนหย่อม มีการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ ด้านจัดระเบียบสังคมในปัจจุบันพื้นที่ตลาดพลูจะถูกใช้ประโยชน์ใน 2 สถานะคือเป็นแหล่งการค้า และแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอบายมุข ต่างๆ เช่น คาเฟ่ บ่อน ถูกควบคุมโดยมาตรการการจัดระเบียบสังคมในปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ ตลาดพลู เป็นแหล่งรวมทางการเงินการธนาคารมาตั้งแต่ยุคก่อน 2500 ที่มีการค้ารุ่งเรือง จำนวนธนาคารที่ตั้งอยู่ในพื้นที่มีอยู่ไม่ต่ำกว่า 6 แห่ง มีปริมาณการฝากถอนรายวันเป็นอัตราสูง เพราะเป็นธนาคารที่อยู่ควบคู่การค้าการลงทุน นอกจากนั้นยังมีแหล่งเงินทุนในระบบอีกหลายแห่งที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พ่อค้าแม่ขาย จากช่วงที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจการค้าในย่านตลาดพลู ก็ซบเซาลงตามไปด้วยมีพ่อค้าแม่ค้ามากมายที่เลิกทำการค้า ร้านรวงต่างๆปิดกิจการลง การหมุนเวียนของเงินในตลาดเริ่มฝืดเคือง ทำให้พ่อค้าแม่ค้าต้องปรับตัว ลดจำนวนในการสั่งซื้อสินค้า และนำสู่การค้าที่มีลักษณะของการมีเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น (สัมภาษณ์พ่อค้า แม่ค้าย่านตลาดวัดกลาง, ตุลาคม 2545)

4.2.1 พัฒนาการเศรษฐกิจและการทำมาหากิน

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการทำมาหากิน ในช่วงระหว่างปี 2500 เป็นต้นมา ตลาดพลู ถูกทำให้เป็นพื้นที่เปิด หรือดินแดนแห่งการแสวงหาโอกาสในการทำงานหาเลี้ยงชีพเพื่อการจุนเจือครอบครัว ทั้งทางด้านแรงงาน การผลิต ด้านอุตสาหกรรมและการค้าขาย ที่ขยายวงกว้างในฝั่งธนบุรี โดยเริ่มจากปี 2501 ที่รัฐบาลในสมัยนั้นได้กำหนดแผนพัฒนาพื้นที่และผังเมืองกรุงเทพมหานครรวมถึง ผังการใช้ที่ดินและโครงข่ายการคมนาคมที่ครอบคลุมถึงฝั่งธนบุรี ส่งผลให้การเดินทางของผู้คน และการขนถ่ายสินค้า รวมถึงแรงงานเข้าสู่ตลาดพลูได้สะดวกขึ้น เกิดการสร้างสะพานเนาวจำเนียร อันเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในช่วงนั้นตลาดพลูมีสภาพคล่องที่ดี การขนถ่ายสินค้ายังสามารถทำได้ทั้งทางรถไฟ สายวงเวียนใหญ่ - มหาชัย ทางรถยนต์ ถนนอินทรีพิทักษ์ ถนนเทอดไท และทางน้ำทางคลองด่านและคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) เป็นบางส่วน ในปี 2503 เกิดแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ที่เรียกกันว่า “แผนลิทธิฟิลด์” ได้จัดวางลักษณะและรูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพฯ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกในพื้นที่ตลาดพลูได้รับผลกระทบ โดยพื้นที่เพาะปลูกค่อย ๆ ถอยคืนจากพื้นที่มีสยิดสวนพลู โรงเจคงเหลือไว้แต่สวนละแวกวุฒากาศ โดยประชาชนเลิกทำสวน และพัฒนาพื้นที่ให้เช่าปลูกบ้าน ในราคาตารางวาละ 2 บาท เริ่มมีการถมคลองซอยเพื่อทำเป็นทางเดินเข้าบ้าน จากเดิมที่สามารถนำเรือมาจอดทำน่าน้ำบ้าน โดยในช่วงปี 2504 รัฐบาลในสมัยนั้นได้ทำการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ทำให้กรุงเทพฯ และฝั่งธนบุรีเริ่มเข้าสู่การพัฒนาอย่างมีแบบแผนทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมทางบก การเชื่อมโยงระหว่างฝั่งธนบุรีกับจังหวัดโดยรอบเช่น นครปฐม สมุทรสงครามและสมุทรสาครทำได้ง่ายขึ้นส่งผลต่อการขนส่งของสินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภคทั้งอาหารทะเลและพืชผลทางการเกษตร ทั้งพืชผล พืชสวนและพืชไร่เข้าสู่ตลาดพลูโดยสะดวก โดยทาง รถไฟ รถราง ทางถนน และทางเรือ รวมถึงแรงงานจากต่างจังหวัดก็เดินทางเข้าสู่ตลาดพลูได้ง่ายขึ้นรวมทั้งพ่อค้าและแม่ค้ารายใหม่ที่เข้ามาเป็นผู้ประกอบการรายใหม่ในตลาดต่างๆในบริเวณฝั่งธนบุรี ในช่วงระหว่างปี 2505 – 2506 ชุมชนย่านตลาดพลูได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการวางแผนให้ฝั่งธนบุรีเป็นเขตอุตสาหกรรมจากภาครัฐ (ดูแผนที่แสดงเขตอุตสาหกรรมจังหวัดธนบุรี) ในช่วงนั้นน้ำในคลองยังดีอยู่ คลองบางหลวง คลองบางไส้ไก่ คลองด่าน และคลองบางสะแก นอกจากน้ำยังดีอยู่แล้วคลองเหล่านี้ยังถูกใช้เป็นเส้นทางหลักในการขนส่งสินค้าและพืชผลทางการเกษตร รวมถึงพลูจากสวนต่างในพื้นที่สวนรอบนอกด้วย และการค้าทางเรือก็ยังมียู่ เรือของแม่ค้าบรรทุกผลไม้ไม่สามารถลัดเลาะเข้าออกคลองซอย สู่คลองบางหลวง ซึ่งเป็นเส้นทางหลัก ในยุคนีตลาดพลูเริ่มมีบ้านเช่าเพิ่มมากขึ้นในขณะที่สวนเริ่มน้อยลงการเพาะปลูกเริ่มเปลี่ยนแปลง จากที่สวนพลูสามารถปลูกผลไม้และพลูรองรับประชากรในพื้นที่ ได้กลับกลายเป็นการรับผลไม้และพลูที่อื่นเข้ามาขาย พื้นที่จากที่เคยเป็นสวน

ถูกปรับเปลี่ยนหน้าที่เพื่อการค้า การแลกเปลี่ยนสินค้า ในฐานะที่พื้นที่ของตลาดพลูตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางทางการค้าและการคมนาคมขนส่งทั้งทางรถและทางเรือ

ในปี 2506 สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พื้นที่ตลาดพลูยังต้องประสบกับการเปลี่ยนผ่านและการเข้มงวดในด้านการจัดระเบียบสังคมในช่วงนั้นอย่างเช่นการเลิกโรงงานฝิ่น, เลิกโรงบ่อน การปราบปรามอบายมุขต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ทำให้แรงงานเริ่มอพยพเข้ามามากปัญหาสังคมในพื้นที่ก็เริ่มมากขึ้นในปี 2508 รัฐบาลได้นำการเกษตรแบบปฏิวัติเขียวเข้ามาพื้นที่ภาคกลางรวมทั้งพื้นที่ย่านตลาดพลูที่จะต้องพัฒนาการเกษตรแผนใหม่ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศการเกษตร การใช้ที่ดินและการใช้คลองต่าง ๆ เพื่อการเกษตรรัฐเข้ามาส่งเสริมเรื่องการเพาะปลูก การผลิตเพื่อการค้าขายและเพื่อการส่งออกต่างประเทศ การค้าการลงทุนเริ่มคึกคักมากขึ้น จากการที่มีคนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ย่านตลาดพลูมากทำให้สินค้าต่างๆขายดี สภาพเศรษฐกิจเริ่มเข้าสู่การรุ่งเรือง

ในช่วงปี 2510 - 2513 ห้างแถวเข้าเริ่มเยอะ ผู้คนที่อพยพเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานและพ่อค้าแม่ขายเพิ่มมากขึ้นตามการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและการขยายเมืองของทางฝั่งธนบุรี การเชื่อมโยงทางการค้าเริ่มมีมากขึ้น การเกิดและพัฒนาตลาดฟรานนก ตลาดบางแค และตลาดวงเวียนใหญ่ ทำให้ปริมาณสินค้า บริการและการอุตสาหกรรมเริ่มเพิ่มมากขึ้น แผนลิตซ์ฟิลด์ ถูกนำมาใช้ในการกำหนดขอบเขตของผังนครหลวงและปรับปรุงระบบการใช้ที่ดิน เกิดการ สร้างถนนพระราม 2 ถนนเอกชัย - บางบอน ส่งผลทำให้พื้นที่ตลาดพลูและอาณาบริเวณโดยรอบมีโรงงานเพิ่มมากขึ้น ย่านตลาดพลูมีคนมาเช่าบ้านมากขึ้นและเริ่มหนาแน่น เมื่อเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมในฝั่งธนบุรีผ่านไประยะหนึ่งซึ่งเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีได้มีแผนรองรับและเชื่อมโยงกับระบบต่างๆทั้งทางด้าน การผลิต การคมนาคม ที่อยู่อาศัย การกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสียทำให้ในช่วงปี 2514-2518 คนเช่าบ้านเริ่มหนาแน่นขึ้น ปัญหาน้ำเน่าเริ่มรุนแรงและแพร่หลายมากขึ้นผลกระทบที่เกิดจากน้ำเสียของโรงงานรวมทั้งการถมคลองซอย การอุดตันของท่อระบายน้ำ ชุมชนย่านตลาดพลูจากที่เคยเป็นสวนกลายมาเป็นบ้านเช่า ห้างแถวแล้วจึงนำสู่การเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นชุมชนแออัดใจกลางเมืองของฝั่งธนบุรี เป็นที่พักพิงของผู้อพยพแรงงาน คนหาเช่ากินค่า โดยในปี 2518 เกิดน้ำท่วมใหญ่อีกครั้งส่งผลให้การพัฒนาทั้งทางอาชีพและเศรษฐกิจของชาวชุมชนย่านตลาดพลูซบเซาทั้งทางด้านการค้าและด้านความสะอาดในชุมชน ในช่วงนี้ยังมีการอพยพของคนนอกเข้ามาในพื้นที่มาก เช่น มุสลิมย่านมัสยิดสวนพลูเป็นคนจากอยุธยา, ย่านโรงเจเป็นคนจีนจากสมุทรสาครและนครปฐม ส่วนคนไทยจะมาจากจังหวัดแถบภาคกลาง การอพยพถิ่นฐานในช่วงนี้ยังคงมีอยู่และเพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ

ในช่วงระหว่างปี 2525-2529 ซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 เกิดการสร้างถนนรัชดาภิเษก โดยก่อนหน้านี้ได้มีการเวนคืนที่ดินพื้นที่บริเวณตลาดพลูและเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ซึ่งคนในพื้นที่ตลาดพลูเชื่อกันว่าเหตุต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นผลที่เชื่อมโยงกัน การ

ตัดถนนจากท่าพระคร่อมพื้นที่ตลาดพลูจนถึงแยกถนนจรัญสนิทวงศ์ ซึ่งพื้นที่ที่ตัดถนนผ่านเป็นพื้นที่การค้าหลักของย่านตลาดพลูทำให้ส่งผลต่อสภาวะทางเศรษฐกิจและการค้าในพื้นที่ตลาดพลูเป็นอย่างมาก พื้นที่และความสำคัญของตลาดลดลง คนที่มาใช้จ่ายและซื้อขายลดลงตามไปด้วย โดยในช่วงที่มีการสร้างถนน คร่อมพื้นที่ตลาดพลูนั้น ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายสินค้าในตลาดพลูลดลงเป็นอย่างมาก และบางส่วนต้องย้ายสถานที่ขายไปอยู่ที่ตลาดอื่นในบริเวณใกล้เคียง เช่นตลาดวงเวียนใหญ่ ตลาดศรีธน และตลาดบางแค ในยุคนั้นประเทศไทยอยู่ในช่วงของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อสกัดกั้นการเข้ามาของโรงงานและแรงงานจากต่างจังหวัดสู่พื้นที่กรุงเทพฯ การจัดระบบการใช้ที่ดินเพื่อเป็นแนวทางในการจัดบริการด้านสาธารณูปโภค การศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาการจราจรที่เริ่มติดขัด และการขยายตัวของชุมชนแออัด ทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและบริเวณรอบพื้นที่ย่านตลาดพลู ในช่วงระหว่างปี 2530-2534 เป็นช่วงที่อยู่ในการดำเนินงานของแผนพัฒนากรุงเทพและปริมณฑล ธนบุรีเป็นบริเวณพื้นที่ธุรกิจชั้นใจกลางเมือง การขยายตัวของชานเมืองธนบุรีจนกลายเป็นชุมชนใหม่ เป็นทาวเฮาส์หรือโครงการหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ที่สมบูรณ์ในตัว พื้นที่ตลาดพลูจึงถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งการค้า แหล่งงาน แหล่งเกษตร จากการขยายตัวของความเป็นเมืองของฝั่งธนบุรีทำให้ตลาดพลูเริ่มเข้าสู่ภาวะความเบาบางของธุรกิจในพื้นที่ แรงงานเริ่มตกลานและหางานทำได้ยากขึ้น พ่อค้าแม่ค้าออกไปขายของได้น้อย ตลาดพลูจึงเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำงานรับจ้างเล็ก ๆ แม้ในช่วงปี 2530-2536 จะเป็นยุคที่ธุรกิจเฟื่องฟู ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมจากต่างประเทศเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในด้านการค้าการลงทุนมากขึ้นตลาดพลูก็ไม่ได้ส่งผลที่ดีขึ้นไปกว่าเดิมมากนักแผนการพัฒนาประเทศในช่วงนี้ เป็นแผนพัฒนาที่เอื้อต่อการให้บริษัททั้งจากภายในและภายนอกประเทศ เข้ามาลงทุน ทำการค้าทำให้เกิดการสร้างห้างสรรพสินค้า ดีพาร์ทเมนต์สโตร์ต่างๆโดยรอบทั้งในส่วนด้านวงเวียนใหญ่และด้านท่าพระ การค้าการขายในรูปแบบตลาดสดย่อมมีผลกระทบไปด้วย และในขณะเดียวกันผลกระทบต่อการเข้ามาพัฒนาที่ดินของคนจากภายนอกพื้นที่ โดยส่วนมากบริษัทเอกชนจะเป็นผู้เข้าไปพัฒนาพื้นที่เกษตรแปลงเป็นบ้านจัดสรร นอกจากนี้มีการพัฒนาที่เป็นการกระจุกตัวของอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานในชนบทเข้ากรุงเทพฯ โดยที่แรงงานเหล่านี้มักจะเช่าห้องแถวหรือบ้านเช่าพักใกล้โรงงาน ซึ่งไม่มีการจัดพื้นที่รองรับที่ชัดเจน ผลที่เกิดกับตลาดพลู คือการเกิดของสลัม การย้ายออกของคนในพื้นที่ไปยังชานเมือง

สภาพการจราจรขาเข้าตลาดพลูในช่วงเย็น

ในช่วงปี 2537- 2540 การอพยพของคนจากต่างจังหวัดทั้งที่เป็นนักศึกษาและวัยแรงงานต่างเข้ามาเช่า อพาร์ทเมนต์ หอพัก และบ้านเช่าเพิ่มมากขึ้น ช่วงนี้ที่ดินจะมีราคาสูงมาก บางบ้านก็มีที่ดินที่ดินขายไปบ้าง บางบ้านขายแล้วอพยพครอบครัวไปอยู่ในพื้นที่แถบชานเมืองอย่างเช่น พระประแดง พุ่งครุ บางแค บางบัวทอง เพราะไม่สามารถทนกับปัญหาการจราจร ปัญหาสุขอนามัยจากการที่ชุมชนกลายเป็นชุมชนแออัด ปัญหาน้ำเสีย รถติดและมลพิษทางอากาศอันเป็นผลกระทบที่มา

จากการสร้างโรงงานย่านบางแค และการเริ่มวางแผนตัดถนนวงแหวนรอบนอกและปริมาณการใช้รถในถนนเพชรเกษมส่งผลโดยตรงกับสภาพความแออัดของรถยนต์และจำนวนประชากรในตอนนั้น ในช่วงนี้แรงงานจากภาคอีสานเข้ามาหางานทำในย่านนี้เป็นจำนวนมาก ปริมาณการใช้รถยนต์ในช่วงนี้ทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น ทั้งถนนเทอดไท ถนนวุฒากาศ และถนนเอกชัย รถติดมากซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของกรุงเทพมหานคร จนเข้าสู่ยุคที่ฟองสบู่แตกเศรษฐกิจล่มสลาย ปี 2539-2540 การพัฒนาด้านต่างๆในพื้นที่ย่านตลาดพลูเริ่มซบเซา ชาวบ้านที่ย้ายมาจากต่างจังหวัดเริ่มย้ายกลับสู่ถิ่นฐานเดิม แรงงานจากภาคอีสานจำนวนมากที่ต่างเริ่มอพยพกลับภูมิลำเนาเดิมเข้าสู่ภาคการเกษตรมากขึ้นจากการที่โรงงานปิดหยุดทำการทั้งชั่วคราวและถาวร จำนวนประชากรและความคึกคักของตลาดพลูเริ่มหายไป ภาวะการตกงาน เศรษฐกิจฝืดเคือง การค้าที่ซบเซาส่งผลโดยตรงกับวิถีชีวิตของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และการหารายได้เริ่มเป็นเรื่องยากขึ้น การค้าการขายในแบบพอเพียงเริ่มกลับมาการใช้จ่ายที่ฟุ้งเฟ้อเหมือนในอดีตเริ่มหายไป ชาวตลาดพลูจึงเริ่มวิถีทางการดำเนินชีวิตที่พอเพียง โดยยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามและความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้จนปัจจุบัน

4.2.2 การทำมาหากินภาคการเกษตร

ความสัมพันธ์ของวิถีการทำมาหากินทางด้านการผลิตภาคการเกษตรของคนในพื้นที่ย่านตลาดพลูนี้ มักไม่ต่างกับในสมัยเมื่อพื้นที่ที่ยังเป็นพื้นที่สวนเป็นส่วนใหญ่ เพราะการเกษตรก็ยังคงมีการทำสวนกันอยู่ แต่อาจจะน้อยลงบ้าง แต่ก็ยังเป็นการผลิตลักษณะแบบครัวเรือน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การผลิตเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในช่วง พ.ศ. 2526 เนื่องจากผลกระทบที่รุนแรงจากน้ำท่วมทำให้พื้นที่สวนของชาวบ้าน

ได้รับความเสียหาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ การที่จะพลิกฟื้นดินให้กลับมาอุดมสมบูรณ์แบบเดิมต้องมีการลงทุนสูง ชาวบ้านจึงหันมาขายที่แทน

.....การปรับอาชีพจากชาวสวนสู่การเลี้ยงกระต่าย.....สมัยนั้นเลี้ยงกันเยอะครับเป็นร้อยๆ.....กระต่ายที่นำไปส่งสถานเสาวภา มีแต่กระต่ายแก่ จะส่งไปทำเซรุ่ม สมัยพ่อผมมีการเลี้ยงแพะด้วยหลังจากเลิกทำพลู และก็มีการทำขนมขายด้วย พวกข้าวต้มมัด ขนมตาล ขนมเทียน ในช่วงตรุษจีนจะทำเป็นหมื่น ๆ ส่วนแม่เป็นคนทำ โดยขายให้คนจีนกับคนไทย โดยขนมส่วนใหญ่จะนำไปขายที่ตลาดนางลอย.....คุณลุงชำนาญ เชนติยานนท์ 19 มกราคม 2545

การค้าขายเป็นอาชีพที่เข้ามาทดแทนการผลิตด้านการเกษตรที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคมได้เริ่มเปลี่ยนไปเดิม คือ คนเดิมท้องที่ขายที่จากไป คนใหม่เข้ามา อีกทั้งความเจริญของภาคอุตสาหกรรมรอบ ๆ พื้นที่เจริญขึ้นก็เปลี่ยนจากเจ้าของสวนมาเป็นเจ้าของตึกแถว เช่น ตึกแถว โรงฆ่าไก่ก็เปลี่ยนเป็นตลาดสดเจริญศรีแทน นอกจากนี้มีการสร้างถนนเทิดไท้ซึ่งเชื่อมตึกแถวจากถนนอินทพิทักษ์ ทำให้คนนอกสามารถเข้ามาถึงพื้นที่นี้เร็วขึ้น จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนได้อย่างชัดเจนว่า จะไม่ค่อยมีความผูกพันเนื่องจากการไม่รู้จักกันก็ทำให้ผู้คนระหว่างคนในกับคนนอกไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันมากนัก ความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็เริ่มจางหาย ความร่วมมือในการที่จะจัดการดูแลสาธารณะสมบัติก็เริ่มหายไปด้วยเช่นกัน

สภาพการค้าของชาวชุมชนย่านตลาดพลู

4.2.3 การทำมาหากินภาคบริการ

การทำมาหากินในภาคบริการ บริการเดิมในอดีตจะมีเฉพาะฝั่งกรุงเทพมหานครและขยายตัวเข้ามาสู่บริเวณวงเวียนเล็กและวงเวียนใหญ่ ภายหลังจากยุคการสร้างสะพานพุทธเชื่อมระหว่างฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรีและการตัดถนน 11 สายแรกของฝั่งธนบุรี การขยายตัวภาคธุรกิจการค้าการลงทุนที่มาพร้อมกับ แหล่งการค้า การบริการ สถานประกอบการเป็นแหล่งสำคัญกิจกรรมสำคัญในการซื้อขาย ทั้งขายส่งและขายปลีกของย่านตลาดพลูในยุคแรก มักเกิดบริเวณตลาด ทั้งที่เป็นตลาดวัดกลาง และตลาดพลูเดิมที่ถูกถนนรัชดาภิเษกทำพระตัดผ่านในการทำมาหากินด้านการ

ค้าการบริการและการรองรับงานจากต่างจังหวัดที่เข้ามาอาศัยเช่าที่พักอยู่ในระแวกต่าง ๆ นั้นมีอยู่มากมายหลากหลายอาชีพ

ภายหลังจากมีการตัดถนนทอดไท ทำให้กิจการต่าง ๆ มาเปิดกิจการอยู่ใกล้ ๆ ริมถนนกันมากขึ้นจากเดิมที่บริการต่างๆจะหันสู่ริมน้ำเพราะเดิมคลองบางหลวงเป็นเส้นทางหลักแหล่งบริการที่หันเข้าสู่ถนน ตลาดและชอกชอย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจการที่เปิดขึ้นมาใหม่ เพียงไม่กี่ปี ส่วนสถานประกอบการเดิมในอดีตนั้นบ้างก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ๆ ไป แต่บางสถานประกอบการก็ยังคงดำรงกิจการอยู่ ยกตัวอย่าง เช่น

ร้านขายยาแผนโบราณ ร้านนี้ชื่อ ศุภมาสโอสถ เดิมชาวบ้านเรียกว่า ร้านหมออรุณ ซึ่งหมออรุณก็เป็นเจ้าของร้านนี้มาก่อน ร้านนี้ขายยาสมุนไพรแผนโบราณ รักษาโรคทั่วไป เปิดกิจการมาประมาณ 40 กว่าปีก่อนแล้ว ร้านนี้ตั้งอยู่ปากทางเข้าวัดปากน้ำภาษีเจริญและโรงเรียนสตรีวัดอัปสรสวรรค์ ปัจจุบันร้านศุภมาสโอสถยังดำรงกิจการอยู่

ร้านฮั่วฮวด จากคำบอกเล่าของหลุมสมวงศ์ ไทโรเกิดศรี อายุ 70 ปี ได้กล่าวว่าเจ้าของเดิมเป็นของคนจีน แต่ไม่ทราบชื่อแน่ชัด กิจการนี้เปิดกว่า 10 ปีแล้ว เป็นร้านเกี่ยวกับขายของไห้วเดิมก็ค่อนข้างรุ่งเรือง แต่ปัจจุบันไม่ค่อยดี เพราะพิษเศรษฐกิจ ค่อนข้างแย่ กิจการนี้ ตั้งอยู่ริมถนนทอดไท เลขที่ 124/5 ถนนทอดไท แขวงภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ยังเปิดกิจการอยู่จนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนร้านและสถานประกอบการประเภทต่างๆ ในชุมชนย่านตลาดพลูปัจจุบัน

ที่	ร้าน/สถานประกอบการ	จำนวน ประมาณการ	หมายเหตุ
1	อพาร์ทเมนต์ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่	20	
2	ร้านขายยาจีนและร้านยาแผนปัจจุบัน	20	ร้านทั้งสองประเภทจะอยู่ร่วมกัน
3	คลินิกแพทย์แผนปัจจุบัน	10	
4	คลินิกทันตกรรม	4	
5	ธนาคารพาณิชย์	8	
6	ร้านขายทองรูปพรรณ	5	
7	ร้านขายอาหารสำเร็จรูป	100	ตลอดแนวถนนทอดไท/ตามซอยต่างๆ
8	ร้านอินเทอร์เน็ต	10	
9	ร้านขายเครื่องเล่นไห้วของชาวจีน	20	
10	ร้านขายเครื่องอัฐบริวารของชาวพุทธ	10	

ที่	ร้าน/สถานประกอบการ	จำนวน ประมาณการ	หมายเหตุ
11	ร้านตัดแต่งผมบุรุษและสตรี	100	ตลอดแนวถนนเทอดไท/ตามซอยต่างๆ
12	ร้านตัดและซ่อมแซมเสื้อผ้าสตรี	100	ตลอดแนวถนนเทอดไท/ตามซอยต่างๆ
13	ร้านตัดเสื้อผ้าสุภาพบุรุษ	5	
14	โรงงานตัดเย็บเสื้อโหล	20	ห้องแถว/ห้องพักคนงาน 4-5 คน
15	ผ้าและคาราโอเกะ	10	
16	ร้านอะไหล่จักรยานยนต์	15	
17	คู่มือรถยนต์และจักรยานยนต์	10	
18	ร้านขายเครื่องไฟฟ้า	5	
19	ร้านขายขนมหวาน(รวมทั้งที่เป็นแผง)	10	
20	ร้านทำขนมกุยฉ่าย	7	
21	ร้านเบเกอรี่ (นับเฉพาะร้านที่ขายเบเกอรี่เป็นหลัก)	10	ตลอดแนวถนนเทอดไท/ตามซอยต่างๆ
22	ร้านโชห่วยที่ขายสินค้าปลีกและสินค้าส่ง	20	
23	ร้านเซเว่นอีเลฟเว่น	4	
24	มินิมาร์ทที่ใช้ชื่ออื่นๆ	3	
25	ร้านขายฟอร์นิเจอร์และของใช้ในบ้าน	10	
รวม	จำนวนประเภทของร้านและสถานประกอบการประเภทต่างๆ มีจำนวน 25 ชนิด	ประมาณการจำนวนร้านและสถานประกอบการรวมทุกประเภทในชุมชนย่านตลาดพลูปัจจุบัน มีจำนวน 525 ร้าน/สถานประกอบการ	

ที่มา : การสำรวจพื้นที่ พฤศจิกายน 2545

4.2.4 การทำมาหากินภาคอุตสาหกรรม

การทำมาหากินของชาวชุมชนย่านตลาดพลูพัฒนาจากภาคการเกษตรมาสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นภายหลังปี 2500 เป็นต้นมา ภาคอุตสาหกรรมในยุคนั้นนอกจากจะมีโรงงานในระดับผู้ประกอบการรายใหญ่ อาทิ โรงน้ำปลา โรงสี โรงเลื่อยที่ปรากฏตั้งอยู่หลายแห่งในพื้นที่จากการสำรวจในพื้นที่

ตลาดพลู ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในระดับชุมชน หรือครัวเรือนที่เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม จะมีโรงงานทำขนมกุยฉ่าย ขนมบดิน โรงงานปลาหูกและโรงเชือดเป็ดไก่ การทำมาหากินในภาคอุตสาหกรรมนี้เหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของชุมชนในฐานะแหล่งอาหารชั่วคราว แหล่งผลิตอาหาร ขนมค้าส่ง ในความหมายของตลาดพลูยุคหลัง 2500 ในที่นี้ขอใช้

กรณีศึกษาการทำมาหากินภาคอุตสาหกรรม การผลิตขนมก๊วยฉ่ายของย่านตลาดพลู ผู้ประกอบการ ทั้งที่เป็นครัวเรือนและโรงงานขนาดย่อม แทบทั้งหมดจะเป็นชาวจีนแต่จื๋อที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจาก เมืองจีน มีตระกูลต่างๆดังต่อไปนี้ มี แซ่โจ้ว แซ่ฮ้อ แซ่จั่ว แซ่ลิ้ม แซ่เอ็ง แซ่อิง และแซ่ว่อง แซ่ ต่างๆเหล่านี้ที่ยังคง ดำรงสืบทอดอาชีพการผลิตขนมก๊วยฉ่าย ในชุมชน ตลาดพลูเป็นกลุ่มหลัก

“..... ครอบครัวเจ้(แซ่อิง/แซ่ว่อง)ขายมา 40 ปีแล้ว ขายมาตั้งแต่รุ่นแม่ เมื่อก่อนแม่หาบขายใน บริเวณแถวนี้ (ตลาดพลูและสวนพลู)จนถึงแถววงเวียนใหญ่ เดี่ยวนี้ไม่ได้ขายปลีกเองแล้ว แม่เสียชีวิตไปแล้ว ทำแต่ขายส่ง ทำหลังเที่ยงคืน เข้าเค้าก็มารับ แล้วแต่เขาสั่ง เราเจ้าเล็ก ส่วนมากวันละ 100-200 แผ่น ต่อวันก็เยอะแล้ว ช่วงปลายปี เทศกาล หรือตรุษจีนก็จะทำเยอะหน่อย ขายได้ตลอดปีนั่นแหละ”

.....ทำก๊วยฉ่ายขายนี้หนักนะ ไม่ค่อยมีใครอยากทำกันหรอก เจ้จะต้องตื่นตั้งแต่เที่ยงคืน บางครั้งตื่นหนึ่งตี สอง เพื่อมาเตรียมส่วนผสมแป้งข้าวเจ้า และใบก๊วยฉ่ายที่ซื้อมาจากปากคลองตลาดตั้งแต่เมื่อเย็นวาน งาน นี้มันเหนื่อยนะต้องใช้แรงเยอะ.....ในการนวดแป้ง ขั้นตอนการทำจะเริ่มจากการล้างใบก๊วยฉ่ายตั้งแต่ตอน เย็น หรือก่อนเข้านอนแล้วแต่บ้าน ประมาณเที่ยงคืนหรือตีหนึ่งจะต้องตื่นมาหั่นผักก๊วยฉ่าย พร้อมกับเตรียม ส่วนผสมต่างๆ ทั้งแป้งข้าวเจ้า แป้งมันสำปะหลัง รวมถึงใส่ต่างๆ แล้วย่ำรวมกัน ปรุงรส และขั้นตอนสุดท้ายจึงทำเป็นชิ้นๆตามชนิดต่างๆ.....” (สัมภาษณ์ ป้าสมหวัง พรเจริญทรัพย์, อายุ 62 ปี)

การทำขนมก๊วยฉ่ายเพื่อการค้าในชุมชนแห่งนี้ แรกเริ่ม มีเพียง 2-3 เจ้าเมื่อราว พ.ศ 2475 ซึ่งเป็นชาวจีนรุ่นแรก(จากเมืองฮั่วหยี่เลียง)ที่อพยพเข้ามาเมืองไทยแล้วมาตั้งถิ่นฐาน อาศัยอยู่ในบริเวณ ซอยโรงเจ ย่านตลาดพลู ตลอดระยะเวลา 60-70 ปีที่ผ่านมาบางครอบครัวประกอบอาชีพทำขนมก๊วย ฉ่าย อาชีพเดียวมาโดยตลอด จนปัจจุบันในละแวกเดียวกันนี้มี ผู้ประกอบการอาชีพเดียวกันนี้ ประมาณ 20-30 เจ้า โดยส่วนมากจะทำมาไม่ต่ำกว่า 20 - 40 ปี ส่วนรายใหม่ๆที่เพิ่งเริ่มขายที่เป็นคน รุ่นหลาน (รุ่นที่ 3) ประมาณ 6-10 ปี นี้มีอยู่จำนวนน้อยมากไม่ที่ราย

ในระดับครัวเรือนจะใช้เวลาในการผลิต 4-6 ชั่วโมงต่อวัน แต่ถ้าเป็นโรงงานเจ้าใหญ่ก็จะผลิต ตลอดทั้งวันและใช้คนงานหลายคน ขนมก๊วยฉ่ายปัจจุบันได้พัฒนาปรับปรุงได้จากไส้ผักก๊วยฉ่าย มาเป็น ไส้เผือก หน่อไม้ มันแกว กุ้ง และกระหล่ำปีสำหรับช่วงเทศกาลกินเจ

ด้านวัตถุดิบและส่วนผสม ใบตองฉ่ายนี้ส่วนมากจะซื้อจากปากคลองตลาดเพราะซื้อเป็น ปริมาณมากได้ราคาถูกลง บางรายมีเจ้าประจำมาส่ง แหล่งที่ปลูกส่วนมากมาจากสวนผักแถวตลิ่งชัน ซื้อขายกันมาหลายสิบปีแล้วรวมทั้งไส้พวกเผือก หน่อไม้ มันแกว ก็สั่งซื้อจากปากคลองเช่นเดียวกัน ในส่วนของ แป้งข้าวเจ้า แป้งมันสำปะหลัง ซีอิ๊ว น้ำปลา น้ำตาล มีเจ้าของที่เป็นคนจีนด้วยกันมาส่ง เป็นประจำ เป็นเพราะเราค้าขายมานาน และที่นี่เป็นแหล่งใหญ่มีหลายเจ้า รับส่งเป็นประจำจึงมีวัตถู ดิบพร้อม ส่วนขนมที่เป็นตัวเสริมจากขนมก๊วยฉ่าย ที่ผลิตในชุมชนแห่งนี้ มีขนมจีบไส้หมู ซาลาเปา มัน โถ ส่วนมากจะเป็นขนมจำพวกแป้งเช่นเดียวกัน

เจ้าใหญ่ที่เป็นโรงงานส่วนมากก็จะจ้าง แรงงานชาวอีสาน มีลูกค้าที่เป็นเจ้าที่สั่งปริมาณ ขนาดใหญ่ อย่างเช่นโรงแรม ภัตตาคาร ห้องอาหาร การผลิตต่อวันจึงต้องใช้แรงงานและกำลังการ

ผลิตสูง แต่ถ้าเป็นเจ้าเล็กๆ ระดับครอบครัวก็จะทำกันเองโดยสมาชิกในครอบครัวช่วยกัน เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน

ด้านราคาจากเมื่อ 30-40 ปีที่แล้ว ราคาขายปลีกกุ่มุ่ยแช่ตบประมาณขึ้นละ 40-50 สตางค์ จนปัจจุบัน ราคาสูงขึ้นใหญ่จะอยู่ที่ 8 บาท ต่อขึ้น ขายปลีกประมาณ 10 บาท ชนิดของขนมกุ่มุ่ยแช่ ที่ผลิตอยู่ในปัจจุบัน มีอยู่ประมาณ 3 ชนิด มีทั้งที่เป็นชนิดกลม ชนิดแผ่นสี่เหลี่ยม และชนิดแผ่นใบโพธิ์ มีทั้งที่เป็นแบบสด และทอด ส่วนมากชาวบ้านมักนิยมกินแบบสด แต่ร้านค้าปลีกทั่วไปนิยมกินแบบทอด ลูกค้าจะมารับแต่เช้าหลังจากทำเสร็จใหม่ๆ

รายได้ในระดับครัวเรือนแล้วตบประมาณ หลักหมื่นบาทขึ้นไปต่อเดือนต่อครัวเรือน เจ้าใหญ่ที่เป็นโรงงานก็มากหน่อย ยอดขายหรือยอดสั่งซื้อไม่แน่นอนน มากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่ช่วงเทศกาล แต่ละฤดูกาลของปี แต่จะมีขายตลอดปี ถ้าเป็นช่วงเทศกาลถือศีลกินเจก็จะมีขนมกุ่มุ่ยแช่ด้วย การใช้ขนมกุ่มุ่ยแช่ในช่วงเทศกาลไหว้เจ้า งานวัด งานมงคลต่างๆ งานประเพณีเซตสิ่งหีโต หรือช่วงตรุษจีน ปีใหม่ และทุกวันพระ ขนมกุ่มุ่ยแช่ จะขายดีเป็นพิเศษ

ลักษณะทางการผลิตจะเป็นลักษณะของการแยกกันทำตามครัวเรือน ต่างมีลูกค้าประจำของตนเอง มีผู้สั่งทำและรับซื้อประจำ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ความต้องการของตลาด ลูกค้ามีทั้งที่เป็นเจ้าใหญ่ขายส่งในตลาด ผู้ค้าขายริมทางเท้า ริมถนน และที่เป็นรถเข็นก็ยังมี

ในชีวิตประจำวัน พุทธศาสนิกชนในชุมชนตลาดพลู ก็นิยมทำบุญตักบาตรพระในตอนเช้า ด้วยอาหารขนมกุ่มุ่ยแช่เป็นประจำ คนซื้อมาจากวงเวียนใหญ่ ถนนจันทร์ สำเพ็ง วรจักร และเยาวราช แล้วไปกระจายขายในบริเวณนั้น มีทั้งซื้อไปขายส่งตามตลาด และซื้อไปขายปลีกก็มี บางครั้งมีแบบซื้อส่งไปต่างจังหวัดหรือต่างประเทศเช่นอเมริกาก็มี แต่ไม่บ่อยนัก ผู้ที่มาซื้อประจำจะเป็นคนจีนที่มาซื้อทั้งชนิดสด และนำไปทอดเพื่อขายปลีกอีกที กลุ่มคนที่มาซื้อถ้าเป็นอิสลามเค้าก็จะสั่งว่า เอาแบบไม่ใช้น้ำมันหมู ก็มีอยู่ 2-3 เจ้าที่มาซื้อแถวนี้

อุตสาหกรรมการทำมาหากินกับวัฒนธรรมการทำขนมกุ่มุ่ยแช่ มาจากการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยจะเป็นลูกสาวที่เรียนจากการช่วยแม่ และลูกชายที่ลงแรงช่วยครอบครัว ทำให้ซึมซับสูตร และส่วนผสมต่างๆตกทอดสู่รุ่นปัจจุบัน

ส่วนในภาคอุตสาหกรรมอื่นๆในระดับครัวเรือนและชุมชนที่สามารถพบได้ในอดีตหลังยุค 2500 จนปัจจุบันที่แยกย่อยอยู่ในพื้นที่ต่างๆของย่านตลาดพลูมีเช่น

โรงฆ่าสัตว์ จากคำบอกเล่าของคุณลุงสมวงศ์ ไทรเกิดศรี อายุ 70 ปี ว่าโรงฆ่าสัตว์นี้ จะมีทั้งไก่และเป็ด เดิมอาจจะเป็นการเจ้าของเป็นคนจีนมาก่อน ซึ่งตั้งอยู่หลังวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ด้านหน้าของโรงฆ่าสัตว์แห่งนี้ จะเป็นตลาดเจริญศรี ซึ่งปัจจุบัน ตลาดนี้ยังเปิดให้บริการอยู่ ลุงเล่าให้ฟังต่อว่า โรง

ฆ่าสัตว์นี้ได้ ปิดกิจการไปนานแล้วประมาณ 20 ปี แต่ลุงไม่ทราบว่าทำไมถึงปิดไป และก็ไม่ทราบว่าเจ้าของคือใคร

โรงงานทำรองเท้า จากคำบอกเล่าของ อ.สิงห์ ประวัติดี อายุ 65 ปี บอกว่า โรงงานนี้ เมื่อก่อนเคยเป็นโรงงานที่ใหญ่มาก่อน แต่ในปัจจุบันได้ย้ายโรงงานใหญ่ไปแล้วแต่ยังเปิดกิจการเป็นโรงงานเล็กๆ เอาไว้ซ่อมแซมและตกแต่งรองเท้า จากโรงงานใหญ่ ลุงยังกล่าวอีกว่า เปิดกิจการมาประมาณ 50 ปีแล้ว เดิมเป็นของคนจีน แต่ลุงไม่ทราบชื่อ ปัจจุบันอยู่ใกล้กับอพาร์ทเมนต์เทอดไท 40 แمنชั่น เลขที่ 171 ถนนส่วนบุคคล แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

โรงพิมพ์ ในละแวกพื้นที่ที่ศึกษา มีอยู่ 2 โรงพิมพ์ ดังนี้ 1. โรงพิมพ์ อาหารการพิมพ์ เปิดกิจการมาประมาณ 2 ปี ตั้งอยู่ริมถนนเทอดไท บ้านเลขที่ 124/1 แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 2. ป. พิเศษการพิมพ์ อยู่ใน ซ.เทอดไท 36 เลขที่ 38 ซ. เทอดไท 36 แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ) (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของเยาวชนท้องถิ่นกิ่งพลู, 2545)

4.3 คนย่านตลาดพลูกับทรัพยากรสาธารณะ

คนย่านตลาดพลูกับความสัมพันธ์และการจัดการดูแลทรัพยากรสาธารณะเป็นการศึกษาที่เก็บรายละเอียดกลุ่มชนต่างๆในชุมชนย่านตลาดพลู ที่มองผ่านประวัติศาสตร์ทางด้านการเป็นอยู่ของคนที่ย้ายอยู่ร่วมกันทั้งด้านอุปโภค บริโภค การทำมาหากิน การดำรงชีพ ประกอบอาชีพ กิจกรรมในชีวิตประจำวันในลักษณะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร สภาพแวดล้อมและพื้นที่สาธารณะอาทิ ตลาด การใช้ที่ดิน คูคลอง ศาสนสถาน และลักษณะสุขอนามัยชุมชน จากอดีตจนปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนย่านตลาดพลูกับทรัพยากรสาธารณะ ในพื้นที่ศึกษามีทรัพยากรสาธารณะ หลายแห่งที่ได้รับการบำรุงรักษาอย่างดี และปล่อยปะละเลยบ้างทั้งที่เป็นหน้าที่ของชาวชุมชนและภาครัฐในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ดูแลรักษาและพัฒนา ให้มีความสะอาด สวยงาม มีระเบียบและใช้การได้ดีดังเดิม อาทิ คลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นคลองที่มีความสำคัญกับชาวบ้านที่อาศัยบริเวณย่านพื้นที่นี้ ส่วนศาสนสถานนั้นมีทั้งที่เป็นวัดของศาสนาพุทธ มัสยิดหรือกุฎีของชาวมุสลิมและศาลเจ้าของชาวจีน ทางด้านตลาดมีทั้งตลาดวัดกลาง ตลาดพลูเดิม ตลาดเจริญศรีตลาดหลักๆที่อยู่ในพื้นที่ตลาดพลูและยังมีโรงเรียนของรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนที่ถือว่าเป็นทรัพยากรสาธารณะเช่นกัน

คลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงซึ่งเชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับปากแม่น้ำท่าจีนทางด้านจังหวัดสมุทรสาครที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ คลองบางหลวงเป็นคลองที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาเสียอีกเนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมออกสู่ทางทะเลและไปยังบ้านเมืองที่อยู่

ทางใต้กับทางตะวันตก และในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ เส้นทางนี้ยังเป็นเส้นทางที่มีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ทางการค้าและการทหารในอดีตอีกด้วย

การใช้พื้นที่บริเวณบ้านสวนเดิม มีความเชื่อมโยงกับบริเวณริมคลองโดยเฉพาะเป็นเส้นทางในการขนถ่ายสินค้าการเกษตรไปตลาดจาดเดิมที่การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก เดิมบริเวณตลาดพลูจึงเป็นชุมทางการค้าขายทางน้ำของชุมชนบริเวณนั้น นอกจากพืชสวนในพื้นที่ อาทิเช่น หนาม พลู กัลยัมพะพร้าว ทุเรียน ยังมีสินค้าจากทางทะเลที่ใช้เส้นทางคลองด่าน เช่น ปลาสด ปลาทุ ปลาเน่า (ใช้ทำปุ๋ยรดต้นพลู) ส่วนในช่วงฤดูร้อนนั้นจะมีมะม่วงออกมากและมีเรือบรรทุกมะม่วงมาขายจอดบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก

เส้นทางคลองบางหลวงในสมัยก่อนใช้ขนส่งสินค้าทางทะเลเอาเข้ามาแล้วยังมีพวกเกลือเอามาจากทางมหาชัยแล้วขายให้แม่ค้าอีกต่อหนึ่ง บริเวณตลาดพลูส่วนมากจะมีคนจีนอาศัยอยู่กันมาก ซึ่งอพยพมาจาก มหาชัย นครสวรรค์ นครปฐมและจากประเทศจีนโดยตรง ซึ่งคนจีนที่เข้ามาส่วนมากมักเป็นคนขยันขันแข็ง พอมีเงินก็ซื้อสวนปลูกพืช ผัก จะมีบ้างที่เปลี่ยนเป็นพ่อค้าภายหลัง

4.3.1 คนตลาดพลูกับตลาด

ตลาดในยุคปัจจุบัน ตลาดในอาณาบริเวณและโดยรอบพื้นที่ตลาดพลูถูกแยกออกเป็นตลาดย่อยๆ อย่างเช่น ตลาดศรีรัตน ตลาดพลูที่ตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟตลาดพลู ตลาดบางยี่เรือริมทางบริเวณสถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ ตลาดวงเวียนใหญ่ และ ตลาดวัดกลาง รวมถึงตลาดย่อยอื่นๆ

“.....เมื่อก่อนจะแบ่งเป็น 3 อย่างคือ ตลาดบก ตลาดน้ำ ตลาดหน้าแพแต่เขาไม่เรียกตลาดน้ำ ตลาดน้ำของแท้อยู่วัดไทร ถ้าขึ้นไปดูตรงสะพานวัดบางขุนเทียน นั้นแหละเขาเรียกว่าตลาดน้ำ เมื่อก่อนจะเดินถึงกันเป็นเรือนแพแต่ไม่ใช่แพน้ำ จะมีฝรั่งมาเที่ยวเยอะ ใครเคยดูเรื่องเจมส์บอนด์ สมัยโยริมัวเล่น เขามาถ่ายที่วัดนางชี เมื่อประมาณ 30 กว่าปีมาแล้ว เรือมะม่วงเขาขายวัดหมู่ถึงวัดปากน้ำ เป็นเรือจอดเป็นแถวตามฝั่ง.....ตลาดนัดเรือกับตลาดน้ำจะต่างกัน ตลาดนัดเรือจะเก่ากว่าคือ ตลาดนัดเรือจะมีการแลกเปลี่ยน แต่ตลาดน้ำจะมีการใช้เงินแลกเปลี่ยนกัน เมื่อก่อนที่ดินทางริมคลองจะแพง แต่เดี๋ยวนี้ที่ดินจะแพงกลับกัน แล้วตลาดน้ำจะเป็นแบบตลาดหน้าแพ.....” (สนทนากลุ่มย่อย คุณวินัย รักการดี และคณะ ,อ้างแล้ว)

ในทุกตลาดจะมีทั้งคนไทย จีน และมุสลิมที่เข้ามาทำการค้าขายร่วมกันในพื้นที่ตลาดในสัดส่วนที่น้อยที่แตกต่างกัน พ่อค้าแม่ขายชาวมุสลิมส่วนมากจะอยู่ในแผงขายเนื้อขายไก่ ส่วนชาวพุทธกับชาวจีนจะขายทั้งผักปลาของกินของใช้ต่างๆทั้งที่อยู่กันเป็นแผง และร้านค้าปลีกทั่วไป ในการค้าขายมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างกัน มีการจ่ายค่าเช่าให้เจ้าของพื้นที่รวมทั้งการรักษาความสะอาดร่วมกัน จากการใช้ พื้นที่และ ทรัพยากรสาธารณะต่างๆทั้งที่เป็นคลอง ถนน วัด

มัสยิด ตลาด พอจะทำให้เราสามารถเห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนกับในพื้นที่ย่านตลาดพลูว่ามีความเป็นอยู่กันอย่างไรในปัจจุบัน

4.3.2 คนตลาดพลูกับการใช้ที่ดิน

พื้นที่อาณาบริเวณที่ตั้งของสวนพลูเดิมเป็นพื้นที่ที่เรียกว่า อำเภอราชคฤห์ สังกัดกรมนครบาล และได้ปรับเปลี่ยนชื่อมาเป็น อำเภอบางยี่เรือเมื่อเดือนกรกฎาคม 2459 และได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น อำเภอธนบุรีเมื่อเดือนเมษายน 2482 จนปัจจุบันสังกัดอยู่ในเขตธนบุรี แขวง ตลาดพลู และแขวงบางยี่เรือในบางสวน โดยในปัจจุบันในแขวงทั้ง 2 นี้ถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็นชุมชนต่างๆย่อยลงไปอีก อาทิ ชุมชนสวนพลู ชุมชนพัฒนาบ้านล่าง ชุมชนซอยสามัคคีธรรม ชุมชน บางสะแกใน ชุมชนวัดใหม่ยายนุ้ย ชุมชนปากคลองบางสะแก และชุมชนวัดกันตะหาราม

สภาพบ้านเรือนและชุมชนย่านตลาดพลูในปัจจุบัน

การใช้ที่ดินภายในอาณาบริเวณพื้นที่ระแวกต่างๆของย่านตลาดพลู จากเดิมที่พื้นที่เป็นพื้นที่ริมน้ำ พื้นที่สวน สวนพลู สวนผสม และสวนยกทรง มีคลองซอย คลองย่อยที่สามารถลัดเลาะสู่คลองใหญ่ พื้นที่เดิมโดยส่วนใหญ่ตลาดพลูอยู่ในการครอบครองของตระกูลขุนนางไม่กี่ตระกูล อาทิตระกูล ชูโต ทั้งสุบุตร ส่วนถ้าเป็นพื้นที่สวนพลูฝ่ายมุสลิม จะเป็นตระกูล เช่นตียะนนท์ วันแฉะ ละ อิมสกุล และภูใหม่ทอง

ในยุคนั้นกว่า 45 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ที่เคยใช้รองรับอาชีพทางการเกษตรถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ทางการค้า ห้องแถวริมถนนอายุไม่เกิน 50 ปีจากปัจจุบันเกิดขึ้นตลอดแนวถนน เทอดไท และถนนวุฒิ ทากาศ มีทั้งที่เป็นบ้านเรือน ห้างร้าน บริษัท สถานที่ราชการ ธนาคาร ร้านอาหาร โรงจำนำ โรงเรียน หน้าวัด ตลาดเอกชน ร้านค้าของชำ จนมินิมาร์ทในปัจจุบันทำให้พื้นที่ติดถนนมีราคาแพง บางส่วนที่เปลี่ยนมือถูกจัดสรรแบ่งขาย จะเห็นได้ว่าปัจจุบันยังมีพื้นที่หลายแปลงที่มีเจ้าของเดียวกันบริเวณกว้าง โดยการแบ่งให้เช่าที่และเช่าตึกเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งรวมถึงพื้นที่วัดที่ตั้งอยู่ริมน้ำที่มีพื้นที่ติดริมน้ำ และชิดริมถนนเทอดไทโดยส่วนมากในยุคนั้นประชาชนมักจะอาศัยอยู่ในที่วัดทั้งที่เป็นที่ว่างเปล่าแล้ว สร้างบ้านขึ้นเอง และเป็นแบบห้องแถวของวัด โดยที่พื้นที่เหล่านั้นได้มาจากบริจาคจากญาติโยม ใน

ส่วนชาวมุสลิมสวนพลูที่อาศัยอยู่พื้นที่ส่วนเดิมได้ปรับวิถีทำมาหากินมาสร้างเป็นห้องเช่า ห้องแถวรองรับผู้มาหางานเหล่านั้นอีกที

จากเดิมที่พื้นที่ริมน้ำติดคลองบางหลวงและคลองซอยต่างๆ มีราคาสูงเนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมหลักเมื่อยังมีคลองก็ยังมีสวน ภาวการเกษตรปลูกผัก เลี้ยงสัตว์และค้าขายเป็นวิถีหลักของชุมชนย่านตลาดพลูกิจกรรมเหล่านี้ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดของตลาดพลูแต่เมื่อรัฐตัดถนนวิถีชุมชนจึงเปลี่ยนบ้านเรือนหันหน้าเข้าสู่ถนน รถยนต์เริ่มเป็นปัจจัยหลักในการขนส่งสินค้า ที่อยู่อาศัยผุดสร้างเพิ่มมากขึ้น เกิดชุมชนแออัด การเข้ามาของกลุ่มแรงงานรุกเข้าพื้นที่ย่านวัดต่างๆ ในพื้นที่ตลาดพลูแม้กระทั่งชาวเรือที่เคยดำเนินชีวิตริมน้ำยังต้องขึ้นบกมาเช่าพื้นที่วัดอยู่ การใช้พื้นที่ในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงกลายเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ตึกแถวให้เช่า และ อพาร์ทเมนต์ การทำสวนที่แต่เดิมมีมากในย่านพื้นที่ในช่วงเวลานี้กลับไม่มีหลงเหลือให้เห็นเค้าเดิม ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กลายเป็นชุมชนที่ค่อนข้างแออัดความสัมพันธ์ทางสังคมของย่านวัดเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากความสัมพันธ์แบบวงศ์ญาติแบบมิตรสหาย เริ่มกลายเป็นความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจนับได้ตั้งแต่เมื่อมีการสร้างถนนตัดเข้ามา การพัฒนาประเทศด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลหลังปี 2500 เป็นต้นมาเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อย จนกลายเป็นสังคมที่แตกต่างจากสังคมในอดีต ในปัจจุบันผู้คนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในพื้นที่เริ่มน้อยลงทุกที ส่วนมากผู้คนที่อาศัยอยู่มากเป็นผู้คนจากภายนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ และจากการเข้ามาของคนนอกนี้เองทำให้พื้นที่เกิดแหล่งเสื่อมโทรมมากขึ้นตามความเป็นไปตามวัฏจักรความสัมพันธ์

4.3.3 คนย่านตลาดพลูกับคลอง

สำหรับผู้คนย่านตลาดพลูแล้ว คลองคือปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตมาแต่อดีต เป็นทั้งแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นเส้นทางการสัญจรทางน้ำ เส้นทางการค้าทางน้ำ ตลอดจน การเป็นช่องทางในการระบายสินค้าจากสวนโดยรอบสู่ชุมชนเมือง

สมัยก่อนที่มีที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ย่านตลาดพลูแล้ว **คลอง** นั้นนับว่ามีความสำคัญต่อชาวตลาดพลูมากเพราะในสมัยนั้นยังไม่มีน้ำประปา น้ำคลองนั้นเปรียบเสมือนชีวิตของคนสมัยก่อนใช้ประโยชน์หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็น อาบน้ำ หุงข้าว ซักผ้า ล้างจาน ทำกับข้าว และใช้ดื่มโดยการแกว่งสารส้มหรือแม้แต่ใช้เล่นน้ำสำหรับเด็ก ๆ ด้วย

.....สมัยก่อนในคลองมีกุ่มมัว มีกุ่มทุกประเภทที่เขาเรียกกันว่ากุ่มแม่น้ำ ไม่ใช่เฉพาะแต่กุ่ม คือหน้ากุ่มมัวก็คือหน้าที่น้ำมันมาใหม่ กุ่มปลา มันจะเมา เมื่อก่อนตอนที่ลูกกลับจากโรงเรียน ไม่ต้องทำอะไรมาก เอาสวิงไปจับกุ่ม มันเข้าไปเอง มีกุ่มนาง ก้ามจะยังไม่ออก กุ่มฟวย แล้วก็กุ่มก้ามกาม เมื่อก่อนตอนทำน้ำทุกท่า ที่เขาเรียกตะพาน สะพานเนี่ยจากฝั่งหนึ่งไปยังฝั่งหนึ่งเขาเรียกสะพาน ตะพานมันจะขึ้นจากฝั่งไปหน่อยนึง เอาไว้ซักผ้าเขาเรียกตะพาน.....(สนทนากลุ่มย่อย คุณวินัย รักการดีและคณะ , อ้างแล้ว)

สำหรับคลองสำคัญที่ไหลผ่านรอบอาณาบริเวณทั้งอดีตจนปัจจุบันของชุมชนย่านตลาดพลูมีดังนี้ คลองด่าน คลองบางไส้ไก่ คลองบางกอกใหญ่(คลองบางหลวง) คลองภาษีเจริญและคลองซอยต่างๆ โดยคลองต่างๆเหล่านี้ไหลเชื่อมโยงกันและออกสู่น้ำเจ้าพระยาที่ปากคลองบางกอกใหญ่ ในด้านความสัมพันธ์ของชาวชุมชนตลาดพลูกับคลองนั้นมีในลักษณะดังต่อไปนี้

“....บ้านของคุณย่าเล็กตั้งอยู่ในบริเวณสวนพลูมีคลองไหลผ่านเรียกว่า คลองบ้านล่าง มีขนาดเล็ก เป็นคลองที่มีต้นสายน้ำมาจากวัดใหม่ (วัดเวฬุราชิน) ตอนที่คุณย่าอยู่ที่เฒ่าเขียวมีคลองบางหลวงซึ่งเป็นคลองสายใหญ่ มีเรือวิ่งมากมาย เช่น เรือแท็กซี่ที่วิ่งรับผู้โดยสารส่งตามที่ต้องการ ไร่ไฟซึ่งเป็นเรือลากข้าว เรือเอี่ยมจุ่นเป็นเรือขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ บรรทุกข้าวได้เป็นร้อย ๆ กระสอบ การเดินทางสมัยก่อนใช้คลองกันเป็นส่วนมากเพราะยังไม่มีถนน คุณย่าเล่าว่าจะไปไหนก็พายเรือลำไป (เป็นเรือไม้เล็ก) ยังมีเรือแท็กซี่ด้วย นอกจากนี้มีการเดินทางโดยรถราง จากคลองสาน – มหาชัย และมีสถานีที่ถี่มาก ต่อมาภายหลังเส้นทางคมนาคมเปลี่ยนไปไม่ว่าจะเป็นคลองบ้านล่างข้างบ้านคุณย่าที่สวนพลูก็ถูกตัดถูกถมทำเป็นบ้านคน เมื่อ 25 – 30 ปีมาแล้ว ส่วนด้านนอกถูกทำเป็นถนนเทอดไท การเดินทางทางคลองจึงลดลง ส่วนรถรางนั้นวิ่งแค่วงเวียนใหญ่ – มหาชัยและสถานีต่างๆก็เริ่มห่างขึ้น.....” (สัมภาษณ์ ย่าเล็ก อิมสกุล (คุณย่า) อายุ 85 ปี)

ในการใช้คลองและทำน้ำต่างๆ อันเป็นสาธารณะสมบัติร่วมกันของชาวชุมชนย่าน

สภาพการใช้ทำน้ำและการคมนาคมทางน้ำ

ตลาดพลูจะมีทั้งกลุ่มชนทุกชาติพันธุ์ทั้งที่เป็นคน พุทธ จีน มอญและมุสลิมการใช้คลองเหล่านีรร่วมกัน เพื่อดำรงชีพและการคมนาคม รวมทั้งกิจกรรมชุมชนบางอย่างก็ใช้คลองเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เช่น งานชักพระวัดนางชี งานออกพรรษาและงานเข้าพรรษาที่วัดอินทาราม ในระยะหลังจากปี 2500 เป็นต้น

“.....อากาศเป็นพิษมากกว่า 30 กว่าปีได้แล้ว สมัยลุงเพิ่งมาจากสุพรรณ.....ลุงอยู่ 40 กว่าปี น้ำทุกคลองลงไปอาบได้ ไส ไม่สกปรกเหมือนอย่างนี้ใช่ เพราะโรงงานอุตสาหกรรม มันเข้าไป

แล้วก็ทิ้งกากออกมา พวกกระทรวงอุตสาหกรรมก็ชั่วกัน แค่ 40 ปี น้ำไปคนละอย่างเลย น้ำเอามาแช่เสื้อ ขาวนะได้สบาย.....” (สนทนากลุ่มย่อย คุณวินัย รักการดีและคณะ, อ้างแล้ว)

การใช้คลองเส้นต่างๆ ในย่านตลาดพลูมักจะถูกใช้เพื่อการอื่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น เพื่อการระบายน้ำเสีย เป็นท่อน้ำทิ้งของบ้านต่างๆ ในชุมชน ส่วนในด้านการคมนาคมขนส่งยังคงดำรงไว้สำหรับการขนถ่ายเฉพาะสินค้าบางอย่างเช่นข้าวสาร ปลาแห้งและพลูเป็นบางส่วน การใช้ประโยชน์เริ่มลดน้อยลงเมื่อตลาดพลูเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม การใช้ ถนน จึงเข้ามาทดแทนในด้านการเดินทาง และการขนส่งสินค้า ถนนที่ตัดผ่านพื้นที่ในย่านตลาดพลู โดยส่วนมากจะเป็นการตัดผ่านในช่วงระยะเวลาไม่เกิน 40-50 ปีที่ผ่านมา ถนนที่สำคัญ ได้แก่ ถนนเทอดไท ถนนวุฒากาศ ถนนอินทรพิทักษ์ และซอยต่างๆ การตัดถนนทำให้โครงสร้างทางด้านการค้าและการขนส่งสินค้าของพ่อค้าแม่ค้าชาวตลาดพลูเปลี่ยนไป จากเดิมที่ขนส่งกันทางแม่น้ำลำคลองและขบวนรถไฟ รถม้า จากมหาชัย-วงเวียนใหญ่ถนนจึงเป็นสิ่งที่นำสู่การเปลี่ยนแปลงในหลากหลายด้านทั้งด้านของวิถีการใช้พื้นที่ เช่น การถมคลองซอยต่างๆ เพื่อทำถนนทางเดินเข้าบ้าน การลดลงของพื้นที่ของสวนเพื่อการให้เช่าและปลูกห้องแถวเพื่อการรองรับพ่อค้าแม่ค้าและแรงงานจากต่างจังหวัด

คลองซอยกลายเป็นที่ระบายน้ำทิ้ง

4.3.4 คนตลาดพลูกับศาสนสถาน

ศาสนสถานซึ่งเป็นพื้นที่แห่งความศรัทธาและ

ศาสนสถานของศาสนิกต่าง ๆ ในชุมชนย่านตลาดพลู

แหล่งแห่งการรวมใจของศาสนิกต่าง ๆ ในพื้นที่ตลาดพลูล้วนแล้วแต่มีความเก่าแก่และมีชื่อเสียงในด้านการบำรุงรักษาศาสนา เชิดชูคุณธรรมและขัดเกลาสมาชิกในชุมชนในอยู่กรอบจารีตประเพณีด้านคุณธรรมจวบจนปัจจุบันบางแห่งมีอายุกว่า 100 ปี บางแห่งสร้างก่อนสมัยพระเจ้าตากสินเสียอีก อาทิ **วัดอินทารามวรมหาวีหาร** ที่มีชื่อเสียงในด้านการประดิษฐานพระบรมอัฐิและพระบรมรูปของพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นวัดอารามหลวงที่สำคัญยิ่งของฝั่งธนบุรี และ **กุฎีบ้านสวน หรือมัสยิดสวนพลู** ศูนย์รวมใจเพื่อการประกอบศาสนากิจที่สำคัญของชาวมุสลิม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของความเป็นมุสลิมฝั่งกรุงเทพฯธนบุรีและเช่นเดียวศาสนสถานเหล่านี้ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบวกและด้านลบ บางแห่งยังสามารถดำรงการปฏิบัติศาสนกิจอยู่อย่างเนืองนิจ บางแห่งมีความชัดเจนในด้านการแบ่งพื้นที่เพื่อการค้า เพื่อเช่าทำที่อยู่อาศัย และบางแห่งที่ยังดำรงส่งเสริมและเปิดโอกาสและพื้นที่เพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี การอาชีพและสันตนาการในช่วงเย็นหลังเลิกงาน

ความสัมพันธ์กับศาสนสถานของชาติพันธุ์ของคนไทยกับคนจีน ต่างก็มีผู้นำทางศาสนาที่เป็นที่เคารพนับถือ ชาวบ้านมีผู้นำทางศาสนาของแต่ละศาสนาที่ทำหน้าที่อย่างเคร่งครัด ชาวบ้านก็จะใช้ศาสนสถานเป็นที่ทำกิจกรรมทางด้านต่าง ๆ เช่น ฟังเทศน์ ฟังธรรม ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้นิสัยซึ่งกันและกัน เกิดความผูกพันในระหว่างหมู่คณะ

วัด ในพื้นที่ย่านตลาดพลู เช่น วัดอินทาราม วัดมอญและวัดอื่นในพื้นที่ตลาดพลูส่วนมากจะเป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุนับร้อยปี บางวัดเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช การใช้วัดของชาวตลาดพลูนอกจากจะใช้การพิธีกรรมทางสงฆ์แล้วยังใช้พื้นที่วัดในการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีการเล่นต่าง รวมถึงการใช้พื้นที่วัดในการจัดงานบุญการกุศลและงานแห่ต่างๆนอกจากนั้นพื้นที่วัดในย่านตลาดพลูยังเป็นการใช้พื้นที่เพื่อความเป็นตลาด เพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า มีท่าเรือเพื่อการขนถ่ายสินค้าที่มาจากที่ต่างๆ

ในย่านนี้ถือได้ว่าเป็นย่านที่มีวัดเป็นจำนวนมาก ย่านฝั่งธนบุรีนับตั้งแต่ริมคลองบางหลวงจากวัดเวฬุราชิน (ฝั่งตลาดพลู) ไล่ไปถึงปากคลองด่านมีวัดถึง 11 วัด ได้แก่ วัดเวฬุราชิน วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดขุนจันทร์ วัดปากน้ำ วัดนางชี วัดใหม่ยายนุ้ย วัดหนัง วัดนางนอง วัดราชโอรส วัดอัปสรสวรรค์ วัดเหล่านี้เป็นวัดเก่าแก่ บางวัดสร้างในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ทุกวัด ส่วนวัดที่ไม่ได้อยูริมคลองแต่จะตั้งอยู่บนคลองซอยเป็นวัดโพธิ์นิมิตร วัดก้นตฬาราราม (วัดใหม่จีนกัน) วัดบางสะแกใน วัดบางสะแกนอก วัดเหล่านี้บางวัดสร้างขึ้นประมาณรัชกาลที่ 5 สันนิษฐานว่าเกิดจากการเปิดพื้นที่ใหม่ในคลองซอยเพื่อทำมาหากินเมื่อชุมชนขยายตัวจึงเกิดการสร้างวัดขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างคนย่านตลาดพลูกับวัด คนในย่านนี้มีทั้งผูกพันกับวัดในเชิงศาสนา ส่วนมากมักมีส่วนร่วมกับประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ของวัดทั้งประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและประเพณี

พิธีกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ และอีกบางส่วนของความสัมพันธ์จะผูกพันกับวัดในฐานะของพื้นที่แห่งการดำรงชีพ ตลาด การค้า ห้างแถวและสถานที่นั่งพักผ่อนริมน้ำหลังเลิกงานตอนเย็นของวัน

“.....เรื่องความสัมพันธ์กับวัด.....วัดกลางมีอายุเก่าแก่มาก คือว่าสินค้าทุกอย่าง พืชไร่ ปลา ปู เมาท์มาลงที่นี่ แม้แต่ของจากมหาชัยก็มาลงที่นี่ พอ ๆ กับปากคลองตอนนี่ พอต่อมาสร้างเมรุ มีตึกแถวขึ้นเยอะเลย ที่ดินที่เป็นตลาดก็ลดน้อยลงไป.....ตลาดมันใหญ่แล้วมาสร้างเมรุที่วัดกลาง แล้วยังมาสร้างตึกแถวที่ริมคลองซึ่งแต่ก่อนไม่มี....ไม่มีตึกก็เป็นลานกว้างๆคนสมัยก่อนเงินทองไม่ต้องหามาเพราะไม่ต้องซื้ออะไรมากนัก....” (สัมภาษณ์ ลุงกมล โคมมณี , อ้างแล้ว)

“.....สมัยก่อนวันพระก็จะมีเทศน์ มีการติดกันเทศน์ ใครมีอะไรก็เอาไป เช่น ในสมัยนั้นบ้านผมทำธุรกิจทางมหาชัย เกี่ยวกับการประมง บ้านผมมีปลาแห้ง มีของทะเล เวลาติดกันเทศน์ก็เอาพวกนี้ไปเป็นเซ่ง ๆ ใครมีอะไรก็เอาไป มีการรับอุโบสถศีล.....” (สัมภาษณ์ คุณวันชาติ อุตเดช, อ้างแล้ว)

“การร่วมประเพณีพิธีกรรมกับทางวัดนั้นในช่วงเช้าพรรษาได้มีการถวายข้าวสงฆ์ ใส่บาตร ออกพรรษาก็มีเทศน์ทางชาติมหาเวสสันดร คนส่วนมากจะมาวัดปากน้ำกันมาก” (สัมภาษณ์ คุณยายปทุม แซ่กี้ , อายุ 65 ปี)

จากการศึกษายังค้นพบอีกว่าผู้คนส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการใช้วัดในปัจจุบันว่าพวกเขามีความสัมพันธ์กับวัดบางวัดมากกว่า เนื่องจากบางวัดเป็นวัดหลวงมีประเพณีพิธีกรรมไม่มากนักนอกจากงานมงคล หรือบางวัดก็จะมีปัญหากับเจ้าอาวาสท่านใหม่ที่เข้ามาบริหารจัดการวัดแต่ไม่สัมพันธ์กับชุมชน โดยถอดวัดธรรมประเพณีการเล่นออกไปนอกวัดทำให้พุทธศาสนิกชนบางท่านไม่หันมาเข้าวัด วัดต่างๆ ในย่านตลาดพลูมักตั้งอยู่ริมน้ำมีชุมชนริมคลองมากมายหลายละแวก เนื่องจากการขุดคลองและการเชื่อมต่อทางน้ำไปได้ถึงตลาดท่าไทร จนถึงจุดเชื่อมต่อของคลองด่านและคลองภาษีเจริญ ที่นี้เดิมเป็นจุดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า ปัจจุบันได้พัฒนาตลาดน้ำและพื้นที่ริมน้ำหน้าวัดถูกใช้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา เป็นเขตอภัยทาน และบางวัดถูกใช้ในเชิงธุรกิจเพื่อท่องเที่ยวแทน

“.....เอกชนเข้ามาทำโรงเรียนในวัด สอนตรงโรงที่วัดนางชีคุณพ่อเล่าเรื่องวัดอัปสรณ์ให้ฟังว่า ที่ดินตรงวัดอัปสรณ์เป็นที่เลี้ยงหมู จีนอุ้มบให้สร้างวัดย่านด่านในวัดอัปสรณ์มีหมอบุราณ 6 เจ้า มีหมอสำเภา....ต้นตระกูลเป็นคนทางมหาชัย เป็นคนจีน คลองนี้ไปถึงมหาชัย ติดต่อกันได้ ที่บ้านทำเรือเกลือ วิ่งผ่านทางนี้แล้วมาเจอกับย่าซึ่งเป็นสาวตลาดพลู วัดอัปสรณ์ เพราะที่นี้เป็นศูนย์กลางการค้า มีโรงปลาหูก มีโรงสานแข่งปลาหูก ในคลองจอบแจหน้ามะม่วงเอามาขายที่วัดกลาง ยาวมาถึงปากคลองภาษี คลองด่าน” (สัมภาษณ์ คุณวันชาติ อุตเดช , อ้างแล้ว)

การใช้พื้นที่วัดก็ไม่ได้มีเพียงแต่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ยังมีชาวมุสลิมก็ได้มีโอกาสที่เกื้อกูลกันในการเข้าไปใช้พื้นที่วัดในส่วนที่เป็นตลาดเพื่อการค้าขาย มีการเสียค่าเช่าแผง ค่าพื้นที่ให้แก่ทางวัด เช่นเดียวกับชาวจีน ชาวมอญ ก็ได้รับประโยชน์จากพื้นที่วัดเช่นเดียวกับในการเช่าพื้นที่ของวัด หรือเข้าห้องแถวที่วัดสร้างขึ้นเพื่อการหารายได้เข้าวัด เป็นที่พักอาศัย จะเห็นได้ว่าวัดเป็นจุดศูนย์รวมในการใช้

พื้นที่เพื่อการทางโลกและทางธรรมที่ไม่แบ่ง **ความเป็นอื่น** (Otherness) ในระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ตลาดพลู

มัสยิด ในพื้นที่ย่านตลาดพลู จะมีเพียงมัสยิดเดียวคือ **มัสยิดสวนพลู** หรือที่ในอดีตเรียกกันว่า **กุฏิบ้านสวน** เป็นมัสยิดเพียงแห่งเดียวที่ตั้งอยู่ในย่านคลองบางหลวงตอนใน ตั้งอยู่ใกล้กับ **วัดใหม่ทองค้ำ** หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า **วัดเวฬุราชิน** ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการทำสวนพลูในอดีต โดยมัสยิดแห่งนี้นอกจากจะเป็นสถานที่ในการปฏิบัติศาสนิกทางศาสนาอิสลามแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของคนในหมู่บ้าน จะเป็นที่พักปะของคนที่หมู่บ้านเมื่อมีงานต่าง ๆ เป็นสถานที่ที่สามารถแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วม ในลักษณะต่างๆ ทั้งในการทำบุญร่วมกัน การระดมทุนร่วมกันเพื่อการสร้างสาธารณะกุศล การงานออกร้านขายของหาเงินบริจาค งานวันตรุษอีดิ้ลฟิตรี และวันตรุษอีดิ้ลอัฎฮา

.....มัสยิดจะเป็นศูนย์กลางของคนในหมู่บ้าน จะเป็นที่พักปะของคนที่หมู่บ้านเมื่อมีงานต่าง ๆ และงานออกร้านขายของหาเงินบริจาค งานวันอีดิ้ลฟิตรีและอีดิ้ลอัฎฮา โดยการพบปะนั้นไม่มีการรื่นเริงใด ๆ เพราะหลักการของศาสนาอิสลามนั้นจะไม่มีการรื่นเริงใด ๆ แต่มีบ้างเหมือนกัน.... ส่วนมากพวกคนรวยเวลาว่างที่บ้านก็จะจ้างลำดัดมาเล่นเป็นลำดัดเหมือนลำดัดหวังเต๊ะ (ซึ่งเป็นลำดัดอิสลาม) มาเล่นที่บ้าน.....สุเหร่าเมื่อก่อนเป็นไม้ชั้นเดียว ผู้ชายจะละหมาดที่สุเหร่า ส่วนผู้หญิงจะละหมาดที่บ้านข้าง ๆ สุเหร่าจะมีโรงเรียนสอนหนังสือซึ่งคุณย่าก็ได้เรียน สอนทั้งหนังสือแขกและหนังสือไทยถึงชั้น ป. 4 (สัมภาษณ์ ย่าเล็ก อิมสกุล, อ้างแล้ว)

จากอดีตจนปัจจุบันหน้าที่ของมัสยิดในการเป็นศูนย์กลางและพื้นที่เอนกประสงค์ ยังถูกใช้งานอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ชาวมุสลิมสวนพลู ยังใช้พื้นที่มัสยิดสำหรับทำการศึกษา พบปะ นมัสการพระเจ้า ประชุมปรึกษาหารือ วางแผนกิจกรรม รวมทั้งทำพิธีการเรื่องศพและคนตายอย่างสม่ำเสมอแม้ว่าสภาพสังคมปัจจุบัน ดูเหมือนว่าจะมีความขัดแย้งหรือต่างคนต่างอยู่ก็ตาม แต่ยังมีสัปปุรุสอีกบางส่วนที่ดำรงกิจกรรมทั้งทางโลกและทางธรรมเหล่านี้อยู่เป็นประจำ

มุสลิมที่อาศัยมัสยิดตลาดพลูเป็นที่ปฏิบัติศานิกิจเหล่านี้จะมีทั้งมุสลิมที่เป็นคนท้องถิ่นและบริเวณมุสลิมจากชุมชนใกล้เคียง มีทั้งที่อยู่แถบถนนเพชรเกษม บางแคและบางบอน ซึ่งบางส่วนเป็นมุสลิมคนที่ย้ายเข้ามาทั้งจากบ้านนอก อยุธยา เพชรบุรี ปัตตานีและอีกหลายจังหวัดทางภาคใต้

ศาลเจ้า ของชาวจีนในพื้นที่ย่านตลาดพลู ที่ผ่านกาลเวลาและยังดำรงอยู่เป็นที่เคารพนับถือของชาวชุมชน อาทิ ศาลเจ้ากลางสวนอายุประมาณ 200 ปี และศาลเจ้าจันนั้เมี้ยว อายุประมาณ 300 ปี ทั้ง 2 ศาลเจ้าตั้งอยู่ริมคลองบางไส้ไก่ นอกจากนั้นยังมีศาลเจ้าตึกดิน ศาลเจ้ากวนอู และเทพเจ้าต่างๆที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวชุมชน อย่างเช่นเทพเจ้ากวนอู ที่ชาวบ้านย่านตลาดพลูเชื่อว่าเป็นเทพแห่งความซื่อสัตย์ ที่บรรพบุรุษและลูกหลานในปัจจุบันยังเคารพยกย่อง โดยที่เทพเจ้าต่างเหล่านี้จะตั้งรูปเคารพไว้ตามโรงเจ ที่มีมากกว่า 3 แห่งในชุมชนที่มีชื่อเสียงคือ โรงเจ เชี่ยวเซ่งตั้ว

“....ยังมีศาลเจ้าจึงงัดไต้ที่มีอายุประมาณ 100 ปี ซึ่งเป็นโรงเจที่มีผู้คนไม่มากนัก จะมีมากก็ตอนช่วงเทศกาลจีนต่าง ๆ เท่านั้น....” (สัมภาษณ์ คุณลุงการ์ตูน แซ่ฮั่ง อายุ 56 ปี ผู้ดูแลศาลเจ้า)

นอกจากนั้นความสัมพันธ์ของชาวจีนในชุมชนย่านตลาดพลูยังรวมกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ผ่าน สมาคม ชมรม กลุ่มการค้า และ กลุ่มร่ำรวยจีนอีกด้วยใน ส่วนโบสถ์คริสต์ มีเพียงปรากฏอยู่แห่งเดียวในปัจจุบัน บริเวณตึกแถวใกล้ท่าเรือตลาดพลู

4.3.5 คนตลาดพลูกับสุขอนามัยชุมชน

การศึกษาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆของการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนย่านตลาดพลู มิติด้านสุขอนามัยเป็นอีกด้านหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอยู่ตลอดควบคู่กับการเป็นชุมชนเมือง มิติทางประวัติศาสตร์รากหญ้าแบบนี้ผู้นักที่จะมีหลักฐานที่บันทึกการเปลี่ยนแปลงเป็นการเฉพาะที่มุ่งเน้นสภาพแวดล้อมและการอนามัยชุมชนอันเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเพื่อการอยู่รอดของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนด้านหนึ่ง การหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในด้านนี้ส่วนมากจะเป็นการวิเคราะห์จากภาพถ่ายหรือเรื่องเล่ากิจกรรมในอดีตที่เล่าผ่านตัวคนในบริบทต่างๆ เอกสารทางราชการ โดยส่วนมากประวัติศาสตร์จะมีพื้นที่ให้ตัวบุคคล ครอบครัว ชุมชน การทำมาหากินและการต่อสู้เพื่อดำรงชาติ มากกว่าจะแบ่งพื้นที่ความสนใจในการมองประวัติศาสตร์ในด้านกายภาพสุขอนามัย ความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสำคัญและมีผลต่อการศึกษาชุมชนอย่างครอบคลุมไม่แพ้มิติอื่นๆ ในระยะกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาการพัฒนาในด้านสุขอนามัยของชาวชุมชนย่านตลาดพลูเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่พื้นที่ย่านนี้ถูกเปลี่ยนแปลงจากการเป็นนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ปรบกลายมาเป็นพื้นที่เขตหนึ่งภายใต้การดูแล บริหารและกำกับของกรุงเทพมหานคร ในปี 2515

“.....สมัยตอนยังเด็กยังลงไปว่ายได้เลย.....เลิกลงไปว่าย เมื่อมีประปา พอหลังจากมีน้ำประปาก็เทน้ำแฉะขยะลงคลองไป สมัยก่อนยังเป็นคลอง พอถึงปีก็ลอกคลอง พอลอกกันที่ คลองก็จะใสสะอาด พอมีน้ำประปาก็ไม่สนใจกันแล้ว ก็ปล่อยให้ตื้นเขินและทิ้งขยะลงคลองไป.....เพราะคนเข้ามาเยอะก็ทิ้งขยะลงไปในคลอง ก็คือหลังจากมีน้ำประปาแล้วคลองก็เน่า ย้อนหลังประมาณซัก 5 ปี สมัยกทม. ยุคหลังนี้แหละ.....ตอนที่ใช้น้ำกันอยู่ไม่ได้ทิ้งขยะลงคลองถึงทิ้งน้ำมันก็จะไหลลงไป มันเป็นคลองใหญ่ไม่ตื้นเขิน สมัยก่อนเราอาศัยว่าเรามีเนื้อที่ว่างเยอะ เราก็ใช้การกลบขยะแล้วเผาเพราะมันยังไม่มีขยะพลาสติกเหมือนอย่างนี้.....” (สัมภาษณ์ คุณลุงกมล โคมมณี, อ่างแล้ว)

ภารกิจการป้องกันน้ำท่วมโดยใช้กระสอบทรายจากภาครัฐเป็นแนวกันเพิงมาเกิดขึ้นในระยะหลังปี 2500 โดยภารกิจเหล่านี้ เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเอง ในฤดูฝนเนื่องจากพื้นที่ย่านตลาดพลูโดยส่วนมากเป็นพื้นที่สวนและพื้นที่รืมน้ำ การดูแลการระบายน้ำและการจัดการเรื่องการรักษาดูแล ส่งถ่ายระบายน้ำจากในสวนเป็นหน้าที่หนึ่งของเกษตรกรชาวสวนพลู การลอกระบายคลองซอยต่างๆเพื่อการระบายน้ำ การกำจัดขยะในแหล่งน้ำ หน้าที่เหล่านี้ชาวบ้านเคยทำกันเอง และร่วมมือกันทำ แต่ภายหลังที่การพัฒนาที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมในชุมชนภายหลังปี 2500

“.....สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นใช้คลองภาษีเจริญไปราชบุรี กาญจนบุรี แถวนี้อีกมีบ้านเช่า ถนนเพชรเกษมเรื่อยไปถึงบางแค เป็นท้องนา แต่ย่านนี้เป็นสวนพลู สวนผลไม้ น้ำเริ่มเสียตอนที่คนมาอยู่เยอะ หลัง 2500.....” (สัมภาษณ์คุณสุดใจ สิทธิประเสริฐ, อายุ 74 ปี)

ภารกิจเหล่านี้ทางเขตจึงเข้ามาทำแทน การจัดตั้งสำนักระบายน้ำ การสร้างเขื่อนคานเสริมเหล็กตลอดคลองซอย คลองระบายน้ำ ทางเดินริมน้ำ และทำน้ำ การจัดเก็บขยะทางน้ำโดยเรือของกทม.การมีหน่วยดับเพลิงทางน้ำ เพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วม น้ำเสีย และไฟไหม้บ้านเรือนตลอดสองฝั่งคลองริมน้ำ ภารกิจเหล่านี้ในปัจจุบันล้นแล้วแต่เป็นหน้าที่ดูแลและบำรุงรักษาโดยเขตและกทม.

เนื่องจากตลาดพลูเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมในระดับครัวเรือนปัญหาด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาสำคัญ ปริมาณฝุ่นจากริมถนน ฝุ่นจากการก่อสร้าง คิวรถบรรทุก รวมทั้งปัญหาทางเดินริมถนน บาทวิถี และผิวการจราจร ก็เป็นอีกปัญหาของชุมชนเมืองในปัจจุบันจากเดิมที่ชาวตลาดพลูเคยร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษาจนปัจจุบันเป็นงานของภาครัฐที่เข้ามาดูแลเรื่อง การกวาดถนน ทำสวนหย่อม ตัดแต่งต้นไม้ริมทางและทัศนียภาพสองข้างทางของถนน ในระยะช่วงที่เศรษฐกิจฟองสบู่ 2539 จวบจนปัจจุบัน ปัญหาที่ตามมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเช่นปัญหาป้ายโฆษณาตามอาคารและบนทางเท้า ปัญหาหาบแร่แฉะลอย และการจัดการขยะในตลาด ปัญหาหลังจากที่เกิดไฟไหม้และโรคที่มาจากน้ำท่วมสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อความปลอดภัย และสุขอนามัยของชาวชุมชนย่านตลาดพลูเป็นอย่างมาก

ด้านการดูแลสุขภาพสัตว์ประจำบ้านที่สามารถเป็นพาหะในการนำโรคเช่น สุนัขและแมวในอดีตถูกปล่อยปะละเลย ภายหลังปี 2520 เป็นต้นมา สุนัขและแมวส่วนหนึ่งของชุมชนย่านตลาดพลูแห่งนี้ได้รับการดูแลจากทางเขต โดยการฉีดวัคซีนป้องกันโรค คุมกำเนิดและการทำหมันหยุดการแพร่พันธุ์ ลดปัญหาสุนัขจรจัดและโรคพิษสุนัขบ้า จากอดีตที่ชุมชนมักใช้พื้นที่วัดในการปล่อยและดูแลจัดการโดยพระประจำวัด โดยเฉพาะวัดกลางซึ่งตั้งอยู่ใกล้ตลาดมีแหล่งอาหารและวัดเวฬุราชิน ยังเป็นอีกวัดหนึ่งที่สัตว์สองเท้าพวกนี้อาศัยอยู่

ความสำคัญในด้านพัฒนาการการดำรงชีวิตด้านสุขอนามัยที่พัฒนาขึ้นมากจากอดีต บางด้านที่ดูเหมือนจะเสื่อมถอยแย่ลงตามกาลเวลาในแง่ของการร่วมมือกันรักษาสุขอนามัย ปัจจุบันภารกิจโดยส่วนมากถูกแบ่งสรรให้เป็นหน้าที่ของทางราชการ เป็นของเขตการปกครอง เช่น ภารกิจการรักษาดูแลแหล่งน้ำ คูคลอง ท่อระบายน้ำ งานป้องกันน้ำท่วม การจัดเก็บขยะ การป้องกันโรค การดูแลทำน้ำ ทำรถ การสุขาภิบาลอาหาร การวางแผนครอบครัว งานสันทนการและการท่องเที่ยว การดูแลตลาดเอกชน ทำน้ำประจำบ้าน ศาลาลานวัด ลานกีฬาประจำชุมชน ภารกิจเหล่านี้ได้รับการดำเนินงาน ดูแล ส่งเสริม บริหารจัดการโดยภาครัฐ โดยชุมชนเป็นเพียงผู้รับบริการมากกว่าที่จะเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพอย่างในอดีต พื้นที่และกิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งผลิตวิถีชีวิตและวิถีชุมชนที่สำคัญของชาวตลาดพลู

4.4 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนย่านตลาดพลู

การศึกษาประวัติชุมชนตลาดพลู ในระยะ 40 – 45 ปีที่ผ่านมา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของคนย่านตลาดพลู เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงหรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่มชน ชชาติพันธุ์ ทั้งภายในพื้นที่และโดยรอบอาณาบริเวณย่านตลาดพลู สามารถศึกษาได้โดยการแบ่งตามขอบเขตลักษณะพื้นที่ อย่างเช่น คนที่อยู่ภายในและภายนอกเขตพื้นที่ในแต่ละยุคสมัย มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ทำอะไรหรือใช้อะไรร่วมกัน การตั้งถิ่นฐานและการรวมกลุ่ม ของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มที่อพยพย้ายเข้าและย้ายออกที่ดำรงวิถีชีวิตอยู่ในอาณาบริเวณ ระยะเวลาต่างๆ โดยศึกษาผ่านวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับพื้นที่ อย่างเช่น สถานที่ตั้งของบ้านเรือน ศาสนสถาน มัสยิด โบสถ์ วัด ศาลเจ้าและ ตลาด อันเป็นพื้นที่สาธารณะ ที่ส่วนรวมใช้ร่วมกัน หรือสามารถศึกษาผ่านเรื่องของเครือข่ายความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆของวิถีชีวิต เช่น การค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ความสัมพันธ์ในระดับของโครงสร้างทางสังคม โดยแบ่งออกตามโครงสร้างหลักๆ ที่ก่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่ถูกผลิตขึ้นและผลิตซ้ำ สืบต่อกันมาของกลุ่มต่างๆ โดยการศึกษาเรื่องของความสัมพันธ์กันโครงสร้างทางสังคมนั้นจะต้องเน้นในเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ร่วม interaction ของกลุ่มชน ทั้งภายในและภายนอกอาณาเขตชุมชน ในส่วนที่สองเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ย่านตลาดพลูในระดับต่าง ๆ โดยอาจแบ่งตามระดับของอาชีพหรือระดับของการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนย่านตลาดพลูกับคนนอกพื้นที่ (คนใน : คนนอก) รวมถึงการพิจารณาถึงคุณค่าและความหมายของตลาดพลูต่อรัฐในช่วงเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2500 –ปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนย่านตลาดพลูของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ในหลากหลายรูปแบบ มีทั้งที่เป็นการประกอบอาชีพ การรวมอยู่อาศัย การเป็นเพื่อนบ้าน สิ่งเหล่านี้ตัวกำหนดแนวปฏิบัติหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไป มีทั้งที่เป็นในระดับกลุ่มของชาติพันธุ์ของตนเอง กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆที่ทำร่วมกันเป็นสิ่งที่มิบ่เกิดจาก หลักการศาสนาที่มาจากหลักคำสอน ความเป็นมาของแต่ละศาสนา ความศรัทธาหรือที่มาจากความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมของคนที่บรรพบุรุษกระทำร่วมถ่ายทอด สืบสานกันต่อมา โดยใช้ประเพณีหรือพิธีกรรมเหล่านั้นในฐานะที่เป็นเครื่องมือ Means เพื่อนำสู่การเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มของตนเพื่อการดำรงอยู่ โดยมีคนเป็นเป้าหมาย Ends ในการผลิตกิจกรรมหรือพิธีกรรมเหล่านั้น เพื่อนำสู่ การพัฒนาจิตใจ ทักษะ การเรียนรู้ร่วมกัน การเสียสละเพื่อผู้ที่อยู่ร่วมชุมชน เป็นโอกาส/เวทีแห่งการแสดงออกและสร้างสรรค์ความสามัคคี และเป็นการดำรงอัตลักษณ์

Identity ของกลุ่มชน ชชาติพันธ์ ที่มีความหลากหลายหลายและสวยงาม ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง พิธีกรรมหรือประเพณีของกลุ่มชาติพันธ์ต่างๆที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ย่านตลาดพลู ดังต่อไปนี้

ประเพณี กวนอาฮูรอก ของมุสลิม มีมักจะทำทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือญาติบ้านใกล้เคียงของชาวมุสลิม อันเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้ทำในเดือน **มุฮัรรอม** ซึ่งเป็นเดือนแรกของปี ฮิจเราะฮ์ ศักราช(เป็นปีศักราชที่นับตามจันทรคติ อันเป็นการนับวันและเดือนในอิสลาม) โดยในส่วนของชาวมุสลิมชาวตลาดพลูนั้นพลู มีงานตรุษ 2 งานที่เป็นงานบุญ 1.ตรุษจากการอดอาหาร (อีดีลฟิตตรี) 2.ตรุษจากการแสวงบุญ (อีดีลอัลดฮา) ทั้งในอดีตและปัจจุบันการกวนข้าวอาฮูรอกจะมีคนเข้ามาช่วยกันเยอะมาก โดยผู้ชายจะเป็นคนกวน ส่วนผู้หญิงส่วนใหญ่จะอยู่ในครัว ก่อนการกวนข้าวไม่ต้องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สามารถกวนได้เลย พอกวนเสร็จแล้วจะนำมาใส่ถาด ของคาวจะนำไป

บรรยายภาคในงานประเพณีการกวนข้าวอาฮูรอกของชาวมุสลิมสวนพลู เมื่อ 6 เม.ย. 2545

เจียวหันฝอยมาโรยหน้า โดยมีเครื่องเคียงด้วย เช่น มะนาว ชিং ต้นหอม ผักชี ส่วนของหวานจะโรยหน้าด้วยงาแล้วตัดเป็นชิ้น ก่อนรับประทานต้องนำมาสวดขอพรและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ไม่อยู่แล้ว ถือเป็นขนมที่เป็นสิริมงคล ไม่จำเป็นต้องใช้พระสวด ใช้ผู้ชายสวดก็ได้ประโยชน์ที่ได้จากการกวนข้าวอาฮูรอก ได้บุญเพราะเป็นการทำเพื่ออัลเลาะห์ ได้พบปะสังสรรค์ ทำให้คนที่ช่วยงานอิมเอบใจ สบายใจ และทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน

ส่วนประกอบของอาฮูรอกถ้าเป็นชนิดคาว จะมีส่วนผสมดังต่อไปนี้เผือก มัน ฟักทอง ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วดำ ถั่วลิสง หอม กระเทียม ชিংแก่ ลูกผักชี ยี่ห่วย ลูกกระวาน เปลือกไม้อบเชย ข้าว ข้าวเหนียวขาว กะทิ ไข่ แต่งรสด้วยเกลือป่น พริกไทยป่น และใส่เนยที่หลังเพื่อให้ร้อน ส่วนผสมต่างๆเหล่านี้จะได้จากการมีส่วนร่วมของครอบครัวต่างในชุมชน ทั้งที่บริจาคเป็นสิ่งของหรือช่วยเป็นทุนในการซื้อส่วนผสมต่างๆ ในตอนปลูก ตอนผสม และขั้นตอนกวนก็จะทำร่วมกัน รวมทั้งแบ่งปันกระจายให้ทุกบ้านได้รับประทาน จะเห็นได้ว่าตลอดทั้งกระบวนการจะเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนทุกเพศ ทุกวัยและทุกสถานภาพทางสังคมสามารถมีส่วนร่วมได้ทั้งหมด

การเชิดมังกรและเชิดสิงโตของชาวจีน

พิธีกรรม การเชิดมังกรและการเชิดสิงโต เป็นประเพณีชาวจีน ที่ผ่านกระบวนการผลิตจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับการค้า การอพยพ การอวยพร และการนับถือเทพเจ้า อันเป็นพิธีกรรมที่เชื่อมสัมพันธ์ในกลุ่มชน กลุ่มผู้ค้าขายและลูกจ้างแรงงาน ประเพณีการเชิดสิงโตนั้นระยะแรกเป็นการรวมกลุ่มที่เป็นการละเล่นกันในหมู่ลูกหลานชาวจีน แต่ภายหลังกลายเป็นลูกหลานของกลุ่มลูกจ้างชาวอีสานเป็นผู้ปฏิบัติการแทน ในด้านการประกอบอาชีพและวัฒนธรรมของชาวจีนที่มักจะเกี่ยวข้องกับลูกจ้างแรงงาน การอพยพและการย้ายถิ่น จึงทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น ระหว่างลูกจ้างและนายจ้างและเป้าประสงค์สำคัญเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของลูกหลานชาวจีน

กิจกรรมการเชิดมังกรในขบวนแห่เจ้าพ่อพระเพลิง

“.....สมัยก่อนคนแซ่เข้าด้วยกัน ยังมาเยี่ยมเงินไปลงทุน เวลาเอาเงินมาคืน จะตอบแทนคืนพร้อมกับหมูเห็ดเป็ดไก่ คนให้เยี่ยมก็เอาเพียงเล็กน้อย มีเบียร์โกง น้อยมาก การโกงก็จะถูกด่า เพราะคนน้อย คนแซ่เข้าสมัยก่อนไปมาหาสู่ มีงานอะไรก็ไม่ต้องจ้างคน ช่วยแรงกัน แม้กระทั่งศาลเจ้าไม่เอาเงิน เชิดสิงโตไม่เอาเงิน.....สมัยก่อนการเล่นสิงโตทำใหญ่สวย เดียวนี้มีแต่คนอีสานมันเป็นแบบสมัยนี้คือ ้วยรุ่นจับกลุ่มเล่นสิงโตเอาเงิน.....สมัยก่อนคนช่วยเหลือคน ยืมเงินไม่เอาดอกเบี้ย ต่อมาพอมีธนาคาร ก็ต่างคนต่างรู้ มีเงินก็เอาไปฝากกินดอกเบี้ยไม่ต้องพึ่งพาใคร.....” (สัมภาษณ์นายเซียง แซ่เฮ้า อายุ 72 ปี)

การเคารพผู้อาวุโส การสืบทอดตระกูล และการสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นจีนสู่รุ่นลูกหลานของกลุ่มชนทั้งที่เป็นจีนแท้และจีนฮกเกี้ยน ชาวจีนในย่านตลาดพลูมีบางกลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดนครสวรรค์ บางส่วนก็ใช้ประเพณีการแห่มังกรแทน ซึ่งเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมของหลายๆฝ่ายในการเตรียมงาน ดำเนินงานและการเก็บงาน ซึ่งเป็นเรื่องของการเสียสละ การเกื้อกูล การเรียนรู้ร่วมกัน เช่นเดียวกัน

ประเพณีไหว้พระจันทร์ย่านวุดมากาศ (หน้าถนน) ชาวบ้านในแถวนี้ร่วมมือกัน หลายบ้านร่วมตั้งเครื่องบูชาร่วมกัน การไหว้พระจันทร์คือ การไหว้เจ้าแม่กวนอิม ที่ยังคงไหว้อยู่เพราะอยากสืบทอดประเพณีให้ลูกหลาน ปัจจุบันไม่ค่อยมีคนไหว้แล้ว เนื่องจากเศรษฐกิจไม่ดี ก่อนเศรษฐกิจจะถดถอย

ถอยในช่วงปี 2539-2540 มีคนไหว้พระจันทร์กันเยอะมาก อยากสืบทอดประเพณีแต่ไม่มีตัวเชื่อมโยง (ชาวบ้านเสนอให้ทางการเป็นตัวแทนงานในการเชื่อมชาวบ้านเข้าด้วยกัน มาร่วมงานกัน จะได้สืบทอดประเพณีไว้) เพราะจะให้เชื่อมโยงเองคงทำไม่ได้

ในส่วนประเพณีอื่น ๆ ที่ยังคงดำรงอยู่และต้องพยายามที่จะรักษาสืบทอด ซึ่งเป็นประเพณีของท้องถิ่น คือ

1. ประเพณีแห่เจ้าพ่อพระเพลิงเดือน 11 วันที่ 10 นับเดือนจีน เดือนนี้ ปัจจุบันคือ เฮียกงเม้ง
2. ประเพณีแห่เทียนวัดโพธิ์นิมิตร เป็นงานของชาวบางไส้ไก่ แต่ปัจจุบันไม่ได้เรียกตัวเองว่าชาวบางไส้ไก่แล้ว เนื่องจากมีชุมชนบางไส้ไก่เกิดขึ้นที่วัดหิรัญรูจี แต่เดิมแถววัดโพธิ์นิมิตรมีคลองบางไส้ไก่ ปัจจุบันกลายเป็นลำประโดง ประเพณีนี้มีมา 80 หรือ ประมาณ 85 ปี เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่มากสำหรับชาวฝั่งธนบุรี
3. ประเพณีงานวัด เป็นงานประจำปีของวัด ซึ่งมีจัดแทบทุกวัด ในงานจะมีร้านขายของ หนังสือ กลองแปง ลิเก แห่สิงโต ทางวัดจะเปิดให้คนเข้าทำบุญไหว้พระ ในอุโบสถจนถึงดึก

4.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ย่านตลาดพลู

กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในย่านตลาดพลูมีหลากหลายชาติพันธุ์ การเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีทั้งที่เป็นกลุ่มชาวมุสลิม ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณคลองบ้านล่าง คลองบางไส้ไก่ ส่วนมากทำอาชีพ ค้าขาย รับราชการและรับจ้าง กลุ่มชาวจีน โดยมากจะเป็นจีนแต้จิ๋ว ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตรอกโรงเจ ตลาดพลู และกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนมากจะมีอาชีพค้าขายสินค้า ยารักษาโรค เป็นผู้ประกอบการ โรงงาน โรงสี กลุ่มคนไทย มีทั้งคนในพื้นที่เดิมและคนใหม่ที่อพยพเข้ามาอยู่เมื่อ 10-40 ปีก่อน โดยมากเป็นคนจากพื้นที่ภาคกลางและเข้ามาเป็นระยะหลัง จะมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาชีพที่พบเห็นได้ทั่วไปคือการค้าขายหาบเร่ แผงลอย ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถมอเตอร์ไซด์ รถแท็กซี่ จนถึงการค้าขายทั่วไป ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในย่านตลาดพลูนั้นเกิดได้จากวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันมานาน ความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันมีทั้งที่มีมาจากการค้า การลงทุน การประกอบอาชีพ การปกครอง การละเล่น ตามวัฒนธรรมประเพณี และการใช้พื้นที่ ทรัพยากรสาธารณะร่วมกัน เช่น ตลาด คลอง ถนน ทั้งหมดนี้เป็นเป็นบ่อเกิดแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน วิถีของชาวมุสลิมในทางการค้า บางส่วนก็ใช้พื้นที่วัดในการค้าขาย เดินเข้าออกผ่านประตูวัด ทักทายเจ้าอาวาส ค้าขายเนื้อสัตว์ให้แก่ทั้งชาวพุทธและชาวจีนได้บริโภค มีการเชิญเพื่อนร่วมชุมชนต่างศาสนิกมาร่วมงานมัสยิด งานการกุศลต่างๆ

“.....ความสัมพันธ์คนไทยกับมุสลิม..... สมัยก่อนพอดักน้ำในคลอง บ้านอื่นก็มาช่วยบ้านเรา เราก็ไปช่วยบ้านอื่นบ้าง บางทีชักผ้าบ้านนี้สาวบ้านตรงข้ามชักพร้อมกัน ก็ยังมีชอบกันเลย แต่ก่อนทำน้ำตอนน้ำขึ้นสนุกมาก ทุกคนจะมาเล่นน้ำกันเสียงเอ็ด สมัยก่อนลงพายเรือไปแถวบ้านที่เขามีสาว ยังเคยไปซัดซี

ไคแถวโรงเลื่อยหรือบ้านที่มีสาว ๆ บางรายชาวพุทธมาได้กับชาวมุสลิมก็มีเยอะสมัยก่อนชาวมุสลิมไปมีปัญหากับชาวพุทธแถววัดเวฬุาซิดน เจ้าอาวาสวัดกับอิหม่ามสุเหร่าสวนพลู ก็จะมานั่งจับเข่าคุยกัน จนเป็นเพื่อนกัน เจ้าอาวาสสมัยนั้นก็ก็ครูบตร หรือ หลวงตาคำ ที่มีรูปปั้นอยู่ที่วัดเวฬุาซิดนเป็นช่วงที่ชาวพุทธสนิทกับชาวมุสลิมมาก ตอนเด็ก ๆ ลูกชนยังเคยไปลื้อกองพระเจดีย์ทรายหาสดางค์ ครูบตรไล่ตีเรากี่ปีนกำแพงวัดหนี ตอนนั้นไม่มีอย่างนี้แล้วน่าเสียดายมาก.....” (สัมภาษณ์ลุงกมล โฉมมณี, อ่างแล้ว)

ชาวจีนในชุมชนตลาดพลูส่วนมากจะขายสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้งยานานต่างๆที่มีชาวพุทธและชาวมุสลิมเป็นลูกค้าอยู่ด้วย อิหม่าม เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย บ่อยครั้งที่ต้องใช้ยาจีนในการบำบัดรักษา เวลาเข้าเทศกาลตรุษจีน ก็ได้มีการแบ่งปันขนมแข่งให้แก่เพื่อนต่างศาสนิกร่วมชุมชนในส่วนของชาวพุทธก็เช่นเดียวกัน มีทั้งอาชีพค้าขาย รับราชการ ใช้แรงงาน ก็มีส่วนในการแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งที่เป็นอาหารทะเล และพืชผักทางการเกษตร ที่มาจากสวนต่างๆ บริเวณโดยรอบฝั่งธนบุรีในส่วนชาวพุทธกับชาวจีนในพื้นที่ย่านนี้เนื่องจากการมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตาก แนวทางการเคารพที่เป็นศาสนาพุทธเหมือนกันและมีประเพณีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันการอยู่ร่วมกันจึงเป็นแนวทางที่ใกล้เคียงกันมีค่อยมีความขัดแย้งที่มาจากความแตกต่าง

“.....ความสัมพันธ์คนไทยกับจีน.....พระเจ้าตากเป็นเชื้อสายจีน อาจเป็นไปได้ว่า ธนบุรี คนมาอยู่กันเยอะ ระหว่างคนจีน กับคนไทย เนี่ย 50-50 เลยนะ คนไทยเข้าอยู่ไม่มีเพิ่มเลย ส่วนคนจีนจะเพิ่มอยู่ตลอดเวลา ที่ได้รับการเทิดทูลก็เพราะว่าเป็นผู้สร้างกรุงธนบุรี เค้าเรียกกันว่า พระเจ้าแผ่นดินแซ่แต้ ที่เค้าเรียกกันว่า แต่อ้วง คือพระเจ้าแผ่นดินแซ่แต้ อ้วง คือพระเจ้าแผ่นดิน ที่พูดถึงว่านักการเมือง คือ มีอยู่ครั้งหนึ่งเขาสร้างเป็นสถานีรถไฟ แต่จะยกพระเจ้าตากขึ้นไปบนสถานี ข้างล่างก็เป็นชั้นใต้ดิน แล้วเขาเกิดไปแปลงคำพูดกัน หาวว่าจะรื้อหรือว่าจะย้าย สมัยพลตรีจำลองเป็นผู้ว่านะ เขาจะทำความสะอาดกรุงเทพ เขาจะเอาศาลพระภูมิเก่าๆ ศาลเจ้าเก่าๆ เเตงตั้ง ที่เป็นโคม่ไฟ ก็จะไปทิ้ง คนขึ้นไม่กล้าทำ เนี่ยเขาถือกันพวกที่ไม่ชอบท่าน ก็แปลความหมายว่าท่านจะรื้อศาลเจ้าที่ แล้วก็ไป แล้วรู้มั๊ย วัดนางชีเพื่องฟูที่สุดยุคจำลอง ท่านบวชที่วัดอินทร์เนี่ย ท่านอาบน้ำไปฟอกสบู่ พระเครื่อง ก็ไม่เอา คือท่านทำคล้ายๆ กับหลวงพ่อวิเชียรนะ เพราะท่านถือว่าสิ่งเหล่านี้นั้นไม่ใช่แก่นแท้.....” (สัมภาษณ์ลุงกมล โฉมมณี, อ่างแล้ว)

อนุสาวรีย์พระเจ้าตากที่วัดอินทาราม

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แม้จะนับถือศาสนาต่างกันก็ตาม สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันได้ด้วยด้วยความสงบสุข ไม่มีข้อขัดแย้งระหว่างกัน มีการเกื้อกูล การแบ่งหน้าที่แลกเปลี่ยน ฟังอาศัย และการเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ เป็นผู้ให้ซึ่งกันและกันตามวาระและโอกาสต่างๆ

4.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในย่านตลาดพลูกับคนนอก

ความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกย่านตลาดพลู (คนใน : คนนอก) ในการศึกษาประเด็นนี้ขอยกตัวอย่างที่เป็นกรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมที่แสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ได้อย่างชัดเจนที่สุดกรณีหนึ่ง จากการที่ชาวมุสลิมเดิมที่อาศัยอยู่ในย่านสวนพลูมาเป็นเวลานาน การที่มีคนนอกมาก ซึ่งส่วนมากจะเป็นมุสลิมที่มาจากอยุธยามากที่สุด การเข้ามาเพื่อทำการค้าและการหาช่องทางในการสร้างรายได้ในสังคมเมืองหลวงในระยะแรกย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง ความไม่คุ้นเคยกันและการไม่รู้ถึงกฎเกณฑ์กติกาของคนท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกันมานาน ความแอ้อที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาอยู่ร่วมกันนำมาซึ่งปัญหาในการแย่งที่พอกที่ทำกิน มีหลายรายที่ประสบปัญหาในการเข้ามาอยู่ใหม่ถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะเดินทางกลับถิ่นฐานเดิม ส่วนที่เป็นคนนอกแล้วมีเครือข่ายที่อยู่มาก่อนหรือเป็นคนในจะมีโอกาสที่ดีในการประกอบอาชีพ ประกอบกับมุสลิมมักจะทำให้ความเกือกุลสำหรับผู้ศรัทธาเดียวกันเหมือนเป็นพี่น้องความสัมพันธ์ระหว่างคนในและคนนอกจึงราบรื่น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน

“..... ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ยังดีกันอยู่.....พอตอนหลังคนที่สนิทก็ย้ายออกไป คนอื่นเข้ามาก็ไม่สนิทกัน เด็กสมัยนี้ก็ไม่เข้าใจถึงมัน” (สัมภาษณ์ลุงกมล ไชยมณี, อ้างแล้ว)

ในบางช่วงเวลาของชุมชนตลาดพลู จากปริมาณการเข้ามาเป็นจำนวนมากของคนนอก จนเกิดปรากฏการณ์ที่ว่าบางครั้งเมื่อคนในเดินเข้าไปเพื่อหาญาติพี่น้องในชุมชนสวนพลูที่อาศัยอยู่เดิม จะถูกมองจนกลายเป็นคนแปลกหน้าไปทันที อย่างไรก็ตามมุสลิมที่เป็นคนนอกก็ยังคงมาปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่สุเหร่าสวนพลูเช่นเดียวกับคนในทำให้สามารถลดระดับของความขัดแย้งได้มากขึ้น

การเข้ามาของคนนอกจะมีฐานะค่อนข้างยากจน การเข้ามาอยู่ในพื้นที่ในฐานะผู้เช่าที่ปลูกบ้าน, เช่าบ้าน ในที่สุดก็สามารถขยับขยายเป็นเจ้าของที่ เจ้าของบ้านด้วยการซื้อต่อจากเจ้าของเดิมและมีจำนวนมากขึ้น เรียกได้ว่าในชุมชนสวนพลูไม่มีความต่างให้เห็นระหว่างคนนอกกับคนใน

คนใน หมายถึง ชาวมุสลิมสวนพลูเดิม บรรพบุรุษอพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 บรรพบุรุษประกอบอาชีพทำสวนพลู โดยมากจะตั้งบ้านเรือนอยู่รอบ ๆ สุเหร่า หรือชุมชนบ้านล่าง ชุมชนบ้านสวน และชุมชนริมทางรถไฟ ปัจจุบันมักจะประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ รัฐวิสาหกิจ บริษัทต่าง ๆ

คนนอก หมายถึง คนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังนับตั้งแต่ช่วงปี 2490 เป็นต้นมา มีทั้งที่เป็นคนไทย จีน มุสลิม โดยมากจะเป็น คนไทยอีสานที่เดินทางมาจากจังหวัดต่างๆทั้งอีสานตอนบนและอีสานตอนล่างเข้ามาค้าแรงงาน,มุสลิมที่อพยพมาจากอยุธยา อ่างทอง และคนจีนที่อพยพมาทางเรือตั้งแต่ก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 โดยชาวมุสลิมกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนบริเวณชุมชน 80 ห้อง,ตรอกเทวดา,ชุมชนสวนพลูเดิม (แต่ปัจจุบันไม่มีเค้าของความเป็นสวนหลงเหลืออยู่เลย) ชาวมุสลิมที่อพยพเข้ามาทีหลังจะมีฐานะร่ำรวยจากได้ประกอบอาชีพค้าเนื้อ ค้าไก่ ส่งตลาดย่านธนบุรี ซึ่งเป็นอาชีพที่ “คนใน” จะไม่ประกอบอาชีพเพราะถือว่าเป็นบาป

4.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนย่านตลาดพลูต่อรัฐ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนตลาดพลูต่อรัฐ ในฐานะที่ตลาดพลูเป็นพื้นที่ที่ถูกใช้สอยเพื่อประโยชน์ต่างๆ ทั้งในด้านการอยู่อาศัย การค้า การขนส่งและการเป็นพื้นที่รองรับ แรงงานและการพัฒนาในด้านต่างๆ จากภาครัฐและ เอกชน รวมทั้งภาคประชาชน จากอดีตที่ผ่านมาคุณค่าและความหมายของตลาดพลูต่อรัฐย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาในแต่ละ ช่วงมีทั้งช่วงที่มีความหมายมากในฐานะที่เป็นตลาดหลักและเป็นห้องครัวหลักของฝั่งธนบุรี แต่ในบางช่วงคุณค่าและความหมายของตลาดพลูต่อรัฐก็แปรเปลี่ยนเป็นเพียงพื้นที่ ที่อยู่อาศัยใจกลางเมืองที่มีผู้คนมากมายหลากหลายชาติพันธุ์ และเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนทางด้านสินค้าและบริการที่สร้างรายได้ สร้างภาษีแก่ภาครัฐ

ในปัจจุบันตลาดพลู ถูกทำให้ดูเหมือนว่าจะหมดความสำคัญในด้านคุณค่าในอดีต ที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นชุมทางระหว่างผู้ค้าจากรอบนอกกรุงเทพฯ กับผู้ซื้อผู้บริโภคจากฝั่งธนบุรี โดยสาเหตุที่มาจากการขยายตัวของเมือง และความเป็นตลาดชานเมืองที่โอนถ่ายความสำคัญไปสู่ตลาดบางแคที่อยู่กับชานเมืองมากกว่าในปัจจุบัน ดังนั้นถ้ามองถึงปัจจุบัน ความหมายของตลาดพลูต่อรัฐในแง่เศรษฐกิจย่อมลดลง เช่น การเป็นแหล่งบริการสินค้าแก่ประชาชนในสวนพลูและบริเวณใกล้เคียง เป็นอยู่ข้าวอู่น้ำหลักของฝั่งธนบุรี เป็นแหล่งหมุนเวียนการเงินการธนาคาร และแหล่งที่สร้างและจัดเก็บภาษีเข้าสู่รัฐ จากประโยชน์ต่างๆ เหล่านี้พอที่จะทำให้ ตลาดพลูในยุคที่ถดถอยคุณค่าและความหมายที่สำคัญต่อรัฐอยู่บ้าง

ในส่วนประเด็นที่ว่ารัฐให้ความสำคัญต่อตลาดพลูอย่างไรนั้น ชุมชนย่านตลาดพลูในความหมายของรัฐย่อมแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ เช่นเดียวกัน การให้ความสำคัญหรือความสำคัญจากภาครัฐในบริบทของความเป็นเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วของพื้นที่ฝั่งธนบุรี โดยในการให้ความสำคัญนั้นจะขึ้นอยู่กับประโยชน์การใช้พื้นที่ ขอบเขตความเป็นเมืองที่ขยายออกสู่รอบนอกของฝั่งธนบุรีมากขึ้น การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดใหญ่ ขนาดย่อม และระดับครัวเรือน รวมถึงความเข้มข้นในการใช้ถนนและการตัดถนนเชื่อมโยงสู่ถนนเพชรเกษม ประเด็นต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญระดับต้นๆ ที่กำหนดคุณค่าและมูลค่าของพื้นที่ย่านตลาดพลูในความหมายของรัฐ ซึ่งจะเชื่อมโยงได้ว่ารัฐให้ความสำคัญและความสำคัญต่อชุมชนย่านตลาดพลูอย่างไร ในสถานะหนึ่งการตัดสะพานแนวจำเนียร ในปี 2490 และสร้างเสร็จเมื่อ 2503 เป็นการให้ความสำคัญจากรัฐที่สำคัญเป็นการเชื่อมต่อการคมนาคมที่สำคัญ ระหว่างฝั่งคลองบางกอกใหญ่กับฝั่งวงเวียนใหญ่ อันเป็นเส้นทางที่มีผลสำคัญต่อตลาดพลูและชุมชนใกล้เคียง เป็นการให้ความสำคัญต่อชุมชนเช่นเดียวกันกับ การตัดถนนเพชรเกษม ในปี 2500 ที่เป็นอีกเหตุผลหนึ่งในการให้ความสำคัญและความสำคัญของภาครัฐที่มีต่อชุมชนฝั่งธนบุรี เพื่อความเจริญทางการคมนาคม ขนส่งของ

ประเทศ แต่ในขณะเดียวกัน การตัดถนนครั้งนี้มีส่วนอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนตลาดพลู ที่เกิดการพัฒนาศูนย์เพื่อการใช้สอยอย่างเข้มข้น

จะเห็นได้ว่าคุณค่าและความหมายของตลาดพลูต่อรัฐสามารถ
ชุมชนบ้านเช่าท่ามกลางตึกสูง ที่จะพิจารณาได้จากผลงานที่ผ่านมา
 ในอดีต ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆใน แต่ละช่วงของการพัฒนาประเทศ

4.4.4 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ และการปรับตัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ย่านตลาดพลูภายหลังจากการพัฒนาเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมนั้น โดยส่วนมากมักจะเป็นปัญหาที่เกิดจากการช่วงชิงโอกาส การใช้พื้นที่ การแย่งชิงทรัพยากร และปัญหาที่เป็นผลมาจากความเสื่อมโทรมของชุมชน สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ รวมถึงผลกระทบของการอพยพย้ายถิ่นเพื่อการใช้แรงงาน ปัญหาการจราจร เป็นต้น

การที่คนนอกที่เป็นมุสลิมส่วนมากเดินทางอพยพเข้ามาในย่านตลาดพลูจะเป็นมุสลิมจาก ต. ลุมพินี จ.อยุธยา คนจีนแต้จิ๋ว จาก จ.นครปฐม จ.นครสวรรค์ จ.สมุทรสาคร และแรงงานจากจังหวัดต่างๆทางภาคอีสาน ทั้งหมด เริ่มทยอยเข้ามาเช่าบ้านหรือตั้งถิ่นฐานในตลาดพลู แถว ชุมชนสวนพลู ชุมชน 80 ห้อง และชุมชนโรงเจ โดยเข้ามาเมื่อประมาณ 40-60 ปีที่แล้ว ทยอยเข้ามาโดยตลอด โดยการชักชวนของญาติพี่น้องที่เข้ามาอยู่ก่อน ในปัจจุบัน คนนอกที่เข้ามาอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน โดยระยะหลังมีคนที่ไม่จากที่อื่นๆเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยทำให้บางส่วนของพื้นที่ย่านตลาดพลูเป็นชุมชนแออัด การอยู่รวมกันจึงมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง จากสังคมในอดีตที่ทุกคนในและคนนอกมีความผูกพันกัน มีการดูแลซึ่งกันและกันเผื่อระวังชุมชนร่วมกัน กลายเป็นชุมชนที่คนไม่รู้จักกัน ต่างคนต่างอยู่ ไม่สามารถดูแลกันได้อย่างทั่วถึงดังเช่นปัจจุบัน ทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมามากมาย

ในอีกด้านหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกชุมชนตลาดพลูนั่น ส่วนมากจะเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในแบบเกื้อกูลกัน การที่คนนอกมาหาโอกาสทางด้านการประกอบอาชีพหรือมาใช้พื้นที่ตลาดพลูเพื่อการค้าขายและประกอบสัมมาอาชีพอื่นนั้นมีการแข่งขันทางการค้ากันบ้าง แต่ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในระดับใหญ่ๆ รูปแบบการค้าของตลาดพลูในขณะนั้นมีทั้งที่เป็นการค้าปลีกสินค้าทั่วไปอาทิ ผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ อาหาร ขนมหวาน ข้าวของเครื่องใช้ ส่วนสินค้าที่มีลักษณะการค้าแบบค้าส่งโดยส่วนมากจะเป็นสินค้าที่ เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน สินค้าที่ผลิตภายในชุมชนที่มาจากวัตถุดิบที่ซื้อจากภายนอกชุมชน หรือสินค้าที่ใช้ตลาดพลูเป็นจุดพัก/รวมของ อาทิ ข้าวสาร ปลาแห้ง ขนมบดินทรที่เป็นผลิตผลของชาวมุสลิม ขนมก๊วยฉ่ายที่เป็นของอาหารว่างชาวจีนและเครื่องเช่นไห้วต่างๆ ทุกคนในและคนนอกชุมชนย่านตลาดพลูมีส่วนร่วมทั้งในด้านการผลิต

การค้าและการบริโภคสินค้าต่างๆเหล่านี้ ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์คนในกับคนนอก มีทั้งที่เป็นความขัดแย้งกับภาครัฐในเรื่องสิทธิและทั้งที่เป็นปัญหาด้านการจัดการและการปรับตัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนย่านตลาดพลู หลังจากที่พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกแบ่งขายให้กับนายทุนนำไปสร้างอพาร์ทเมนต์ บ้านเช่า ตึกแถวเพื่อรองรับความต้องการของคนนอกที่จะเข้ามาอยู่เพื่อประกอบอาชีพในเมืองกรุง

คนส่วนใหญ่ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนวัดหุมจะเป็นแรงงานจากต่างจังหวัด และคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างเช่น คนที่อาศัยอยู่ในด้านถนนเพชรเกษมก็เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มากขึ้นเพราะว่าในชุมชนวัดหุมมีเส้นทางที่สะดวกไปยังแถบถนนอุดมภาศซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้บางส่วนของพื้นที่ชุมชนวัดหุมเริ่มเกิดปัญหาความแออัดของที่พักราคาแพง การอยู่ร่วมกันจึงทำให้เกิดปัญหา

สภาพสวนกลายเป็นตึกสูงและบ้านเช่า

กระทบกระทั่งกันบ้างซึ่งต่างจากในอดีตที่ผู้คนในบริเวณนี้อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกัน แต่ตอนนี้กลายเป็นความเย็นอยู่อย่างปัจเจกชนเสียเป็นส่วนใหญ่คือการอยู่แบบตัวใครตัวมัน

การที่คนนอกมาหาโอกาสทางด้านการประกอบอาชีพหรือมาใช้พื้นที่เพียงแค่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดอัปสรสวรรค์ (วัดหุม) ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย ดังนี้คือ

- 1.พื้นที่สวนในบริเวณนี้ลดลงในปริมาณที่สูงเพราะว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกแบ่งขายและเปลี่ยนสภาพเป็นบ้านเช่าอพาร์ทเมนต์และตึกแถวเพื่อรองรับการเข้ามาของคนนอก
- 2.ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่น น้ำเสีย เพราะคนนอกที่เข้ามาอาศัยไม่มีความรู้สึกหวงแหนสภาพแวดล้อมเหมือนอย่างคนในพื้นที่
- 3.ปัญหายาเสพติดโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหายาบ้า(คลีคลายลงบ้างในรัฐบาลนายกทักษิณ) ปัญหาความแออัดของที่พักราคาแพงจิตใจของผู้คนที่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันต่อกัน
- 4.ปัญหาในเรื่องของการแย่งตลาด แย่งโอกาสและแย่งพื้นที่ทำมาหากินความแออัดของที่พักราคาแพง ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม อาบอบนวดในบริเวณถนนรัชดาภิเษก การเบียดเบียนทางเพศ หว่ยบ่อน เด็กวัยรุ่นมั่วสุมเวลากลางคืน และการอยู่อย่างปัจเจกไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

เรื่องราวเกี่ยวกับความทรงจำที่อยากลืม

1.เรื่องเกี่ยวกับโรงเรียนสอนศาสนา ซึ่งสมัยก่อนสวนพลูมีโรงเรียนสอนศาสนาและสอนสามัญด้วย โดยเปิดสอนตั้งแต่อนุบาล ถึง ป. 4 และจากการสัมภาษณ์ทราบว่าโรงเรียนนี้มีมานานกว่า 90 ปี มีคนถือหนังสือมาให้อิหม่ามหรือผู้นำชุมชนตอนนั้นที่มีอำนาจในชุมชนขณะนั้น ถือหนังสือเกี่ยวกับการยกชื่อโรงเรียนและนักเรียนให้เขาไปทำการเปิดสอนเอง อิหม่ามก็เซ็น ซึ่งเซ็นไปโดยไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายและสัญญาต่าง ๆ และเพราะความไว้วางใจกัน ประกอบกับตอนนั้นอิหม่ามป่วยอยู่จึงเซ็นไปโดยไม่ได้อ่านให้รอบคอบ ต่อมากลายเป็นคดีความใหญ่โต มีการทะเลาะกันระหว่างทั้งสองฝ่าย มีการแย่งกรรมสิทธิ์ของชื่อโรงเรียนและนักเรียนบางส่วนกัน

2.การรื้อล้างที่คลองซอย การถมคลองจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่บางท่าน ได้ทราบว่ามีการถมคลองคลองหนึ่ง ในอดีตเคยใช้เป็นเส้นทางคมนาคม เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค แต่ปัจจุบันมีการถมคลองดังกล่าวเพื่อเพิ่มเนื้อที่ของบ้านนั้น ๆ ในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่อยากจะพูดถึง เพราะทำให้ชาวบ้านรู้สึกไม่ดี อีกทั้งการถมคลองยังส่งผลทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มเดือดร้อน อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ไม่อยากจะรื้อฟื้นจึงมีผลต่อการเก็บข้อมูลระดับลึกของเยาวชน

3.การโกงที่ดิน ทำให้เสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคือ จะมีนายทุนให้ชาวบ้านกู้เงินโดยเอาที่ไปจำนอง ถึงเวลาครบกำหนดจ่ายเงินเมื่อชาวบ้านผู้กู้เอาเงินไปเพื่อไถ่ถอนที่ดินนั้น นายทุนก็จะทำเป็นไม่อยู่บ้าน หรือไม่ออกมาต้อนรับ ทำให้ไม่ได้ชำระเงินที่กู้มาและพอวันรุ่งขึ้นก็เลยกำหนดไปแล้ว ผู้ให้กู้จึงมีข้ออ้างที่จะยึดที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นกับชาวบ้านหลายต่อหลายคน

4.แนวคิดด้านศาสนาคณะใหม่-คณะเก่าในหมู่มุสลิมและเรื่องนิกายซุนนีและและการชีอะห์ เป็นความขัดแย้งทางด้านความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือ คณะใหม่ คือคนที่ไปศึกษาที่ต่างประเทศแล้วมาหาสมาชิกเพื่อเผยแพร่ศาสนา คณะใหม่จะถือปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกุรอาน และตามแบบอย่างของท่านศาสดาท่านนั้น สิ่งใดที่เป็นประเพณี หรือขนบธรรมเนียมที่ชาวบ้านทำต่อกันมา ถึงแม้จะไม่ผิดตามหลักศาสนาก็จะไม่ปฏิบัติเด็ดขาด ส่วนคณะเก่าคือ กลุ่มคนที่ยังคงปฏิบัติ

สิ่งที่เป็นประเพณีสืบทอดกันมาไม่ว่าจะบัญญัติในพระคัมภีร์หรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นไม่ได้เป็นโทษต่อผู้กระทำสิ่งนั้น เช่น การจัดงานเมาลิด (งานวันเกิดนบี) ในส่วนของความขัดแย้งในเรื่องนิกายซุนนีและและนิกายชีอะห์ มีมาแต่อดีตนับร้อยปีเพราะความแตกต่างทางเชื้อสาย ความเชื่อจารีต การปฏิบัติและเรียนรู้ศาสนาอิสลามมาต่างกัน ไม่สามารถก้าวข้ามความแตกต่าง และนำสู่ความขัดแย้ง

5. คนใน – คนนอก คนนอกที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาส่วนใหญ่มักเป็นคนอยุธยา ซึ่งเริ่มเข้ามาเมื่อประมาณ 60 ปีที่ผ่านมา และทยอยเข้ามาโดยตลอดโดยการชักชวนจากญาติพี่น้องที่มาอยู่ก่อน ปัจจุบันคนนอกที่เข้ามาอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน รวมทั้งมีคนจากที่อื่น ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนแออัด ประกอบกับชุมชนมีปัญหาขัดแย้งกันอยู่แล้วเล็กน้อย จึงทำให้จากสังคมอดีตที่มีความผูกพันกัน มีการดูแลซึ่งกันและกัน กลายเป็นสังคมที่ไม่รู้จักกันต่างคนต่างอยู่ และไม่สามารถดูแลกันได้อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการฝังศพในกุโบร์ ปัญหายาเสพติดไม่สามารถแก้ไขได้ เป็นต้น

6. ความขัดแย้งเรื่องการดูแลสมบัติสาธารณะ ปัญหานี้เกิดจากการที่ความคิดของกรรมกรมัสยิดขัดแย้งกัน เพราะสุเหร่าสามารถทำผลประโยชน์ได้หลายประการ ประกอบกับมีคนนอกและมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เข้ามาเป็นกรรมกร ต่างฝ่ายต่างต้องการมีอำนาจสูงสุดในการออกคำสั่งและดูแลทุกอย่าง ข้อที่ยกมาอ้างเช่น คนที่มีอำนาจในปัจจุบันไม่ได้ทำตามหน้าที่ของตัวเองอย่างสมบูรณ์ ซึ่งผู้มีหน้าที่ในปัจจุบันก็คิดว่าตนเองทำหน้าที่นั้นอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงทำให้เกิดการโต้เถียงกัน ซึ่งทำให้กรรมกรที่ควรจะสามารถค้ำค้ำกันแบ่งพรรคแบ่งพวก ทำให้การทำงานแต่ละอย่างมีจุดประสงค์แตกต่างกัน งานที่ออกมาจึงไม่สามัคคีกัน และส่งผลให้คนในชุมชนแตกแยกเป็นหลายฝ่ายขาดการร่วมแรงร่วมใจกันในการทำกิจกรรมชุมชนต่าง ๆ ที่สำคัญความขัดแย้งดังกล่าวมีผลกระทบสำคัญต่อการดำเนินโครงการอีกด้วย (ข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์ของเยาวชนท้องถิ่นกิ่งพลู, 2545)

ความสัมพันธ์กับภาครัฐ การพัฒนาและการปรับตัวของคนตลาดพลู

การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจกับ(สภาพ)ความสัมพันธ์ของคนในย่านตลาดพลู เป็นประเด็นวิเคราะห์ สภาพความเป็นอยู่ การปรับตัวของผู้คนในพื้นที่ย่านตลาดพลูที่มีผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในที่นี้ขอยกประเด็นตัวอย่าง 2 เรื่องในการสะท้อนให้เห็นผลกระทบในลักษณะดังกล่าว โดยวิเคราะห์ถึงสาเหตุและผลสืบเนื่องที่มีผลต่อชาวชุมชนพื้นที่ย่านตลาดพลูในปัจจุบัน

การเวนคืนที่ดินและการตัดถนนรัชดาภิเษก พ.ศ. 2520- 2530

ประเด็นนี้เป็นเรื่องโครงสร้างทางการจราจรและการเลือกใช้พื้นที่ ที่มีผลกระทบเป็นอย่างมากและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่ถดถอยทั้งทางด้านกายภาพ การใช้พื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ โครง

สร้างของตลาดและการค้าที่เปลี่ยนไป เนื่องจากการตัดถนนคร่อมพื้นที่ตลาดเดิมที่เป็นชุมชนซื้อขายหลักมาแต่อดีต เป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ข้างสถานีรถไฟตลาดพลู ในขณะที่ภาครัฐได้ทำการเวนคืนพื้นที่และมีดำริโครงการ ประชากรและชุมชนชาวตลาดพลูในขณะนั้นขาดการรวมตัวที่เข้มแข็งขาดพลังการต่อรองในเชิงอำนาจกับภาครัฐ ประกอบกับการเกิดแหล่งเสื่อมโทรม พริ้งทึงไฟไหม้บ่อยครั้ง ทำให้การอพยพย้ายออกและเปิดทางให้โครงการดำเนินไปได้ โดยจากการที่สมาชิกชุมชนย่านตลาดพลูในสมัยนั้นเป็นผู้คนที่มาจากหลากหลายถิ่นฐาน ขาดการรวมตัวทำให้การต่อรองกับภาครัฐกระทำได้ยากและไม่สามารถทำได้สำเร็จเหมือนชุมชนบ้านครัว เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงการลง

สะพานรัชดาที่ตัดข้ามพื้นที่ตลาดพลู ซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในยุคหลัง พ.ศ. 2500

มาของโครงการพัฒนาโครงสร้างขนาดใหญ่ของรัฐ ที่ทำให้ชาวตลาดพลูที่ขาดกำลังการต่อรองเพื่อการชลอหรือระงับโครงการ ไม่มีการรวมตัวที่แสดงถึงการต่อรองเพื่อการแจกแจงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากโครงการเหล่านั้น ต้องปรับตัวเป็นอย่างมาก ทั้งการเป็นอยู่ สถานที่ค้าขาย การค้าที่ไม่สะดวกเหมือนเดิมในช่วงที่มีการก่อสร้างและภายหลังที่สร้างเสร็จแล้ว

จากกรณีตัวอย่างดังกล่าว ส่งผลทำให้ส่งผลกระทบต่อสภาพของตลาดพลูในปัจจุบัน ที่เป็นเพียงชุมชนที่พักอาศัย และการค้าที่ซบเซาและเบาบางกว่าในอดีต จากเดิมที่เป็นชุมทางทางการค้าการลงทุน ศูนย์กลางหลักทางด้านเศรษฐกิจ การเงินการธนาคาร กลัปกลายเป็นทางผ่านของผู้ซื้อและสินค้า ส่งผลให้ชาวชุมชนย่านตลาดพลูที่เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ขาดโอกาสทางด้านการค้า การเชื่อมโยง การรวมกลุ่มและขาดสายสัมพันธ์ ระหว่างชาติพันธุ์ที่เหมือนอย่างในอดีต

การปรับตัวของชุมชนกับการจัดการภาครัฐ

กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อยู่ในพื้นที่ย่านตลาดพลูนั้นมีความสัมพันธ์กับภาครัฐด้วยการที่เข้าร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาแบ่งเขตพื้นที่ตามจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิมในหมู่บ้านเดียวกัน ในส่วนของชาวไทยมุสลิมนั้นชุมชนหลักที่อยู่ร่วมกันมานานโดยไม่มีการแบ่งแยกอาณาเขต คือหมู่บ้านสวนพลู ที่มีอาณาเขตเริ่มตั้งแต่ริมทางรถไฟวงเวียนใหญ่ถึงแนวคลองด้านทิศตะวันตก ปัจจุบันทาง

เขตการปกครองได้แบ่งหมู่บ้านนี้ออกเป็นชุมชนย่อยคือ ชุมชนพัฒนาบ้านล่าง ชุมชนสวนพลู ชุมชนริมทางรถไฟ ชุมชนตรอกเทวดาและทางรัฐได้จัดให้ชาวบ้านได้เลือกตั้งกรรมการหมู่บ้านและรัฐเป็นผู้จัดสรรงบประมาณให้ แต่ละชุมชน จากเดิมที่โครงสร้างทางการปกครองในชุมชนที่ไม่ได้แบ่งแยกกันชัดเจน โดยรัฐเข้ามาเป็นออกแบบจัดตั้งกลุ่มเพื่อดูแลชุมชนของตนเอง เช่น **กลุ่ม อพ.ปร. (เยาวชนกลุ่มกองทราย)** ช่วยเหลือเรื่องไฟไหม้ และสนับสนุนให้เกิดการรวม**กลุ่มเยาวชนมัธยมสวนพลู** เป็นกลุ่มเยาวชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำกิจกรรมกีฬาด้านยาเสพติด และกิจกรรมต่างที่สร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน โดยที่สมาชิกในชุมชนต่างๆยังไม่มีความร่วมมือเพราะจากเดิมไม่เคยแบ่งอาณาเขตและแบ่งกลุ่มกัน ลักษณะการดำเนินงานจึงมาจากการสั่งการจากภาครัฐมากกว่าที่จะเป็นลักษณะงานอาสาสมัครเพื่อชุมชนที่เกิดจากจิตสำนึกร่วม การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมในลักษณะนี้สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนสามารถปรับตัว ยอมรับการจัดการที่มาจากภาครัฐได้เป็นอย่างดี

ด้านเศรษฐกิจ ก็เช่นเดียวกันได้มีการปรับตัวที่เกิดมาจากการเปลี่ยนในชุมชนย่านตลาดพลู โดยในด้านเศรษฐกิจนั้น ปัจจุบันได้มีการปรับตัวดีขึ้นอีกครั้ง ภายหลังจากผ่านช่วงวิกฤติเศรษฐกิจครั้งที่ผ่านมามากการค้า การลงทุนในพื้นที่ในลักษณะที่เป็นร้านค้าและสถานประกอบการเริ่มมีมากขึ้น การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจที่แสดงให้เห็นถึงโอกาสและทางรอดทางการค้าของชาวชุมชนย่านตลาดพลูยังมีอยู่ในปัจจุบัน

บทที่ 5

บทสรุป

ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นสำคัญโดยยึดแนวคำถามในการวิจัยทั้ง 5 ข้อรวมทั้งการตอบประเด็นต่างๆจากวัตถุประสงค์ จากการศึกษาเอกสารทำให้เห็นภาพการก่อตัวของชุมชน จีน มุสลิม มอญ และไทย ตามบริเวณริมคลองบางกอกใหญ่โดยอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน และส่วนใหญ่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาลงมารวมกับชนกลุ่มเดิมที่เป็นเชื้อชาติเดียวกันที่อยู่ในย่านนี้มาก่อน พบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายในย่านนี้โดยเฉพาะวัดที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนั้นพอสรุปถึงการก่อตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังนี้คือ

กลุ่มชาวมอญ เดิมอพยพมาอยู่บริเวณใกล้กับวัดประดิษฐารามหรือวัดรามัญ ต่อมาขยายขยายมาอยู่บริเวณวัดราชคฤห์ (วัดมอญ) มีอาชีพขายไม้ค้ำพลู วิถีชีวิตของชาวมอญยังอยู่ในความทรงจำของคนรุ่นอายุ 70 – 80 ปี แต่เนื่องจากชาวมอญย่านนี้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้ามาคล้ายกับคนไทยพุทธ ความเป็นคนมอญจึงค่อยๆ ถูกกลืนกลายไปในที่สุด

กลุ่มมุสลิม ส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิมมลายูซึ่งถูกกวาดต้อนมาจากปัตตานีในสมัยรัชกาลที่ 3 นับถือนิกายสุหนี่ ในระยะแรกประกอบอาชีพทำสวนพลู ชาวมุสลิมในย่านนี้ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง รับราชการ ทำงานในองค์กรรัฐวิสาหกิจและเป็นเจ้าของกิจการเล็กๆประเภทอุตสาหกรรมในครัวเรือน เดิมชาวมุสลิมในย่านนี้เป็นเจ้าของที่ดินแปลงใหญ่แต่ต่อมาถูกแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กๆให้กับลูกหลาน ในระยะหลังเมื่อมีคนมุสลิมกลุ่มอื่นเข้ามา ที่ดินถูกเปลี่ยนมือไปเป็นจำนวนมาก และถูกทำให้เป็นแปลงย่อยๆมากขึ้น ชาวมุสลิมย่านนี้ค่อนข้างจะรักษาวิถีชีวิตตามหลักศาสนา

กลุ่มชาวจีน ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยอยู่ใกล้บริเวณวัดอัปสรสวรรค์และย่านคลองบางไส้ไก่ ต่อมาได้เข้ามาอยู่ในย่านตลาดพลูและตามแนวคลองบางหลวง ตลอดจนคลองซอยต่างๆเช่น คลองบางสะแก คลองบางน้ำชน และคลองสำเหร่ ชาวจีนในย่านนี้ส่วนใหญ่จะเป็นจีนแต้จิ๋ว ต่อมามีกลุ่มไหหลำ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยนและแคะ เข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วย ชาวจีนส่วนใหญ่จะทำการค้าทั้งตลาดบกและตลาดน้ำโดยเฉพาะในบริเวณตลาดพลู รวมทั้งเป็นเจ้าของกิจการโรงสี โรงเลื่อย โรงไม้ โรงต่อเรือและอื่นๆ ในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวจีนอพยพจากประเทศจีนเข้ามาทำมาหากินอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และเมื่อเผชิญกับสภาวะเศรษฐกิจถดถอย ธุรกิจหลายอย่างต้องปิดตัวลง ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนทยอยกันอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในย่านนี้และได้ซื้อหาครอบครองที่ดินกันมากขึ้น นอกจากนี้การแต่งงานระหว่างคนไทยและคนจีนทำให้ชาวจีนสามารถถือครองที่ดินมากกว่าชนชาติอื่น

กลุ่มชาวไทย น่าจะเป็นคนกลุ่มแรกๆที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในย่านนี้กระจัดกระจายไปตามริมคลองต่างๆ ทั้งคลองบางหลวง คลองซอยและคลองแยกต่างๆ ในระยะแรกชนชั้นขุนนางที่มีมาก

ในย่านนี้ส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวคลองบางหลวงและคลองซอยใหญ่ๆ ราษฎรไทยจะอยู่ตามคลองซอยและคลองเล็กซึ่งเป็นลำประโดง บางส่วนจะอยู่ปะปนกับชาวจีน ชาวมุสลิม ต่อมาในช่วงหลังจะมีการเข้ามาของชาวเรือซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหลังปี พ.ศ.2500 คนกลุ่มนี้จะค่อยๆ อพยพขึ้นมาอยู่บนบกในละแวกวัดต่างๆ ที่อยู่ริมคลอง โดยเฉพาะวัดราชคฤห์และวัดเวฬุราชิน นอกจากนี้ยังมีคนไทยจากภาคต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นคนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ค่อยๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยการเช่าที่ปลูกบ้าน เช่าบ้านและเช่าห้องแบ่งเช่า มีจำนวนไม่มากนักที่มีกำลังซื้อที่ดินในย่านนี้ และเมื่อสภาพทางกายภาพของย่านนี้ค่อยๆ เปลี่ยนไป โดยเฉพาะการตัดถนนสายต่างๆ เพิ่มขึ้นคนในก็ค่อยๆ ทอยอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานย่านอื่น ในขณะเดียวกันคนนอกก็ค่อยๆ เข้ามาแทนที่

การก่อตัวของชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ศึกษาจะเป็นลักษณะอพยพมากันเป็นกลุ่ม ก่อนมุสลิมจะสามารถดำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากวิถีชีวิตและการทำพิธีทางศาสนาแยกออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น สำหรับกลุ่มคนไทย คนมอญ และ คนจีน จะมีวิถีชีวิตที่ปฏิสัมพันธ์กันโดยตลอด ตั้งแต่การรับราชการ คนมอญจะเข้ามาเป็นไพร่หลวง และการที่คนจีนมาเป็นเจ้าภาษีนายอากรทำให้วิถีชีวิตของคนเหล่านี้ต้องข้องเกี่ยวกัน รวมทั้งการใช้วัดทางพระพุทธศาสนาร่วมกัน ถึงแม้ชาวจีนจะมีศาลเจ้าประกอบพิธีกรรม แต่ก็ยังใช้วัดในการทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ อยู่เสมอ รวมทั้งเด็กจีนที่มีแม่เป็นคนไทยจะมีการบวชเรียนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นกลุ่มคนจีนจะดำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะชาวจีนที่ไม่ได้รับราชการจะคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองดีกว่า ชาวจีนที่เป็นขุนนางซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการรับราชการ

แต่อย่างไรก็ตามคนจีนในย่านนี้จะพยายามสร้างอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ตนเองมากกว่ากลุ่มอื่น เช่น การดำเนินวิถีชีวิต ที่อยู่อาศัย การศึกษาในโรงเรียนจีน แม้กระทั่งวัดพุทธศาสนาย่านนี้เต็มไปด้วยศิลาปะจีนและมีศาลเจ้าอยู่ในวัดหลายวัด สำหรับคนมอญในระยะแรก ๆ ยังดำรงอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ต่อมามีค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนกลืนกลายเป็นคนไทย อาจจะเพราะระยะแรก ๆ คนมอญถูกเกณฑ์ไปเป็นไพร่สมและไพร่หลวง แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์คงให้เป็นไพร่หลวงอย่างเดียว และคนมอญก็เข้ามารับราชการเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการที่คนมอญได้สมรสกับคนไทย คนจีนและมุสลิม (พบจากการสัมภาษณ์ มีมุสลิมหลายท่านมีบรรพบุรุษเป็นคนมอญ) จึงทำให้คนมอญในย่านนี้ไม่สามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้เหมือนคนมอญในย่านอื่น ๆ ชุมชนมอญในย่านนี้ปัจจุบันจึงแทบมองไม่เห็น

คนไทยมักตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้วัดและรักษาวัฒนธรรมของตนเองอยู่ได้ภายใต้ระบบไพร่ โดยมีขุนนางซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยอาศัยอยู่ย่านนี้เป็นผู้ดำรงรักษาวัฒนธรรมภายใต้การสนับสนุนของพระมหากษัตริย์โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ในสมัยหลังวัดยังเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมอยู่

แต่ได้ลดบทบาทลง ศาลเจ้ากลับเพิ่มบทบาทมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันเมื่อมีงานประเพณีทางวัดและศาลเจ้าพยายามที่จะแข่งขันกันในการประชาสัมพันธ์งาน แต่ขณะเดียวกันก็มีการประสานประโยชน์กัน เช่น ใช้การแสดงของคนจีนเข้ามาช่วยเรียกสร้างความสนใจโดยเฉพาะการเชิดสิงโต หรือการใช้กำแพงวัดปิดป้ายโฆษณางานฉลองศาลเจ้า

ความสัมพันธ์ของกลุ่มสังคมระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆด้านศาสนา ในย่านนี้ค่อนข้างมีความชัดเจน ยกเว้นกลุ่มมุสลิมซึ่งแปลกแยกออกไป สำหรับพุทธศาสนาทุกชาติทุกชนชั้นมีสิทธิเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นชาวจีน มอญ ลาวและไทย สามารถมีสิทธิเข้าบวชในศาสนาพุทธเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ชนชั้นทาสถ้าเจ้านายยินยอมก็บวชเรียนได้ และถ้าบวชเรียนนานปีมีพรรษาแก่กว่าพระชนชั้นขุนนางที่บวชใหม่ พระที่มาจากชนชั้นขุนนางต้องถวายเชื้อฟุ้งผู้ที่บวชมาก่อน เจ้าอาวาส วัดในย่านนี้และในบริเวณใกล้เคียงส่วนใหญ่มาจากชนชั้นไพร่ เจ้าอาวาสบางรูปเช่น หลวงปู่เอี่ยม เจ้าอาวาสวัดหนัง ซึ่งมาจากครอบครัวชาวสวนสามัญชนแต่เป็นที่นับถือของรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จมาสนทนารธรรมเป็นการส่วนพระองค์อยู่เสมอ

ในการประกอบพิธีทางศาสนาโดยเฉพาะพิธีศพ วัดในย่านนี้ให้บริการทุกชนชั้นทุกชนชาติ ยกเว้นผู้ที่ต้องโทษประหารจะไปเผาที่วัดสระเกศ เมื่อก่อนวัดในย่านนี้จะไม่มีการรับศพในปัจจุบัน ดังนั้นถ้าเป็นชนชั้นขุนนางจะใช้เมรุลอยตกแต่งอย่างสวยงามด้วยงานฝีมือโดยเฉพาะการแกะสลักหยวก สำหรับชาวจีนในย่านนี้ยังนิยมนำศพไปฝังตามสุสานตามธรรมเนียมจีน และมีที่ทำตามธรรมเนียมไทยโดยการเผาศพ บางครอบครัวรวมพิธีกรรมสองวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน คือเผาก่อนแล้วนำอัฐิไปไว้ที่ฮวงซุ้ย นอกจากนี้คนจีนยังนิยมทำพิธีกรรมสองวัฒนธรรมในกรณีอื่นอีก เช่นการทำบุญในวันพระจะทำทั้งวันพระไทยและวันพระจีน ชาวจีนจะไปทำบุญที่ศาลเจ้ากัน นอกจากนี้ชาวจีนจะนิยมทำพิธีงัดเด็กภายในวัด ปัจจุบันวัดในย่านนี้โดยเฉพาะวัดจันทารามคนจีนนิยมทำพิธีงัดเด็กกันมาก สำหรับชาวมอญจะมีรามมอญหรือปีพาทย์มอญได้โดยไม่มีปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ จะเห็นได้จากการใช้ตลาดร่วมกันทั้งบริเวณตลาดพลูและตลาดวัดกลาง (วัดจันทาราม) คนไทยจะเป็นทั้งคนขายและคนซื้อ เช่นเดียวกับคนจีนจะเป็นทั้งคนซื้อและคนขาย โดยเฉพาะคนจีนนิยมขายของสดประเภทเนื้อสัตว์ เช่น หมู ไก่ ปลา เนื่องจากคนไทยรังเกียจและบางคนอาจกลัวบาป สำหรับคนมุสลิมจะขายเครื่องเทศ ผัก ผลไม้ และอาหารสดประเภทไก่ ปลา และเนื้อ การซื้อขายไม่ได้ทำกิจกรรมเฉพาะที่ตลาด คลองและเรือนแพตามริมคลองจะเป็นสถานที่ซื้อขายด้วยเช่นกัน ทั้งตลาดและลำคลองมิได้เป็นเพียงสถานที่ในการซื้อขายที่มีความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะเป็นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทั้งข่าวในราชสำนัก ข่าวสารของบุคคลและข่าวสารจากต่าง เมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเศรษฐกิจและสังคมในสมัยก่อน คือการเป็นเจ้าภาชีนายอาหารของกลุ่มชาวจีน ซึ่งต่อมาเปลี่ยนสถานะทางสังคมเป็นขุนนางและได้สร้างความสัมพันธ์ในการจัด

เก็บภาษีอากรกับทุกชาติพันธุ์ กลุ่มขุนนางไทยจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มไพร่ที่เป็นคนไทย มอญ และมุสลิม กลุ่มคนจีน ซึ่งเป็นแรงงานอิสระจะได้รับการว่าจ้างไปทำงานต่างๆที่ใช้ฝีมือซึ่งไพร่ทาสทำไม่ได้ เช่น การสร้างโบสถ์ วิหาร ฯลฯ ในย่านนี้มีการสร้างวัดกันมากดังนั้นความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆย่อมเกิดขึ้นตั้งแต่มีการสร้างและบูรณะวัดเป็นต้นมา

นอกจากนี้เมื่อมีระบบพาณิชย์นิยมเกิดขึ้น **ตลาดพลู** ค่อยๆก่อตัวขึ้นและชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4 การเข้ามาของกลุ่มคนจีนที่เข้ามาทำงานในโรงสี โรงเลื่อย โรงคานเรือ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนด้วยกัน นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆยังมาสร้างความสัมพันธ์ในฐานะผู้ซื้อและผู้ขายทั้งในตลาดพลูและตามโรงงานต่างๆดังกล่าว การกระจายตัวของระบบพาณิชย์นิยมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะย่าน ตลาดพลูเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้าไปตามแนวคลองบางหลวงและคลองด่าน ตลาดหน้าแพบริเวณหน้าวัดราชโอรสและตลาดน้ำวัดไทรได้เกิดขึ้นในเวลาต่อมา คนที่อยู่ในคลองด่านย่านบางบอน บางขุนเทียน หรือไกลไปถึงสมุทรสาคร จะเดินทางเข้ามาขายสินค้าจากท้องถิ่นของตนหรือเอาข้าวสารมาขายให้กับโรงสีหรือมาขายของที่ตลาดน้ำวัดไทรแต่พายเรือไปซื้อสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคที่ตลาดพลู

การที่ตลาดพลูมีความสำคัญในความเป็นย่านตลาด ดังนั้นตลาดพลูจึงเป็นสถานที่ (Place) ที่คนมาสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ต่อมาเมื่อมี โรงบ่อน โรงยาฝิ่น และโรงหนัง ตลาดพลูกลายเป็นศูนย์กลางการบันเทิง เมื่อมีเส้นทางรถไฟ รถราง เรือเมล์ ตลาดพลูได้เพิ่มฐานะในการเป็นศูนย์กลางทางคมนาคมอีกประการหนึ่ง ความเป็นศูนย์กลางหลายด้านของตลาดพลูไม่ใช่ เฉพาะคนตลาดพลูเท่านั้นที่มาใช้บริการ คนนอกตั้งแต่มหาชัย เพชรบุรี ราชบุรีมาใช้บริการที่ตลาดพลูเป็นครั้งคราว นอกจากนี้ในงานประเพณีต่างๆ เช่น งานชักพระวัดนางชี เป็นงานที่มีคนนอกเข้าร่วมงานมากงานหนึ่ง

ในระบอบสงครามโลกครั้งที่ 2 ย่านนี้ได้กลายเป็นที่หลบภัยพักพิงของผู้คนที่ต้องการพักอาศัยชั่วคราว ต่อมาหลังปี พ.ศ. 2500 ได้มีการทยอยกันเข้ามาของคนต่างถิ่นที่มาเช่าบ้านและเช่าที่ปลูกบ้าน และหลังปี พ. ศ.2525 การตัดถนนรัชดาภิเษกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในย่านนี้ คนในพื้นที่ศึกษาได้พากันย้ายออกนอกพื้นที่ คนต่างถิ่นหลายชาติพันธุ์ได้พากันอพยพเข้ามาปักหลักปักฐานแทนที่ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าย่านตลาดพลูเป็นเสมือนร่มเงาที่มีความร่มเย็นอุดมสมบูรณ์ ซึ่งคนต่างถิ่นจะไม่เพียงแค่มายื่นแต่จะมากปักหลักปักฐานโดยการสมรส หรือโยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยเป็นการถาวร น้ำใจไมตรีของผู้คนทุกชาติพันธุ์ในย่านนี้เป็นเสมือนน้ำเย็นที่คอยหล่อประโลมให้ผู้คนต่างถิ่นที่เหนื่อยล้าได้ชุ่มชื่น ประกอบกับวิถีทางการค้าที่เปิดกว้างให้ทุกชาติพันธุ์ได้แสดงบทบาทพ่อค้าแม่ค้าตามที่ตนถนัด โดยคนท้องถิ่นไม่ได้รู้สึกว่าเป็นการแย่งช่วงชิงพื้นที่ในการขายและช่วงชิงลูกค้า ในตลาดวัดกลางและตลาดอื่นๆในย่านนี้จะพบคนต่าง

ถิ่นเข้ามาขายสินค้าที่เหมือนคนในท้องถิ่น ทั้งนี้อาจมาจากความคุ้นเคยในการแบ่งปันพื้นที่ค้าขายให้คนต่างถิ่นที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์สำคัญ ที่เกิดขึ้นในย่านนี้ระยะแรกคือการสถาปนากรุงเทพมหานคร มีผลทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานในย่านพื้นที่ศึกษาและจำนวนประชากรซึ่งมีอยู่บางเบา ก็เพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นการกวาดต้อนประชากรในดินแดนใกล้เคียง ซึ่งมีอยู่เสมอ ชาวมุสลิมถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ศึกษาซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอยู่มาก่อนแล้ว การตั้งถิ่นฐานในย่านนี้จะมีอย่างต่อเนื่อง คนกลุ่มใหม่ที่มีเชื้อชาติเดียวกับคนกลุ่มเดิมมักจะอยู่ด้วยกัน

เหตุการณ์สำคัญที่น่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมาในย่านนี้ คือ การสร้างวัดและบูรณะวัดซึ่งมีจำนวนมากในคลองบางหลวงและคลองด้านในสมัยรัชกาลที่ 3 การมีวัดเป็นจำนวนมากในย่านนี้ สะท้อนให้เห็นภาพการขยายตัวของชุมชน ซึ่งในระยะแรกจะเป็นเส้นทางเดินทัพตามเส้นทางคลองบางหลวงออกคลองด้านไปทางคลองมหาชัย หลังจากสงครามกับพม่าสิ้นสุดลงชุมชนต่างๆได้ขยายตัวมากขึ้นและมีบางชุมชนได้ก่อตัวขึ้น

การขยายตัวของระบบพาณิชย์นิยม นำมาซึ่งการขุดคลองภาษีเจริญและคลองทวีวัฒนาทำให้มีการเปิดพื้นที่ขยายการเพาะปลูกโดยเฉพาะการปลูกข้าวและอ้อย ชนชั้นเจ้านาย ขุนนางและชาวจีนพากันไปจับจองพื้นที่สองฝั่งคลองกันมาก โรงสี โรงเลื่อย โรงหีบอ้อย และโรงคานเรือ ค่อยๆก่อตั้งขึ้นทั้งสองฝั่งคลองโดยเฉพาะคลองบางหลวงส่งผลให้แรงงานกรรมกรจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในย่านตลาดพลูมากขึ้น ซึ่งรวมกับคนจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้วทำให้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ นอกจากนี้การเพาะปลูกได้ขยายพื้นที่มากขึ้นอีกด้วย และจากการขยายเส้นทางคมนาคมทางน้ำโดยการมีเรือกลไฟเดินทางไปยังภาคเหนือ ทำให้มีการส่งพลูไปขายยังหัวเมืองเป็นการขยายตลาดค้าพลูให้กว้างขวางมากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ในการปลูกพลูขยายตามไปด้วย ราษฎรพากันปลูกพลูทุกชุมชน พลูจะปลูกกันมากตั้งแต่ย่านบางไส้ไก่ คลองสำเหร่ คลองบางน้ำชน คลองบางสะแก จนไปถึงคลองด้านบริเวณวัดนางชี ฝั่งคลองบางหลวงด้านตรงข้ามกับตลาดพลูก็ปลูกพลูด้วยเช่นกันแต่มีผลไม้อื่นและหมากปลูกปะปน หมากต้องทำให้แห้งและพลูจะต้องทำให้เป็นพลูนาบ เพื่อส่งไปขายยังจังหวัดต่างๆทั้งภาคเหนือและภาคอีสาน และเมื่อมีทางรถไฟในสมัยรัชกาลที่ 5 หมากและพลูจะถูกส่งไปตามเส้นทางรถไฟ นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังส่งหมากไปขายยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งหมากและพลูได้ส่งไปขายต่างประเทศเป็นจำนวนมากเช่นกัน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการผลิตพลูในช่วงนี้เพื่อการค้าอย่างแท้จริงและซื้อตลาดพลูจะปรากฏเด่นชัดขึ้น ผลกระทบของระบบพาณิชย์นิยมมีต่อกระบวนการผลิตพลูในช่วงนี้มีมาก ตั้งแต่การปลูกในแต่ละร่องสวนจะได้พลูมากมายหลายร้อยค้ำ ซึ่งต่างจากการปลูกพลูสมัยก่อนที่

ให้เกาะต้นทองหลางในช่วงนี้มองว่า “ ไม่พอขาย “ ไม่ค้ำพลูซึ่งทำจากไม้โกงกางจะมีพ่อค้านำมาขายจากสมุทรสาคร และในการเก็บใบพลูจะใช้วิธีจ้างเก็บเช่นเดียวกับการเรียงพลูจะใช้แรงงานจ้างเป็นส่วนใหญ่เพื่อให้ทันกับเวลาและปรารถนาค่าขายงาม ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ใช้เฉพาะแรงงานในครอบครัวเท่านั้น สำหรับการขายในช่วงนี้จะเป็นการขายส่งโดยเจ้าของสวนนำไปขายที่ตลาดวัดกลาง ไม่นิยมขายปลีกนอกจากเป็นลูกค้า

ความเจริญทางการค้าย่านตลาดพลูเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเมื่อมีเส้นทางรถไฟสายคลองสาน-มหาชัยในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้การขนส่งสะดวกรวดเร็วขึ้น ยิ่งทำให้การค้าขายในตลาดพลูทวีความคึกคักมากขึ้น ประกอบกับได้มีการอพยพเข้ามาของชาวจีนจากประเทศจีนอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ ในช่วงกลางรัชกาลที่ 5 จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวจีนเหล่านี้ได้ทยอยอพยพเข้ามาในพื้นที่ศึกษาและเข้ามาประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งเกษตรกรรม ค้าขาย รับจ้างเป็นเจ้าของกิจการ มีชาวจีนเป็นจำนวนมากได้สมรสกับสตรีไทย ทำให้มีสิทธิในที่ดินดังปรากฏหลักฐาน คือการเป็นเจ้าของตึกแถวและห้องแถวไม่เป็นจำนวนมากในย่านตลาดพลู ทำให้เกิดร้านค้าย่อยมากมายตลอดจนโรงยาผีปอบ โรงทำเต้าเจี้ยว ร้านขายยาและยังมีอาหารสำเร็จรูปต่างๆ เช่น หมี่กรอบ ขนมจันอับ ขนมไทยต่างๆ เครื่องอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะเครื่องเซ่นไหว้

จากความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าทำให้เกิดกลุ่มผู้ดูแลผลประโยชน์ขึ้น คือ “กลุ่มอั้งยี่” มีการวิวาทของกลุ่มอั้งยี่สองกลุ่มคือ ก๊กยี่เฮง และก๊กยี่ฮก ในปี พ.ศ. 2438 สืบเนื่องมาจากการค้าพลูในย่านตลาดวัดกลางแต่ในเอกสารใช้ “ ตลาดบางยี่เรือและตลาดพลู “ หลังจากเหตุการณ์วิวาทของอั้งยี่สองก๊กสงบลง การควบคุมดูแลคนจีนในย่านนี้จะเข้มงวดขึ้น ไม่พบหลักฐานการวิวาทของอั้งยี่ในย่านนี้อีก ซึ่งอาจมองได้ว่าคนจีนในย่านนี้จะต้องระมัดระวังในการรวมตัวและแสดงออกในทางร้าย โจรผู้ร้ายในสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 จะมีชุกชุมมากแต่เมื่อมีไฟฟ้าในสมัยรัชกาลที่ 6 ทำให้โจรผู้ร้ายลดลงไปด้วย

การมีไฟฟ้าใช้ในสมัยนี้เป็นลักษณะของการอำนวยความสะดวกให้ส่วนใสมากกว่าการมีไฟฟ้าใช้ตามบ้านเรือน ยังไม่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั่วไป ไม่เหมือนกับการใช้รถยนต์เรือกลไฟในคลองบางหลวงและข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะรถไฟมีผลต่อคนทั่วไป ผู้คนในย่านนี้สามารถติดต่อค้าขายและเข้ามาทำงานยังฝั่งพระนครได้สะดวกขึ้น จากการสัมภาษณ์และจากเอกสารจะเห็นภาพการเดินทางติดต่อระหว่างพื้นที่ตลาดพลู คลองด่านกับฝั่งพระนครได้ชัดเจนมาก

ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๔๖๐ และในช่วงปี ๒๔๗๐

จนสงครามโลกครั้งที่ ๒ บั่หามาจากการค้าข้าว ทำให้โรงสีย่านนี้ต้องปิดลงแต่ไม่หมดทุกโรงงาน รวมทั้งโรงคานเรือก็มีปัญหาเช่นกัน ดังนั้นกุลีจีนซึ่งงานในโรงสีและโรงคานเรือ ส่วนหนึ่งตกงานน่าจะมีผลกระทบต่อการซื้อขายสินค้าย่านตลาดพลู แต่อาจไม่มาก

นักเพราะชาวนาชาวสวนซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ไม่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ ในช่วงนี้เท่าไรนัก การซื้อค้าย่านตลาดพลูไม่น่าจะซบเซาลงมากนัก

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ และในปีเดียว กันได้ เกิดอุทกภัยอย่างหนักติดกัน ๒ ปีซ้อน ทำให้เกิดผลเสียหายแก่สวนผลไม้และตลาดพลูในย่านนี้ การทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรทำให้เกิดการอพยพของกลุ่มคนที่หนีภัยสงคราม โดยเฉพาะคนจีนย่านลำเพ็ง เยวราชสี่พระยา บ้านหม้อ ได้อพยพเข้ามาอยู่ตามบ้านสวนในย่านตลาดพลูและบริเวณฝั่งตรงข้าม ย่านวัดนางชี การอพยพเข้ามาเป็นลักษณะขออาศัยอยู่กับญาติหรือคนคุ้นเคย และของเช่าอยู่ ทำให้ชาวสวนซึ่งเกิดปัญหาสวนล้ม เริ่มมองเห็นช่องทางในการให้เช่าที่ปลูกบ้านและทำบ้านเช่า เดินชาวสวนจะให้เช่า (ถือสวน) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนจีนมาเช่าปลูกพลู คนไทยในย่านนี้สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นที่มาอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒

อาจจะมีความเห็นว่าหนีภัยสงครามมา พื้นที่ย่านมัสยิดสวนพลูจะไม่ค่อยมีกลุ่มอื่นเข้ามาอยู่ นอกจากกลุ่มที่หนีสงครามมา

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เปลี่ยนวิถีชีวิตของคนย่านพื้นที่ศึกษา คือหลังจากน้ำท่วมใหญ่ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ในเดือนเมษายน ๒๔๘๕ รัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศให้ราษฎรเลิกบริโภคหมากโดยเด็ดขาด เพราะบ้วนน้ำหมากเลอะเทอะไปทั่ว เป็นที่อับอายขายหน้าแก่ชาวต่างประเทศ พระราชบัญญัติฉบับนี้สร้างความเจ็บปวดให้กับผู้ที่ติดหมากติดพลูเป็นอย่างมาก รวมทั้งชาวสวนหมาก -- สวนพลู รัฐบาลได้ออกข่าวว่าถ้าสวนยังปลูกหมากปลูกพลูอยู่จะส่งเจ้าหน้าที่มาตัดทิ้ง ทำให้ชาวสวนเกรงกลัวกฎหมายและพากันตัดต้นหมากต้นพลูทิ้งไป ยกเว้นส่วนที่อยู่ลึกๆ แต่ก็ไม่กล้าเอาออกมาขายที่ตลาด ประกอบกันเดือนตุลาคม - เดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๕ ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่อีกครั้ง ทำให้สวนหมาก - สวนพลู ล่มสลายลงอย่างสิ้นเชิง

จากนโยบายของจอมพลป. พิบูลสงครามประกาศสงวนอาชีพสำหรับคนไทย ๒๗ ประเภท และออกพระราชบัญญัติการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินของคนต่างด้าว ทำให้คนจีนและมุสลิมเปลี่ยนชื่อเป็นคนไทยเกือบหมด นอกจากนี้มีการกวาดขันโรงเรียนคนจีนตามพระราชบัญญัติ โรงเรียนราษฎรให้โรงเรียนจีนต้องมีครูที่พูดอ่านเขียนภาษาไทยได้ ทำให้โรงเรียนจีนต้องปิดตัวลงเองไปหลายโรง ปัจจุบันเหลือเพียงโรงเรียนเดียว คือ โรงเรียนกงลี้จัน ซึ่งสามารถปรับตัวให้เข้ากับนโยบายปฏิรูปการศึกษายุคใหม่ได้ ในช่วง

หลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐ การสร้างสะพานแนวจำเนียรทำให้เกิดการเชื่อมต่อการคมนาคม ด้านในของฝั่งธนบุรีและย่านพื้นที่ศึกษากับฝั่งพระนครมากขึ้น การเวนคืนและการตัดถนนรัชดา - ท้าวพระ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๓๐ ทำให้มีผลกระทบอย่างกว้างขวางทั้งด้านกายภาพสังคมและเศรษฐกิจโดยเฉพาะทำให้โครงสร้างของตลาดพลูเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ตลาดพลูหายไปเกือบหมด จากเดิมที่เป็นตลาดขายส่งเปลี่ยนสภาพไปเป็นชุมชนที่อยู่อาศัย ตลาดพลูที่เคยคึกคักในอดีตกลับเงียบเหงา จะมีการค่าเฉพาะตลาดเช้าเท่านั้น เมื่อวิกฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๒ ผู้คนที่เคยมาเช่าบ้านอยู่ในย่านนี้ เพื่อเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมต่างพากันอพยพกลับภูมิลำเนาเดิม ยิ่งทำให้ตลาดพลูซบเซาลงไม่เหมือนอดีตซึ่งเคยรุ่งเรือง

ปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน ที่ดินในย่านนี้มีกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและอัตลักษณ์ ของผู้คนในย่านนี้เป็นอย่างยิ่ง เดิมที่ดินแปลงใหญ่อยู่ในมือของขุนนาง คหบดีทั้งคนไทย มุสลิมและคนจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นสวนพลูและสวนผลไม้ ครั้งแรกเมื่อมีการบังคับซื้อที่ดินโดยบริษัทรถไฟท่าจีน ในปี พ.ศ. 2447 ราษฎรหลายคนพยายามต่อต้านแต่ไม่เป็นผล ต่อมาเมื่อย่านนี้เผชิญกับอุทกภัยในปี ๒๔๖๐ สวนเสียหายไปหลายสวน และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในปี 2475 ประกอบกับมีการตัดถนนเทอดไทและการเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างท่าเรือขนถ่ายสินค้าบริเวณที่ดินของราษฎรติดกับวัดเวฬุราชิน แต่ไม่มีการสร้างในช่วงเวลานั้น ต่อมาจึงใช้บริเวณนั้นสร้างสะพานแนวจำเนียรแทน ที่ดินและผู้คนในย่านนี้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ต่างๆที่กล่าวมาแล้วมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ว่าอยู่ในบริเวณใด

หลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 และน้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ. 2484 -

2485 ปัญหาที่ดินในย่านนี้ค่อยๆก่อตัวขึ้นเริ่มจากที่ดินแปลงใหญ่

ถูกลดขนาดลงเนื่องจากถูกเวนคืน และการแบ่งที่ให้เช่าปลูกบ้าน การขยายตัวทางการค้าในพื้นที่ตลาดพลูตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2450-2500 ทำให้เกิดห้องแถวและตึกแถวจำนวนมากในย่านตลาดพลูและถนน เทอดไททั้ง 2 ฝั่ง เจ้าของที่ดินหลายรายขายที่ดินและอพยพไปอยู่ที่อื่น

หลังปีพ.ศ. 2500 สภาพทางกายภาพของย่านตลาดพลูจะเปลี่ยนแปลงไปมาก สภาพสวนค่อยๆหายไปตึกแถวเข้ามาแทนที่ห้องแถวไม้ค่อยๆกลายเป็นตึกแถว หลังปีพ.ศ. 2530 อาคารต่างๆ อพาร์ทเมนต์ซึ่งสร้างในแนวสูงเกิดขึ้นมากมาย พร้อมทั้งห้องเช่า บ้านเช่าที่มีทั้งราคาถูกและราคาปานกลาง ความเงียบสงบและอากาศที่ค่อนข้างบริสุทธิ์ เนื่องจากยังมีสวนที่รกร้างยังมีหลงเหลืออยู่ประกอบกับพื้นที่วัดที่มีจำนวนมากในย่านนี้ซึ่งเป็นที่รองอากาศได้เป็นอย่างดี ดึงดูดให้คนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าคนย่านตลาดพลูทุกชาติพันธุ์ ทุกชนชั้นสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต การใช้พื้นที่และอาชีพได้อย่างยอดเยี่ยมจนกลุ่มใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอาจต้องถอยไป โดยการย้ายไปอยู่ที่อื่น ทิ้งให้ผู้ปรับปรุงตัวได้ยืนหยัดอยู่ต่อไป

สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ย่านตลาดพลูสามารถขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ

ประเด็นแรกคือ ระบบพาณิชย์นิยมซึ่งเกิดขึ้นหลังสัญญาเบาว์ริง

ดังได้กล่าวมาแล้ว ทำให้มีการส่งออกมากแห่งไปขายต่างประเทศ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตลาดพลูมีความคึกคักขึ้น ประกอบกับการมีเรือกลไฟและรถไฟในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ทำให้หมากแห้ง พลุนาบ สามารถนำไปขายยังหัวเมืองได้สะดวกยิ่งขึ้น ตลาดพลูจึงเป็นตลาดขายส่งหมากพลู ขณะเดียวกันรถไฟสายมหาชัย – คลองสาน ได้นำของทะเลจากมหาชัยมาลงขายที่ตลาดพลูด้วย

ประเด็นที่สอง คือ

การอพยพเข้ามาของคนจีนหลังรัชกาลที่ 3 ย่านตลาดพลูมีคนจีนทยอยอพยพเข้ามาเรื่อยๆ โดยเฉพาะหลังสัญญาเบาว์ริงยิ่งทวีจำนวนขึ้น ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาถือสวนและสวนใหญ่จะปลูกพลู ในระยะนี้ได้มีการตั้งโรงสี โรงเลื่อย โรงคานเรือ จำเป็นต้องใช้กุลีซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีน ตลาดพลูนอกจากจะมีพ่อค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีนแล้ว ยังมีโรงยาฝิ่นและบ่อน ซึ่งผู้ให้บริการจะเป็นคนจีนเช่นกัน

ประเด็นที่สาม คือ การขาดคลองภาษีเจริญ และคลองทวีวัฒนา ทำให้พื้นที่ในการปลูกข้าวมีมากขึ้น ชาวนาในคลองทั้งสองและในคลองอื่นๆใกล้เคียงจะนำข้าวมาสีที่โรงสีย่านคลองบางหลวง เมื่อสีข้าวและขายข้าวได้แล้วชาวนาเหล่านี้จะมาซื้อของต่างๆที่ตลาดพลู ยิ่งกิจการค้าข้าวคึกคักมากเท่าใด การค้าย่านตลาดพลูจะคึกคักตามมาเช่นกัน

ประเด็นที่สี่ คือ ขุนนาง คหบดีชาวสวนและชาวจีนเจ้าของ โรงงาน ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนอื่นมีบทบาทเป็นทั้งผู้ซื้อและ ผู้ขายที่ตลาดพลู ขุนนางย่านนี้ไม่ได้เป็นเพียงผู้ซื้อเหมือนขุนนางย่านอื่น เนื่องจากบ้านขุนนางแทบทุกบ้านมีสวนอยู่หลังบ้านหรือบริเวณใกล้เคียง ภรรยาขุนนางหรือบ่าวไพร่จะนำของสวนมาขายที่ตลาดพลู ขณะเดียวกันกลุ่มขุนนางก็เป็นผู้ซื้อที่มีกำลังซื้อสูงกว่าคนกลุ่มอื่นยกเว้นกลุ่มคหบดีจีน

ประเด็นที่ห้า คือ คลองซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะที่สำคัญและเป็นปัจจัยที่ทำให้ตลาดพลูกลายเป็นศูนย์กลางการค้าในย่านนี้ นอกจากการตัดคลองใหม่ดังได้กล่าวมาแล้ว การบำรุงรักษา เช่น การขุด ลอกคลองจะมีอยู่ตลอด เช่น สมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 มีการขุดลอกคลองบางหลวง คลองบางขุนเทียนหลายครั้ง และรัชการที่ 4 ได้ออกกฎหมายห้ามเรือจอดซ้อนกันในคลองบางหลวง รวมทั้งมีการร้องเรียนผ่านหนังสือพิมพ์ (บางกอกเอ็กซ์คอร์ดอร์) ว่ามีขุนนางบางคนเอากิ่งไม้ ขยะมาทิ้งทับถมริมคลอง เพื่อเป็นการกั้นมิให้ตลิ่งพังลง ทำให้กีดขวางและรกรุงรังไม่สะดวกแก่การเดินเรือในคลองบางหลวง เป็นการชี้ให้เห็นถึงการรักษาสีทธิในทางกฎหมาย

ประเด็นที่หก คือ ความเจริญในการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งเริ่มใช้ตั้งแต่ใช้เรือกลไฟ เรือข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา และต่อมาได้ขยายเข้าไปในคลองบางหลวงและเลยไปถึงคลองด่าน ทำให้มีการใช้ตลาดพลูเป็นศูนย์กลางคมนาคมทางน้ำ ซึ่งประสานกับการ ไซสถาณีนรทไฟที่ตลาดพลูเดินทางไปยังมหาชัยด้วย ตลาดพลูจะเป็นจุดเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำไปรถไฟ ดังนั้น การซื้อขายที่ตลาดพลูมิใช่เฉพาะแม่ค้าหรือ แม่บ้านซึ่งตั้งใจมาซื้อของ แต่อาจรวมไปถึงผู้สัญจรไปมาประจำต้องการแวะซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่ตลาดพลู

ปัจจัยความเสื่อมของตลาดพลูเกิดขึ้นดังนี้

ประเด็นแรก จุดเริ่มต้นที่ทำให้ตลาดพลูค่อย ๆ ถึงจุดเสื่อม คือ วิกฤตเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2460 และวิกฤตอีกระยะในปี 2470 นำมาซึ่งการหยุดกิจการโรงสี และอาจลุกลามไปถึงโรงคาน เรือนด้วยการปิดกิจการมีผลทำให้กุลีจีนจำนวนมากตกงาน คนกลุ่มนี้คือลูกค้ากลุ่มหนึ่งของตลาดพลู ทำให้กำลังซื้อหายไป ชาวนาและชาวสวนที่ประสบปัญหาน้ำท่วม เรือสวนไร่นา ทำให้กำลังซื้อจากกลุ่มนี้และสินค้าที่มาจากสวนพลอยหายไปด้วยเช่นกัน ในระยะนี้ตลาดพลูคงค่อย ๆ ชบเซาลง เมื่อปัญหาอุทกภัยผ่านไปพืชผลสามารถให้ผลผลิตได้ การค้าขายในย่านตลาดพลูน่าจะดีขึ้น แต่ก็มาเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ ปี2470 อีกครั้ง รวมทั้งการปลดข้าราชการออกครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2469 เนื่องจากรัฐบาลเผชิญสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจากปัญหาดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การค้าย่านตลาดพลูชบเซาลง

ประเด็นที่สอง นโยบายนิยมไทยของจอมพลป.พิบูลสงคราม มีผลต่อการค้าย่านตลาดพลูด้วย เช่นกัน เช่น พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อบริโภค ทำให้ชาวจีนที่เลี้ยงหมูและ

ขายหมูหยุดชะงักการดำเนินการ และรัฐบาลได้เข้ามาดำเนินการโรงฆ่าสัตว์และให้คนไทยเข้าไปขายหมูแทน ซึ่งน่าจะทำให้การขายเนื้อหมูในตลาดพลุดลดลงจากเดิม ยานี้มีคนจีนเลี้ยงหมูกันมากจนเป็นตลาดขายส่งเนื้อหมูนอกจากนี้การกีดกันชาวต่างชาติค้าขายหาบเร่ ทำให้การค้าขายส่งสินค้าหลายอย่างในตลาดพลุซบเซาลงไปด้วยเช่นกัน

ประเด็นที่สาม จากการเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2484 ติดต่อกันถึงสองปีทำให้พืชผักผลไม้รวมทั้ง พืช เกือบจะทั้งย่านคลองบางหลวงและคลองด้านลุ่มตายขาดหายไปจากตลาด ผลไม้ยืนต้นต้องใช้เวลาในการปลูกหลายปี แต่พืชสามารถปลูกทดแทนได้ในเวลาไม่กี่เดือน หมากและมะพร้าว ถ้าน้ำไม่ท่วมนานมาก (ระยะนี้น้ำท่วมยาวนานมากกว่า 1 เดือน) หมากพร้าวจะไม่ตาย ดังนั้นตลาดพลุหลังจากน้ำท่วมทั้ง 2 ครั้งจะซบเซาลงเพราะไม่มีสินค้าจากสวนมาขายจำนวนมากเหมือนเดิม

ประเด็นที่สี่ นโยบายรัฐบาล ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีผลอย่างยิ่งที่ทำให้หมากพลูหมดไปจากตลาดพลุ สืบเนื่องจากวันที่ 28 เมษายน 2485 ได้มีพระราชบัญญัติ บำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศให้ราษฎรเลิกบริโภคหมากพลูโดยเด็ดขาด และมีการออกข่าวว่าเจ้าหน้าที่จะมาตัดต้นหมากพลูทิ้ง ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า สวนที่อยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอจะถูกตัดต้นหมากพลู ทำให้สวนหมากพลูในที่อยู่ใกล้อำนาจรัฐค่อยๆ สูญหายไป ยกเว้นสวนที่อยู่ลึก ๆ จะแอบปลูกและแอบกิน นอกจากนี้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังออกคำสั่งในเดือนมกราคม 2486 ห้ามจอดเรือในคลองตามชุมชนในเขตเทศบาลทั่วราชอาณาจักร โดยเฉพาะเขตกรุงเทพฯ ห้ามเป็นพิเศษ เพราะถ้ามีเรือจอดลอยอยู่มากจะทำให้กีดขวางทางจราจรและเดือนในเดือน เมษายน พ.ศ.2485 ได้มีโครงการให้เลิกอยู่เรือนตามแพริมแม่น้ำลำคลอง เนื่องจากปัญหาเรื่องโรคระบาดทางน้ำ จากประเด็นทั้งสองนี้ทำให้เรือสินค้าจากหัวเมืองมาขายที่ตลาดพลุค่อย ๆ ลดลงจำนวนลง และเรือนแพที่เป็นร้านค้าอยู่ตามริมคลองบางหลวงและคลองด้าน ซึ่งเรือแพเหล่านี้ได้มาซื้อของบริโภคอุปโภคที่ตลาดพลุเช่นกัน ดังนั้นประเด็นนี้จะทำให้ตลาดพลุค่อย ๆ ซบเซาลงไปอีกเช่นกัน

ประเด็นที่ 5

ประเด็นที่ห้า ในระยะที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจและน้ำท่วมใหญ่นี้เป็นช่วงเวลาเดียวกับการตัดถนนเทอดไทผ่านย่านตลาดพลุ ซึ่งจะรับกับการเข้าไปฝั่งกรุงเทพฯ โดยใช้สะพานพระพุทธยอดฟ้า เกิดวงเวียนใหญ่กระจายไปทั้งย่านธนบุรี ต่อมาถนนเจริญนิทวงศ์และเพชรเกษม สำหรับทางรถไฟได้ขยายเส้นทางไปยังวงเวียนใหญ่เช่นกัน จากการมีถนนเกิดขึ้นมากมายและสถานีรถไฟขยายไปยังวงเวียนใหญ่ ทำให้วงเวียนใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าเจริญขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่ตลาดพลุค่อยๆ ย้ายการติดต่อค้าขาย วงเวียนใหญ่จึงเป็นศูนย์กลางทางการค้า การสัญจรแทนที่ตลาดพลุในที่สุด แต่ตลาดพลุก็ไม่ได้สูญหายหรือขาดความเป็นตลาดไปยังคงสืบมา

ประเด็นที่หก ผลกระทบจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 1 พ.ศ.250 เป็นต้นมา แต่มาเห็นชัดเจนมากในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ.2430-2435 ตั้งแต่การเปิดสะพานสาทร สะพานกรุงเทพ ทำให้เกิดการติดต่อของผู้คนฝั่งกรุงเทพ และฝั่งธนบุรีเป็นไปโดยสะดวก ทั้งคนกรุงเทพฯ และคนต่างจังหวัดจึงพากันอพยพโยกย้ายทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานในย่านธนบุรีและตลาดพลู การเปิดพื้นที่ให้เช่าปลูกบ้าน เริ่มตั้งแต่ 2500 เป็นต้นมา ชาวเขาที่ปลูกบ้าน และย้ายออกนอกพื้นที่ไปตั้งนั้นคนกลุ่มที่มีกำลังซื้อค่อนข้างสูงได้ย้ายออกไป คนที่มีกำลังซื้อต่ำ ถึงแม้จะเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังเป็นลักษณะผู้ซื้ออย่างเดียวย้ายเข้ามาแทนที่ คนกลุ่มนี้น้อยซื้ออาหารสำเร็จรูป ดังนั้นรูปแบบสินค้าในสมัยหลังจะต่างไปจากเดิม

กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในย่าน ตลาดพลู มีหลายประการ คือ

ประการแรก ความเป็นตลาดของย่านนั้นนอกจาก จะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า แล้วยังเป็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย ทั้งคนในและคนนอก คนในและคนใน ความคิดมุมมองที่แตกต่างกันสามารถปรับเปลี่ยนเข้าหากันได้ โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา อาชีพและชนชั้น ได้มีการหล่อหลอมความคิดในบริบท

ความทรงจำของคนย่านนี้ส่วนและในใหญ่จะเกี่ยวกับทรัพยากรสาธารณะทั้งคลอง ที่ดิน และสภาพแวดล้อม ศาสนสถาน ตลาด วัฒนธรรมประเพณี การเข้ามาของถนน ทั้งนี้เพราะในอดีตคนย่านนี้ทุกชาติพันธุ์มีส่วนในการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ทั้งสิ้น ความทรงจำในเรื่องเหล่านี้จะเป็นเรื่องสวยงามมีบริบทที่น่าสนใจ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา ความทรงจำหลายเรื่องถูกถ่ายทอดมายังลูกหลานให้เล่าสู่กันฟัง เช่น ป้าสุพร วิฑู คุณ วันชาติ อุดเดช ลุงเซียง แซ่เฮ้า ป้าบุญสม โพธิ์รอด ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามผู้คนย่านนี้มักจะ เลือกรำ เลือกล่า เลือกลิ้มในบางเรื่อง โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับที่ดินซึ่งมีมากในย่านนี้ และมีทุกชาติพันธุ์ เป็นความทรงจำอันเจ็บปวดผู้เล่าอาจจะเล่าเพื่อเป็นการระบายความเศร้า สลด(โปรดดูบริบทเรื่องที่ดินในทุกบท)

นอกจากนี้เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่คงอยู่ในความทรงจำของคนที่เกิดในช่วงนั้นๆ ทุกคนจะมีความทรงจำคล้ายคลึงกันเช่นเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปี พ .ศ.2484-2485 รวมทั้งสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เล่าทุกคนจะเล่าถึงเหตุการณ์ทั้งสองอย่างสนุกสนาน เมื่อกล่าวถึงความยากลำบากก็เล่าอย่างขำขัน อาจเป็นได้ว่าผู้คนในยุคนั้นสามารถปรับตัวให้เข้ากับภัยธรรมชาติและภัยการเมืองได้ อุทกภัยในครั้งนั้นมักจะเรียกกันว่าน้ำท่วมใหญ่หรือน้ำมาก สงครามโลกครั้งที่ 2 มักจะเรียกกันว่าญี่ปุ่นบุกหรือสงครามญี่ปุ่น และมักจะเล่าเรื่องหลุมหลบภัย

มากกว่าความขาดแคลน เหตุการณ์ทั้งสองจะเป็นเรื่อง que ทุกคนอยากเล่าไม่มีใครอยากลืมเลย

ผู้วิจัยได้พิจารณาถึงแนวทางที่จะนำผลการวิจัยเข้าสู่ชุมชนและโรงเรียนในพื้นที่ศึกษา โดยนำครูที่อยู่ในพื้นที่เข้าร่วมสัมภาษณ์หลายครั้งและเมื่อรายงานวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะได้นำไปมอบให้กับโรงเรียนเพื่อเลือกนำบางส่วนไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

ภาคผนวก ก

ประวัติศาสตร์วิถีชีวิตท้องถิ่นย่านตลาดพลู : บทเรียนจากงานวิจัย

1. แนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นงานศึกษาที่พยายามจะเข้าใจถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ เจ้าของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งหน่วยของความเป็นท้องถิ่นมักมีขอบเขตของเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่ไม่แน่นอนไม่ตายตัว นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวต่อเนื่องเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ไปจนถึงระดับภูมิภาค และระดับโลก ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้แนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าสนใจเช่น

อานันท์ กาญจนพันธ์ ได้สรุปแนวคิดและทิศทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลัก ๆ ดังนี้ “.....**ประการแรก** ต้องเปลี่ยนแปลงมุมมองจากประวัติศาสตร์การเมืองของศูนย์กลาง ไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ขององค์กรรวมด้านอื่น ๆ ที่สำคัญคือ ประวัติศาสตร์สังคม ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

ประการที่สอง ต้องเสริมด้วยการมองในมิติทางวัฒนธรรมมากขึ้น หมายความว่า การเคลื่อนไหวทางความคิด ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เรียกว่า “วาทกรรม” เพราะจะทำให้การสื่อความหมายมีนัยแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงสมัยของประวัติศาสตร์

ประการสุดท้าย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่อาจสมบูรณ์ในตัวเองหรือสามารถแยกศึกษาออกมาต่างหากจากบริบททางสังคมและกระบวนการทางประวัติศาสตร์ในวงกว้างได้ เพราะประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวของการเคลื่อนไหวทางความคิด ที่มีการขัดแย้ง ต่อสู้ ครอบงำและแลกเปลี่ยน ผสมผสานกันอยู่ตลอดเวลา.....”¹

ยงยุทธ ชูแว่น ได้อธิบายว่า “.....ในช่วงเวลากว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ พยายามนิยามความหมายและขอบเขตของ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” แตกต่างกันไปตามภูมิหลัง ความสนใจและปรัชญาของสาขาที่ศึกษามา อาจสรุปความหมายและขอบเขตของ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ในปัจจุบันได้ในระดับหนึ่งว่า เป็นการศึกษาถึงประสบการณ์หรือกิจกรรมทุก ๆ ด้านของผู้คนใน “ท้องถิ่น” หนึ่ง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบเดียวกัน ซึ่งอาจกำหนดขึ้นมาได้ทั้งจากความสัมพันธ์ในระบบการผลิต ระบบการเมืองหรือระบบวัฒนธรรม และต้องศึกษารวมไปถึงเครือข่ายความ

¹ อานันท์ กาญจนพันธ์. *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์*. 2542

สัมพันธ์ระหว่างหน่วยของท้องถิ่นที่ศึกษากับท้องถิ่นใกล้เคียงอื่น ๆ และกับหน่วยทางสังคมที่ใหญ่กว่าขึ้นไปด้วย ในลักษณะที่เป็นพัฒนาการ โดยจะต้องคำนึงถึงว่าเนื้อหาที่แยกออกไปเป็นส่วน ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้นล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น นอกจากนั้น ยังต้องศึกษาจากภายในและให้ความสำคัญแก่มิติทางวัฒนธรรมไปพร้อมกัน กล่าวคือ หมายถึงการเคลื่อนไหวทางความคิดที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตทางสังคมบนพื้นฐานของอุดมการณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ.....”¹

ชยันต์ วรรณะภูติ ได้เสนอแนวคิดต่องานศึกษาท้องถิ่น / ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า “..... การศึกษาท้องถิ่นปัจจุบัน นักมานุษยวิทยาจะไม่เลือกหมู่บ้านเดียว ต้องคำนึงว่าหมู่บ้านไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว มีความสัมพันธ์กับภายนอก การศึกษาท้องถิ่นจะต้องเชื่อมโยงกันหรืออยู่ในบริบททางประวัติศาสตร์ ทางการเมือง ทางสังคมที่แตกต่างไป การศึกษาท้องถิ่นจึงเป็นการศึกษาพลังของท้องถิ่นในการ articulate เผชิญปะทะต่อรองกับปัจจัย / อำนาจภายนอก วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ใช่การศึกษาเรื่องราวที่เกิดขึ้นตามลำดับของเหตุการณ์ แต่เป็นเรื่องที่ว่าคนในท้องถิ่น ทำให้พื้นที่ของเขาเป็นอย่างไร ให้ความหมายและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไร เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนกับสิ่งที่อยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่เกี่ยวข้องด้วย คนในท้องถิ่นมีการเคลื่อนไหว ปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเพราะชุมชนไม่ได้รองรับการเปลี่ยนแปลงหรือปลดปล่อยจากภายนอก แต่พยายามที่จะต่อรอง (negotiate) กับพลังจากภายนอก พฤติกรรมของคนในท้องถิ่น ผู้ศึกษาต้องบอกว่าเป็นความเคลื่อนไหว ซึ่งการเคลื่อนไหวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นขึ้นมา ความสำคัญของการศึกษาเรื่องราวของคนในท้องถิ่นในฐานะที่เป็นความทรงจำทางสังคม (Social memory) นั้น ผู้ศึกษาต้องเข้าใจว่า ชาวบ้านเลือกจะจำและเลือกจะลืมบางอย่าง ซึ่งเป็นปัญหาในด้านระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ รวมถึงข้อมูลที่ได้อาจขัดแย้งกัน ซึ่งถือว่าข้อเท็จจริงเหล่านี้สะท้อนความจริงที่ดำรงอยู่ บางครั้งเราอาจไม่ได้สิ่งที่เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นข้อเท็จจริงของคนสร้างประวัติศาสตร์.....”²

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ผ่านหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า “.....ประวัติศาสตร์ไม่ใช่สมุดโทรศัพท์ ซึ่งบรรจุข้อเท็จจริงจำนวนมากที่หาความสัมพันธ์กันไม่ได้เลย แต่ประวัติศาสตร์คือท้องเรื่องซึ่งนักประวัติศาสตร์แต่ละคนวิเคราะห์ขึ้นจากข้อเท็จจริงที่เขารวบรวมมาได้ แต่ละคนก็อาจวิเคราะห์ข้อเท็จจริงชุดเดียวกันนี้ไปคนละทางก็ได้ และประวัติศาสตร์ต่าง ๆ นั้น

¹ ยงยุทธ ชูแว่น. ท้องถิ่นศึกษาในมิติประวัติศาสตร์ (เอกสารอัดสำเนา หน้า 167-168)

² ชยันต์ วรรณะภูติ. ความเห็นต่อโครงการวิจัยย่อย ภายใต้กลุ่มโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง. 19

ไม่ใช่ประมวลข้อเท็จจริง แต่เป็นคำอธิบายซึ่งวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดแล้วก็เป็นเรื่องอย่างหนึ่งเท่านั้น.....”¹

ดังนั้นงานศึกษาประวัติศาสตร์วิถีชีวิตท้องถิ่นย่านตลาดพลู จึงเป็นการศึกษาถึงเรื่องราวของคนในย่านตลาดพลูและละแวกใกล้เคียง โดยมีความเชื่อมโยงกับคนนอกพื้นที่ รวมทั้งภาครัฐ เป็นการศึกษาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการสร้าง เจริญ ปะทะ ต่อรอง และจัดการกับความแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่งอย่างมีพลวัต โดยศึกษาผ่านความทรงจำของคนในย่านตลาดพลูและความทรงจำของคนที่มีความเกี่ยวข้องกับตลาดพลู

2. วิธีการศึกษา : ภายใต้อาณัติข้อมูล

วิธีการศึกษา มีวิธีการดำเนินงาน 3 ส่วนด้วยกันดังนี้

- 2.1 การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร
- 2.2 การสำรวจพื้นที่
- 2.3 การศึกษาแบบมีส่วนร่วม

2.1 การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การศึกษาค้นคว้าเอกสาร คือ งานทบทวนวรรณกรรม และการสำรวจเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาทั้งในสาขาประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา สถาปัตยกรรมศาสตร์ วรรณคดี ฯลฯ โดยเฉพาะเอกสารด้านประวัติศาสตร์จะต้องทำการศึกษาเอกสารที่เป็นตัวเอกสารชั้นต้น ทั้งที่เป็นของทางราชการ เช่น คำให้การ บันทึกราชการของกรมกองต่าง ๆ ฯลฯ และเอกสารของเอกชน เช่น บัญชีตัวจำนำ บันทึกความทรงจำ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีหลักฐานที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งถือเป็นหลักฐานข้อมูลที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง เช่น แผนที่โบราณ แผนที่ปัจจุบัน ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายเก่า เป็นต้น

2.2 การสำรวจพื้นที่ศึกษา เนื่องจากนักวิจัยไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ศึกษา การสำรวจพื้นที่จึงเป็นไปเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของตำแหน่งแห่งที่กับคนในชุมชน ซึ่งมีรูปแบบของการจัดการพื้นที่เพื่อวางใช้ทรัพยากรร่วมกันของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ตลอดจนการจัดวางจากภาครัฐ ซึ่งมีส่วนในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของชุมชน เช่น การสร้างถนนสายรัชดา – ท่าพระ ซึ่งเป็นการขยายพื้นที่ตลาดพลูให้เชื่อมต่อกับย่านอื่น ๆ ของฝั่งกรุงเทพฯ และฝั่งธนบุรี ในการเปิดพื้นที่ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชุมชนอย่างมาก

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์.ประวัติศาสตร์เดือนตุลา. (เอกสารอัดสำเนา) 2546

นอกจากนี้คณะนักวิจัยยังได้ทำการสำรวจเส้นทางคมนาคมทางบก ทั้งถนน ตรอกซอยต่าง ๆ และรถไฟ สายมหาชัย – วงเวียนใหญ่ ซึ่งเป็นเส้นทางการลำเลียงสินค้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้เห็นภาพความแตกต่างระหว่างความเป็นตลาดพลูในอดีตกับปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

การสำรวจเส้นทางน้ำจากปากคลองตลาด ท่าช้าง สู่คลองบางหลวง คลองบางกอกใหญ่ คลองด่าน และคลองภาษีเจริญ ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตริมน้ำของคนฝั่งธนบุรี แลเห็นความรุ่งเรืองและ ร่วงโรยของความเป็นย่านการค้า แหล่งผลิตอาหารที่เลี้ยงคนกรุงเทพและคนฝั่งธนบุรี

การสำรวจพื้นที่ จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการทำงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่จะช่วยทำให้นักวิจัยได้เข้าใจความเป็นมาและความเป็นไปของพื้นที่ศึกษา ได้เร็วยิ่งขึ้น

การสำรวจพื้นที่ของนักวิจัยร่วมกับชุมชน

2.3 การศึกษาแบบมีส่วนร่วม : ประสบการณ์ที่ต้องแลกด้วยเวลาของชีวิตและจิตวิญญาณ

ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ รูปแบบหนึ่งของการศึกษาเป็นงานวิจัยภาคสนาม ที่นักวิจัยได้วางแผนการทำงานโดยเน้นเรื่อง การมีส่วนร่วม ระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้าน ด้วยการใช้เทคนิคการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning Appraisal : PLA) โดยนักวิจัยและผู้อยู่ในชุมชนได้เรียนรู้ถึงเรื่องราวที่กำลังศึกษาไปด้วยกัน ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมของนักวิจัยและผู้ที่อยู่ในชุมชน และใช้ “เทคนิคพื้นฐานการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม” เหนือสิ่งอื่นใดที่นักวิจัยต้องตระหนักรู้คือการเปิดตัวนักวิจัยต่อชุมชน ในภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการทำงาน ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะพื้นที่ศึกษาที่เป็นสังคมเมืองอย่างตลาดพลู ซึ่งในการทำงานพื้นที่นักวิจัยจะต้องฝังตัวอยู่ในชุมชน ต้องปรับตัวเมื่อเข้ามาอยู่ในสังคม ต้องปรับตัวเมื่อต้องเข้ามาอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อลดช่องว่างการมองเห็นข้อเท็จจริง จากความเป็นคนนอก เพื่อการเข้าถึงความเป็นคนใน นั่นหมายความว่า นักวิจัยจะต้องมองผ่านแว่นของ

คนในได้อย่างถูกต้องลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของชาวบ้านมีความซับซ้อนค่อนข้างมาก โดยเฉพาะพื้นที่สังคมเมือง ที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรม จึงย่อมมีจารีตที่ซ้อนทับกันอยู่ การใช้เวลาฝังตัวในพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่ง สำหรับคุณภาพของงานวิจัย ซึ่งนักวิจัยได้วางแผนกระบวนการในการศึกษาชุมชนดังนี้

กระบวนการแรก : การเปิดเวทีสาธารณะแนะนำโครงการ

ในการเปิดเวทีแนะนำโครงการ ในละแวกต่าง ๆ ของย่านตลาดพลู นักวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการประชาสัมพันธ์ให้กับผู้คนในย่านตลาดพลูได้รับทราบถึงความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ ตลอดจนการขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ด้วย

บรรยากาศของการเปิดเวทีสาธารณะได้รับความสนใจ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ยังพอมีเรี่ยวแรงเข้ามาร่วมงาน เวทีพูดคุยแต่ละครั้ง จึงเป็นเสมือนหนึ่งเวทีแห่งการพบปะสังสรรค์ เวทีแห่งการทบทวนเรื่องราวของชีวิตแห่งหนึ่งหลัง ดุจนวนิยายเล่มโตที่ผู้เฒ่าร่วมกันเล่าขาน แต่ละท่านได้ร่วมกันระบายภาพวิถีชีวิตคนย่านตลาดพลู และช่วยกันเติมเต็มภาพให้สมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวที่ผู้เฒ่าต่างเล่าขานนั้นมักเป็นเรื่องจากความทรงจำร่วมที่สวยสดงดงามและไศกสลด ในบางความทรงจำเป็นเรื่องที่ไม่สามารถบอกเล่าได้ในเวที เนื่องจากเป็นความขัดแย้งของผู้คนในอดีต ซึ่งเป็นความทรงจำที่ชาวบ้านอยากจะลืม

การจัดเวทีสาธารณะในพื้นที่สังคมเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากเวลาที่นัดหมายกับชาวบ้านหาเวลาที่ลงตัวได้ยากมาก เพราะแต่ละท่านจะมีภารกิจไม่พร้อมกัน แก่นนำชาวบ้านหลายคนจึงได้แนะนำให้ให้นักวิจัยใช้ วิธีการสัมภาษณ์เป็นการส่วนตัว หรือนัดพูดคุยกลุ่มย่อย ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก นักวิจัยจึงได้ปรับกระบวนการในการทำงาน ด้วยการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัย เสมือนหนึ่งเยาวชนเป็นตัวเดินเรื่องเชื่อมร้อยตัวละครอื่นๆเข้าด้วยกัน

งานจัดเวทีสาธารณะเปิดตัวโครงการ

กระบวนการที่สอง : กระบวนวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน

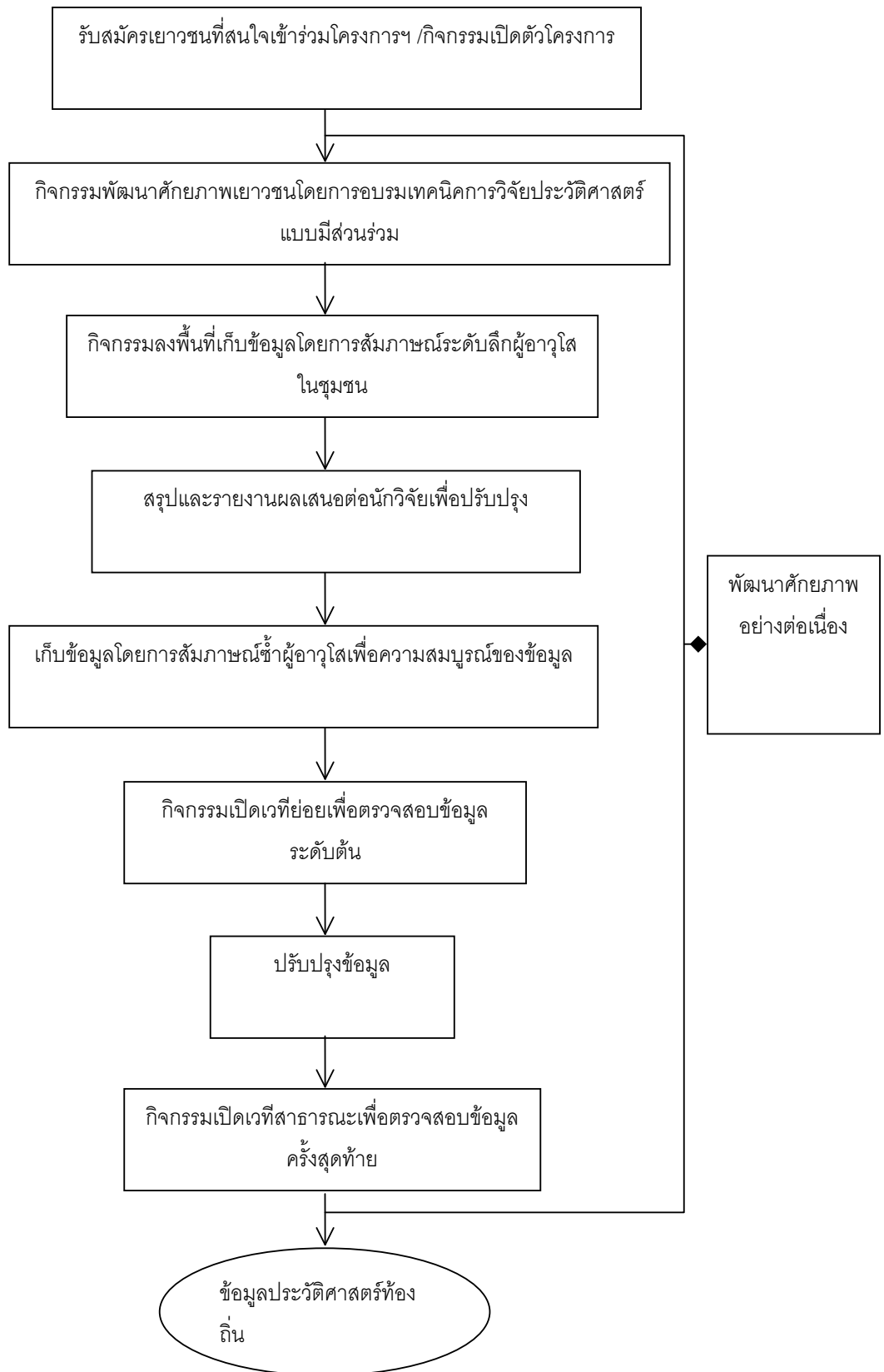
เนื่องจากสังคมของชาวตลาดพลูเป็นสังคมของคนเมือง การชักชวนเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานวิชาการคงไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะทำกันได้ง่ายนัก เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าสื่อวัยรุ่นมอมเมาในยุคที่โลกไร้พรมแดนมีอำนาจมากเพียงไร อย่างไรก็ตามคณะทำงานต่างพยายามที่จะค้นหาเยาวชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมงาน ในระยะแรกของการแสวงหาเยาวชนได้เริ่มต้นจากคำแนะนำของที่ปรึกษาท้องถิ่นได้ให้การแนะนำบุตรหลานของตนเข้าร่วมโครงการ ระยะต่อมาเยาวชนก็ได้ชักชวนเพื่อนๆ มาเข้าร่วมโครงการ ยังผลให้มีเยาวชนกลุ่มนี้ได้ก่อตั้งขึ้นเป็นกลุ่มเยาวชนกิงพลู

กิจกรรมเปิดตัวโครงการร่วมกับเยาวชน

การเริ่มกิจกรรมกับเยาวชนกิงพลูนักวิจัยได้เริ่มต้นจากการแนะนำโครงการ โดยชี้แจงถึงความ เป็นมา ความสำคัญ และวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมทั้งความจำเป็นที่จะต้องมีการชักชวนเยาวชนท้องถิ่น มาเข้าร่วมโครงการ นักวิจัยได้กระตุ้นจิตสำนึกเบื้องต้นของเยาวชนต่อชุมชนของตน รวมถึงชี้ให้เห็นถึงพลังของเยาวชนว่ามีความสำคัญนี้ในการร่วมสร้างประวัติศาสตร์ของตนและชุมชนอย่างไร

กระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชนสามารถแสดงผังการดำเนินงานดังนี้

ซึ่งขั้นตอนดำเนินงานร่วมกับเยาวชนแต่ละกิจกรรมนั้นก่อให้เกิดผลที่แตกต่างกันออกไป กิจกรรมทุกอย่าง ล้วนเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อเยาวชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันกับบรรลุดัตถประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ว่ากระบวนการสืบทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กันคนในท้องถิ่น สามารถกระทำได้ ด้วยการให้เยาวชนมามีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งเยาวชนสามารถรับรู้เรื่องราวโดยตรงจากผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้รู้ของชุมชนเอง กระบวนการดังกล่าวก็ให้เกิดความใกล้ชิดและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้สืบทอดและดูแลชุมชนในอนาคต

กิจกรรมพัฒนาเยาวชน

กระบวนการที่สาม: การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) หรือ การสังเกตภาคสนาม (Field Observation)

ซึ่งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมคือ วิธีการศึกษาชุมชนในแบบที่ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน เช่น การร่วมในงานบุญต่าง ๆ อาทิ งานชักพระวัดนางชี งานแห่เทียนเข้าพรรษาวัดโพธิ์นิมิตร (ไทยพุทธ) งานแห่เจ้าพ่อพระเพลิง (จีน) งานประเพณีกวนข้าวอาซูรอ (มุสลิม) ตลอดจนงานประเพณีของครอบครัว อาทิ งานแต่งงาน งานโกนผมไฟ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เยาวชนได้เข้ามามีบทบาทด้วยการชักนำและแจ้งกำหนดการให้นักวิจัยทราบ

ล่วงหน้าเพื่อจะได้เตรียมตัวล่วงหน้าเสมอ การเข้าร่วมกิจกรรมจึงก่อให้เกิดการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้าน และทำให้นักวิจัยได้เข้าใจถึงวิถีชีวิตที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งมีข้อปลีกย่อยมากมาย ขณะเดียวกันเยาวชนเองก็เกิดความรู้สึภาคภูมิใจกับบทบาทหน้าที่ของตนในโครงการภาคภูมิใจในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม เกิดความซาบซึ้งในประเพณีของชุมชน สัมผัสได้ถึงการมีคุณค่า มีความหมายกว่าที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตามในการร่วมงานประเพณีของชุมชนหรือประเพณี นักวิจัยได้พยายามสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ร่วมงานอย่างไม่เป็นทางการและกลับมาบันทึกข้อมูล เพื่อให้ได้เป็นธรรมชาติมากที่สุด มิใช่มุ่งจะเข้าร่วมในพิธีเพื่อต้องการเพียงข้อมูลเท่านั้น นอกจากจะเป็นการเสียมารยาทแล้วอาจถูกตีความไปถึงการไม่จริงใจกับชาวบ้านได้ด้วย แต่ในบางกรณีที่ไม่ได้ร่วมงานกับชาวบ้านโดยตรง แต่เป็นงานที่คนนอกเข้ามาร่วมงาน เช่น งานชักพระวัดนางชี งานแห่เจ้าพ่อพระเพลิง นักวิจัยก็สามารถจดบันทึกได้เลยเช่นกัน การเก็บข้อมูลพื้นที่ นักวิจัยต้องใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ศึกษาอย่างน้อย 1 ปีเต็ม แต่เนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้ นักวิจัยได้ใช้เวลาอยู่ในชุมชนถึง 20 เดือน เพราะนักวิจัยไม่ต้องการจะทำงานเพียงเพื่อเก็บข้อมูล แต่นักวิจัยยังต้องการทดสอบกระบวนการวิจัยแบบ PLA ด้วย

กระบวนการที่สี่:การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview)

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก คือ การสนทนากันระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้าน ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ

- การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (Individual In-Depth Interviews)

เป็นการถามเพื่อเจาะลึกถึงข้อมูลภาพรวมและรายละเอียดปลีกย่อย

ซึ่งนักวิจัยทำการสัมภาษณ์ระดับลึกร่วมกับเยาวชนท้องถิ่นและชาวบ้าน ในกรณีนี้ชาวบ้านเองก็รู้สึกสนุก ประทับใจและปรารถนาที่จะถ่ายทอดข้อมูลทั้งหมดให้กับลูกหลาน

การทำงานสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นักวิจัยต้องทำการบ้านล่วงหน้าหลายข้อเช่นกัน อาทิ

- การค้นหาผู้รู้ในแต่ละประเด็นจากชุมชน ซึ่งจากกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชน ได้ร่วมกันจัดทำทำเนียบผู้รู้ไว้ นับเป็นฐานข้อมูลชั้นดีที่ทำให้นักวิจัยทำงานง่ายขึ้น

- การนัดหมายล่วงหน้า นักวิจัยพบว่าการนัดหมายล่วงหน้าเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็เกิดข้อผิดพลาดได้ที่จะต้องถูกเลื่อนนัดบ่อยครั้ง บางครั้งการนัดหมายล่วงหน้าเพียง 1-2 วันจะมีความเป็นไปได้มากกว่า

- การจัดเตรียมประเด็นคำถามจากคำถามหลักของการวิจัยสู่คำถามย่อย เพื่อมิให้หลงประเด็นไปไกลระหว่างการสนทนาที่ออกรสชาติ

- การเตรียมอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก ถึงแม้ว่านักวิจัยจะใช้เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์แล้ว การใช้สมุดจดบันทึกการสัมภาษณ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก สำหรับการทบทวนประเด็นที่ได้สอบถามไปแล้ว เป็นการตรวจสอบประเด็นข้อมูลที่ตกค้างได้ทันที แต่การจดบันทึกจะมีข้อจำกัดว่าไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ดีเท่าเทปบันทึก ดังนั้นนักวิจัยจึงต้องใช้ทั้งสองอย่างควบคู่กันเสมอ

เยาวชนท้องถิ่นขณะเข้าสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน

- การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสัมภาษณ์และการสนทนาแบบเจาะประเด็น โดยเยาวชนท้องถิ่นและนักวิจัยเชิญชาวบ้านมารวมกลุ่มพูดคุยสนทนาในเรื่องเดียวกัน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนทัศนะและการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน อีกทั้งยังเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากความทรงจำได้อีกทางหนึ่ง

3.สรุปบทเรียนจากงานภาคสนาม ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

3.1 ปัญหาเกิดจากนักวิจัย กล่าวคือในการที่จะทำความเข้าใจในความเป็นชุมชน นอกจากนี้นักวิจัยมิได้เป็นนักมานุษยวิทยา ไม่มีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยเป็นแต่เพียงผู้จบการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ (แบบชนบท) จึงต้องมีความพยายามที่จะเรียนรู้วิธีการของนักมานุษยวิทยาใหม่

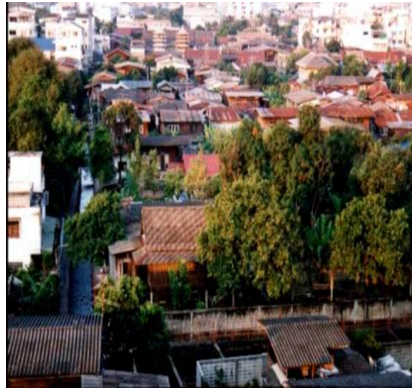
ทั้งหมด การขาดประสบการณ์จึงเป็นปัญหาต่อการทำงานพื้นที่ในช่วงแรก ๆ นักวิจัยจึงต้องใช้เวลาพอสมควรในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานตามแบบนักมานุษยวิทยา

นอกจากการมีข้อจำกัดด้านความรู้ในเรื่องของทฤษฎีต่าง ๆ สำหรับการนำมาใช้ในการวิจัย ทำให้มุมมองอาจจะไม่คมลึกอย่างนักมานุษยวิทยาที่มีความชำนาญแต่อย่างไรก็ตามข้อได้เปรียบของนักประวัติศาสตร์คือการแสวงหาข้อมูลค่อนข้างทำได้ละเอียด สืบค้นได้ดี

2. ปัญหาจากสภาพพื้นที่ศึกษา :ความเป็นสังคมเมือง ย่านตลาดพลูจัดได้ว่าเป็นเขตชุมชนเมืองของกรุงเทพมหานคร ซึ่งย่อมหักไม่พ้นกับปัญหาสภาพความเป็นสังคมเมืองที่มีปัญหาชุมชนมากมาย ตั้งแต่ความเป็นชุมชนแออัด ความหนาแน่นของจำนวนประชากร อัตราการอพยพโยกย้ายมีปริมาณสูง นั้นย่อมหายถึงการหายไปของคนในพื้นที่ ซึ่งนักวิจัยพบว่าบางพื้นที่เช่น ย่านชุมชนโรงเจ 1 และ 2 ซึ่งเป็นจุดใหญ่ของย่าน ไม่สามารถเปิดเวทีสาธารณะได้เลย เนื่องจากคนที่อยู่อาศัยในย่านล้วนเป็นคนที่เพ้อพวยโยกย้ายเข้ามาทำมาหากินไม่เกิน 20 ปี

ปัญหาความยากจน / การแข่งขัน ความเร่งรีบในการทำธุรกิจการค้า ปัญหาเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านไม่ยอมเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

นอกจากนี้ความกว้างใหญ่ของพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน ฉะนั้นการใช้เวลาเพียง 2 ปี เพื่อศึกษาให้ครอบคลุมทุกประเด็นจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ในขณะที่นักวิจัยต้องทำงาน 2 ส่วนไปพร้อม ๆ กัน คือ งานด้านวิชาการและงานภาคสนาม โดยเฉพาะการเลือกใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มเยาวชน นักวิจัยจึงต้องแสดงบทบาทในหลาย ๆ ส่วน อาทิ บทบาทนักวิจัยที่ต้องดูแลกระบวนการให้บรรลุนิติบุคคล บทบาทของลูกหลานที่ดีของชาวบ้าน บทบาทของพี่เลี้ยงเด็ก บทบาทครู บทบาทเพื่อน ข้อดีของการเล่นหลายบทบาทคือ การเข้าถึงข้อมูล และการมองโลกด้วยสายตาของคนในได้มากขึ้น (emic view) แต่ขณะเดียวกันการสร้างระยะความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำให้นักวิจัยต้องทุ่มเทเวลาไปกับการรักษาความสัมพันธ์ส่วนหนึ่ง ที่นอกเหนือจากการทุ่มเทเวลาให้กับงาน

สภาพพื้นที่ปัจจุบัน

3. ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการที่ชาวบ้านเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการ

1. ความขัดแย้งภายในชุมชน (ระหว่างคณะผู้บริหารชุมชน), (คณะเก่า – คณะใหม่) เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่มีผลกระทบทั้งต่อการทำงานตามแผนกระบวนการแกนนำชาวบ้าน และต่อกระบวนการตรวจสอบข้อมูลโดยการจัดเวทีสาธารณะ เนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยมาร่วมงานเนื่องจากเกรงปัญหาความขัดแย้งจะรุนแรงขึ้น
2. คนใน-คนนอก
3. ภารกิจส่วนบุคคล ทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลามากพอที่จะทำงานตามแผนงาน
4. ภารกิจทางศาสนาและชุมชน เนื่องด้วยชุมชนที่เลือกดำเนินกระบวนการเป็นชุมชนชาวมุสลิม ซึ่งโดยปกติจะมีงานบุญทางศาสนาอยู่เป็นประจำ ซึ่งภารกิจบุญเหล่านั้น ชาวบ้านมีความศรัทธา และให้ความสำคัญในระดับต้น ๆ จึงทำให้ไม่สามารถร่วมงาน หรือปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่
5. ความเป็นสังคมเมืองที่มักไม่ค่อยไว้น้ำใจต่อใจคนนอก อีกทั้งบางกลุ่มยังเห็นผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง

4. ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการที่เยาวชนเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการ

1. เนื่องจากเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ มีอายุระหว่าง 10-18 ปี ซึ่งไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยทางประวัติศาสตร์แบบมีส่วนร่วม ทำให้นักวิจัยต้องทำงานอย่างหนักเพื่อเพิ่มความรู้และพัฒนาศักยภาพเยาวชน
2. เยาวชน ไม่มั่นคง ต้องกระตุ้นตลอดเวลา
3. ปัญหาเกี่ยวกับทางครอบครัวของเยาวชนที่ขาดความเชื่อมั่นในการให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยเกรงว่าจะเสียเวลาเรียนหนังสือ นักวิจัยจึงต้องทำหน้าที่แก้ไขปัญหานี้ด้วยการแบ่งเวลาส่วนหนึ่ง

สำหรับการสอนพิเศษ เราจึงเป็นทั้งนักวิจัยและพี่เลี้ยงเยาวชนไปด้วยในบางครั้ง ดูเหมือนว่าจะเสียเวลาแต่กลับเป็นผลดีต่อการทำงานเพราะทำให้ได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองของเยาวชนในการร่วมงานกับนักวิจัย

ในบางอิริยาบถของนักวิจัยกับเยาวชนท้องถิ่น

4. การปฏิบัติงานของเยาวชนในระยะแรก ๆ มักไม่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน เยาวชนท้องถิ่นและนักวิจัยต้องใช้เวลาในการสร้างความน่าเชื่อถือ ทำให้หลายครั้งที่เยาวชนขาดกำลังใจในการทำงาน

5. อายุและวุฒิภาวะของเยาวชนมีผลต่อความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน

6. ความปลอดภัยและสวัสดิภาพ

7. เยาวชนมีสิ่งหันเหความสนใจมากทำให้ไม่สามารถคาดเดาได้ถึงความยั่งยืนในการสืบทอดและเผยแพร่

บทเรียนทั้งหมดที่ผ่านมาตลอดระยะเวลา 20 เดือนเต็มจึงเป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่าง **คน:พื้นที่:เวลา (นักวิจัย,ชาวบ้าน:ย่านตลาดพลู:กันยายน 2544-พฤษภาคม 2546)** อีกชุดหนึ่งที่ตัวละครทั้งหมดได้ร่วมกันแสดง มีทั้งความรื่นรมย์โสมนัส ความทุกข์ระทม ความเหน็ดเหนื่อยความปลื้มปิติ มีรอยยิ้ม มีน้ำตา และเสียงหัวเราะที่ดังก้องสลับกันไป ทำยี่สิบสี่ชั่วโมงก็ปิดฉากลง พร้อมทั้งผลงานบันทึกเล่มใหญ่ที่รวบรวมเรื่องราวของคนตลาดพลูตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่หากความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร(นักวิจัยกับชาวบ้าน)ยังคงดำรงอยู่จวบจนทุกวันนี้

ภาคผนวก ข : คำศัพท์เฉพาะ

คำว่า “มุสลิม” หมายความว่า ผู้นับถือศาสนาอิสลามทั้งที่เป็นชายและหญิงบางท่านเข้าใจผิดเรียก “คนอิสลามหรือชาวอิสลาม ส่วน คำว่า “มุมิน” หมายถึงผู้ศรัทธาอิสลามทั้งชายและหญิงที่เคร่งครัดหรือเรียกแยกกันว่า “มุมีนีน,มุมีนะห์” ที่มีความหมายเช่นเดียวกันคือ มุสลิมชาย,หญิงผู้เคร่งครัดปฏิบัติตัวตามศาสนาบัญญัติอิสลามอย่างดีเยี่ยม และในบางโอกาสใช้ในการเรียกนามญาติพี่น้องแบบดั้งเดิมจนปัจจุบัน

ตาราง ศัพท์คำนำหน้าภาษามลายูและความหมายที่ถูกใช้บ่อยในชุมชนมุสลิมสวนพลู

คำเรียก	ความหมาย
หยั่ง	ทวด – ชวด
กีหยั่ง	ทวดผู้ชาย
โต๊ะหยั่ง	ชวด – ผู้หญิง
กี	ปู่หรือตา บางที่เรียกทับศัพท์ กีหยั่ง
โต๊ะ	ย่า-ยาย เรียกทับศัพท์ โต๊ะย่า
เป๊าะ – ป๊ะ – ป๋า	พ่อ
เมาะ – มะ	แม่
เวาะ	ลุง-ป้า
จู (น้องคนเล็ก)	อา-น้า (ชาย, หญิง)
เด๊ะ	น้อง (ชาย,หญิง)
บั้ง	พี่ชาย
นิ – นินิ	พี่สาว
หวัง	เด็กชาย
แมะ	เด็กหญิง

ผู้ที่ไปประกอบพิธีฮัจย์มาแล้ว ผู้ชายเรียกคำนำหน้าว่า ฮัจยี – บังยี

ผู้ที่ไปประกอบพิธีฮัจย์มาแล้ว ผู้หญิงเรียกคำนำหน้าว่า ฮัจยะฮ์ – นียี

ถ้าเข้าไปในหมู่สตรีมท่านคงเคยได้ยินเขาเรียกกันว่า บังยี คือ เรียกยกย่องผู้ชายที่เขาไปทำ
ฮัจญ์มาแล้ว ส่วนผู้หญิงเขาเรียก ฮัจยะฮ์ – นียี ความหมายแบบเดียวกัน แล้วยังมีอีกคือ จูยี เวะยี
บ้ายี มีมุสลิมบางตำบลเรียก ก็ คือ ปู่หรือตาว่า แซ – แซ้ เช่น แถวถนนตก วัดพระยาไกร เจริญกรุง

ภาคผนวก ค บุคคลานุกรม

ชื่อ – นามสกุล	อายุ	ที่อยู่
1. คุณกาญจนาพร กลัดกลีบ	46	ย่านวัดขุนจันทร์ ธนบุรี กรุงเทพฯ
2. คุณเกียรติอนันต์	56	บ้านอยู่ริมคลองวัดเวฬุราชิน
3. คุณเกรียง เหมาะสมสกุล (แซ่เอี้ยว)	59	ย่านตลาดวัดกลาง ธนบุรี กรุงเทพฯ
4. คุณย่าเคี่ยม แซ่ฮั่ง		ย่านวัดอัปสรสวรรค์
5. คุณเจริญ ทรัพย์รุ่งโรจน์	80	84 ซอยริมทางรถไฟ แขวงบางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
6. คุณชำนาญ เชนติยานนท์	73	184 ซ.เทอดไทย 11 เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
7. คุณถาวร สุวรรณา	62	ย่านวัดเวฬุราชิน ถ.เทอดไท บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
8. คุณทองสุข จ้อยจุมพจน์	64	ย่านมัสยิดสวนพลู บางยี่เรือ ธนบุรี
9. คุณทองหยิบ จ้อยจุมพจน์	60	ย่านมัสยิดสวนพลู บางยี่เรือ ธนบุรี
10. คุณเทียนทอง รักษ์จำรูญ	65	ย่านวัดโพธิ์นิมิตร์ ถ.เทอดไท 19 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
11. คุณนิตยา วรประวัติ		82 ซ.เทอดไท 9 บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
12. คุณแน่น้อย เกศกะงาม	53	229 ซ.เทอดไท ถ.เทอดไทย แขวงบางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
13. คุณบุญเรือน สุขทรณีย์	79	ตำบลบางลำเจียก แขวงบางยี่เรือ
14. คุณบุญสม ไพร์รอด	71	บ้านเลขที่ 57/1 บางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพฯ (ริมคลองวัดนางชี)
15. คุณบุหงา กระทงน้อย		38 ซ.เทอดไท 5 ถ.เทอดไท แขวงบางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
16. คุณประดิษฐ์ แยมคำศิริ	72	431/22 ซ.ริมทางรถไฟ 5 ถ.เทอดไท ธนบุรี กรุงเทพฯ
17. คุณประสิทธิ์ บรรจงประเสริฐ (แซ่เป้)		
18. คุณปรีชา น่วมศาลา	61	ย่านวัดนาครุฑ จอมทอง กรุงเทพฯ
19. คุณป้าอุไร เผือกใจแผ้ว		ริมคลองวัดนางชี เขตจอมทอง กรุงเทพฯ
20. คุณปิ่นสุข ไหวธีระกุล	55	โรงเต้าเจี้ยว เข้าเต็กเซ่ง
21. คุณพะเยาว์ คำประเสริฐ	71	259/1, 153 ซ.หลังโรงเรียนวัดโพธิ์นิมิตร์ ถ.เทอดไท 19 เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
22. คุณพะเยาว์ คำประเสริฐ	71	259/1, 153 ซ.หลังโรงเรียนวัดโพธิ์นิมิตร์ ถ.เทอดไท 19 เขตธนบุรี กรุงเทพฯ

ภาคผนวก ค บุคคลานุกรม

ชื่อ – นามสกุล		อายุ	ที่อยู่
23. คุณพินิจ	ยกยอคุณ	75	548 ถ.ริมทางรถไฟ บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
24. คุณเพ็ญแข	อุทิศนันท์	70	62 ซ. เทอดไท 11 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
25. คุณมานัส	รินพิทักษ์	58	136 ซ. เทอดไท 11 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
26. คุณยายเปี่ยม	เล็กบุญ	77	ย่านวัดนางชี กรุงเทพฯ
27. คุณยุพิน	สุขสุวรรณ	71	ริมคลองวัดนางชี เขตจอมทอง กรุงเทพฯ
28. คุณละม้าย	เกียตินัย	74	ริมคลองวัดนางชี เขตจอมทอง กรุงเทพฯ
29. คุณลุงประพาส	เรืองจำรูญ	66	ริมคลองวัดนางชี เขตจอมทอง กรุงเทพฯ
30. คุณลุงวินัย	รักการดี	65	53/5 แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพฯ (วัดนางชี)

ภาคผนวก ค บุคคลานุกรม

ชื่อ – นามสกุล	อายุ	ที่อยู่
31. คุณลุงสนั่น ตูลยานนท์	72	21 ริมคลองวัดนางชี จอมทอง กรุงเทพฯ
32. คุณเล็ก อิมสกุล	85	134 ถ.เทอดไท ซ. 11 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
33. คุณวรรณดี ไฉมมณี		269 ซ.เทอดไท 5 บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
34. คุณवासนา ศิริเวชกุล	70	ย่านวัดใหม่จีนกัน (วัดกันตะทารามราม)
35. คุณวันชาติ อุตเดช	47	264/3 ถ.คลองด่าน แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
36. คุณวิชัย วัฒนาทิน		734 บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
37. คุณวิเชียร ช้องสาร	68	
38. คุณวินัย ภูใหม่ทอง	72	183 ถ.เทอดไท ซ. 9 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
39. คุณสนิท วัฒนาทิน		142 ถ.ริมทางรถไฟ บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
40. คุณสมศักดิ์ ศิริมหากุล (แซ่ลิ้ม)	44	
41. คุณสมคร รักษำจัญญ	57	ย่านวัดโพธิ์นิมิตร ถ.เทอดไท 19 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
42. คุณสมัย รักษำจัญญ	55	ย่านวัดโพธิ์นิมิตร ถ.เทอดไท 19 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
43. คุณสุนีย์ ช้องวง		82 ซ.เทอดไท 9 บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
44. คุณสุพร วิฑู	63	82 ซ.เทอดไท 9 บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
45. คุณสุพล แก้วสำราญ	74	474/3 ซ. ตามสิน 4 ถ.ตากสิน เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
46. คุณสุภาวดี พึงวัฒนากุล (แซ่ปึง)		
47. คุณสุวัฒน์ (อู๊ด) ขอเจริญ	65	คณะสังโฆวัดนางชี ริมคลองวัดนางชี จอมทอง กรุงเทพฯ
48. คุณอำนวย วัฒนาทิน		138 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
49. คุณอุบล จุลธีระ	65	39 ซ. เทอดไท 11 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
50. เจ้าอาวาสวัดอินทาราม		วัดอินทาราม ถ.เทอดไท กรุงเทพฯ
51. น.ท. เกียรติ คำประเสริฐ	75	259/1 ซ.หลังโรงเรียนวัดโพธิ์นิมิตร ถ.เทอดไท 19 เขต ธนบุรี กรุงเทพฯ
52. นางวอ ศิลปวัฒนา	79	98 ซ.ริมทางรถไฟ 5
53. นายเกาจิอึ้งแย่ง แซ่เฮ้า		45
54. นายสมบุญ แหล่งศรีวิรุฬห์	46	285/10 ถ.พัฒนาการ ต.ปากคลอง เขตภาษีเจริญ

ภาคผนวก ค บุคคลานุกรม

ชื่อ – นามสกุล		อายุ	ที่อยู่
			กทม.10160
55. ร.ต. กมล	โหมมณี		565 ถ.ริมทางรถไฟ บางยี่เรือ กรุงเทพฯ
56. ลุงพิศ	จิ่งประไพ	76	ริมคลองบางน้ำชน แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ (ย่านวัดก้นต้ำทาราราม)
57. แป๊ะซิม	เซี่ยวเจริญ	76	
58. นายเซียง	แซ่เฮ้า	72	ย่านตลาดพลู
59. คุณป้าบุญส่ง	โหมขุนทด (แซ่ไคว้)		ย่านบางสะแกใน
60. คุณสุดใจ	สิทธิ์ประเสริฐ	74	ย่านภาษีเจริญ
61. คุณป้าฮ่วง	แซ่เฮ้า	70	ย่านวุฒากาศ (ตลาดพลู)
62. คุณวิเชียร	อ่องสาร	68	อยู่บ้านข้างโรงเรียนวัดหนัง
63. นายถมัย	ศรีเมฆ	70	ชุมชน สุขศิริ (วัดหนัง)
64. นางชุบ	พลอยมีสุข	84	ชุมชน สุขศิริ (วัดหนัง)
65. นางลูกไม้	ปลื้มพัศตร์	73	ซอยคุณพระ ข้างสถานีตำรวจตลาดพลู
66. โต๊ะฮาว	ศิลปวัฒนา (นามสกุลเดิม จันทร์ปรงตน)		98 ซ.ริมทางรถไฟ 5 บางยี่เรือ กรุงเทพฯ 10600

ภาคผนวก ง
รายชื่อเยาวชนท้องถิ่น

ชื่อ	อายุ	ที่อยู่
1. นายทวีวงศ์ สุนทรพิทักษ์ผล	20	64/16 วุฒากาศ 43 จอมทอง กรุงเทพฯ
2. น.ส.พิจิตรา อาจบัณฑิต	19	337/72 ถ.พัฒนาการ ต.ปากคลอง ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
3. น.ส.สุนิสา ลัภนตระกูลชัย	19	291/5 ถ.เทอดไท แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
4. น.ส.ปาริฉัตร แหล่งศรีวิรุฬห์	19	285/10 ถ.เทอดไท ตลาดพลู ธนบุรี กรุงเทพฯ
5. น.ส.ปิยะมาศ กลิ่นเฟื่องฟู	16	134 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
6. ด.ช.ศิริวิทย์ ตาเฮ	10	138 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
7. นาย อนิวรรณ เศรษฐี	15	136 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
8. นายเชษฐา บุศยรัตน์	19	65 ซ.รัชดา-ท่าพระ 21 ท่าพระ บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ
9. น.ส.มาลี จุลธีระ	18	152 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
10. น.ส.ศรินยา ตาเฮ	17	138 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
11. นายอนันต์ วัฒนวาทิน	15	138 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
12. นายศิริพงศ์ เครือยิ้ม	22	166 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ
13. น.ส.ปิยะนุช และลำอานค์	15	17/1 ซ.เทอดไท 11 ถ.เทอดไท ธนบุรี กรุงเทพฯ
14. น.ส. พนิดา อุทาร์คีตวงศ์	17	149 ซ.เทอดไท 5 บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ 10600
15. นายทศพล อุตเดช	19	264/3 ถ.คลองด่าน แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
16. นายยรรยงค์ คำอิน	16	437/619 ซ.ปานจิตรอุทิศ ถ.จรัญสนิทวงศ์ 35 บางขุนศรี บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 (เดิมอาศัยอยู่ย่านชุมชนหลังวัดโพธิ์นิมิตร)
17. นายสิทธิพร ต้นพงศ์พันธุ์	21	ชุมชนหลังวัดโพธิ์นิมิตร บางยี่เรือ ธนบุรี กรุงเทพฯ